

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

Кваліфікована наукова
праця на правах рукопису

ТРИНЯК ЛІЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 39:167(477.83/.86)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПОКУТТЯ В ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
XIX – 30-Х РР. XX СТ.
07.00.05 «Етнологія»**

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідеї, результатів і тестів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Л. В. Триняк

Науковий керівник:
Костючок Петро Леонтійович
кандидат історичних наук, доцент

Івано-Франківськ – 2018

АНОТАЦІЯ

Триняк Л. В. Покуття в етнографічних дослідженнях XIX – 30-х рр. XX ст. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.05 – етнологія. – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» МОН України, Івано-Франківськ, 2018.

Дисертаційна робота присвячена актуальній темі, оскільки одним із важливих аспектів збереження етнокультурної спадщини нації є її комплексне етнографічне вивчення. Соціоісторичні та етнополітичні процеси, інтегративні та дезінтегративні тенденції розвитку українських етнічних земель спричинили формування автентичних за своєю соціокультурною суттю окремих історико-етнографічних районів. Серед українських культурно-історичних етнографічних масивів чільне місце посідає Покуття з власною багатогранною матеріальною та духовною культурою. В історико-етнографічних працях, у яких окреслено самобутність та етнокультурна автентичність населення Покуття, описано основні господарські заняття місцевого населення, традиційна архітектура, вбрання, звичаєвість, обрядодії, вірування, фольклор і життєвий світогляд. Проте на сьогоднішній день визначені аспекти традиційної повсякденної життєдіяльності місцевих жителів є призабутими та майже втраченими. Суспільна потреба роботи полягає в необхідності відтворення, збереження і популяризації традиційних обрядодій та звичаїв мешканців Покутського історико-етнографічного району.

У дисертації зазначено, що упродовж першої половини XIX ст. тривав процес нагромадження відомостей про матеріальну і духовну культуру покутян. В етнографічному дослідженні Покуття виокремлено два періоди. Започатковано цей процес іноземними мандрівниками Б. Гакетом, Е. Спенсером, К. Запом, у дослідженнях яких народознавчий матеріал з Покуття зводився до випадкових фіксацій окремих аспектів народного життя. Увага мандрівників зосереджувалася на матеріальній культурі населення певної

місцевості. Найбільше народознавчих відомостей вони залишили про традиційний одяг покутян. Такі етнографічні матеріали мали інформативно-описовий характер (праці Б. Гакета, Е. Спенсера). Значно більше етнографічного матеріалу про покутян подав К. Зап, який занотував локальні особливості громадського побуту, фольклору, весілля, народні оповідання.

На початку XIX ст. розпочався початковий етап етнографічного дослідження Покуття. Фольклорно-етнографічні матеріали представлені в розвідках польських учених В. Залеського, Ж. Паулі, В. Вуйціцького, А. Бельовського – перших народознавців, які почали збиральницьку роботу на теренах Покуття. У цей другий період досліджень основна увага народознавців була звернена на збирання українського фольклору. Їхні розвідки супроводжувалися короткими описами родинно-побутових та календарних обрядів (Ж. Паулі), народними оповіданнями про опришків, фольклорними матеріалами, демонологічними віруваннями з Покуття (К. Вуйціцький). Лише у розвідці А. Бельовського було використано порівняльний метод етнографічного дослідження.

У роботі зазначено, що у першій половині XIX ст. завдяки діяльності членів «Руської трійці», представників світської та духовної інтелігенції було закладено основи для подальшого вивчення і нагромадження етнографічного та фольклорного матеріалу, вперше зафіксовано чимало фольклору, звичаїв, обрядів, які там побутували. Важливими є етнографічні відомості Я. Головацького. Завдяки його етнографічним мандрівкам зібрано етнографічний і фольклорний матеріал з покутських теренів, описано традиційний народний одяг селян і міського населення.

Завдяки зусиллям «Руської трійці» до вивчення народної культури долучилася значна кількість місцевої інтелігенції. Особливої уваги заслуговує діяльність учителя, першого збирача народної словесності Покуття Г. Ількевича. Збірка «Галицькі руські приповідки і загадки Г. Ількевича» була першим виданням народних повір'їв з території Покуття. Дослідником було зафіксовано велику кількість історичних та баладних пісень, чимало

фольклорного матеріалу ним було переписано із втрачених згодом писемних джерел. У розвідках Г. Ількевича відображено аспекти календарної та сімейної обрядовості покутян.

Збирацька та дослідницька робота тогочасних вітчизняних народознавців базувалася на методі безпосереднього спостереження, етнографічні матеріали належним чином не паспортизувалися.

Після широкої народознавчої роботи, яку розгорнула в 1830–1840 рр. «Руська трійця» наступні два десятиріччя у вітчизняній етнографічній науці характеризується стагнацією наукових студій. У 1850–1860-х рр. в умовах національних утисків етнографічна діяльність мала просвітницький характер. Поступове відновлення досліджень у царині етнографії розпочалося наприкінці 1860-х рр.

У другій половині 1860-х – першій половині 1870-х рр. на західноукраїнських землях спостерігалася активізація зацікавлення народною культурою. Найбільше уваги молоді дослідники зосереджували на збиранні фольклорних матеріалів. Серед учених цього періоду найбільш плідно працював громадський діяч, юрист, науковець, фольклорист М. Бучинський. Для його етнографічних матеріалів характерна паспортизація місця запису, проте не завжди вказано прізвище респондента. Заслуга М. Бучинського полягає в зборі великої кількості пісень різного жанру, а також у класифікації їх за хронологічно-тематичним принципом. Окрім народних пісень дослідник записував забобони, приказки, казки, прислів'я.

Дослідниця звертає увагу на те, що наприкінці XIX – на початку XX ст. Наукове товариство ім. Шевченка відіграло важливу наукову роль щодо організації та проведення фахових етнографічних досліджень на Покутті. Етнографічна комісія НТШ залучила до народознавчої праці велику кількість місцевої інтелігенції. Видатні вітчизняні народознавці І. Франко та В. Гнатюк розробили методику етнографічного опитування та фіксації елементів традиційної народної культури. Вони займалися вивченням усного фольклору населення Покуття. За їх наукової редакції світ побачили видання, в яких

доволі репрезентативно представлені матеріали з Покуття.

Наукові інтереси покутських фольклористів стосувалися духовної складової життєдіяльності місцевого населення – збору зразків усної народної творчості та окремих елементів родинно-сімейних обрядодій. Водночас матеріальна культура у їхніх публікаціях не знайшла відповідного відображення: ними зафіксовані лише поодинокі описи елементів матеріальної культури.

Дослідження засвідчило, що витокami музейництва на Покутті були виставки. Перша така виставка була організована в 1859 р. у приватному помешканні коломийського урядовця Левицького. Пожвавленню етнографічної збиральницької діяльності на Покутті сприяли дві виставки, проведені в м. Коломії 15–30 вересня 1880 р.: одна – етнографічна, організована поляками, а друга – господарсько-промислова, ініціатором проведення якої була місцева українська інтелігенція. Починаючи з 1880 р., в м. Коломії систематично влаштовували етнографічні, промислові й сільськогосподарські виставки, в яких домінуючу роль займав покутський та гуцульський матеріал.

Виставка 1912 р. у м. Коломії мала значний резонанс (її відвідало біля 20 тис. осіб), репрезентувала крайовий промисел і народне мистецтво та мала на меті згуртувати і піднести національну свідомість українства краю. Значна кількість експонатів була розкуплена приватними колекціонерами. Її проведення стало поштовхом для формування музейних колекцій Покутського етнографічного масиву.

Етнографічні, промислові, церковно-етнографічні виставки стимулювали етнографічну збиральницьку діяльність та активізували музейну справу на Покутті в міжвоєнний період. Створенню музею в м. Коломії сприяла консолідація місцевого українства, яке прагнуло зберегти зразки матеріальної культури населення краю. Ініціатором заснування Музею (відкритий в 1934 р.), який був власністю товариства «Руський Народний дім», був Володимир Кобринський. Охарактеризована збиральницька робота В. Кобринського щодо наповнення експонатами Музею. Етнографічна та мистецька колекції Музею

1930-х рр. представлені покутськими та гуцульськими витворами народних і професійних умільців. Проаналізовано проведення у м. Коломиї VI з'їзду українських музеологів (1938).

Популяризації покутської традиційної культури сприяли публікації у місцевих періодичних виданнях «Жіноча доля», «Нова хата», «Гуцульське слово», які на своїх сторінках висвітлювали традиційну ношу, допоміжні господарські заняття та обряди мешканців краю. Активними дописувачами були просвітяни філії Союзу українок та відомі громадські діячі О. Кисілевська, О. Дучимінська, І. Гургула, І. Свенціцький, Л. Бурачинська.

Польський науковець О. Кольберг у своїй фундаментальній праці «Рокисіє» («Покуття») відобразив різні аспекти життєдіяльності населення Покуття. Користуючись розробленою ним науковою методикою збирання та опрацювання етнографічних матеріалів, вчений скрупульозно паспортизував отримані відомості. О. Кольберг проаналізував етнічну стратифікацію населення Покуття, окреслив особливості соціальної організації та життєдіяльності національних громад, які мешкали в краї; описав традиційний одяг, вишивку, харчування, народну архітектуру, господарські заняття, традиційний транспорт місцевого населення. Одне з чільних місць у дослідженнях О. Кольберга займала календарна та сімейна обрядовість Покуття. Він висвітив цикл традиційних покутських свят, описав їх у календарній послідовності: від Різдва до зимового Миколи. Польський народознавець вивчав покутський фольклор (чумацькі, козацькі, опришківські, рекрутські пісні, коломийки, казки, загадки). Він одним із перших зафіксував покутські танці: коломийка, вертак, чабан, аркан, серпень. Значне місце в його дослідженні посідає народна демонологія, медицина, звичаї, пов'язані з сільським господарством.

Етнографічні праці Л. Вайгеля, К. Мрочка, Ю. Шнайдера написані на широкому колі автентичних матеріалів, які безпосередньо були зібрані ними в Покутському масиві. Користуючись народознавчою методикою О. Кольберга, вони намагалися комплексно висвітлити різні сторони життєдіяльності населення Покуття. Водночас, Л. Вайгель зосередив свою увагу на описі

традиційної звичаєвості мешканців гуцульсько-покутського пограниччя, тоді як К. Мрочко і Ю. Шнайдер описли специфіку господарської зайнятості та духовних вірувань, відповідно, Снятинщини і Печеніжинщини.

Польські науковці з кінця 1920-х рр. розпочали комплексне дослідження «східних кресів», до яких належало й Покуття. Його народознавче вивчення здійснювалося під кутом розгляду краєзнавчого та туристичного потенціалу Карпат і Передкарпаття. Були започатковані географічні, морфологічні та геологічні студії краю, представлені дослідженнями Я. Чижевського, М. Кочвари, А. Зглінницької, А. Фішера, Я. Фальковського. Етнографічний матеріал про стан народного господарства та розвиток домашніх ремесел і промислів Покуття поміщали місцеві польські періодичні видання «Głos Pokucia» («Голос Покуття») та «Tygodnik Pokucki «Zjednoczenie» («Тижневик Покутський), які виходили в м. Коломії. Польське краєзнавче товариство займалося вивченням і збереженням пам'яток та розвитком музейної справи краю.

Проаналізовані особливості народознавчого вивчення Покуття дають підстави стверджувати про наявність у досліджуваному етнографічному масиві в XIX ст. – 30-х рр. XX ст. як спільних загальноукраїнських, так і специфічних локальних рис традиційної культури.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в постановці, узагальненні та аналізі проблеми дослідження. У роботі вперше: на основі вивчених первинних архівних та опублікованих матеріалів зроблено спробу систематизації та узагальнення наукових здобутків етнографів XIX – 30-х рр. XX ст.; до наукового обігу введено частину раніше не відомих архівних матеріалів. Удосконалено: висновки попередників про специфіку народознавчого вивчення Покуття наприкінці XIX – на початку XX ст.; знання про окремі аспекти прикладного та науково-методологічного дослідження краю. Отримали подальший розвиток: розуміння локального та загальнонаціонального у висвітленні традиційної етнокультури покутян; з'ясування особливостей нагромадження етнографічної спадщини вітчизняних

дослідників щодо Покуття в 1920–1930-х рр.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані у: науково-дослідницькій (при підготовці фундаментальних праць з етнології, краєзнавства, української культури), навчальній (для підготовки монографічних видань, праць, підручників, науково-методичних посібників з етнології, культурології, мистецтвознавства, краєзнавства), історико-краєзнавчій (для вивчення історії рідного краю), музейній (для формування експозицій в етнографічних та краєзнавчих музеях) роботі.

Ключові слова: Покуття, етнографічні дослідження, народознавство, фольклор, Етнографічна комісія НТШ, виставка, музей, часопис.

RESUME

Tryniak L. V. Pokuttia area in ethnographic studies of the 19th - the '30s of the 20th century. – Qualification scientific work with the manuscript copyright.

The thesis for a candidate degree in historical science in specialty 07.00.05 “Ethnography”. Vasyl Stafanyk Precarpathian National University, Ministry of Science and Education of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2018.

The dissertation is devoted to the actual topic, as one of the important aspects of preserving ethnocultural heritage of the nation is its comprehensive ethnographic study. Socio-historical and ethnopolitical processes, integrating and disintegrating tendencies of the development of Ukrainian ethnic lands have caused the creation of authentic historical and ethnographic regions according to their sociocultural essence. Among the Ukrainian cultural-historical ethnographic arrays Pokuttia occupies a prominent place with its own versatile material and spiritual culture. Many historical and ethnographic works outline the originality and ethnocultural authenticity of the population of Pokuttia, describe the main economic activities of the local population, traditional architecture, clothes, customs, rituals, beliefs, folklore and world outlook. However, today, certain aspects of the traditional daily life of local residents are forgotten and almost lost. The social need for such work is the need to recreate,

preserve and popularize the traditional rites and customs of inhabitants of the Pokuttia historical and ethnographic district.

In the thesis it is stated that the process of accumulation of information about the material and spiritual culture of Pokuttians lasted during the first half of the 19th century. Two periods are distinguished in the ethnographic study of Pokuttia. This process was initiated by foreign travelers B. Hacquete, E. Spencer, K. Zap whose researches of the ethnographic material from Pokuttia were reduced to the occasional fixations of certain aspects of folk life. Travelers' attention focused on the material culture of the population of a certain locality. Most ethnographic information was left about the traditional clothes of the Pokuttians. Such ethnographic materials had informative descriptive character (works by B. Hacquete, E. Spencer). Much more ethnographic material about the Pokuttians was presented by K. Zap, who had noted the local features of social life, folklore, wedding, and folk stories.

At the beginning of the XIX century the initial stage of Pokuttia ethnographic research was launched. Folklore and ethnographic materials were presented in the surveys of Polish scientists W. Zaleski, Ż. Pauli, W. Wójcicki, A. Bielowski who were the first ethnographers to begin collecting work in the area of Pokuttia. In the second period of research, the focus of the ethnographers was centered on the collection of Ukrainian folklore. Their surveys were accompanied by brief descriptions of family and calendar ceremonies (Ż. Pauli), folk stories about Opryshoks, folklore materials, demonological beliefs from Pokuttia (W. Wójcicki). Only A. Bielowski used the comparative method of ethnographic research in the exploration.

It is stated in the work that in the first half of the 19th century due to the activity of "The Rus Trinity" and the representatives of the secular and spiritual intelligentsia, the foundations for the study and accumulation of ethnographic and folklore material were laid down, as well as the first folklore, customs and ceremonies were recorded. Ethnographic information of Y. Golovatskyi was very important as due to his ethnographic journeys ethnographic and folklore materials from the Pokuttia

territories were collected, and traditional folk clothes of the peasants and urban population were described.

Thanks to the efforts of “The Rus Trinity”, a large number of local intelligentsia participated in the study of folk culture. Particular attention deserves the activity of a teacher, the first collector of Pokuttia folk poetry H. Ilkevich. His collection “Galician Rus Sayings and Riddles” became the first edition of national beliefs from the territory of Pokuttia. The researcher recorded a large number of historical songs and ballads, many folk material was rewritten from written sources that were later lost. H. Ilkevich’s surveys reflected all the aspects of the calendar and family ritual of Pokuttians.

Collecting and research work of Ukrainian ethnographers of that time was primarily based on the method of direct observation, and ethnographic materials were not properly documented.

After extensive ethnographic work which had been launched in 1830-1840 by “The Rus Trinity” the next two decades in domestic ethnographic science were characterized by stagnation. In the 1850-1860's under ethnical harassment, ethnographic activity carried out just educational character. Gradual restoration of research in the field of ethnography began in the late 1860's.

In the second half of the 1860s – the first half of the 1870s, folk culture began to be interested in on western Ukrainian lands. Young researchers focused most attention on gathering folklore materials. Among the scientists of this period, the most productive was M. Buchynskyi, a public figure, lawyer, scholar, and folklorist. In his ethnographic materials he usually certified the place of record, but the respondent's surname was not always indicated. M. Buchynskyi collected a large number of songs of different genres, as well as classified them according to the chronological and thematic principle, which was his great merit. In addition to folk songs, the researcher wrote superstitions, sayings, tales, and proverbs.

The researcher draws attention to the fact that in the late 19th and early 20th centuries Shevchenko Scientific Society played an important scientific role in organizing and conducting professional ethnographic research in Pokuttia. The

Ethnographic Commission of Shevchenko Scientific Society attracted a large number of local intelligentsia to the ethnographic work. Outstanding native ethnographers as I. Franko and V. Hnatiuk worked out the methodology of ethnographic survey and fixation of elements of traditional folk culture. They studied the oral folklore of Pokuttia and promoted the publications of materials where Pokuttia was represented.

The scientific interests of Pokuttia folklorists concerned the spiritual component of the local population's life, i.e. collecting the samples of oral folk art and individual elements of family ceremonies. At the same time, the material culture did not find an appropriate reflection in their publications: they only recorded a few descriptions of the elements of material culture

The researches have shown that the origins of museum studies in Pokuttia were exhibitions. The first exhibition was organized in 1859 in a private residence of the Kolomyia governor Levytskyi. Two exhibitions (the first one – ethnographic, organized by Poles, and the second – economic and industrial, initiated by the local Ukrainian intelligentsia) held in Kolomyia on September 15-30, 1880 stimulated the revival of ethnographic gathering activity. Since 1880 in Kolomyia ethnographic, industrial and agricultural exhibitions representing Pokuttia and Hutsul stuff were systematically arranged.

1912 exhibition in Kolomyia had a significant resonance (it was visited by about 20 thousand people), it represented regional crafts and folk art, and was aimed at rallying and raising the national consciousness on Ukrainian lands. A large number of exhibits were sold out by private collectors. Its conduct was an impetus for the creation of museum collections of the Pokuttia ethnographic array.

Ethnographic, industrial, church and ethnographic exhibitions stimulated collecting activities and intensified the museum business development in Pokuttia during the interwar period. The creation of the museum in Kolomyia was facilitated by the consolidation of local Ukrainians, who sought to preserve the samples of material culture of the region's population. The initiator of the Museum founding (opened in 1934) was V. Kobrynskyi. His collective work to fill in the Museum's exhibition has been described. Ethnographic and artistic collections of the Museum of

the 1930's are represented by Pokuttia and Hutsul products of folk and professional craftsmen. The Ukrainian musicologists' congress in Kolomyia (1938) has been analyzed.

The popularization of the traditional culture of Pokuttia was facilitated by publication in the local periodicals "Woman's fate", "New house", "Hutsul's word" about a traditional burden, household duties and ceremonies. The activists were Prosvita representatives of the Union of Ukrainian Women and well-known public figures, such as O. Kisilevska, O. Duchyminska, I. Hurhula, I. Svientsitskyi, L. Burachynska.

Polish scientist O. Kolberg in his fundamental work, "Pokucie" ("Pokuttia") reflected various aspects of the life of Pokuttia population. Applying his own scientific method of collecting and processing ethnographic materials, the scientist certified the information received thoroughly. O. Kolberg analyzed the ethnic stratification of the population of Pokuttia, outlined the peculiarities of the social organization and life of the national communities living in the province; described traditional clothing, embroidery, food, folk architecture, household duties, and traditional transportation of the local population. One of the leading places in O. Kolberg's research occupied calendar and family ritual of Pokuttia. He highlighted the cycle of traditional Pokuttia holidays, describing them in a calendar sequence: from Christmas to winter Nicholas. Polish ethnographer studied Pokuttia folklore (Chumak, Cossack, Opryshky, recruiting songs, kolomyikas, fairy tales, and riddles). He was one of the first to fix Pokuttia dances: Kolomyika, Vertak, Shepherd, Arkan, Serpen dances. A significant place in his study is dedicated to the connection of demonology, medicine, and customs with agriculture.

Ethnographic works of L. Weigel, K. Mroczko, J. Schneider were written on a wide range of authentic materials collected by them in Pokuttia array. Using O. Kolberg's folklore methods, they tried to highlight fully different aspects of the life of Pokuttia population. At the same time, L. Weigel focused his attention on the description of the traditional habits of the inhabitants of the Hutsul-Pokuttia border,

while K. Mroczko and J. Schneider unveiled the specifics of economic employment and spiritual beliefs of Sniatyn and Pechenizhyn area, respectively.

Since the late 1920's Polish scholars began a comprehensive study of "Eastern Borderlands" that Pokuttia was a part of. The ethnographic investigation considered the local lore and tourism potential of the Carpathians and Precarpathian region. The researchers of J. Czyżewski, M. Koczwara, A. Zglinnicka, A. Fischer, J. Falkowski were presented in newly founded geographic, morphological and geological studios of the region. The ethnographic material about the national economy and the development of home crafts and trades in Pokuttia was outlined by the local Polish periodicals "Głos Pokucia" (The Voice of Pokuttia) and "Tygodnik Pokucki Zjednoczenie" (The Weekly Pokuttia) published in Kolomyia. The Polish Local History Society was engaged in the study and conservation of monuments as well as the development of museums in the region.

The analyzed peculiarities of the ethnographic study give grounds to assert that in the 19th - 30s of the 20th century both general national and specific local traits of traditional culture have been identified in Pokuttia ethnographic array.

The scientific novelty of the thesis is the formulation, synthesis and analysis of research problems. In the work, firstly: an attempt has been made to systematize and generalize the scientific achievements of the ethnographers of the 19th – the 30s of the 20th century on the basis of the studied primary archival and published materials; a part of previously unknown archival materials has been introduced to the scientific circulation. The predecessors' conclusions about the specifics of the ethnographic study of Pokuttia in the late 19th and early 20th centuries have been improved along with the knowledge about some aspects of applied and scientific-methodological research of the region; distinguishing between local and national in traditional Pokuttian ethnic culture has been further developed; the peculiarities of the accumulation of domestic researchers' ethnographic heritage about Pokuttia in the 1920-1930's have been elucidated.

The practical significance of the results obtained is that the materials of the thesis can be used in: scientific research (the preparation of fundamental works on

ethnology, regional studies, Ukrainian culture), education (the preparation of monographs, works, textbooks, scientific methodical manuals on ethnology, cultural studies, art studies, regional studies), historical studies (studying the history of native land), museum work (making up expositions in ethnographic and local lore museums).

Key words: Pokuttia, ethnographic study, ethnography, folklore, Ethnographic Commission of Shevchenko Scientific Society, exhibition, museum, periodical.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Триняк Л. Етнографічне дослідження Покуття в студіях Оскара Кольберга // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2014. Вип. № 26. С. 175–182.
2. Триняк Л. Весільна обрядовість Покуття в українській етнографічній спадщині другої половини XIX – початку XX ст. // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 114. С. 24–28.
3. Триняк Л. Ксаверій Мрочко як видатний дослідник традиційної культури Покуття // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. Вип. 45. Том 2. С. 120–124.
4. Триняк Л. Внесок української інтелігенції в етнографічне дослідження Покуття (друга половина XIX – початок XX століття) // Народна творчість та етнологія. Київ, 2017. № 1 (365) січень - лютий. С. 81–88.
5. Триняк Л. Особливості зимового календарного циклу покутян в студіях польських дослідників другої половини XIX – початку XX ст. // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Чернівці, 2017. № 2 (14). С. 100–105.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Триняк Л. Традиційна весільна обрядовість Покуття в записах польських та вітчизняних дослідників другої половини XIX – початку XX ст. // Приятель українців. 150 років від дня народження Р.Ф. Кайндля. Збірник наукових статей за матеріалами міжнародної наукової конференції «150 років від дня народження Р. Ф. Кайндля», 23 вересня 2016 р. Чернівці : Технодрук, 2016. С. 235–241.
7. Триняк Л. Етнографічні дослідження Покуття польських вчених другої половини XIX – початку XX ст. // Етнокультурна спадщина Прикарпаття. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Етнокультурна спадщина Прикарпаття (на пошану Михайла Паньківа з нагоди його 75-річчя)» (м. Івано-

- Франківськ, 4 грудня 2015 р.) / Науковий редактор А. Королько. Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2016. С. 106–119.
8. Триняк Л. Етнографічні дослідження Покуття в записах Василя Равлюка // Покуття – край звитяг і боротьби. Матеріали науково-теоретичної конференції (у рамках проведення VII обласного фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Снятин, 17 вересня 2016 р. / за науковою редакцією А. Королька. Снятин ; Чернівці : Друк Арт, 2017. С. 221–227.
9. Триняк Л. Етнографічне дослідження Покуття вітчизняними дослідниками другої половини XIX – початку XX ст. // Сучасний контент. Музейна галузь. Історія, здобутки та перспективи. Матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 90-річчя заснування Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського (м. Коломия, 6–8 жовтня 2016 р.) / Правопис, стилістика, літературне редагування – авторські. Наукові редактори Я. Ткачук і А. Королько. Коломия : Вік, 2016. С. 296–301.
10. Триняк Л. Етнографічні студії Снятинщини Ксаверія Мрочка // Культура і побут населення Прикарпаття. Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 27 квітня 2015 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 176–180.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. Джерельна, історіографічна та методологічна база роботи	23
1.1 Джерела дослідження	23
1.2 Стан наукової розробки проблеми	32
1.3 Методологічна основи роботи	46
РОЗДІЛ 2. Початковий етап народознавчих досліджень на Покутті	55
2.1 Покуття у розвідках іноземних вчених кінця XVIII – середини XIX ст.	55
2.2 Початок етнографічного дослідження Покуття вітчизняними вченими у 1820-х – на початку 1870-х рр.	73
РОЗДІЛ 3. Етнографічне вивчення Покуття українськими дослідниками останньої чверті XIX – 30-х рр. XX ст.	101
3.1 Фольклористична діяльність Етнографічної комісії НТШ та участь в ній місцевої інтелігенції (остання чверть XIX – початок XX ст.)	101
3.2 Етнографічні та господарсько-промислові виставки 1880 – 1912 рр.	128
3.3 Матеріально-побутова культура покутян у збірках музейних колекцій та на сторінках періодичних видань 1920–1930-х рр.	139
РОЗДІЛ 4. Традиційна культура Покуття у розвідках польських вчених останньої чверті XIX ст. – 1930-х рр.	157
4.1 Культура та побут населення краю у науковій спадщині О. Кольберга	157
4.2 Краєзнавчі та туристично-регіональні студії Покуття у розвідках польських вчених останньої чверті XIX – 30-х рр. XX ст.	171
ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
ДОДАТКИ.....	243

ВСТУП

Сучасне суспільство тяжіє до модернізації традиційного життя та глобалізації усіх цінностей, з-поміж яких вагоме місце посідають етнічні. Під їх впливом вони поступово розчиняються і нівелюються, що в кінцевому варіанті призводить до їх видозміни та остаточної втрати. З огляду на це, актуальним стає збереження відомостей про традиційний уклад життя, функціонування повсякденної звичаєвості, родинно-сімейної обрядовості та пов'язаної з ними духовної складової життєдіяльності етносу.

Одним із важливих аспектів збереження етнокультурної спадщини тієї чи іншої нації є її комплексне етнографічне вивчення. Не є винятком і українська нація. Соціоісторичні та етнополітичні процеси, інтегративні та дезінтегративні тенденції розвитку українських етнічних земель спричинили формування автентичних за своєю соціокультурною суттю окремих історико-етнографічних районів. Саме вони на початку XIX ст. стали об'єктом дослідження на певну винятковість та самобутність. Серед таких своєрідних українських культурно-історичних етнографічних масивів чільне місце посідає Покуття з власною багатогранною матеріальною та духовною культурою.

Власне історико-народознавче вивчення традиційної народної культури етнографічних масивів загалом та Покуття зокрема сприяє і сприятиме окресленню регіональних закономірностей культурно-історичного розвитку української нації. Використання такого зрізу наукового дослідження дозволяє провести етнокультурні паралелі передусім у загальнонаціональному контексті, виявити окремі аспекти спільності та локальності матеріальної та духовної складової етнокультури Покутського масиву.

В історико-етнографічних працях, у яких окреслено самобутність та етнокультурна автентичність населення Покуття, описано основні господарські заняття місцевого населення, традиційна архітектура, вбрання, звичаєвість, обрядодії, вірування, фольклор і життєвий світогляд. Проте на сьогоднішній день визначені аспекти традиційної повсякденної життєдіяльності місцевих жителів є призабутими та майже втраченими. Зважаючи на це, актуальність

дослідження даної проблеми окреслена науковими і суспільними чинниками. Її наукова значущість зумовлена недостатнім вивченням окресленого кола питань в етнологічній науці та відсутністю комплексного дослідження. Водночас суспільна потреба даної роботи полягає в необхідності відтворення, збереження і популяризації традиційних обрядодій та звичаїв мешканців Покутського історико-етнографічного району.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках загальної наукової теми «Історико-культурні та етносоціальні процеси на Прикарпатті» (державна реєстрація № 0109U000838) кафедри етнології і археології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Мета дисертаційної роботи полягає у комплексному висвітленні етнографічного вивчення Покуття у XIX ст. – 1939 р.

Реалізація мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати джерельну, історіографічну та методологічну основу роботи;
- простежити початки народознавчих досліджень Покуття вітчизняними та зарубіжними дослідниками;
- охарактеризувати розвиток в етнографічному масиві народознавчих студій Етнографічної комісії НТШ та участь в ній місцевої інтелігенції в останній третині XIX – на початку XX ст.;
- окреслити особливості використання етнографічних матеріалів з Покуття на етнографічних та господарсько-промислових виставках 1880 – 1912 рр.;
- висвітлити зміст етнографічних досліджень на Покутті, який представлений у збірках музейних колекцій та опублікований на сторінках періодичних видань 1920–1930-х рр.;
- розкрити наукову етнографічну спадщину з дослідження краю О. Кольбергом;
- дослідити специфіку етнографічного вивчення Покуття польськими вченими останньої третини XIX – 30-х рр. XX ст.

Об’єктом дослідження є традиційна матеріальна та духовна культура населення Покуття як невід’ємна частина їх повсякденної життєдіяльності.

Предмет дослідження – особливості етнографічного вивчення Покуття в XIX ст. – 1939 р., виокремлення специфічних рис народознавчого дослідження краю, еволюції науково-методологічного пізнання етнографічного масиву вітчизняними та зарубіжними вченими, краєзнавцями та мандрівниками.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Покутського історико-етнографічного району Західного (Південно-Західного) етнографічного регіону України. На думку українського етнолога М. Паньківа, зіставивши територію розповсюдження покутського діалекту (за Б. Кобилянським), покутського одягу (за О. Кольбергом [255] та Я. Фальковським [245; 246]), а також зону охоплення покутських забудов (за І. Могитичем [431]), Покуття – це здебільшого рівнинна місцевість правобережжя середнього Придністров’я до річок Бистриці і Бистриці-Солотвинської на північному заході та суміжної з етнографічною Гуцульщиною – на південному заході [443].

За сучасним політико-адміністративним устроєм до Покуття належать Городенківський, Снятинський, Тлумацький, північна частина Коломийського і південна частина Тисменицького районів Івано-Франківської області.

Хронологічні рамки дослідження визначені XIX ст. – 1939 р. Нижня межа – початок XIX ст. – пов’язана з початковою стадією вивчення Покуття іноземними мандрівниками та первинним збором етнографічного матеріалу на території краю українськими просвітителами. Верхня межа – початок Другої світової війни у вересні 1939 р., коли з приходом радянської влади в Галичину завершився період комплексного етнографічного вивчення краю та формувалася нова модель збору матеріалів.

Теоретико-методологічні засади дослідження ґрунтуються на принципах історизму, системності й об’єктивності вивчення минулого. У роботі застосовано загальнонаукові та спеціально-наукові методи (історичної реконструкції, компонентного аналізу (структурно-функціональний), порівняльно-історичного аналізу, типологічного дослідження). Сукупність

використання наукового інструментарію, відповідних принципів і методів, доступної джерельно-історіографічної бази сприяло комплексному висвітленню досліджуваної проблеми.

Наукова новизна отриманих результатів дисертації полягає у постановці, узагальненні та аналізі проблеми дослідження. У роботі:

уперше:

- на основі вивчених первинних архівних та опублікованих матеріалів зроблено спробу систематизації та узагальнення наукових здобутків етнографів XIX – 30-х рр. XX ст.;

- до наукового обігу введено частину раніше не відомих архівних матеріалів;

удосконалено:

- висновки попередників про специфіку народознавчого вивчення Покуття наприкінці XIX – на початку XX ст.;

- знання про окремі аспекти прикладного та науково-методологічного дослідження краю;

отримали подальший розвиток:

- розуміння локального та загальнонаціонального у висвітленні традиційної етнокультури покутян;

- з'ясування особливостей нагромадження етнографічної спадщини вітчизняних дослідників щодо Покуття в 1920–1930-х рр.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути використані у: науково-дослідницькій (при підготовці фундаментальних праць з етнології, краєзнавства, української культури), навчальній (для підготовки монографічних видань, праць, підручників, науково-методичних посібників з етнології, культурології, мистецтвознавства, краєзнавства), історико-краєзнавчій (для вивчення історії рідного краю), музейній (для формування експозицій в етнографічних та краєзнавчих музеях) роботі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного

дослідження виносились на обговорення низки міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій: VI Міжнародній науковій конференції «Одеські етнографічні читання» «Етнокультурні процеси українсько-східнороманського порубіжжя» (м. Одеса, 10–12 вересня 2015 р.); X Буковинській міжнародній історико-краєзнавчій конференції (м. Чернівці, 23–24 жовтня 2015 р.); Науково-теоретичній конференції «Покуття – край звитяг і боротьби» (у рамках проведення VII обласного фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела») (м. Снятин Івано-Франківської обл., 17 вересня 2016 р.); VII Міжнародно-практичній науковій конференції «Кайндлівські читання» присвяченої 150-річчю від дня народження Р.Ф. Кайндля (м. Чернівці, 23 вересня 2016 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Етнокультурна спадщина Прикарпаття» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2016 р.); XXI Міжнародній науковій конференції «Український феномен Гуцульщини: національний та європейський контексти» в рамках XXIV Міжнародного гуцульського фестивалю (м. Коломия, 11 серпня 2017 р.); VI Міжнародній науковій конференції «Покуття: український та європейський вимір» (у рамках VIII фольклорно-етнографічного фестивалю «Покутські джерела») (м. Івано-Франківськ, 20 вересня 2017 р.); щорічних наукових конференцій професорсько-викладацького складу, аспірантів та студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, 2015–2017 рр.).

Публікації. Результати дослідження висвітлені в десяти наукових публікаціях, з яких п'ять – у фахових виданнях (3 – у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз).

Структура дисертаційної роботи зумовлена постановкою мети та завданнями дослідження. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (488 найменувань) і додатків (п'ять додатків). Основний обсяг роботи становить 184 сторінок, загальний – 252.

РОЗДІЛ 1

ДЖЕРЕЛЬНА, ІСТОРІОГРАФІЧНА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА РОБОТИ

1.1 Джерела дослідження

Об'єктивне висвітлення теми дисертаційної роботи вимагає залучення широкого кола архівних і опублікованих джерел різних за походженням, інформаційним потенціалом, достовірністю та повнотою. Потрібно завжди тримати в полі зору базові аспекти проблеми яку розробляє дослідник, оскільки саме аргументація джерельним матеріалом дає змогу ствердити, спростувати або уточнити ті чи інші усталені в науці тези попередніх студій, запропонувати нові підходи до її вивчення, показати ще не з'ясовані або не описані дотепер у наукових працях ті чи інші сторони проблеми дослідження.

Джерельну базу дисертаційної роботи умовно поділено на три основні групи: 1) неопубліковані архівні матеріали; 2) опубліковані джерела; 3) періодична преса.

Основу джерельної бази становлять неопубліковані документи з 7 архівних, бібліотечних, наукових і музейних установ України та Польщі: Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАЛ України), Державного архіву Івано-Франківської області (Держархіву Івано-Франківської обл.), відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (ЛННБ ім. В. Стефаника НАН України), рукописних фондів архіву Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України (ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України), архіву Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського (НМНМГП імені Й. Кобринського), Етнографічного музею імені С. Уджелі у м. Кракові (Республіка Польща).

Значну інформативну цінність становлять документи ЦДІАЛ України. В основному тут зосереджено епістолярій провідних вітчизняних дослідників і матеріали про традиційні заняття та обрядодії населення краю.

У ф. 309 «Наукове товариство ім. Т. Шевченка» представлені документи кінця XIX – початку XX ст. Серед них міститься обширне листування видатного вітчизняного етнографа В. Гнатюка зі своїми кореспондентами, які на місцях проводили збір первинного емпіричного матеріалу [4; 5; 6; 7]. Окреме місце посідає фольклорний матеріал, зібраний членами НТШ. Ними були зроблені записи звичаїв та обрядів, пісень, розповідей і приказок косарів із сіл Західної України, в тому числі і з населених пунктів Покуття [3].

Вагоме значення мають матеріали, які зберігаються у фондах Держархіву Івано-Франківської обл. Документальні свідчення ф. 2 «Станіславівське воєводство. Станіславів. 1921–1939 рр.» розкривають загальну етносоціальну специфіку на Покутті у міжвоєнний період. В архівних справах цього фонду містяться різноманітні свідчення про соціально-господарську діяльність населення Городенківського, Коломийського, Снятинського і Товмацького повітів. Звернуто увагу на соціальну стратифікацію місцевого населення, його господарську спеціалізацію, базові елементи матеріальної культури та традиційну звичаєвість [90; 91].

Істотно доповнюють джерельну базу дисертаційного дослідження архівні матеріали, збережені у фондосховищах відділу рукописів ЛННБ ім. В. Стефаника НАН України. У них міститься значний джерельний матеріал, який окреслює широкомасштабну збиральницьку роботу місцевої покутської інтелігенції.

У фф. 2 «Бібліотека Народного дому» і 77 А. Петрушевича містяться матеріали про усну народну творчість населення Покуття. Так, місцевими народознавцями І. Попадюком, А. Слюзаром, Бірецьким, Т. Яворським, О. Федьковичем та ін. були записані народні пісні в населених пунктах Коломийщини [73]. Важливе значення мають фольклорні матеріали («руські» історичні пісні), які були зібрані М. Ількевичем на теренах Городенківщини [74;

75]. Окреме місце в його народознавчій спадщині займає збірка народних прислів'їв та приказок [76].

Значний інформативний матеріал з проблеми дослідження зосереджено в особових фондах відділу рукописів. Тут містяться відомості про традиційну духовну культуру населення Покуття, зокрема особливості сімейно-шлюбних обрядодій, елементів поховальної обрядовості, усної народної творчості.

У ф. 11 «Барвінські» міститься рукописний етнографічний опис М. Колцуняка про весільні обрядодії у с. Ковалівка Коломийського повіту [77; 78].

У ф. 36 «Яків Головацький» зберігаються пісенні етнографічні матеріали, зібрані відомим діячем «Руської Трійці» на теренах Покуття [79]. У цьому ж фонді зосереджений комплекс пісенного матеріалу (думи, побутові пісні), зібрані М. Ількевичем [80].

Матеріали ф. 17 «Мелітон Бучинський» містять чимало оригінальних етнографічних відомостей, зібраних народознавцями на Покутті. Зокрема, В. Волошинюк, М. Лібрик і Мокрицький на теренах краю зробили записи українських народних пісень, повір'їв [84; 85]. Окремі аспекти збиральницької роботи на теренах Покуття знаходяться в листуванні М. Бучинського з В. Волошинюком та іншими місцевими краєзнавцями. Зауважимо також М. Бучинський у селах Колінці, Кутище, Марківці занотував фольклорний етнографічний матеріал, рецепти печива і словник історичних термінів [83; 84; 85; 86].

У ф. 34 «Володимир Гнатюк» зберігається комплекс епістолярних джерел, в якому показані особливості проведення збиральницької роботи народознавцями загалом у Галичині й Покутті зокрема. У цьому контексті вагоме значення посідає листування В. Гнатюка з І. Волошинським, О. Іванчуком та А. Онищуком, в якому відображено тематику та специфіку народознавчої роботи на території Покутського етнографічного масиву [87; 88; 89].

Значний пласт інформації щодо традиційної життєдіяльності населення на Покутті зафіксований у рукописних фондах архіву ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України ім. М. Рильського. Тут зберігаються матеріали – звіти щорічних польових етнографічних експедицій НТШ, які були проведені на теренах Покутського історико-етнографічного району місцевими дослідниками.

У фф. 28 і 29-3 «Етнографічна комісія НТШ» ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України містяться першоджерела, виявлені і зафіксовані народознавцями. У них відображено записані дослідниками окремі аспекти усної народної творчості населення Покуття. Серед них якісно вирізняються тематичні етнографічні зібрання колядок і щедрівок, зафіксовані М. Бучинським [9; 11; 57], легенд, казок, байок, співанок, пісень і коломийок, занотовані І. Волошинським [19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 41; 42; 44; 45; 46; 63; 64; 65; 66; 67; 68; 69; 70; 71], пісень і коломийок зібраних В. Равлюком [59; 60; 61; 62]. Інформативну цінність становить етнографічний опис весільного обряду, записаний В. Равлюком у с. Орельці Снятинського повіту [59]. Багато етнографічного матеріалу з Покуття було зібрано місцевою інтелігенцією. Це зокрема, К. Бородайкевич [12], О. Ставничим [13], Д. Шимчук [14], І. Башак [16], І. Чупреєм [33], О. Дерев'янка [34], П. Шекерик-Доників [35; 36], Б. Заклинського [37; 38; 51], І. Савак [39], М. Чубатим [40], Є. Вончицька [43], П. Гавдуник [47], І. Палійчук [48], Л. Берлад [49], Д. Федюк [50], М. Бажалук [53], С. Харук [52; 54], М. Романюк [55], О. Іванчук [56], С. Арсенич [72],

Вагоме місце серед джерельних матеріалів посідають відомості, почерпнуті з фондів архівосховища НМНМГП імені Й. Кобринського. У архівних справах Музею містяться матеріали організаційного характеру щодо проведення етнографічних виставок у м. Коломиї 1880 та 1912 рр., участі в них української і польської громад краю.

У ф. 1 Інститут «Руський Народний Дім в Коломиї» містяться протоколи засідань від 1887 до 1895 рр. та загальних зборів ради Управи «Інституту Руський Народний Дім в Коломиї» [92].

У фф. 3 «Українській Народний Музей імені о. Й. Кобринського в Коломійі» та 4 «Український Народний Музей «Гуцульщина» імені о. Й. Кобринського в Коломійі» зберігаються матеріали про створення музейного закладу, його організацію та становлення [93; 94; 95; 96; 97; 98]. Окреме місце займають відомості про відкриття музею, прийняття етнографічних експонатів, їх паспортизацію та розміщення у виставковому відділі [99; 100; 101; 102; 103; 104; 105].

Матеріали ф. 5 «VI з'їзд Українських музеологів 5–6 червня 1938 р. в Коломійі» містять інформацію щодо організації та проведення відповідного заходу на базі музею «Гуцульщина» [106; 107; 108; 110; 111]. Зокрема, цінними є спогади засновника Музею та координатора проведення з'їзду В. Кобринського [112; 113].

У ф. 6 «Український Народний Музей Гуцульщина» ім. о. Й. Кобринського в Коломійі міститься звітна інформація про відвідувачів, список інвентаря музею [115; 116].

У ф. 20 «Етнографічна виставка Покуття 15.09.–30.09.1880 р. в Коломійі» зберігаються документи про проведення етнографічної виставки на Покутті 1880 р., зокрема, подано перелік виставкових експонатів, привезених з Коломійського, Косівського, Городенківського та Снятинського повітів [117]. Водночас тут збережено історичні дані про заснування першого музею «Покуття імені Старжинського» в Коломійі [118].

У ф. 21 «Господарсько-промислова виставка 16.09.–30.09.1880 р. в Коломійі» зібрано матеріали про проведення виставки на Покутті 1880 р., а також про наміри членів русофільського товариства ім. Качковського організовувати наступні виставки етнографічного характеру [119; 120].

У ф. 22 «Виставка домашнього промислу 21.09.–30.09.1912 р. в Коломійі» містяться документальні свідчення про проведення відповідної етнографічної виставки. Серед архівних справ цього фонду слід виокремити фотоальбом та каталог, присвячений виставці [121; 122].

Значний масив архівних матеріалів міститься у фондах Етнографічного музею у м. Кракові імені С. Уджелі. Серед них доволі інформативними є відомості про збір О. Кольбергом фольклору на Покутті, підготовкою ним його праць, а також велика фотоколекція зразків, на яких відтворена матеріальна культура краю.

У ф. 1 «Рукописи» зосереджені записи і нотатки по проведенню польових етнографічних досліджень на Покутті. У них знаходиться рукописний матеріал щодо зібраних зразків усної народної творчості в селах краю, а також перелік ілюстрацій до праці О. Кольберга та осіб, які їх виконали для підготовки видання його етнографічної праці в 1876 р. [123; 124; 125; 126]. Також у ньому міститься пісенний фольклор вказаного населеного пункту, який описаний польським народознавцем С. Уджелою [127].

Ф. 7 «Малюнки, обряди, мистецтво» та ф. 31 «Фотографії» дають змогу ознайомитися з великим обсягом рисунків [128–148] та фотоматеріалів на яких зафіксовані окремі елементи покутського одягу, архітектури, знарядь праці [149–164].

Таким чином, доступні архівні матеріали характеризуються широкою інформативністю. У них відображено особливості господарського життя на території Покуття, показано специфіку соціально-економічної політики в краї наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ ст., окреслено основні напрями її проведення, охарактеризовано допоміжні господарські заняття. Наявність відповідних первинних матеріалів повною мірою дозволяє реалізувати завдання дослідження.

До другої групи належать опубліковані джерела, які були видані наприкінці 30-х рр. ХІХ ст. – у першій третині ХХ ст. Це етнографічні описи, емпіричні роботи народознавців 1830–1870-х рр. та документальні свідчення, опубліковані в «Записках НТШ», «Етнографічному збірнику», «Матеріалах до українсько-руської етнології».

Серед описів особливу слід звернути на роботу австрійського вченого Б. Гаккета. У ній автор подав відомості про матеріальну культуру, зокрема про

побут населення сіл, розташованих на Покутті [241].

Узагальнюючі етнографічні описи краю представлені роботами А. Бельовського [239], А. Кіркора [253], О. Кольберга [255; 256; 257; 258; 259; 260; 261], К. Мрочка [329; 330; 331; 332; 333], К. Вуйціцького [262; 263; 284; 285; 286; 287; 288] та К. Запа [290]. Окремі відомості етнографічного характеру про Покуття вміщені в працях Л. Вайгеля [283], Ж. Паулі [270; 271], В. Залеського [282], М. Туркавського [281], Я. Фальковського [245; 246] та А. Фішера [247].

Культурницька фаза українського національного відродження спонукала його діячів шукати власне етнічне коріння і відбувалося це насамперед через окреслення пісенного фольклору. Серед емпіричних робіт народознавців 1830–1870-х рр. слід виокремити етнографічну творчу спадщину діячів «Руської трійці» зокрема Я. Головацького [186; 187; 188; 189; 190; 191; 192; 193; 194; 195], а також Г. Ількевича [264; 266; 267;], М. Драгоманова [197; 198; 199]. Одним з перших упорядників зібраного емпіричного матеріалу з північно-східної Угорщини і Галичини, зокрема з Покуття, був відомий український діяч «Руської трійці» Я. Головацький [190; 191; 192; 193]. У своїх працях він зібрав відомості про народний одяг українців краю та їхню пісенну фольклорну спадщину. Різноманітний фольклор переважав у роботах Г. Ількевича [174; 266; 267] та М. Драгоманова. В одній з етнографічних робіт Г. Ількевич зібрав дані щодо міфологічних уявлень населення краю [264].

Серед джерелознавчо-етнологічних збірників помітне місце посідають етнографічні розвідки відомих вітчизняних народознавців В. Гнатюка [175; 176; 177; 178; 179; 180; 181; 182; 183; 184; 185], І. Франка [219; 220; 221; 222; 223; 224; 225; 226; 227; 228; 229; 230; 231; 232] та В. Шухевича [235; 236; 237; 238].

Володимир Гнатюк зосередив увагу на зборі, обробці та упорядкуванні фольклорного матеріалу, зібраний на Покутті. Науковець здійснив тематичні видання, присвячені окремим календарно-обрядовим аспектам побутування традиційної народної культури: гаївкам [175], коломийкам [179], колядкам і щедрівкам [180; 181]. Він простежив специфіку демонологічних вірувань

населення Покутського етнографічного масиву [176; 177; 178]. Дослідник упорядкував видання, присвячене байкам [182], історичному епосу про опришків [183] та оповідам про тютюнарів [210].

Значний пласт усної народної творчості населення Покуття відображений у роботах видатного вітчизняного народознавця І. Франка. Пошукова праця дослідника увітнчалася чотиритомним виданням, присвяченого галицьким народним приповідкам. Частину використаного етнографічного матеріалу він зібрав на теренах Покутського масиву [219; 220; 221; 222; 223].

Окремий спектр досліджень українських народознавців стосується вивчення матеріальної і духовної культури мешканців гуцульсько-покутського порубіжжя. Зокрема, В. Шухевич збирав матеріал для написання п'ятитомного видання «Гуцульщина» і в населених пунктах на етнографічному пограниччі Гуцульщини і Покуття [235; 236; 237; 238].

Важливе місце в джерельній базі посідають праці дослідників-аматорів НТШ, які самостійно збирали етнографічні матеріали в тих місцевостях, де самі й мешкали. Вони здебільшого фіксували те, що бачили, не вдаючись до аналізу тих чи інших традиційних обрядів і звичаїв. У публікаціях І. Волошинського [172; 173], О. Голубовичевої [196], М. Колцуняка [204], А. Онищука [212], В. Равлюка [216] зібрано значний матеріал про весільну і поховальну обрядовість у Городенківському, Коломийському і Снятинському повітах. Зокрема, І. Волошинський зробив ґрунтовний опис весілля в с. Далешове на Городенківщині [172], О. Голубовичева записала весілля у с. Іллінцях [196] та В. Равлюк в с. Орельці на Снятинщині [216].

Третю групу джерел становлять публікації загальнокрайової та місцевої суспільно-політичної, господарської і науково-туристичної газетної і журнальної періодики, що виходила протягом 90-х рр. XIX ст – 30-х рр. XX ст.

З-посеред них доцільно згадати українські і польські часописи: «Діло», «Жіноча доля», «Правда», «Вільний голос», «Голос Покуття (Głos Pokucia)», «Гуцульське слово», «Нова хата», «Земля (Ziemia)», «Світ (Świat)», «Газета Покутська (Gazeta Pokucka)», «Люд (Lud)», «Кур'єр літературно-науковий

(Kurier literacko-naukowy)», «Різноманітності (Rozmaitości)», «Тиждень Покутський (Tygodnik Pokucki)».

На сторінках тогочасних періодичних видань знаходимо інформацію про матеріальну та духовну культуру населення Покуття. У більшості статей подано характеристику традиційної господарської життєдіяльності покутян. Зокрема, вміщено численні відомості про основні та допоміжні господарські заняття населення Покуття, знаряддя праці, які використовувалися у повсякденному житті, способи господарювання, стан розвитку промислів.

У газетних і журнальних публікаціях відображено інтерес до стану традиційних промислів і ремесел, якими славилася Покуття. Одним із головних був гончарний промисел. На шпальтах цих часописів друкувалися замітки про тенденції розвитку ремесла, пов'язаного з виготовленням будівельних матеріалів і предметів щоденного вжитку (хатнє начиння).

Таким чином, у процесі дослідження проблеми було використано різноманітну за походженням і змістовно-жанровими характеристиками джерельну базу, поділену на три групи. Виявлені неопубліковані документи, розпорошені у фондах семи державних архівів, бібліотек, наукових установ і музеїв України та Польщі, засвідчують про репрезентативність досліджуваної проблеми. В них зафіксована інформація про широкомасштабну збиральницьку роботу вчених-народознавців та місцевої покутської інтелігенції, які вивчали базові елементи матеріальної культури і традиційну звичаєвість, соціальну стратифікацію місцевого населення, збирали народний фольклор Покуття. Окремий сегмент знайдених матеріалів – це архівні свідчення про організацію проведення етнографічних і промислових виставок та створення музеїв відповідного профілю на Покутті в останній чверті XIX – першій третині XX ст. Зміст виявленого в архівних фондосховищах неопублікованого епістолярію свідчить про дискусійний характер вивчення народознавцями Покутського етнографічного масиву. Доповнюють першу групу джерел зібрані тогочасними народознавцями фотоальбоми і каталоги фотографій, малюнків і

рисунків матеріальної і духовної культури Покуття, які зберігаються в музеях України і Польщі.

Опубліковані джерела – це результат активної праці іноземних та вітчизняних народознавців досліджуваної доби, які друкували свої етнографічні описи та емпіричні праці про матеріальну і духовну культуру Покуття в індивідуальних роботах або у фахових збірниках. Культурницька фаза українського національного відродження спонукала українських професійних етнографів та дослідників-аматорів друкувати твори про пісенну фольклорну спадщину, народний одяг, міфологічні уявлення населення краю. Матеріали тогочасної української і польської преси доповнюють попередні дві групи джерел. Статті газетно-журнальної періодики переважно присвячені вивченню традиційної господарської життєдіяльності мешканців Покуття.

1.2 Стан наукової розробки проблеми

Проблематиці етнографічного вивчення Покуття присвячена низка історико-етнографічних праць. Їх комплексний аналіз дозволяє у хронологічно-проблемному зрізі виокремити чотири групи: 1) роботи радянських учених; 2) публікації істориків, етнографів та краєзнавців української діаспори; 3) науковий доробок сучасних українських дослідників; 4) праці іноземних дослідників.

Важливе місце в історіографії вивчення проблеми посідають праці радянських вчених. Більшість публікацій 1950–1980-х рр. розглядали народознавчу спадщину дослідників попередніх періодів з акцентом на вивченні матеріальної культури населення західноукраїнських земель. Це призвело до диспропорції та нівелювання досвіду народознавчих студій XIX – 20-х рр. XX ст. з вивчення духовної культури Покуття.

Найбільше доклали зусиль до вивчення проблеми П. Арсенич [344; 345; 346; 347; 348] та З. Болтарович [359]. Так, відомий краєзнавець Петро Арсенич окреслив сутність громадської, професійної та етнографічної діяльності відомих покутських збирачів фольклору М. Колцуняка [345; 348], А. Онищука

[344]. Дані публікації стали фактично першими науковими студіями етнографічної спадщини зазначених народознавців.

Зоряна Болтарович висвітлила пошукову та науково-аналітичну діяльність польських етнографів на українських землях у ХІХ ст. Вона, зокрема, охарактеризувала ті народознавчі публікації вчених, в яких окреслено покутські матеріальні та духовні старожитності [359].

Окремі аспекти етнографічного вивчення Покуття з погляду професійної зайнятості знайшли відображення у роботах Г. Горинь, Ю. Гошка, Ю. Лащука, Р. Кирчіва. Так, Ганна Горинь проаналізувала вивчення проблеми розвитку шкіряних промислів та кушнірства на Покутті, виокремила типологію кушнірів та окреслила технологію роботи зі шкірою, що побутували на досліджуваній території у кінці ХІХ – першій третині ХХ ст. [378]. Науковець Юрій Лащук через призму покутського гончарного ремесла та кераміки висвітлив особливості вивчення Покутського етнографічного масиву [421].

Львівський дослідник Юрій Гошко проаналізував доробок вітчизняних та іноземних етнографів у сфері вивчення промислів і торгівлі в Українських Карпатах, зокрема на Покутті [381]. Незважаючи на те, що його праця була опублікована вже в незалежній Україні, методологія, якою послуговується автор, та час проведення досліджень дозволяють зарахувати зазначену розвідку до напрацювань радянської доби. Роман Кирчів висвітлив процес збирання українського фольклору польськими народознавцями в добу романтизму та вплив даного напрямку на польську етнографічну літературу ХІХ ст. [401; 403].

У колективній праці «Гуцульщина» відображено окремі сторінки народознавчого студіювання гуцульсько-покутського етнографічного пограниччя періоду ХІХ – 80-х рр. ХХ ст. [383].

Чимало даних про народознавчі розвідки на території Покуття у період ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. наведено в працях Г. Скрипник [457], К. Матейко [426] та О. Никорак [437]. Тематиці етнографічних розвідок та історії музейницької справи на Покутті присвячена праця київської дослідниці Ганни Скрипник. Катерина Матейко прослідкувала етапи етнографічного вивчення традиційної

покутської одежі польськими, австрійськими та українськими дослідниками XIX – першої половини XX ст. Олена Никорак, займаючись дослідженням художніх тканин Карпатського регіону, вказала, що дане питання було предметом вивчення польських та українських вчених кінця XIX – початку XX ст. [437]. Дослідник Д. Бучко впершу в українському мовознавстві здійснив аналіз топонімічних назв населених пунктів на території Покуття [362].

Радянська дослідниця В. Юзвенко вивчала народну поетичну творчість у польській фольклористиці XIX ст. [470]. Окрему увагу вона відвела етнографічній спадщині О. Кольберга, проаналізувавши оглядово 66 томів фольклорного зібрання польського дослідника [471].

У цей же період світ побачили кілька праць польських науковців. Всі вони були присвячені вивченню життя та наукової діяльності О. Кольберга. Серед них виділяються публікації Р. Гурського [249], Я. Адамовського [476], Я. і М. Собеської [475], колективної праці Л. Белавського, К. Дадак-Козіцької, К. Лешень-Плахецької [478].

Загалом у радянський період не бралися до уваги етнокультурні особливості Покутського етнографічного району. Вчені-етнографи узагальнено підходили до вивчення соціально-економічних аспектів, зокрема у дослідженні специфіки розвитку українського села та ведення господарства в Східній Галичині. Вказаним працям притаманне вивчення явищ з використанням статистичних даних, домінуванням емпіричного підходу, при цьому відсутній історико-етнографічний аналіз. В умовах панування жорсткого догматизму наукового комунізму українські радянські вчені змушені були дотримуватись класового підходу й принципу партійності при висвітленні досліджуваних процесів.

Загальні тенденції історіографічного вивчення народознавцями другої половини XIX – початку XX ст. знаходимо в окремих дослідженнях, які були вміщені в узагальнюючих працях української діаспори. Серед таких розвідок слід виокремити історико-мемуарні збірники та журнали: «Городенщина. Історико-мемуарний збірник» (м. Нью-Йорк, м. Торонто, м. Вінніпег, 1978)

[379], «Коломия і Коломийщина» (м. Філадельфія, 1988) [410], «Над Прутом у лузі...Коломия в споминах» (м. Торонто, 1962) [434], «Снятин. Зв'язковий земляків міста Снятина і околиць» (м. Дітройт, 1968) [453].

Серед періодичних видань, які друкувалися за межами українських теренів, вирізняється часопис «Снятин. Зв'язковий земляків міста Снятина і околиць» за редакцією М. Бажанського. На його сторінках час від часу вміщували публікації, присвячені розгляду народознавчих досліджень Покуття українськими та іноземними етнографами XIX – першої половини XX ст. Зокрема, М. Плешкан висвітлив стан вивчення зимової календарної обрядовості на Покутті [449], М. Аронець проаналізував попередні розвідки, присвячені покутському писанкарству [343].

З-поміж діаспорних видань чільне місце посідає історико-мемуарний збірник, присвячений Городенківщині [379]. У вступній статті збірника М. Марунчак оглядово проаналізував доробок вітчизняних та іноземних дослідників, які причинились до вивчення культурно-побутових особливостей місцевої людності [379, с. 5–8].

Окремі аспекти історико-етнографічного вивчення Покуття досліджували М. Бажанський, С. Волчук, Д. Гевко. Так, М. Бажанський у передмові до видання К. Мрочка «Снятинщина: причинки до крайової етнографії» окреслив особливості народознавчої роботи польського дослідника [351]. С. Волчук проаналізувала народознавчі студії своїх попередників у сфері дослідження весняно-календарної обрядовості покутян [371]. Предметом розвідки Д. Гевко стала народна творчість мешканців Городенківщини [375].

Таким чином, праці представників української діаспори фактологічно розширили предмет дисертаційного дослідження. В їхніх розвідках оглядово подана характеристика етнографічних досліджень Покуття XIX – першої третини XX ст. Акцентується увага на дослідженні як матеріальної, так і духовної культури краю.

Початок 1990-х рр. характерний не лише здобуттям Україною своєї незалежності та початком розбудови молодого держави, але загальним піднесенням

національної культури і освіти, в тому числі й етнологічної науки. У м. Львові в 1991 р. було відкрито Інститут народознавства НАН України (керівник Степан Павлюк), який значно активізував свою діяльність на вивченні проблем культури і побуту Покуття. Періодично науковці цієї академічної установи здійснюють експедиції на Покуття з метою вивчення матеріальної і духовної культури їхніх жителів та меж цього історико-етнографічного району. Посилили науково-дослідницьку роботу вищі навчальні заклади, зокрема Навчально-науковий Інститут історії, етнології і археології Карпат ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», і музейні інституції та краєзнавці й етнографи Івано-Франківської області.

Аналізуючи загальний ступінь сучасної наукової розробки проблеми, варто виокремити такі підгрупи історіографічних джерел: 1) праці про етнографічний та фольклористичний доробок народознавців XIX – першої третини XX ст.; 2) дослідження з вивчення тогочасними вченими історико-етнографічного межування Покуття; 3) розвідки про традиційну звичаєвість і народні промисли жителів краю.

Синтетичну працю про творчу спадщину народознавців досліджуваного періоду присвятив Роман Кирчів. Зокрема, львівський дослідник, окреслюючи ступінь етнографічного вивчення Покуття, проаналізував народознавчу діяльність вітчизняних та зарубіжних фахівців, виокремив їх організаційно-пошукове та фольклористично-систематичне місце в комплексному науковому пізнанні етнографії краю впродовж XIX – початку XXI ст. Він ствердив, що на основі доступних матеріалів можна констатувати, що першими на цьому полі заявили про себе члени «Руської трійці» [404, с. 70]. Вчений охарактеризував етнографічну діяльність вітчизняних народознавців Г. Ількевича, Я. Головацького, І. Вагилевича та польських фольклористів К. Вуйціцького, В. Поля, А. Бельовського, О. Кольберга, А. Кіркора, Л. Вайгеля, К. Мрочка. На його переконання, Г. Ількевич був, по суті, першим відомим на сьогодні збирачем фольклору на Покутті. Особливою його заслугою є збірка історичних пісень, яка засвідчує побутування на Покутті багатьох загальнопоширених в

Україні історичних пісень [404, с. 71]. Значним досягненням К. Вуйціцького є праця, яка фактично дає найбільш давню стислу етнографічну характеристику Покуття [404, с. 72]. Аналізуючи дослідницьку роботу О. Кольберга та його творчий доробок, Р. Кирчів зазначав, що вчений студіював цілий комплекс складових традиційної народної духовної, суспільної і матеріальної культури [404, с. 74]. Чотиритомне видання О. Кольберга «Покуття» базувалась на власне покутському автентичному матеріалі, зібраному здебільшого автором [404, с. 75]. Публікація цієї праці знаменувала серйозний якісний поступ у народознавчому пізнанні Покуття і була стимулом для розгортання етнографічних і фольклористичних студій [404, с. 77].

Оксана Сапеляк проаналізувала етнографічні праці дослідників НТШ, окремі з яких були присвячені вивченню культурних особливостей Покуття [451].

Окреме місце серед першої підгрупи джерел займають публікації В. Галика, І. Горака, Б. Гаврилів, В. Качкана, Л. Мельника, Г. Сокіл, в яких проаналізовано життєвий, професійний та науково-творчий шлях відомих представників місцевої інтелігенції, які жили та працювали на Покутті. Так, дрогобицький дослідник Володимир Галик розглянув фольклористичну, етнографічну роботу та юридичну практику Мелітона Бучинського, проаналізував його епістолярну комунікацію з Іваном Франком та відмітив вплив останнього на пошукову роботу та збирання старовини на Покутті [373]. Публікація І. Горака присвячена аналізу листування І. Франка з покутським збирачем старовини В. Равлюком [377].

У роботі Богдана Гаврилів подані біографічні довідки місцевих народознавців та публікації, які вийшли з-під їхнього пера впродовж пошукової роботи на Покутті [372]. Володимир Качкан з'ясував роль етнографічної спадщини О. Іванчука [398], фольклористичної діяльності Мелітона Бучинського для народознавчого вивчення Покутського етнографічного району [399] та Григорія Ількевича [400]. Дослідник Л. Мельник подав короткий нарис життя та громадсько-культурної діяльності В. Кобринського. Він звернув увагу

на роль діяча у створенні та організації в м. Коломиї першого українського музею «Гуцульщина» [428].

Дослідниця Ганна Сокіл проаналізувала народознавчі студії галицьких фольклористів на Покутті та простежила використану ними методику записів усної словесності. Окреме місце в її розвідках займає вивчення фольклористичної спадщини І. Волошинського, О. Іванчука та В. Равлюка. Так, зокрема, Г. Сокіл зазначає, що Іван Волошинський став чи не найактивнішим збирачем усної словесності на Покутті, який збирав фольклорно-етнографічні матеріали переважно в с. Далешове Городенківського повіту. Незважаючи на те, що І. Волошинський був священиком, він звертався до жанру демонологічних оповідань і надсилав їх до м. Львова В. Гнатюкові, які той опублікував у останньому випуску «Етнографічного збірника НТШ» [454, с. 154]. Г. Сокіл, користуючись сучасним методологічним інструментарієм фольклористики, типологізувала зафіксовані І. Волошинським демонічні істоти.

І. Волошинський здійснив записи близько півтори сотні казок про звірів, що були опубліковані в «Етнографічному збірнику» (тт. 37–38). Г. Сокіл зазначає, що далешівський священик і тут лідирує серед інших збирачів (приміром П. Тарасевському та А. Онищукові належить по 98 текстів, представлених у збірнику, В. Гнатюкові – 46, О. Дерев'янкові – 15 і т. д.) [454, с. 154]. Місцевий етнограф занотував опис весілля в с. Далешове та похоронних звичаїв і голосіння на Городенківщині. Він, крім фольклорних матеріалів, збирав також експонати з Покуття для укомплектування музею НТШ у м. Львові [454, с. 155].

Окрему увагу у своїй історіографічній розвідці Г. Сокіл присвятила етнографічній спадщині О. Іванчука. Так, фольклорист, збиральницька діяльність якого припадає на кінець XIX – початок XX ст., на прохання І. Франка та В. Гнатюка записував на Покутті й Гуцульщині усну словесність, зокрема народні приповідки, демонологічні оповідання про тютюнарів, перекази, казки про тварин, соціально-побутові казки, народні звичаї, обряди та вірування. Його записи поповнили збірку «Галицько-руських народних

приповідок» І. Франка. Автор зауважує, що частина неопублікованих етнографічних матеріалів О. Іванчука зберігається в м. Києві у фонді І. Франка відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України [454, с. 156].

Значну увагу Г. Сокіл присвятила аналізу народознавчої спадщини В. Равлюка. Дослідниця зауважує, що його етнографічні записи представлені різножанровим пісенним матеріалом з Покуття: весняним циклом гаївок с. Видинів Снятинського повіту, які ввійшли до Гнатюкової збірки «Гаївки» (1909), двохоровими піснями («Білоданчик», «Жінка на торзі», «Коноплі»), однохоровими з іграми («Спосіб на парубків», або «Горошок», «Торг»), баладами, коломийками. В цілому пісенний матеріал, зібраний В. Равлюком, є чітко структурований за календарно-обрядовим принципом на два типи: весняно-літні та осінньо-зимові співанки. Як зазначає Г. Сокіл, покутські пісні, зібрані етнографом, наповнені значною кількістю назв предметів побуту, одягу, знарядь праці, що надає їм локальної своєрідності. Також В. Равлюк причетний до фіксації весільної обрядовості с. Орелець на Снятинщині. Однак матеріали не були опубліковані за життя фольклориста, а побачили світ 1970 р. у виданні М. Шубравської «Весілля» [455, с. 75]. Дослідниця вказує, що весільний опис В. Равлюка містить цінні етнографічні спостереження та цікаві високохудожні варіанти обрядових пісень, які мають пізнавальну та естетичну цінність для наших сучасників, оскільки весільні обряди Покуття здебільшого втрачені, вийшли з активного побутування. Також В. Равлюком було занотовано близько десяти демонологічних оповідань [455, с. 76].

Загалом Г. Сокіл стверджує, що І. Волошинський, О. Іванчук, В. Равлюк у теоретико-методологічному плані перебували на рівні фіксації елементів традиційної культури, оскільки не вдавались до аналізу наявного етнографічного матеріалу.

Українські дослідники І. Збир, І. Церковняк, В. Великочий висвітлили фольклорно-етнографічну спадщину польського народознавця Оскара Кольберга.

Ірина Збір комплексно проаналізувала народознавчу діяльність видатного польського вченого О. Кольберга, опублікувавши монографію, яка була першою в Україні про фольклористичні студії польського народознавця [391]. Вона охарактеризувала пісенний матеріал із збірника «Покуття», які використовували дослідники при укладанні різних академічних видань із серії фольклору «Українська народна творчість» [393]. Дослідниця також висвітлила вивчення фольклору Покуття у розвідках чужоземних дослідників кінця XVIII–XIX ст. [392].

Вітчизняна дослідниця І. Церковняк детально проаналізувала зміст чотиритомного видання О. Кольберга «Покуття». Дослідниця погоджується із зауваженнями І. Франка про значну тенденційність та описовість у розвідках польського дослідника. І. Церковняк зазначає, що недоліки видання О. Кольберга були певною мірою характерні для всієї тогочасної етнографії, яка тоді ще не мала сталого методу збирання та опрацювання фольклорно-етнографічних матеріалів. Попри це, дослідниця зауважує, що етнографічні розвідки О. Кольберга мають неперехідне значення серед досліджень, присвячених Покутському історико-етнографічному району. По-перше, заслугою польського дослідника є величезна кількість зібраного етнографічного матеріалу. По-друге, методологія етнографічних досліджень, вироблена О. Кольбергом, стала основою сучасного народознавства [466, с. 245]. Для фольклору найбільш характерний регіональний історико-етнографічний тип видань у поєднанні з жанровою та структурною класифікацією матеріалу, що відтворює його у зв'язках з обрядами, звичаями, мовою народу, виявляє його внутрішню структуру і типологію [466, с. 246; 467].

Івано-франківський дослідник Володимир Великочий спробував узагальнити науковий досвід щодо вивчення фольклорно-етнографічної спадщини Оскара Кольберга [365; 366]. Тетяна Буженко переклала частину праці О. Кольберга «Покуття» [213; 215].

Андрій Королько здійснив аналіз наукової спадщини польського етнографа А. Бельовського. Дослідник зазначив, що його праця «Покуття» (1857) «стала основою для подальших глибоких історико-краєзнавчих та етнографічних досліджень, які відтворюють загальну картину вивчення побуту, звичаїв та обрядів українського населення цього регіону» [417].

До другої підгрупи історіографічних джерел належать розвідки сучасних українських вчених з вивчення наукової спадщини народознавців ХІХ – першої третини ХХ ст. щодо локалізації Покуття. Зокрема, львівський етнолог Михайло Глушко, здійснюючи географічну локалізацію теренів Покутського етнографічного району, послуговувався напрацюваннями польських вчених В. Поля та А. Бельовського, а також українця Я. Головацького [382]. Так, В. Поль, провівши польові обстеження українського Прикарпаття, визначив межі Покуття. На його думку, північну границю Покуття становить р. Дністер, західну – долини річок Тлумачика і Бистриці-Надвірнянської, східну – кордон з Буковиною. Південну межу Покуття дослідник відсунув далеко в Карпати, яка насправді охоплювала північну частину Гуцульщини [382, с. 50]. М. Глушко також наводить дані розвідок А. Бельовського, хоча й зазначає, що в однойменній праці «Покуття» межі цього краю польський дослідник визначив дуже загально [382, с. 50]. Зокрема, за твердженням А. Бельовського, з півночі Покуття відділене р. Дністром, а з інших сторін закрите горами. Дослідник писав, що Покуття становить «ніби останній кут Польщі, що сягає Чорногори». Очевидно, що в такому разі А. Бельовський ігнорував наукові результати своїх попередників, насамперед І. Вагилевича, котрий якраз гуцульсько-покутську межу визначив досить точно. Водночас до складу Покуття А. Бельовський включив м. Галич, яке розташоване на лівобережжі р. Дністра, та частину Бойківщини [382, с. 51]. Натомість Я. Головацький зазначив, що в різні історичні періоди вчені розуміли відповідну назву та окреслювали терени Покуття по-різному: у широкому значенні – це територія між ріками Чечвою і Дністром та Карпатськими горами, у вузькому – лише Коломийський повіт до м. Кути [382, с. 52]. Також М. Глушко для визначення меж Покутського

етнографічного району послуговується матеріалами розвідок А. Фішера та Я. Фальковського.

Івано-франківський дослідник А. Королько за допомогою збереженого іноземного картографічного матеріалу та шляхом системного аналізу дослідив місцезнаходження Покуття на картах Європи XVI – XVIII ст. [412; 415; 416]. Вчений висвітлив етнографічне студіювання краю вітчизняними та іноземними народознавцями XIX – початку XXI ст. [412; 414]. Науковець вказує, що іноземні етнографи-мандрівники кінця XVIII – першої половини XIX ст. ідентифікували Покуття як частину Польщі, переважно не уточнюючи, що це етнічні українські землі [414, с. 136]. Починаючи з XIX ст., на науковому рівні зробили перші спроби визначити межі Покуття та пояснити його назву І. Вагилевич, Л. Вайгель та А. Татомір. Відомості про Покуття та навколишні землі вміщені в розвідках польських учених середини XIX ст. В. Поля, А. Бельовського та А. Кіркора. Варто зазначити, що об'єктом їх вивчення не завжди було власне Покуття – про нього йшлося переважно принагідно, в контексті вивчення звичаїв, обрядів і фольклору Поділля, Полісся, Гуцульщини, Буковини [414, с. 130].

Загалом, як зазначає А. Королько, XIX ст. стало періодом поступового нагромадження фольклорного матеріалу із західноукраїнських земель, перших спроб його класифікації, систематизації, наукового осмислення. Водночас етнографічні публікації цього часу були передусім науково-популярними, адже автори часто не паспортизували матеріал, фольклорно-етнографічні відомості подавали узагальнено, схематично, а український фольклор трактували як частину польського [414, с. 130].

Серед дослідників першої чверті XX ст., роботи яких аналізує Андрій Королько, слід виокремити поляків Я. Фальковського та С. Грабця. Зокрема, Я. Фальковський визначив географічні терени Покуття. Так, до східної межі дослідник відносить межиріччя Пруту і Черемошу. Натомість західна межа так і не була точно визначена. Беручи за основу розповсюдження жіночих запасок на сході, він відділяв Покуття по лінії Тлумач-Отинія – на схід від Ланчина

[413, с. 250]. Інші методологічні принципи при визначенні меж Покуття були застосовані в розвідках С. Грабця. Автор зазначив, що у зв'язку з недостатнім вивченням гуцульського діалекту, вказана межа може бути дещо неточною і зазнавати змін [413, с. 250]. Важливість розвідок С. Грабця в тому, що він використовував при окресленні меж Покуття методологічні здобутки тодішньої ономастики.

А. Ємчук проаналізувала міркування іноземних дослідників стосовно вивчення Покуття. Авторкою взяті до уваги етнографічні дослідження XIX ст. На її думку, іноземні народознавці зацікавились вивченням українського фольклору Галичини, першими спробували його класифікувати, систематизувати, науково осмислити [390].

Івано-франківський дослідник Володимир Великочий на основі історичного аналізу праць народознавців XIX – першої третини XX ст. доводить, що «Покуття як територія Верхнього Подністер'я, впродовж тисячоліть було одним з європейських центрів етнотворення. Прикордонне територіальне розміщення краю робило і робить його краєм пограниччя» [367, с. 133–134].

Третя підгрупа сучасної української історіографії представлена публікаціями З. Болтарович, Л. Горошко-Погорецької, М. Паньківа, О. Курочкіна, У. Мовної, В. Галайчук, О. Никорак, Р. Баран, Н. Олійник. Зокрема, З. Болтарович, Л. Горошко-Погорецька, М. Паньків, опираючись на зібрані матеріали народознавців XIX – першої третини XX ст., дослідили окремі аспекти народної медицини та сімейно-шлюбних і поховально-поминальних обрядодій на Покутті.

Зоряна Болтарович прослідкувала стан вивчення народного лікування та практикування [360]. На основі власних польових досліджень та аналізу розвідок польських народознавців XIX ст., дослідниця відтворила функціонування традиційної медицини в окремих населених пунктах на Городенківщині та Снятинщині. Леся Горошко-Погорецька на основі вагомої джерельно-історіографічної бази вивчила допологову обрядовість жителів

Покуття. Значну частину вартісних, а подекуди й унікальних записів, які стосуються родильної звичаєвості покутян XIX ст., дослідниця почерпнула із праць О. Кольберга, К. Мрочка та С. Пьотровіча [380, с. 123]. Так, згадані етнографи під час польових розвідок зібрали чималу кількість свідчень про уявлення місцевої людності стосовно вагітних жінок. Зокрема, детально зафіксували різноманітні табу та заборони для «грубих» жінок. Загалом, такі дані мають описовий характер, оскільки переважно констатують факт побутування того чи іншого уявлення і є локальними за просторово-географічним виміром. Вагомий внесок у дослідження окресленої проблеми зробив івано-франківський етнограф Михайло Паньків. Учений у своїх працях на основі матеріалів етнографічних студій кінця XIX – XX ст. звернув увагу і детально проаналізував особливості сімейно-шлюбних [440; 442; 444] та поховально-поминальних обрядодій [439], окреслив специфіку традиційної їжі на Покутті [445], способи народного будівництва [441], спосіб господарювання [447].

Окремі елементи різдвяної календарної обрядовості на Покутті стали предметом вивчення Олександра Курочкина [419]. Уляна Мовна зосередила свою увагу на вивченні різдвяно-водохрещенських звичаїв та застосуванні у них воскової свічки [427]. В. Галайчук проаналізував уявлення про домашніх духів у науковій спадщині Г. Ількевича, О. Кольберга, І. Волошинського та В. Гнатюка. Вчений зазначає, що порівняння демонологічних уявлень та вірувань в мешканців Городенківщини XX – початку XXI ст., з'ясовує, що в загальних рисах вони майже не змінилися [374].

Олена Никорак висвітлила розвиток народного ткацтва. Опираючись на зібраний народознавцями XIX – першої третини XX ст. джерельний і фактологічний матеріал, авторкою було здійснено типологію тканих виробів для інтер'єру житла й церкви. Зокрема, дослідниця виокремила локальні особливості та найхарактерніші риси оздоблення покутських покривал [438, с. 231–238], рушників [438, с. 422–430], наволочок [438, с. 305–316], скатертин [438, с. 363–374]. Також вона звернула увагу на широке застосування

традиційних тканин на Покутті у звичаях та обрядах [438, с. 544, 556, 567]. Вивчення покутського одягу відображено в узагальнюючій праці М. Білан і Стельмашук [355]. Окремі аспекти генези коломийського гончарства відображено в праці Р. Баран та Н. Олійник. На основі аналізу усталених народних і професійних способів дослідники виокремили сутність гончарного ремесла. Вони проаналізували наявний етнографічний доробок народознавців кінця XIX – початку XX ст., присвячений розвитку гончарства від кустарного до промислового способу виробництва [352]. Б. Бойчук проаналізував народно-декоративне мистецтво Покуття XIX – XX ст. [488].

Наукові розвідки Валентини Молинь і Андрія Королька стосуються вивчення етнографічної виставки домашнього промислу в м. Коломиї 1912 р. [432; 418]. Зокрема, А. Королько стверджує, що ця виставка стала одною із ланок пробудження і піднесення національної свідомості українців, які перебували під владою Австрійської (Австро-Угорської) імперії. Насамперед, такі унаочнені дії спонукали до всебічного зацікавлення і вивчення минулого рідного краю, пропаганди сучасного мистецтва, матеріальної і духовної культури [418, с. 235].

Отже, поживлення етнографічних досліджень з вивчення даної проблеми в роки незалежності України здійснюється завдяки організації науково-дослідницьких експедицій на Покуття та друку окремих нових результатів досліджень науковцями та краєзнавцями.

Четверта група історіографічних джерел представлена розвідками сучасних польських науковців та краєзнавців. За останні майже тридцять років для цих іноземних дослідників притаманне зацікавлення вивченням традицій, звичаїв і обрядів жителів Покуття.

Публікації сучасних польських дослідників А. Артін [473], М. Кошки [474], К. Маркевич [477] К. Дадак-Козіцької [479] присвячені життєдіяльності та аналізу народознавчої спадщини О. Кольберга. Для польської етнологічної науки це надзвичайно знакова наукова постать. Свідченням цього є те, що в

Польщі у зв'язку з 200-ю річницею народження вченого 2014 р. був проголошений роком О. Кольберга.

Таким чином, історіографічний аналіз наукової проблеми свідчить про те, що її вивчення слід розглядати у хронологічно-проблемному зрізі і передбачає комплексний підхід. Виокремлено чотири групи історіографічних досліджень, які різняться між собою не лише кількістю робіт, колом авторів, але й науковою цінністю та оцінками спадщини народознавців XIX – першої третини XX ст. Для радянської історичної думки характерне оглядове вивчення соціально-економічних аспектів Покутського етнографічного району, фактично не бралися до уваги дослідження етнокультурних особливостей краю. У працях істориків, етнографів та краєзнавців української діаспори навпаки зверталася увага на дослідження духовної культури Покуття, проте для них здебільшого відсутній глибокий аналіз та відповідне осмислення попередніх народознавчих студій Покутського етнографічного масиву. Для сучасної української історіографії характерний вибір різноманітних аспектів дослідження матеріальної і духовної культури Покуття. Цьому сприяє організація науково-дослідницьких експедицій на територію етнографічного масиву, публікація індивідуальних досліджень окремих науковців та краєзнавців, відновлення громадських і родинних звичаїв та обрядів населення краю, пожвавлення роботи музеїв, які займаються даною проблематикою. Передусім, сучасними українськими науковцями звертається увага на вивчення етнографічного та фольклористичного доробку вітчизняних та іноземних народознавців XIX – першої третини XX ст., їх бачення щодо історико-етнографічного межування Покуття. Остання четверта група історіографічних джерел представлена працями польських дослідників, які фокусують свою увагу на вивченні творчої спадщини польського фольклориста і етнографа О. Кольберга.

1.3 Методологічна основа роботи

Методологія дисертаційної роботи ґрунтується на принципах наукової об'єктивності та критичного аналізу джерельних відомостей. Визначальним у будь-якій роботі є принцип історизму. Саме він дозволяє об'єктивно

прослідкувати основні напрями та аспекти народознавчих досліджень, окреслити еволюцію методологічних змін у безпосередньому вивченні тієї чи іншої етнотериторії та охарактеризувати їх практичне втілення. Відзначимо, що етнографічне вивчення Покуття в XIX – 30-х рр. XX ст. було залежним від загальноісторичних процесів у краї та відповідного розвитку народознавчої науки, становлення якої значною мірою вплинуло на збирання емпіричних відомостей, їх систематизацію та подальше опрацювання.

Вагоме значення у підготовці дослідження також відіграють принципи наукової об'єктивності та критичного аналізу джерельних відомостей. Саме завдяки ним можна реконструювати процес народознавчого вивчення Покуття у XIX – 30-х рр. XX ст.

Покуття з давніх часів було об'єктом уваги з боку вітчизняних та іноземних дослідників. Проте в більшості випадків культура, традиції, обряди населення Покутського історико-етнографічного масиву в основному розглядалися в контексті вивчення відповідних особливостей культурної життєдіяльності населення Галичини.

Загалом вивчення зазначеної проблеми потребує визначення та конкретизації категорійного апарату, що становить предметне поле даного дослідження. Базовими етнологічними категоріями в дисертаційній роботі виступають етнографічне вивчення, традиційна культура та методи етнографічних (етнологічних) досліджень.

Загалом початки історико-краєзнавчих та народознавчих досліджень у XIX ст. були наслідком національного відродження та пошуків власного етнічного коріння. З цього приводу вітчизняний етнолог С. Макарчук цілком справедливо стверджує, що увага до вивчення традиційно-побутової культури народу посилилася під впливом наростання антифеодальної боротьби, піднесення хвилі буржуазно-революційних і національно-визвольних рухів у Європі, зокрема слов'янських народів, що виконала надзвичайно важливу роль у розгортанні народознавчих досліджень, пропагуванні народності і в активному та якісно новому зацікавленні народною культурою, літературою,

мистецтвом. Активізація народознавчої роботи є істотним чинником і показником початку національно-культурного відродження в Україні [425, с. 14].

Покуття як один із автентичних етнографічних районів України, який завжди мав локальні особливості у сфері традиційно-побутової культури, також стало частиною загального пізнання українського етнічного коріння та загалом етнічного ренесансу українського народу.

В українському вимірі національне відродження охопило період кінця XVIII – початку XX ст. Водночас його істотний вплив на розвиток народознавчих досліджень, зокрема і на Покутті, базується на першому і другому періодах, коли знання про духовну та, рідше, матеріальну культуру власного народу превалюють у суспільній думці його представників, а також іноетнічних краєзнавців, етнографів-ентузіастів та мандрівників.

Відомий чеський етнополітолог М. Грох виділяє в історії кожного національного руху три основні етапи: академічний, культурний та політичний [397]. Відповідні схеми національного відродження українців також були розроблені й українськими істориками І. Лисяком-Рудницьким [422; 423], В. Сарбеєм [411; 452].

Перший етап національного відродження М. Грох назвав академічним. Саме в цей час народ стає предметом уваги дослідників-етнографів, мовознавців, фольклористів дослідники накопичують відомості про його матеріальну і духовну культуру, збирають і публікують народні пісні та легенди, досліджують прислів'я, вивчають релігійні вірування, звичаї та обряди народу, складають словники, досліджують історію. Однак усе це робиться мовою іншого народу [397, с. 221–224].

Пошуки етнокультурної самобутності Покуття упродовж XIX – першої третини XX ст. проводилися через відповідні народознавчі дослідження, які здійснювали українські та іноземні вчені, мандрівники, краєзнавці, ентузіасти. Саме для більш чіткого розуміння методології дисертаційної роботи означимо етапи етнографічного вивчення краю у досліджуваний період.

Вітчизняний вчений Р. Кирчів виділив кілька етапів етнографічного вивчення Покуття. Перший етап він окреслив зацікавленням етнографічними відомостями – простежуються щойно у зв'язку з початком народознавчих розвідок у першій половині XIX ст., що розгорталися у Європі, особливо під впливом ідеології романтизму [404, с. 70]. Наступний етап цього вивчення складає дослідницька праця на терені Покуття і корпус присвячених йому студій, які головним чином представлені збиральницькою роботою О. Кольберга. Третій водночас пов'язаний зі збиральницькою та видавничою справою – як польських дослідників, так і українських вчених кінця XIX – першої третини XX ст. Четвертий період, на думку Р. Кирчіва, пов'язаний з працями, опублікованими в радянський період. П'ятий етап характеризується студіями, які проводилися і проводяться в добу незалежної України [404, с. 83].

Отже, окреме місце в дослідженні проблеми відіграє і розуміння автором етапів етнографічного вивчення Покуття. Цілком природно, що, виходячи з хронологічних рамок дисертаційної роботи – XIX – 30-ті рр. XX ст., нас цікавлять перші три етапи етнографічного вивчення Покутського історико-етнографічного району.

Ми вважаємо, що перший етап етнографічного дослідження Покутського етнографічного масиву хронологічно окреслюється першою половиною XIX ст. Його умовно можна поділити на два підперіоди. Перший – це поява етнографічних матеріалів, які мали характер нотаток у працях мандрівників кінця XVIII – початку XIX ст. Ними були австрійські, англійські, чеські вчені, які подорожували теренами Галичини. Це, зокрема подорожні розвідки Б. Гакета, Е. Спенсера, К. Запа. За змістом їхні дослідження доволі схожі і мають описово-дорожню тематику, що було характерними для таких праць того часу. Відомості про культуру Покуття в них досить скупі та фрагментарні. Проте в цей період відбувалося нагромадження етнографічних знань, які в майбутньому привели до зародження етнографії як науки.

Другий підперіод етнографічних досліджень на Покутті розпочався в першій половині XIX ст. Спричинений він ідейною течією того часу –

романтизмом. Визначальним у його напрямі було вивчення етнографії та народнопоетичної творчості. Саме завдяки працям «романтиків» відбулося становлення етнології як науки. У 30-х рр. XIX ст. під впливом романтичних тенденцій поживався інтерес польських вчених до української народної творчості. З'явилися типові для того часу праці польських фольклористів Вацлава з Олеська (Залеського), Ж. Паулі, В. Вуйціцького, А. Бельовського. В них автори найбільшу увагу приділили збиранню українського фольклору. Але дослідники виходили за рамки збирання тільки текстів українських пісень – поряд з ними записували прислів'я, гаївки, легенди, казки тощо.

Другий етап етнографічного вивчення Покуття складає дослідницька праця на даному терені і корпус присвячених йому студій. Хронологічно він окреслюється останньою третиною XIX ст. Етнографічні студії того часу набували більш наукового змісту. Це стало можливим у зв'язку зі створенням поляками наукових інституцій, які почали розробляти етнологічну тематику на практиці. Йдеться про створення в 1874 р. антропологічної комісії Краківської Академії наук, яка фахово почала вивчати матеріальну і духовну культуру через комплексні народознавчі наукові студії та охопили всі етнографічні масиви Галичини, зокрема і Покуття. Результатом цього стало те, що етнографічні дослідження Покутського краю та його мешканців набули систематичного і методологічного характеру. Завдяки монументальним працям О. Кольберга, Л. Вайгеля та К. Мрочка вдалося зафіксувати, систематизувати зібраний на Покутті емпіричний матеріал про традиційну культуру населення краю та на його основі опублікувати власні народознавчі розвідки про Покутський етномасив.

Третій етап народознавчого дослідження Покутського краю хронологічно окреслюється кінцем XIX – 30-ми рр. XX ст. Він пов'язаний з розробленням фахових науково-методологічних програм вивчення етнографічного масиву. В цьому періоді також умовно можна виділити два підперіоди. Перший із них окреслюється кінцем XIX – початком XX ст. Для нього характерне те, що українські та рідше польські вчені розпочали вивчати окремі ділянки

традиційної культури, користуючись тодішніми народознавчими методиками збору, опрацювання та публікування первинних матеріалів. Вагому роль у цьому процесі почала відігравати Етнографічна комісія НТШ, створена в 1898 р. З її ініціативи було видано значний корпус матеріалів про Покутський етномасив. У цей же час етнографічним вивченням Покуття активно почала займатися місцева інтелігенція, яка також проводила дослідження духовної та матеріальної культури населення краю.

Другий підперіод хронологічно окреслюється міжвоєнним часом – 20–30-ми рр. XX ст. У зв'язку з політико-державними змінами трансформувався і вектор народознавчих досліджень на Покутті. Здебільшого нею займалися як складовою вивчення туристичного потенціалу Карпатського регіону та Підкарпаття. Етнографічна тематика та її вивчення стали основним елементом популяризації краю. Результатом цього були невеликі розвідки в періодичній пресі, виставкова діяльність та організація музейницької справи в Покутському етномасиві.

Таким чином, вивчення досліджуваної проблеми дають можливість: з'ясувати початки етнографічного вивчення Покуття; окреслити специфіку народознавчих студій у XIX – 30-х рр. XX ст.; дослідити особливості етапів дослідження краю у даний хронологічний відрізок часу; проаналізувати характерні риси етнографічних розвідок українських та іноземних вчених; відобразити еволюцію народознавчого методологічного інструментарію; наголосити на вагомому значенні виставкової діяльності та музейницької справи на Покутті; виокремити базові характеристики вивчення окремих аспектів традиційної культури покутян.

У процесі дослідження теми здобувач використала такі наукові методи: історичної реконструкції, компонентного аналізу (структурно-функціональний), порівняльно-історичного аналізу, типологічного дослідження.

Важливу роль у процесі підготовки дисертаційної роботи відіграв метод історичної реконструкції. За його допомогою вдалося конкретизувати

відомості про народознавче вивчення Покуття. На підставі значного наративного та емпіричного етнографічного матеріалу вміщеного в публікаціях досліджуваного періоду, виокремлено специфіку традиційної культури покутян.

Структурно-функціональний метод (компонентний аналіз) дав можливість виявити найбільш суттєві досягнення в етнографічному вивченні Покуття, пізнати наукову спрямованість і тематику досліджень. У кінцевому висліді комплексно співставлені методики та проведені в краї народознавчі розвідки з вивчення матеріальної культури, а саме традиційних господарського укладу, побуту, одягу, їжі.

У дослідженні використано метод порівняльно-історичного аналізу. Його застосовано при окресленні специфіки традиційної культури Покуття. Це дало змогу з'ясувати характерні риси матеріальної і духовної культури місцевого населення. Також вдалося виокремити краєзнавчу та фольклористичну спрямованість етнографічних студій краю в першій половині XIX ст. та еволюцію використання народознавчих методик у вивченні даного етномасиву.

Використання методу типологічного дослідження дозволило нам прослідкувати етапи етнографічного вивчення Покуття у XIX – 30-х рр. XX ст. Зазначений метод дав можливість на основі доступного комплексу джерел співставити й типологізувати народознавчі розвідки, їх змістове наповнення, проблематику досліджень загалом та окремі аспекти вивчення традиційної життєдіяльності місцевого населення.

Названі методи дослідження дали можливість не лише описати, а й проаналізувати етнографічне вивчення Покуття у XIX – 30-х рр. XX ст. Вказаний вектор наукового пізнання дозволив нам розкрити специфіку народознавчих студій окресленого періоду, виокремити етапи етнографічного дослідження краю та висвітлити еволюцію методології етнологічної науки.

Таким чином, результатом використання відповідних методів і принципів наукового пізнання стало комплексне дослідження Покуття у контексті вивчення українськими та зарубіжними вченими традиційної культури покутян.

Це дозволило нам проаналізувати основні вектори наукового вивчення краю, окреслити його специфіку в окремі періоди, охарактеризувати наукову спрямованість праць, присвячених Покуттю та його населенню. Одночасно застосовані методи допомогли виявити і встановити етапи етнографічного вивчення краю.

Отже, аналіз методологічних проблем, питань і підходів дозволяє стверджувати, що основними методологічними принципами даного дослідження були принцип історизму, об'єктивності та системності. Також автором використано методи історичної реконструкції, компонентного аналізу (структурно-функціональний), порівняльно-історичного аналізу та типологічного дослідження. Таке комплексне поєднання принципів пізнання та методів дає основу для достатньої глибини аналізу етнографічного вивчення Покуття у XIX – 30-х рр. XX ст. З огляду на це поєднання фактологічного та теоретичного рівнів пізнання досліджуваного об'єкта забезпечило достовірність результатів наукового пошуку.

Таким чином, всебічний аналіз джерел дозволяє виявити основні тенденції етнографічного та історіографічного вивчення життєдіяльності та господарювання покутян, окреслити особливості історико-методологічних аспектів дослідження Покуття, показати їх еволюцію, проаналізувати зміни, які відбулися в народознавчому зрізі студіювання Покутського історико-етнографічного району. Частина віднайдених документів, зокрема епістолярна спадщина дослідників, уперше вводиться в науковий обіг. Водночас частина раніше опублікованих матеріалів у дисертаційному дослідженні піддається новим науковим інтерпретаціям.

Досліджувана проблема отримала певне наукове висвітлення в науковій літературі другої половини XX – початку XX ст. Проте опубліковані наукові праці не розкривають повністю зміст досліджуваної проблеми. До сьогодні так і не видано спеціальних монографічних праць, які б стосувалися вивчення Покуття в етнографічних дослідженнях XIX – 30-х рр. XX ст. Лише наприкінці XX – на початку XXI ст. були зроблені перші наукові спроби виявити й описати

етнокультурну специфіку місцевого населення Покуття та обґрунтувати її особливості.

Вироблення і втілення відповідної методологічної основи дослідження сприяло ґрунтовному поєднанню фактологічного та теоретичного рівнів пізнання проведеної наукової роботи. Одночасно використання широкого арсеналу методів забезпечило достовірні результати запропонованого наукового пошуку.

Література до розділу

4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 83, 84, 81, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128–148, 149–164, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 204, 205, 210, 212, 213, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 235, 236, 237, 238, 237, 238, 239, 245, 246, 247, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 264, 266, 267, 329, 330, 331, 332, 333, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 270, 271, 274, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 330, 331, 332, 333, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 351, 352, 355, 359, 360, 362, 367, 371, 372, 373, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 390, 391, 392, 393, 397, 398, 399, 400, 401, 403, 404, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 423, 425, 426, 427, 428, 431, 432, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 444, 447, 449, 451, 452, 453, 454, 455, 457, 465, 466, 467, 470, 471, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 488.

РОЗДІЛ 2

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП НАРОДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПОКУТТІ

2.1 Покуття у розвідках іноземних вчених кінця XVIII – середини XIX ст.

Початки етнографічного дослідження Покутського етнографічного масиву потрібно пов'язувати з працями австрійських, англійських та чеських мандрівників кінця XVIII – початку XIX ст., які подорожували Галичиною. У 30-х рр. XIX ст. під впливом романтичних тенденцій поживався інтерес до українського фольклору з боку українських та польських етнографів-ентузіастів і краєзнавців.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. одним з перших, хто долучився до «початку краєзнавчого руху на Галичині», був австрієць Бальтазар Гакет (1740–1815). Свого часу він був одним з найвідоміших австрійських мандрівників і вчених-енциклопедистів. У 1787 р. він приїхав на запрошення до м. Львова викладати у Львівський університет. Б. Гакет добре знав декілька слов'янських мов, зокрема й українську [342, с. 43–44].

Попри викладацьку діяльність він цікавився природою Українських Карпат та побутом її мешканців. Результатом його мандрівок стала чотиритомна праця. Видана вона була протягом 1790–1796 рр. у м. Нюрнберзі, під назвою «Nacquet's Neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788 und 1795 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen» («Нові природничо-політичні подорожі в 1788–1795 рр. через Датські та Сарматські, або ж Північні Карпати»). Його розвідка має комплексний характер. У ній подано фізіографічні, геологічні, ботанічні, політичні, етнографічні матеріали.

Власне народознавчої проблематики стосується третій том праці, який повністю присвячений Українським Карпатам, Галичині (Червоній Русі) і м. Львову. Зібраний автором матеріал згрупований за географічним принципом.

У розділі під назвою «Про Карпати Покутські, їх мешканців, звичаї і обряди» дослідник стисло подав опис матеріальної та духовної культури покутян і гуцулів. Проте в дослідженні він не зазначав назви населених пунктів, у яких здійснював запис. Тому нам не відомо, чи Б. Гакет обмежився описом гуцулів Карпат, чи до цього краю відніс і населення Покуття. Мешканців відвіданої території він називав покутянами. Водночас найбільш детально в розвідці описано гуцульський одяг, характеризуючи який дослідник подав назви окремих його частин, зокрема: сердак, постолі, оп'єнку, намітку, кіску. Звернувши увагу на велику кількість прикрас, які носили гуцулки. Описуючи типову зброю горян – топірець і кріс, Б. Гакет відмітив здатність гуцулів протистояти небезпекам і вміння захищати свою честь. Він писав, що «покутяни, подібно, до інших гірських народів, ніколи не ходили без топірця. З ним вони не розлучалися ні на крок; навіть коли спить, то тримав його під головою; в церкві на всіх забавах не випускав його з рук. Одним словом він завжди готовий убити свого противника» [241, s. 15–16].

Відвідуючи різні населенні пункти Покуття, Б. Гакет залишив низку свідчень, про їх вигляд, економічний стан, склад населення. Серед прикарпатських міст, як важливіші, вчений виокремив м. Станиславів і м. Коломию, а також побував у м. Снятині, м. Городенці, м. Тлумачі, м. Тисмениці, с. Гвіздці [363, с. 353–354].

Таким чином, дослідження Б. Гакета було досить пізнавальним для європейського суспільства. Поряд із поширенням інформації про географію і природу Карпат, учений зафіксував тогочасні уявлення про матеріальну і духовну культуру населення Карпат і Підкарпаття, а саме гуцулів і покутян. Водночас його розвідка містить багато неточностей. Так, стосовно території Покуття, дослідник постійно вживає назву «Покуття» і «покутяни», що є не об'єктивним, оскільки він здебільшого описав територію Гуцульщини.

Побіжні відомості про Покуття також містяться у праці англійського мандрівника Едмунда Спенсера. В 1836 р. він повертався з Кавказу до Великої Британії через Галичину, побувавши на Покутті. Результатом його подорожі

стала двотомна праця, опублікована в м. Лондоні під назвою «Travels in the Western Caucasus including a Tour through Imeritia, Mingrelia, Turkey, Moldavia, Galicia, Silesia and Moravia, in 1836» («Мандрівки Західним Кавказом, включаючи подорож через Туреччину, Молдавію, Галичину, Сілезію і Моравію в 1838 р.») [241, s. 27–30]. Мандруючи різними країнами, Е. Спенсер нотував те, що його найбільше вразило. З-поміж його мандрівних спостережень з різних територій у цій праці ми знаходимо короткі відомості про територію Покуття і його населення. Проте дослідник не завжди чітко розрізняв українську культуру, а постулював її як польську. Так, перебуваючи на Покутті, у м. Снятині, він писав, що «все тут польське – мова, одяг, поведінка, звичаї мешканці» [241, s. 27].

Дослідник зробив короткі записи про етнічний склад населення. Так, перебуваючи в м. Снятині, він зауважив, що, крім українців, там проживало багато представників інших етносів: поляків, євреїв, вірменів [241, s. 27].

Англійський мандрівник також звернув увагу на одяг місцевих селян. Його він порівняв з молдавським убранням, зазначивши, що «... чоловіки у народному вбранні – у шапках і багато вишитому верхньому одязі з овечої шкіри – відрізнялися від одягу молдаван лише тим, що капюшон плаща був схований в кишені. Жінки мали ще більш кольорове вбрання. Окрім куртки з овечої шкіри, вишитої всіма кольорами райдуги, деякі з них носили на шії мосяжний обруч з прив'язаними різнокольоровими стрічками, які звисали вздовж шії і плечей, що нагадувало нашого барана, прикрашеного дітьми» [241, s. 27–28].

Загалом місцеве вбрання на дослідника справляло «багате і різнобарвне враження, проте, порівняно з гуцульським одягом, воно значно менше кольорове та бідніше» [241, s. 27]. У своїх нотатках він подав опис одягу покутських селян. Так, жінки носили довгу сорочку, замість спідниці – фартух, який називався опинка. Ткали його з фарбованої вовни, підперізувалися окрайкою. На плечі одягали довгий сердак, без капюшона. Виготовляли його з сукна власного виробництва з вовни чорних овець або з купованої сировини.

Сердаки носили і жінки, і чоловіки – подібно до того, як і високі чоботи з халявами на каблуках [241, s. 27–28].

Чоловічий стрій узимку складався зі штанів з білого сукна, власного виробництва, білої сорочки, довгої до колін, витягнутої наверх і стягнутої шкіряним паском. На голову взимку одягали баранячу шапку – «клепаню» влітку – солом'яний капелюх власної роботи. Дівчата вплітали у волосся кольорову волічку, яка вільно спадала на плечі. На шиї носили велику кількість намиста (мосяжного, залізного, а часом срібного, золотого) та орнаментовані бляшки» [241, s. 28].

Праця Е. Спенсера відображає різні його етнографічні зацікавлення. Спостерігаючи за галицькими чоловіками, він відзначив їхні фізичні особливості, зокрема досконалі риси обличчя та міцну будову тіла. Вчений писав, що «вони є чудовими витривалими воїнами». Поряд із цим мандрівник звернув увагу і на психологічно-фізичні недоліки. Подорожуючи різними країнами, він помітив, що місцеві чоловіки, як і інші слов'яни, мають схильність до зловживання спиртними напоями [241, s. 28].

Відвідуючи різні покутські міста і містечка, Е. Спенсер нотував про них короткі відомості. Так, на думку мандрівника, м. Станиславів був одним із найкраще збудованих міст Галичини. Дослідник назвав його «новим Єрусалимом, столицею жидів», оскільки більшість його мешканців сповідувало цю релігію [241, s. 30].

Таким чином, у праці Е. Спенсера поверхово описані територія краю, населення, окремі елементи матеріальної культури населення Покуття. Здебільшого вчений зосередився на висвітленні народного одягу місцевих жителів. Водночас він не вдавався в етнографічну деталізацію вбрання, оскільки не розмежовував гуцулів і покутян.

Народознавчі відомості з теренів Покуття знаходимо в розвідці чеського історика і письменника Карела Владислава Запа (1812–1871). У 1844 р. в м. Празі була опублікована його розвідка «Cesty a proházký po Halické zemi»

(«Мандрівки і прогулянки по Галицьких землях», 1844 р.) [290]. У цій праці К. Зап виклав свої враження від подорожі містечками Галицької землі.

З-посеред праць мандрівників, які побували на Покутті, дана розвідка за часом написання є найпізнішою. Її вихід у світ співпадає з періодом інтенсивного накопичення етнографічних знань. Народознавчого матеріалу про Покуття в ній значно більше, ніж у попередніх публікаціях. Дослідник більше подав відомостей про духовну культуру покутян, зокрема, записав тексти коломийок, перекази про опришків, сімейну обрядовість, громадські забави.

Враження від подорожі Покуттям містяться в X розділі («Виїзд на Покуття») [290, s. 193–235]. На відміну від попередників, К. Зап чітко записав назви місцевостей, які відвідав. Серед них: м. Станиславів, м. Заболотів, сс. Хлібичин, Борщів, Семаківці, Замулинці, Залуччя, Перерів, Корнич, Королівка, Воскресінці, м. Коломия [290, s. 187; 278].

Дослідник зробив спробу окреслити етнографічну територію проживання покутян. На його переконання, «край, котрий належить до Коломийського округу, називається Покуттям. До нього входили давні польські підстароства: Кутське, Коломийське, Снятинське. Розташований край між Прутом і Черемошем, утворюючи кут між цими двома річками. Міста Снятин, Коломия, Кути на карті фігурально утворювали трикутник і були головними містами Покуття. Поляки називали цю територію іронічно «кінцем світу» [290, s. 205–206].

У своїй праці К. Зап також торкнувся деяких історичних і політичних питань даної місцевості. Подорожуючи різними містечками і селами краю, вчений звернув увагу на багатонаціональний склад населення. Зокрема, він відзначив проживання на Покутті євреїв, польської шляхти, вірмен, циган, німецьких колоністів. Характеризуючи вірменських поселенців, дослідник писав, що «вірмен на теренах Покуття можна зустріти багато, як ніде інше в Галичині». Зауважив, що найбільше їх проживало в м. Станиславові, м. Кутах, м. Городенці. Основним заняттям вірмен була торгівля [290, s. 206]. Помітив і велику кількість євреїв, які проживали у м. Станиславові, м. Коломій,

м. Заболотові. Через етнічний склад населення, дослідник назвав Заболотів «жидівським містечком» [290, s. 207].

Нотував мандрівник на Покутті й різні елементи усної народної творчості. Найбільшу його зацікавленість викликали народні перекази про опришків [290, s. 200].

У своїй праці К. Зап помістив опис колективної взаємодопомоги селян – толоки. Він зауважив, що зазвичай на роботу запрошували 20 дівчат і юнаків. Працювали вони цілий день, а наприкінці робочого дня господар влаштовував їм частування [290, s. 229]. Окрім застілля, невід’ємною складовою толоки були танці, які виконували під супровід цимбалів і гуслів.

Звернув увагу дослідник і на одяг молоді. З цього приводу він подав коротенький опис одягу парубка і дівчини з Покуття. Так, зазвичай юнак був одягнений в сорочку, прикрашену на рукавах вишивкою, одягнену поверх конопляних штанів і підперезану широким шкіряним поясом. Верхнім одягом слугував сердак («сіряк»), обшитий червоними вовняними нитками. Комплект одягу дівчини складався з білої сорочки, вишитої на рукавах строкатим візерунком, та темно-червоної спідниці у квіти. Підперізувалися червоним вовняним паском, кінці якого ззаду звисали донизу. В коси дівчини були вплетені червоні стрічки і закладені навколо голови у вигляді корони. Нашийні прикраси становили велику кількість коралів і намисту, доповнені багатьма хрестиками і монетами [290, s. 230].

Розвідка К. Запа доповнена текстами пісень коломийок. Він один з перших дослідників зауважив схожість коломийок за ритмікою з краков’яком [297, s. 10]. Дослідник відзначив широке їхнє розповсюдження – як у Коломийському повіті, так і за річкою Прут [290, s. 230–232]. Автор праці намагався порівняти коломийки гуцулів і покутян. У кінці книги К. Зап подав нотний запис коломийки надпрутської та гуцульської.

Перебуваючи в Коломийському повіті, дослідник занотував деякі звичаї весільного обряду. Він зауважив, що весілля на Покутті тривало три дні; при виході з церкви братів, сестер і всіх родичів пригощали солодощами [290,

s. 234]. Одружених вдома на порозі зустрічала мама з хлібом, сіллю і солодощами. На переконання автора, це робилося для того, щоб велося господарство, а молодята жили довго в щасті і радості. Ввечері гості танцювали мазурку, коломийки, шумку [290, s. 235].

Отже, розвідка К. Запа містить доволі обширну етнографічну інформацію про Покуття. В ній дослідник уперше подав етнографічні межі Покуття, пояснив етимологію назви «Покуття». Звернув увагу на традиційний одяг покутян, записав цікаві народні оповідання про опришків, весільну обрядовість, забави молоді, зокрема при толоці.

Таким чином, кінець XVIII – початок XIX ст. характеризується появою низки праць, в яких уміщено перші етнографічні відомості про Покуття. Це, зокрема, роботи іноземних мандрівників Б. Гакета, Е. Спенсера, К. Запа, які, подорожуючи Галичиною, відвідали і терени Покуття. Загалом це фрагментарні народознавчі матеріали описового характеру. Перші етнографічні студії містили інформацію переважно про матеріальну культуру, тоді як у наступний період розвитку етнології на перший план вийшло вивчення духовної культури.

Загалом у дослідженні Б. Гакета дуже стисло і коротко подано етнографічний матеріал. При цьому дослідник чітко не вказав територію, на якій фіксував народознавчі відомості. У своїй праці автор висвітлив елементи матеріальної культури. З родинної обрядовості коротко описав окремі звичаї гуцульського весілля, проте більше уваги звернув на ритуальні атрибути (деревце, коровай, калач) та святкове пригощання. З іншої сторони, Е. Спенсер найбільше уваги присвятив описові одягу покутських селян, простежив цікаві його типологічні особливості, а також вдався до порівняльних аналогій з молдавським та гуцульським строєм. Прикметним у його праці є вживання назв місцевостей Покуття, зокрема м. Снятина, м. Станиславова. Проте дослідник не завжди розпізнавав особливості творення польської та української культур. У свою чергу розвідка К. Запа містить відомості про духовну культуру покутян. У нотатках він записав відомості про народний фольклор (коломийки), перекази про опришків, весільну обрядовість, забави молоді під час толоки.

Загалом, не зважаючи на фрагментарність народознавчих відомостей у працях кінця XVIII – початку XIX ст. іноземних дослідників Б. Гакета, Е. Спенсера, К. Запа, їхні матеріали розширили інформацію з традиційно-побутової культури покутян, чим активізували наступні народознавчі дослідження краю.

У першій половині XIX ст. відбувалося національно-культурне відродження слов'янських народів. У цей період утвердився новий ідейний і культурний напрям у Європі – романтизм. Разом з ним посилюється зацікавленість національною літературою та народною творчістю. Саме завдяки романтичним тенденціям відбулося становлення етнології як науки. Український фольклорист Ф. Колесса відзначив «романтичну добу» як «першу початкову добу української етнографії» [202, с. 46]. Саме в цей період відбувся контакт у літературі, етнографії між польськими й українськими культурами. Течія романтизму висувала низку ідей, пов'язаних з необхідністю звернення до народної культури. Фольклорні мотиви романтики розглядали як важливий засіб розкриття і вираження сутності «природної людини», відображення особливостей її світосприйняття і світорозуміння, безпосередності думок і почуттів [202, с. 45].

Найважливішою рисою того періоду було те, що польська сторона вперше почала систематично звертатися до української словесності, історії, літератури. Спостерігалось активне зацікавлення польських дослідників українським фольклором. Як зауважив сучасний етнограф Р. Кирчів, «ніколи – ні до, ні після цієї епохи – українські інтереси польської літератури не мали такого масового і різноманітного представництва, читацького загалу як саме в цей період» [403, с. 5]. Щодо фіксації етнографічних матеріалів, то в той період найбільше уваги дослідники звертали на народні пісні, зокрема історичні, які цінили задля їх літературної вартості [403, с. 45]. В цей час удосконалювалася методика збирацької і дослідницької діяльності. Поряд із безпосереднім спостереженням дослідники почали дотримуватися певних принципів паспортизації: зазначали місце, де було зроблено запис; зауважували, якщо текст було взято з іншого

збірника. Характерною рисою фольклористичних зібрань того часу були посторінкові коментарі до окремих обрядових пісень.

Під впливом «романтичної течії» одним із перших, хто комплексно зацікавився українським фольклором, був польський народознавець Вацлав з Олеська (Залеський) (1799–1849). У 1833 р. у м. Львові вийшов його збірник «Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego» («Пісні польські й руські люду галицького, Львів 1833») [282]. Відзначимо, що вказаний збірник був першим друкованим фольклористичним виданням українських пісень Галичини [167]. Подібного до нього на той час не було ні в польській, ні в українській літературі. Фольклористичні студії В. Залеського надихнули молодих українців до зацікавленості власною національною літературою та народною творчістю свого народу, що врешті привело до створення «Руської трійці». З цього приводу в курсі з історії української літератури І. Франко справедливо зауважив, що «на заході про галицько-руську літературу мову можна вести лише з часу виходу в світ збірки Вацлава Залеського» [228, с. 187]. Ф. Колесса вважав студії В. Залеського «підготуванням і вступом» до збиральницької етнографічної праці «Руської трійці» [202 с. 59].

Збірник В. Залеського містив 1459 пісень (756 українських і 740 польських), із них 160 з нотами, інструментовані композитором К. Ліпінським. Тексти пісень зібрані дослідником з усіх теренів Галичини, зокрема і з Покуття. Ця праця цінна, передусім, своїми зразками побутової та обрядової поезії. До неї увійшли тексти обрядових (весільні, гаївки, колядки, історичні, ліричні, соціально-побутові) та танцювальних (коломийки, мазурки, краков'яки, шумки) пісень. В упорядкуванні збірника В. Залеський згрупував українські пісні разом з польськими і записав їх польською транскрипцією. За його словами, це зумовлено тим, що «в Галичині змішано живуть польський і український народи» [282, s. V]. Всі тексти пісень поділив на дві групи відповідно до статі виконавця – на чоловічі та жіночі.

Окремі питання записування пісень були підняті В. Залеським у передмові до власного збірника. Першим перед ним постало питання транскрипції і

транслітерації текстів українських пісень – «як подавати ті пісні руські, брані з вуст народу, який не має власної граматики...» [282, s. XIII]. Згодом його зауваження щодо мови активізували українську інтелігенцію і привели до азбучної полеміки. Заслуга фольклориста в тому, що він намагався зберегти діалект при записуванні текстів пісень. Він зазначив, що «я взяв собі і за принцип писати по можливості так, як народ вимовляє...» [282, s. XLIX].

В. Залеський займався збором фольклорного історизму в піснях. Він вважав, що в народній поезії зберігаються такі історичні відомості, яких ми часом не можемо знайти в інших джерелах: назви міфологічних істот, інформація про обряди, історичні особи, їхні вчинки, різні випадки з життя та їх народну оцінку [282, s. XVI]. Підтримував фольклорист і думку німецького мислителя Й. Г. Гердера, що фольклорні мотиви кожного народу залежать від його менталітету [282, s. XXIX].

Наслідуючи З. Доленгу-Ходаковського, В. Залеський закликав не байдужих збирачів до фіксації та вивчення народних пісень. На думку сучасної дослідниці К. Бородін, «в історії української фольклористики це одне з перших свідчень факту участі студентської молоді у збиранні фольклору» [487, с. 9]. Однак записи він не паспортизував, у зв'язку з цим достовірно не можна стверджувати, чиїми матеріалами він поповнив свою збірку. За твердженням вітчизняного етнографа Р. Кирчіва, до збірника увійшли фольклорні матеріали М. Шашкевича, К. Блонського, І. Ількевича, І. Білинського [482, с. 233].

В збірнику вміщено фольклорні матеріали з Покуття – це 43 весільні пісні зі Станиславівського [282, s. 20–29] та 11 пісень з Коломийського повіту [282, s. 29–33]. Виконували їх під час різних етапів весілля: при розплітанні коси, посагу, подарунках, поверненні молодої після шлюбу. Також у збірнику містяться пісні, адресовані сестрі, друзкам, друзбам, сватам.

Польських дослідників романтичної течії у фольклористиці цікавила переважно лірична складова шлюбної обрядовості. З огляду на це цікавою є примітка автора, в якій подав коротенький опис покутського весілля у Станиславівському повіті [282, s. 29].

Збірник В. Залеського насичений поясненнями та посторінковими примітками. Саме вони слугують окремою інформацією про географію збирання фольклорного матеріалу. Серед них є населені пункти Покуття, які зустрічаються в текстах пісень: Коломия, Гвіздець, Сновидів, Тлумач, Репужинці, Городниця [282, s. 81, 199, 401, 446, 491, 500]. Ми можемо припустити, що зібрані пісні побутували в цих місцевостях і там їх записав дослідник або його кореспонденти. Таким чином, цілком імовірно, що до його збірника записів з Покуття увійшло значно більше, ніж зазначено фольклористом.

Отже, збірник став відправною точкою збирання фольклору на Покутті. Оцінив збірку В. Залеського і Я. Головацький: «Він пеший і єдиний із поляків оцінив народні пісні руські з Галичини і признав їх в поетичному співвідношенні вищими від пісень польських» [195, с. 17]. Проте його обурювало, що «українські пісні перемішані з польськими і надруковані польською абеткою» [195, с. 11]. «Нам би хотілось мати національний збірник такого роду як Максимовича (1827 р.)» (праця Михайла Максимовича «Малоросійські пісні» – Л. Т.)» [214, с. 89].

Таким чином, збірник В. Залеського об'єднав велику кількість пісень, та порушив низку важливих теоретичних питань. Польський фольклорист опублікував нотний додаток до окремих пісень. І хоча збірник не можна назвати науковим у повному розумінні, В. Залеський зробив вагомий внесок у розвиток української фольклористики, зокрема і покутської.

Окремі обрядові описи, а також фольклор з Покуття містяться у збірниках польського фольклориста Жеготи Паулі (1814–1895) «Pieśni ludu ruskiego w Galicji» («Пісні українського народу в Галичині», 1839–1840) [270; 271].

При впорядкуванні пісенних збірників Ж. Паулі взяв за основу тематичний принцип. Така систематизація і назви окремих фольклорних жанрів були притаманні польській фольклористичній науці даного періоду. Він поділив пісні на два розділи. До першого тому записав родинно-побутові пісні

(колядки, веснянки), а до другого – тексти дум, пісні вояцькі, господарські, при колисанні дитини та коломийки.

Фольклористичний матеріал Ж. Паулі не паспортизував, крім зазначених місць, запису інших паспортних даних автор не вказав. Обрядові пісні дослідник доповнив короткими описами обрядів, а також використав фольклорні зразки інших слов'янських народів. У передмові до першого тому Ж. Паулі подав короткий опис колядування і Маланки. Фольклорист зауважив, що український народ поділяв зимові обрядові пісні на колядки і щедрівки, а також зазначив, що в Станиславівському окрузі колядки називали піснями «громадськими» [270, s. 2].

До другого тому увійшли коломийки. Ж. Паулі вмістив їх до розділу, в якому коломийка розглядається як танець, що супроводжується співами. Аналізуючи етимологію назви «коломийка», дослідник припускав, що вона не походить від найменування м. Коломиї, а має дещо давніші корені. На його думку, ця назва походить від основи споріднених назв, подібних танців у слов'янських народів: словацького «коломайка», сербського «коло», болгарського «хоро». Ці давні слов'янські танці виконували в колі. Звідси і випливає, що коломийка має танцювальне походження. Дослідник назвав їх «короткими піснями, які створені на одну мелодію того ж танцю». За співзвучністю він порівняв їх з народними піснями інших народів, а саме з польським краков'яком, німецьким гасенгауером, французьким водевілем, італійським ріторнелло та новогрецьким дистихом [271, s. 165].

Чимало коломийок записав Ж. Паулі на Покутті. Збирач їх подав за порядком запису. Зокрема, коломийок зі Станиславівського та Стрийського повітів налічується 70 зразків [271, s. 183–193], з Коломийського повіту – 51 [271, s. 194–201]. Більшість їх текстів належать до родинно-побутових. Серед них найбільшу групу становлять жартівливі пісні з любовними мотивами. В них ідеться: про залицання («А я тоту дівче люблю, що біле як гусе» [271, s. 194]); тугу дівчини за милим («Є ді в мене в городечку червона ружечка – за любочком моїм милим болить головенька» [271, s. 195]); сімейний побут («Та

пив-же ти на медочку а я на горівці» [271, s. 200]). Серед них є декілька текстів соціально-побутового змісту, зокрема про патріотичні настрої («А у горах сніги впали, гори побіліли, Бодай нашим вороженькам зуби заболіли» [271, s. 196]). Здебільшого у тестах коломийок, які записав Ж. Паулі, відображено побут мешканців Покуття та Карпат [271, s. 193–201].

Щодо збірки з українськими піснями, то вони викликала доволі критичні відгуки. Так, Я. Головацький зазначав: «Жегота Паулі виманив у мене пісні, сам особисто не записував пісень, а користувався чужими збірниками» [195, с. 46]. Після видання збірки руських пісень у 1839 р. завершилося зацікавлення Ж. Паулі українською етнографією [195, с. 24]. Та, попри різні критичні відгуки, збірники Ж. Паулі посіли належне місце в історії польської та української фольклористики.

Для сучасників етнографічна спадщина Ж. Паулі є досить вагома. Він зібрав велику кількість українських пісень, тексти яких згодом були втрачені чи призабуті. Окреме місце серед них зайняли фольклорні матеріали з Покуття.

Духовна культура Покуття була предметом уваги польського народознавця, письменника і фольклориста Казімежа Владислава Вуйціцького (1807–1879). З 1831 р. деякий час проживав у с. Залуччя (тепер Коломийського району Івано-Франківської області) [392, с. 54]. Маючи досвід народознавчої роботи на Підляшші, займався збиранням етнографічного і фольклорного матеріалу на Покутті й Гуцульщині. У навколишніх селах дослідник записував народний фольклор, перекази про О. Довбуша та опришків. У середині 1830-х рр. він повернувся до м. Варшави, де видав свої праці з польської етнографії та фольклористики. У цих публікаціях використав етнографічний матеріал, який зібрав і на Покутті.

Першою невеликою публікацією К. Вуйціцького про Покуття була стаття «Nad-Prucie. Wyjątek z opisu Pokucia» («Надпруття. Уривок з опису Покуття»), надрукована 1835 р. [262] У ній дослідник один з перших стисло охарактеризував традиційно-побутову культури покутян. Він визначив межі – «це околиця, що знаходиться над річкою Прут, починається воно від

містечка Делятина в Карпатах до Чернівців на Буковині, і яка з «давнини» має назву Покуття» [262, s. 358]. Він заперечив думку етимологів, які виводили цю назву від слова «покута». «Етимологи, які не знали української мови, пояснювали назву Покуття від слова (rokuty) через те, що в гірській околиці легко знайти грішникові місце для самотнього життя і молитися за гріхи». Натомість він стверджував, що «Покуття – це вираз український, місцевий», і виводив її семантичний зв'язок від слова (kať), тобто, це був кут, чи крайня межа з Буковиною [262, s. 358]. Останнім містом Покуття К. Вуйціцький вважав Снятин, яке було «давньою фортецею і головним воєнним пунктом у часи походів на Буковину і Волощину» [262, s. 360].

У даній статті К. Вуйціцький констатує, що на Покутті проживало багато різних етнічних груп. Він зазначив, що корінними жителями цього краю були «русини» українці, але поряд із ними мешкали також представники інших етносів. Серед них: польська шляхта, євреї, німці, вірмени [262, s. 360].

Окреме місце в його творчому доробку займає аналіз народних традицій. На його думку, вони дуже подібні із загальноукраїнськими. Проте він зауважив, що покутяни мали і деякі особливості в давніх традиціях. Ці відмінності він прослідковує на прикладі покутського весілля. Так, із його записів дізнаємося, що весілля розпочиналося в суботу обрядом вінкоплетення, для якого здебільшого використовували хрещатий барвінок, калину і руту. Супроводжували цей обряд давні пісні, які передавалися з покоління в покоління. Особливість локальних рис автор вбачав у покутських коровайних обрядодіях – «скуплення», коли неодружені чоловіки запрошували дружок до танцю, при цьому обдаровували їх грішми. Специфічні місцеві риси автор помітив у обряді «очепини» молодої, що відбувалися одразу після вінчання за церквою або в домі молодої і символізували її перехід у стан заміжніх жінок. Спостерігаючи за урочистим поділом короваю, К. Вуйціцький зауважив, що «на цілій Русі немає весілля без короваю, так само, як і в польській весільній обрядовості XVII ст.» [262, s. 359]. При випіканні короваю дотримувалися давніх традицій, які супроводжувалися спеціальними піснями.

З покутського фольклору відмітив значну розповсюдженість коломийки її поширеність на цих теренах він порівняв з краков'яком на Краківщині. Зі слів автора, «Коломия так само голосна в коломийках, як Краків у краков'яку» [262, s. 359]. Виокремив і особливості в традиційному господарюванні населення Покуття. Він зауважив, що кукурудза була головнішою поживою не тільки покутян, а також гірського населення. Лани з цією культурою були засадженні на схід від м. Снятина аж до Буковини. З її муки пекли хліб і варили «мамалигу» (те саме, що в поляків кулеша). Також вживали молоді качани кукурудзи, яку запікали на розпечених вуглях. Неврожай цієї культури був великим лихом для жителів низин і гір. Описав автор і спеціальне приміщення для зберігання кукурудзи – «кошницю» [262, s. 360].

У 1836–1837 рр. у м. Варшаві вийшла друком двотомна збірка К. Вуйціцького «Pieśni ludu Białochrwatów, Mazurów i Rusi z nad Bugu» («Пісні люду білохорватів, мазурів і русі з над-Бугу», 1836) [284]. У збірнику представленні історичні, побутові й обрядові пісні. У першому томі дослідник коротко описав різдвяну обрядовість із Покуття. Сюди ж помістив декілька тестів колядок з Станиславівського повіту [284, s. 218].

У двотомній розвідці «Klechy: starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi, 1837» («Стародавні легенди, перекази й оповідання польського народу і Русі», т. 1–2, 1837) [285; 286] К. Вуйціцькій опублікував легенди, перекази та оповідання польського й українського народів. Серед цього матеріалу знаходимо відомості про демонологічні вірування покутян. Опубліковані твори дослідник не паспортизував, проте до окремих легенд зазначав, де був поширений твір. Так, у примітці до легенди про «Повітря» він вказав, що «на Покутті між Прутом і Дністром розповідають, що повітря поставало в постаті нареченої, яка була власне нечистою хворобою «холерою», що проносилася по селах і містах». На його думку, з цього повір'я походив і народний прокльон: «Щоб тебе холера не минула» [285, s. 138].

З його записів дізнаємося, що в покутян, як і в інших народів, існувало вірування у вихора. За словами К. Вуйціцького, побутовало воно «на Русі,

понад Дністром, Прутом, Сяном, Стриєм, Ломницею і Бугом, так і в Польщі» [285, s. 146]. Щоб уникнути вихора, потрібно було вживати спеціально магічно-захисні дії і предмети. Найпоширенішим апотропеєм був ніж. Вважалося, щоб вихор не зміг викрасти людину, потрібно новий ніж устроїти в поріг хати і закласти певними словами. У випадку, якщо людина зустрічала вихора в дорозі, то у нього треба кинути ніж. Свідченням смерті вихора були сліди крові [285, s. 146–147]. Як відомо, залізо в традиційних народних віруваннях мало апотропейну функцію і слугувало універсальним оберегом людей і худоби від нечистої сили, змії і хижаків [361, с. 26].

Розповіді про опришків цікавили багатьох іноземців, серед них були К. Зап, В. Залеський, Ж. Паулі. Не оминув їх своєю увагою К. Вуйціцький. У селах Покуття він збирав матеріали про опришків, які згодом використав у чотиритомній праці «*Stare gawędy i obrazy*» («Старі легенди і оповідання» у 4-х томах, 1840). У третьому томі цього видання дослідник опублікував розповіді про народного ватажка О. Довбуша [288, s. 1–60]. Для цього він використав народні перекази, легенди і пісні, бо «ці розповіді записані на повір'ях людей, які я сам збирав у місцях, де ці події відбувалися» [288, s. 54]. Окрім оповідань про життя О. Довбуша, дослідник додав пісню про нього, яка була поширена на цих теренах «Попід гай зелененький ходить гайдамацький отаман молоденький» [288, s. 57–60].

Таким чином, народознавча спадщина К. Вуйціцького для сучасних дослідників є досить пізнавальною. У своїх численних етнографічних студіях він залучив чимало матеріалу з покутських теренів, один з перших подав стислу етнографічну характеристику краю. Окрім фольклорного матеріалу, дослідник записав багато звичаїв, обрядів, оповідань про опришків, демонологічних вірувань.

Етнографічні відомості про Покуття знаходимо в розвідці польського поета, історика, археолога та громадського діяча в Галичині Августина Бельовського (1806–1876). Мова йде про його етнографічну розвідку «*Rokucie, 1856*» («Покуття», 1856 р.) [239]. На думку вітчизняного народознавця

Р. Кирчіва, «ця праця стала своєрідним підсумком і завершенням початкового етапу етнографічного вивчення Покуття» [404, с. 74]. Народився А. Бельовський у с. Креховичі (тепер Рожнятівського району Івано-Франківської області). Його дослідження є результатом безпосередніх спостережень автора за життям і побутом українців у різних місцевостях. Розвідка добре висвітлює явища матеріальної культури різних етнографічних груп. Зміст праці засвідчує, що дослідник вивчав переважно культуру і побут гуцулів і бойків. Зокрема, текст дослідження містить фіксації про їх народний одяг, планування поселення, способи хатнього будівництва, які автор висвітлив у порівняльному аспекті.

Однак у роботі А. Бельовський досить фрагментарно згадує покутян, хоча досліджувана ним територія збігається з цим етнографічним районом. У цьому дослідженні автор тільки коротко згадав, що покутяни низин нічим не відрізняються від сусідніх жителів Поділля [239, s. 663]. Проте, незважаючи на фрагментарність відомостей про покутян, у першому розділі праці дослідник подав межі Покуття. Розташування краю дослідник визначив дуже загально: «між територіями давньої Польщі Покуття має свій окремий тип, як і окрему назву. Відділене від Польщі решти земель Речі Посполитої з півночі, а з інших сторін горами, Покуття становить ніби останній кут глибоко в південній стороні. Закриває його в південно-східній частині Чорногора, формуючи ніби стіну велику фортеці» [239, s. 654]. Очевидно, що дослідник окреслив межі Покуття, які в пізніших працях будуть визначені як бойківсько-покутське і бойківсько-гуцульське пограниччя. Водночас до складу Покуття автор включив м. Галич, розташований на лівобережжі Дністра, та частину Бойківщини [382, с. 51].

Отже, дослідження А. Бельовського містить багатий фактологічний матеріал духовної і матеріальної культури двох етнографічних груп – гуцулів і бойків. І хоча описана ним територія належить до Покуття, етнографічного матеріалу про його жителів дуже мало.

Одним із дослідників Покуття можна вважати польського археолога Адама Гонорія Кіркора (1818/1819–1886) [464]. За ініціативи Археологічної комісії Академії мистецтв у м. Кракові він у 1860-х рр. провів на терені Покуття археологічні дослідження. В його праці «*Pokucie pod względem archeologicznym. Badania*» («Покуття з археологічного погляду, Краків, 1876») міститься певна інформація етнологічного змісту. Загалом дослідник відвідав 24 населених пункти Товмацького, Городенківського, Снятинського і Коломийського повітів. Висвітлюючи історію краю та його археологічні старожитності, дослідник у вступній частині окреслив основні гіпотези походження назви «Покуття» [253, s. 2–3] та територіальні межі краю [253, s. 3–4].

Таким чином, упродовж першої половини XIX ст. тривав процес нагромадження відомостей про матеріальну і духовну культуру покутян. Загалом в етнографічному дослідженні Покуття можна виокремити два періоди. Започатковано цей процес іноземними мандрівниками Б. Гакетом, Е. Спенсером, К. Запом. У їхніх дослідженнях народознавчий матеріал з Покуття зводився до випадкових фіксацій окремих фрагментів народного життя. Переважно увага мандрівників зосереджувалася на матеріальній культурі населення певної місцевості. Зокрема, найбільше народознавчих відомостей вони залишили про традиційний одяг покутян. Такі етнографічні матеріали мали зазвичай інформативно-описовий характер (праці Б. Гакета, Е. Спенсера). Значно більше етнографічного матеріалу про покутян подав К. Зап. Дослідник не обмежився тільки описом матеріальної культури, а занотував також локальні особливості громадського побуту, фольклору, весілля, народні оповідання.

На початку XIX ст. розпочався початковий етап етнографічного дослідження Покуття. Фольклорно-етнографічні матеріали представлені в розвідках польських учених В. Залеського, Ж. Паулі, В. Вуйціцького, А. Бельовського – перших народознавців, які почали збиральницьку роботу на теренах Покуття. У цей другий період досліджень основна увага народознавців була звернена на збирання українського фольклору. Проте польські

фольклористи не обмежилися лише тільки збором пісень. Деякі розвідки супроводжувалися короткими описами родинно-побутових та календарних обрядів (Ж. Паулі), інші – народними оповіданнями про опришків, фольклорними матеріалами, демонологічними віруваннями з Покуття (К. Вуйцицький). Лише у розвідці А. Бельовського було використано порівняльний метод етнографічного дослідження.

2.2 Початок етнографічного дослідження Покуття вітчизняними вченими у 1820-х – на початку 1870-х рр.

На початку ХІХ ст. в умовах австрійського абсолютизму та польського панування в краї на українських землях, як і в інших слов'янських країнах, почала зростати національна свідомість, яка виявлялася в зацікавленні народу своїм минулим. Для української етнографічної науки настав новий етап розвитку, який був пов'язаний із пануючою серед підкорених народів Європи філософією романтизму та пошуком власного етнічного коріння.

У 30–40-х рр. ХІХ ст. просвітницька і народознавча діяльність у Галичині зосередилася навколо культурницького товариства «Руська трійця». Поштовхом для її заснування було національно-культурне відродження інших слов'янських народів, а також літературно-науковий рух на Наддніпрянській Україні. Основну увагу гуртківці зосереджували на етнографічній та фольклористичній діяльності. У пошуках автентичного народознавчого матеріалу вони не раз вирушали в етнографічні мандрівки селами Прикарпаття. У пізніших спогадах Я. Головацький писав, що «нарешті прийшли до переконання, що про нарід ми знаємо тільки зі слуху, що треба нам іти між нарід, розсліджувати на місці, збирати з його вуст пісні, що їх нарід ховає у пам'яті тисячами, записувати його приказки і говірки, його повісті і перекази, – словом нам, філософам, треба іти в нарід і учитися у нього мудрості» [401, с. 41]. Згодом це гасло повною мірою стосувалося усіх членів «Руської трійці», а також їх послідовників.

Початок активного зацікавлення фольклором покутян, його запису і вивчення пов'язаний з діяльністю гуртка «Руська трійця». Відзначимо, що перші цінні змістовні спостереження про характерні особливості покутян належать Я. Головацькому. Автобіографічні нотатки свідчать, що в 1834 р. він один з перших вирушив в етнографічну мандрівку [214, с. 92].

Саме Я. Головацький здійснив низку подорожей, результати яких виклав у нарисі «Подорож по Галицькій та Угорській Русі, описана в листах до приятеля в Л.» (1839). Свої спостереження дослідник записував у формі подорожнього щоденника (дев'ять листів). Зауважимо, що саме «Подорож...» Я. Головацького була однією з перших спроб заповнити прогалину в науковому вивченні рідного краю. З його записів дізнаємося, що першу мандрівку на Покуття тривалістю три тижня Я. Головацький здійснив навесні в 1833 р. Пролягав маршрут через Стрийщину, Станиславівщину, Коломийщину. Із занотованих назв населених пунктів видно, що детальний його шлях через Покуття проліг через с. Гвіздець, с. Сороки, с. Вербівці, с. Чернятин, м. Городенку, с. Поточище, с. Серафінці, с. Стецеву до першого буковинського села Бабин [401, с. 94]. Мандруючи, зупинявся здебільшого в селян, випитував у них пісні, звичаї, обряди, описував побут та господарство [401, с. 93].

Під час мандрівок Я. Головацький не тільки нотував свої власні спостереження та збирав етнографічний матеріал, а й налагоджував збиральницьку роботу, залучав до неї українську інтелігенцію. Саме під час першої подорожі на Покуття дослідник познайомився з одним із подвижників і однодумців гуртка М. Верещинським (1793–1882) – греко-католицьким священиком, директором головної школи в м. Коломиї. Про першу їхню зустріч Я. Головацький писав, що «у нього я знайшов уже цілковито визначений погляд на питання про народну творчість, естетику, культуру і т. п. З того часу я щорічно відвідував його і знаходив підтвердження і підтримку в моїх працях» [401, с. 65]. Саме він заохочував Я. Головацького до видання збірника українських народних пісень і обіцяв оплату за його видання. Завдяки його меценатству було надруковано й інші видання: збірник Г. Ількевича «Галицькі

приповідки і загадки» (1841) та два томи літературно-наукового збірника «Вінок русинам на обжинки» (1846, 1847) [406, с. 56].

Перебуваючи в різних місцевостях, Я. Головацький вивчав побут населення, пам'ятки історії та писемності, збирав фольклорні й етнографічні матеріали, що лягли в основу численних авторських публікацій. Його мандрівні записи мають здебільшого характер етнографічних спостережень, серед яких знаходимо чимало краєзнавчого матеріалу. Так, у листі за 2 серпня 1839 р. він подав опис одягу селян із околиць м. Коломиї. Вчений зазначив, що жінки переважно не носять спідниць, а два ткані в пружки темні вовняні фартушки. Ці «катрани» приперезані спереду і ззаду, не творять ніяких закрутів і виглядають дуже просто; дівчата носять у косах червоні вовняні «заплітки» з позолоченим барвінком, що виглядає скромно, але мальовниче; однак найкраща прикраса одягу – крайка – червона вовняна, якою підперізуються так, що ззаду звисали довгі кінці. Чоловічий одяг влітку складався з солом'яного капелюха, довгої по кістки сорочки, підперезаної ремінцем. При цьому він зауважив: «... не знаю, чи де можна знайти легший одяг, а тут сам клімат того вимагає, бо влітку, під час жнив, тут велика спека» [194, с. 60].

Подорожуючи Покуттям, він описав «нужденні курені дерев'яні хати, тільки соломною вкриті, без повіток, без подвір'я і без хлівів». Зауважив, що місцеві селяни вирощували такі основні господарські культури як кукурудза, капуста, картопля і коноплі, а головною поживою місцевих селян був кукурудзяний хліб – «малай» [194, с. 61].

Велика робота була проведена дослідником у розробці етнографічного районування Галичини. В 1878 р. ним складено «Этнографическою карту Галичины, северо-восточной Угрии и Буковины». До цієї карти було спеціально опубліковане дослідження «Объяснение этнографической карты Галичины, северо-восточной Угрии и Буковины». В ньому дослідник окреслив етнографічні межі Покуття, Полісся, Поділля, Опілля, Волині, Бойківщини, Лемківщини та Гуцульщини. На думку сучасного вітчизняного науковця М. Глушка, найбільше уваги Я. Головацький приділив етнографічним

особливостям та проживанню українців Карпат, тоді як границі інших етнографічних районів він визначив дуже загально, а то й оминув зовсім [382, с. 52].

Стосовно Покуття Я. Головацький зазначив, що в різні історичні періоди вчені розуміли відповідну назву та окреслювали цю територію по-різному: у широкому значенні – це територія між ріками Чечвою і Дністром та Карпатськими горами; у вузькому – тільки Коломийський повіт по м. Кути [190, с. 280–281]. На його переконання, найменування Покуття походить від м. Кути – «по-Кути», Покуття. Він відмітив, що «Покуття» хоч назвою і користувалися в польському самоврядуванні, але мало вживали «покутянин», «покутяни». На думку автора, «Покуття, Буковина вважається в народі «благословенним краєм» [190, с. 282]. Причину цього він убачав у помірному кліматі, розташуванні краю на схилі Карпат, який більш повернутий до сонця, земля плодюча, збагачена лісами і пасовиськами, багата сіллю, яка завжди славилася доброю якістю. По цій причині цей край в уявленнях народу не менш поетичний, як славна Україна» [190, с. 282].

Загалом, територію Покуття Я. Головацький окреслив досить загально, але його заслуга полягає в тому, що він один з перших серед вітчизняних дослідників спробував окреслити її межі зафіксованими на карті назвами так, як вони вимовлялись місцевими мешканцями. Він відмітив і особливості господарювання покутян. Вчений писав, що Покуття і нижня Буковина покриті прекрасними кукурудзяним полями та прутським тютюном (Pruther-Taback), який славився своєю доброю якістю в цілій Австрії [190, с. 567].

Народна пісня займала ключове місце в фольклористичній діяльності членів «Руської трійці». Збиранням пісень займалися всі члени гуртка. та ін. Велику кількість фольклорного матеріалу, поміщена у збірці Я. Головацького «Народні пісні Галицької та Угорської Русі». На думку сучасної дослідниці М. Циганик, «збірка пожвавила фольклористичну діяльність збирачів-аматорів та відкрила якісно новий етап у подальшому розвитку фольклористики як науки» [468, с. 51]. Очевидно, що збірник Я. Головацького включив не тільки

власні записи, але й матеріали інших збирачів Г. Ількевича, В. Залеського, І. Вагилевича, І. Бірецького [401, с. 132–133].

Окрім збору матеріалів власними силами, Я. Головацький доклав багато зусиль для налагодження збирацької роботи на місцях. Так, народознавчий матеріал з Покуття допомагав збирати М. Сіневідський, священник зі с. Старого Гвіздця Коломийського повіту [193, с. III]. Він надіслав збірку з піснями побутовими, житейськими та коломийками, які дослідник помістив у другому томі названого вище видання [191, с. 372–400].

До збірника ввійшли і фольклорні матеріали і з Покуття, а саме зі Станиславівського і Коломийського округу. Звернув увагу і на обрядові пісні, гаївки, які виконувалися у Святу Неділю зі співами і танцями, зокрема на Покутті в с. Пушники Коломийського повіту (тепер с. Пужники Тлумацького району Івано-Франківської обл.). Він записав такі хороводні гаївки, як: «Жона», «Горобель», «Огирочки», «Білотарчик», «Жук», «Воротничка», «Дощечка», «Пташок або мак» [193, с. 152–161]. Записав тексти колядок зі Станиславівського повіту, які співали господарю, господині, хлопцю та дівчині [193, с. 127–137].

Коротко Я. Головацький подав звичай «Маланки». Цей обряд «водиться в околицях по Дністру, в Бережанському, Чортківському, Станиславівському і Коломийському повітах». Дослідник звернув увагу і на символічну оранку і сівбу. «Буває, – писав він – що парубки вносять у хату і самі чепіги, показуючи ніби орють ниву, і, приспівуючи, сіють хлібні зерна» [191, с. 144–145]. Сучасний український дослідник О. Курочкін стверджує, що символічна оранка-сівба в українців Подністер'я знаходить типологічні паралелі в новорічних звичаях багатьох народів Європи. Всюди первісний магічний зміст подібних ритуальних дій, напевно, полягав у тому, щоб стимулювати продуктивну силу землі перед початком нового сільськогосподарського року [419, с. 141]. Аналізуючи обряд «Маланки», Я. Головацький приходить до висновку, що він є «місцевий Подністровський». Підтвердження цьому він вбачав у текстах пісень, в яких співалося про «Маланку Дністрову, яка в

Дністрі була Дністрову воду пила» [191, с. 145]. Сюди ж помістив сім текстів пісень [191, с. 145–149].

У праці «Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія» в розділі «Свята та ігри язичницькі» Я. Головацький описав звичай з Покуття. На його думку, залишки міфологічного вірування покутян залишилися у християнському святі св. Юрія. Він зазначав, що «у нас на Покутті у день святого Георгія (на Юра) вранці кожний господар встромляв в осторіг біля воріт свого обійстя високу гілку, зав'язану на зразок мітли, це символізувало оголошенням весняного свята» [186, с. 85]. Дослідник пояснював, що цей давній звичай на Покутті зберігся ще з часів стародавніх слов'ян і був ніби оголошенням весняного свята на честь богині Лади [186, с. 85]. Подібно до звичаю покутян святкували день св. Юрія і на Гуцульщині. За словами В. Шухевича, гуцули в цей день на воротнім стовпі ставили «кецку», в яку втикали пруття, це було знаком того, що «св. Юрій косичить ліси». Гуцули вірили, що трава буде рости такою високою, якою є пруття у «кецці». Окрім символічного значення пруття, воно оберігало худобу від чарівниць: «Треба на Юра кецку на воротах накладати, «Не ме чарівниця корові молоко відбирати» [238, с. 247].

У кінці свого дослідження Я. Головацький дійшов висновку, що головні риси й ознаки язичницького богослужіння у всіх слов'ян були однаковими, а всі слов'янські міфи мають спільне джерело походження – стародавні перекази Сходу, колиски роду людського [186, с. 91]. На переконання дослідника, саме в народних піснях, переказах, повір'ях, забобонах найбільше збереглося давніх свідчень про минуле українського народу.

Я. Головацький вивчав не тільки духовну, а й матеріальну культуру. Відомо, що в 60–70-х рр. XIX ст. він цікавився народним традиційним костюмом. Так, у листі за 1868 р. до А. Шанковського дослідник просив зібрати народні костюми селян і селянок з Покуття, маючи намір підготувати статтю про народний одяг Галичини [372, с. 22]. Як видно з листування Я. Головацького з членами оргкомітету з організації у м. Москві російської

етнографічної виставки, учений мав намір послати на виставку костюми, які носили селяни Коломийського та Станиславівського повітів. У цьому йому мав допомагати священик із Косівщини Т. Блонський [372, с. 23].

Науково цінними є етнографічні відомості про народний одяг покутського населення, які Я. Головацький використав у праці «О народной одежде и убранстве Русинов или Русских в Галичине и северо-восточной Венгрии», виданій у м. Петербурзі 1877 р. [189]. У ній дослідник намагався довести спорідненість усіх слов'янських народів. Вчений зауважив, що в слов'ян до сьогодні залишилося багато спільних рис, назв одягу, що вказує на їхнє одноплемінне походження [189, с. 6].

Дослідник подав характеристику традиційної ноші міського та сільського населення. Він дійшов до висновку, що народний одяг міського населення піддався більшій трансформації під впливом польського поневолення та моди, натомість одяг селян практично не змінився з давніх часів. На його переконання, основною відмінністю міщанського костюма є матеріал, покрій та прикраси. Так, міщани використовували сукно куплене (фабричне), селяни одягалися у свої власні вироби. Тому в дослідженні основна увага зосереджена на традиційній ноші селян. Опис традиційного вбрання покутян становить комплексну характеристику. До нього вчений включав і головні убори, взуття, прикраси, різні доповнення до одягу. Він детально описав усі його компоненти, причому звернув увагу на їхню форму, крій, оздоблення, зазначив матеріал, подав місцеві назви. Також Я. Головацький простежив цікаві типологічні особливості, провів порівняльні аналогії з іншими місцевостями. Так, він зауважив, що одяг у селян гірських районів більш короткого крою, ніж у жителів рівнинних територій [189, с. 32].

Досить стисло в розвідці описано одяг міщанок із Покуття. Дослідник відмітив лише жіночі головні убори: «в Коломії заміжні жінки голови покривали «рубанком» або «рантухом». Волосся ховали в «хомівку» або «кибалку» (рід обруча). Зауважив дослідник і спосіб зав'язування рантуха. Жінки кінці рубка складали удвоє або вчетверо і зав'язували у вигляді одної

або декількох петель «циби». Одним кінцем обводили під підборіддям, зав'язуючи обидва ззаду. Кінці рантуха опускали по спині і вони сягали аж до колін. Зверху білого рантуха пов'язували червону квітчасту хустку. Обов'язковим атрибутом святкового костюма міщан була кольорова хустка («хустина», «фустина») – «на показ» [189, с. 27].

Більше відомостей Я. Головацький подав про одяг покутських селян. Їх традиційне літнє вбрання складалося з сорочки, одягненої навипуск, яка досягала майже до щиколоток. Заціпали її запонкою («спінкою») або гарусною стрічкою («застіжкою», «політичкою») яскраво-червоного, зеленого або синього кольору. Підперізували сорочку широким шкіряним поясом [189, с. 66]. Одягали її поверх білих полотняних штанів («портяниці», «гачі»). Взували чорні чоботи без підборів, підковані, з довгими халявами [189, с. 67]. Верхнім одягом слугував сердак – що чим нижче до рівнинної території, тим коротший [189, с. 68].

Відмітив Я. Головацький локальну варіативність торб. Він зауважив, що по цілій Буковині і Підгір'ю були розповсюджені не шкіряні, як у гуцулів, а ткані вовняні торби – «дзьобеньки» [189, с. 68]. Звернув увагу дослідник і на місцеву своєрідність форми та конструкції чоловічої зимової шапки. Так, коломийські горяни і підгоряни взимку носили суконну шапку «клепаню», обшиту лисячим хутром. З цієї причини і саму шапку часто називали «коломийською». У Станиславівському повіті більше була розповсюджена «кучма» – чорна висока з овчини шапка, у вигляді конусу. В околицях м. Городенки і м. Снятина чоловіки носили шапки, з прямо зрізаним верхом, які теж називалися «кучмами» [189, с. 70].

З традиційного одягу покутських селянок відзначив, що найрозповсюдженим жіночим поясним одягом на Підгір'ю, Буковині, Коломийському та Станиславівському округах була «фота», «опинка» або «обгортка» – шерстяна двоплатова запаска, ткани в поперечні смуги. Зазвичай «обгортку» носили зверху по сорочці, обвиваючись нею навколо стану, замість спідниці. Підв'язували її на поясі «крайкою», а для зручності при ходьбі один

кінець закладали за пояс. Щодо відмінностей між жіночим та дівочим убранням покутянок, то основна їх різниця полягала у формі головного убору. Заміжні жінки зазвичай покривали голову очіпком, хустиною чи білою переміткою, натомість дівчата дуже чепурно прикрашали свої голови [189, с. 70–72].

Зачіскою дівчини слугувало заплетене у дві коси волосся, прикрашене гарусними стрічками «уплітки» і червоними нитками «волічки». Найчастіше коси обвивали навколо голови у формі півкруга, а кінці ниток зі стрічками звисали вільно вниз до плечей. Оздоблювали зачіску «позолоченим» барвінком та зеленим пір'ям [189, с. 70–72].

Багатшою, порівняно з жіночою, була і вишита сорочка дівчини. Мистецтву вишивання дівчинку починали навчати з семи років, а в міру подорослішання вона удосконалювала своє знання складнішими техніками вишивання [189, с. 73].

У праці «Об исследовании памятников русской старины, сохранившихся в Галичине и Буковине» Я. Головацький уперше висвітлив археологічні та архітектурні пам'ятки Галичини і Буковини. Окрім цього, у згаданій роботі опубліковано відомості зібрані під час його мандрівок Покуттям у 1830–1840-х рр. Так, цікаву археологічну знахідку описав дослідник, яку виявили в с. Кам'янка Коломийського повіту. Там було знайдено кам'яний «болван», якого в народі називали «Кам'яною бабою». За народним повір'ям місцевих жителів, її використовували під час посухи – перевертали на другий бік, сподіваючись, що зберуться хмари і піде дощ [187, с. 5]. Також дослідник зазначив, що в с. Турка Коломийського повіту та по дорозі між с. Кам'янкою та м. Обертином Товмацького повіту було знайдено багато могильних курганів [187, с. 23].

У цьому дослідженні Я. Головацький один з перших звернув увагу на архітектурний стиль дерев'яних церков Галичини і Буковини. Він детально описав процес зведення дерев'яних храмів, висвітлив їхні стильові особливості, назвав технічні засоби, знаряддя, термінологію. Характеризуючи храмобудівництво, дослідник вказав, що не залишилося жодної церкви,

спорудженої чисто в давньому візантійському або русько-візантійському стилі. На його думку, в Галичині виробився свій власний архітектурний стиль, який зберігся в дерев'яних церквах [187, с. 15].

Звернув увагу вчений і на звичаї, які побутували при храмобудівництві. Так, зазвичай хрест встановлювали з великим торжеством; майстер, який його закладав, повинен був посповідатися і причаститися, і неодмінно одягнутися в нову білу сорочку. За народним повір'ям хрест піднімати на шнурку не можна. Для цього дійства потрібно було взяти «півсоток» нового полотна, яким прив'язували хрест і тягнули вверх [187, с. 17].

Одним з перших збирачів усної народної творчості на Покутті був учитель Г. Ількевич (1801–1841). Народився фольклорист 13 жовтня 1803 р. в с. Нове на Львівщині в сім'ї дрібного службовця-економа, який служив при поміщицькому маєтку. В 1820 р. у м. Жовкві здобув середню освіту, згодом продовжив навчання у Львівській гімназії. В 1822 р., склавши екстерном учительський іспит, одержав посаду народного вчителя при тривіальній школі в м. Коломії, де і вчителював у 1824–1835 рр. Там він познайомився з першим галицько-руським меценатом літературного руху М. Верещинським, який був директором головної окружної школи. Саме він залучив Г. Ількевича до збирання народної традиційно-побутової культури [461, с. 91–92]

Другий період учителювання та етнографічної діяльності датується на 1836–1841 рр., після переїзду до м. Городенки, де він працював до кінця свого життя [461, с. 92]. Рукописні матеріали Г. Ількевича не залишались поза увагою вітчизняних науковців. Відомо, що творчу діяльність Г. Ількевича вивчав син І. Франка Андрій. Він є автором ґрунтовного дослідження «Григорій Ількевич як етнограф», опублікованого 1912 р. в «Записках НТШ» [461; 462; 463]. Зокрема, А. Франко з'ясував, що Г. Ількевич мав придбане слов'янське ім'я Мирослав, а пізніше і псевдонім «Мирослав з Городенки» [461, с. 93].

Зауважимо, що Г. Ількевич належав до найперших збирачів народної словесності на Покутті. На його творчість, безсумнівно, вплинули представники романтичному осередку «Руської трійці». Я. Головацький

зазначив у своїх нотатках, що Г. Ількевич «збирав усякого роду пісні і мав багату збірку історичних пісень, ліричних, баладних, танцювальних, коломийок, весільних і гайвок» [405, с. 23]. Матеріали, які зібрав дослідник, висвітлюють усі явища духовної культури Покуття, хоча основний етнографічний доробок складають записи українських пісень.

У процесі етнографічної діяльності Г. Ількевич використовував методику автентичності та власного спостереження. Перші його зацікавлення фольклористикою і етнографією засвідчені нотатками, зробленими в юнацькому віці. Подорожуючи по Волині, він на основі власного спостереження записав у 1820 р. весільний звичай-забобон [463, с. 133]. У своїй дослідницькій діяльності збирач приділив багато уваги і писемним джерелам. Народознавчі записи фольклористом не паспортизовані, відсутні посилання на інформатора, місце та час їх збору. Але з попередніх досліджень українських учених, ми можемо стверджувати, що етнографічні нотатки зроблені Г. Ількевичем зібрані в основному на околиці м. Коломиї і м. Городенки. Це підтвердив О. Бодянський, який у передмові до збірника Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» про дослідника констатував, що «он собирал песни в Коломыйском округе» [405, с. 25].

У відділі рукописів ЛННБ ім. В. Стефаника зберігся рукопис Г. Ількевича «Sobranije Piseń ruskich historycznych czrez Mirosława Ilkiewicza» («Збірник пісень русинських історичних зібраний Мирославом Ількевичем») [75]. У ньому міститься близько ста фольклористичних записів зроблених у Коломийському окрузі 1833 р. Цінність збірки полягає в тому, що в ній уперше було записано цілу низку різножанрових пісень, які побутували на Покутті. Більшість збірника складають тексти історичних, козацьких і гайдамацьких пісень, які належать до найдавнішого героїчно-поетичного епосу українського народу. Серед них винятково цінними є записи історичних пісень: «Ой гаю ж мій, гаю, зелений розмаю» [75, арк. 10], «Над'їхали козаки з обозу» [75, арк. 20], «Про взяття Варни» [75, арк. 27], «Ой поїхав Романонько» [75, арк. 32], «Ой у місті Острозі» [75, арк. 40], «Ой виїхав з Гуманя козаченько Швачка» [75,

арк. 43], «В славнім місті під Хотиним» [75, арк. 46], «Вибрався Козубай на войну з ляхами» [75, арк. 46]. Ці записи засвідчують давню поширеність на Покутті і Гуцульщині загальноукраїнських історичних пісень.

На думку Р. Кирчіва, Г. Ількевич був один з перших збирачів, хто звернув увагу на пісні про панщину соціальну нерівність, рекрутчину, наймитство [405, с. 27]. Такими є твори: «Ой служила Гандзя в пана» [75, арк. 31], «Зазвонили в срібні ключі, понад море ідучи, ой заплакав бідний наймит, від газдині ідучи» [75, арк. 34],

У рукописному збірнику Г. Ількевича містяться тексти пісень суспільно-побутового характеру, більшість з яких зафіксовані вперше: «Ой куме куме, нині субота» [75, арк. 17], «Чи чули ви, люде добрі, такі публіки» [75, арк. 28], «Пішли рибалки рибку ловити» [75, арк. 46].

Багато зробив учений для збирання і дослідження пісенної лірики. Традиційною тематикою ліричних пісень було щасливе або нерозділене кохання, біль розлуки, туга за коханим, драматизм почуттів. До таких записів належать тексти пісень: «Ой послала мене мати, зеленого жита жати» [75, арк. 8], «Ой там під вишнею, ой там під черешнею» [75, арк. 17], «Бувай ми здорова дівчинонько моя» [75, арк. 18], «Ой у полі криниченька», «Ой не сплю та думаю, що чинити маю» [75, арк. 63]. Чимало пісень на цю тематику мають гумористично-жартівливий зміст: «Ой у гаї, в гаї зелененьким» [75, арк. 19], «Вийшла дівчина до броду по воду» [75, арк. 22], «Якого ти родочку?», «Ой у Львові на риночку» [75, арк. 42], «Чому в полі хліб не родит» [75, арк. 38].

Цінними є записи опришківських пісень про О. Довбуша «Гей попід гай зелененький», І. Бойчука «Закувала зозуленька» [75, арк. 29]. У збірнику міститься декілька пісень літературного походження «Ти дівчино, із Подоля» [75, арк. 16], «Закотився місяць в хмари» [75, арк. 24].

Серед записів Г. Ількевича зустрічаємо тексти весільних пісень, записані на Коломийщині. Окрім власне текстів пісень, дослідник дав пояснення, при якому весільному дійстві вони виконувалися [75, арк. 29–30].

Нотував дослідник і тексти коломийок. У кінці рукописного зошита містяться записи 21 коломийки [75, арк. 61]. Також становлять окремий рукописний зошит з коломийками, записані Г. Ількевичем [73]. Упорядковані ним коломийки мають різножанровий характер, більшість із них складають тексти любовного, жартівливо-гумористичного змісту. Зауважимо, що в коломийках згадуються місцеві назви населених пунктів: м. Коломия, м. Городенка, м. Отинія [75, арк. 61], с. Ключів, с. Мишин [73, арк. 1, 6]. Фігурування місцевих топонімів у текстах пісень було характерне для коломийок.

Послугувалися фольклористичними записами Г. Ількевича і тогочасні видавці пісень Ж. Паулі, В. М. Залеський (Вацлав з Олеська), Я. Головацький. На основі збережених архівних матеріалів Я. Головацького ми можемо встановити, що до його збірника «Народні пісні» увійшла велика кількість фольклорних творів різних жанрів, записаних Г. Ількевичем. У рукописах до збірника «Народні пісні» Я. Головацький фольклорні записи Г. Ількевича у своїх нотатках позначав криптонімом «Илк», яких ми налічуємо близько двохсот [79; 80]. З такою позначкою є зафіксовано різного жанру коломийки, серед них козацькі, жартівливі, побутові [79, арк. 1–3], тужливі думи, співанки, пісеньки [79, арк. 2], побутові [79, арк. 7], думи пригодницькі [80, арк. 1–10]. Всі позначені пісні тотожні з рукописними записами Г. Ількевича [73; 75]. Це дає нам змогу припускати, що Я. Головацький користувався матеріалами дослідника для поповнення свого збірника. Сучасна дослідниця М. Циганик стверджує, що в 1833 р. Я. Головацький отримав від свого товариша не менше дев'ятнадцяти зшитків фольклорних матеріалів, які використав у своєму збірнику [469, с. 18].

Свого часу і видатний український мовознавець М. Возняк на основі спеціальної розвідки встановив, що фольклористичні записи Г. Ількевича залучили до своїх збірників пісень Ж. Паулі, В. Залеського, Я. Головацького [463, с. 118]. У своєму дослідженні А. Франко зазначав, що Г. Ількевич залучав фольклорні матеріали з давніх рукописів [461, с. 101]. Так, до збірника

Ж. Паулі ввійшла пісня «Про оборону Відня». У передмові він наголосив, що «ця пісня, яка описує велику воєнну подію, була знайдена в старому рукописі з 1690 р. в Коломийському окрузі ревним дослідником народних старожитностей Мирославом з Городенки» [270, с. 150].

Проте, більшість фольклористів включали до своїх збірників пісні, зібрані Г. Ількевичем, переважно без вказівки інформації про їхнього збирача.

М. Возняк встановив, що зібрані Г. Ількевичем пісні були надруковані в «Русалці Дністровій» (1837) [405, с. 24]. У ній їх налічується більше десяти. До таких можна віднести тексти баладних пісень: «Чому, кури, не пієте, чому люди не чуєте» [217, с. 5–7], про О. Довбуша «Гей попід гай зелененький» [217, с. 7–11], про Коновченка «В славнім місті-городі, там була вдова» [217, с. 11–15], пісні «Гонять, мамко, на сторожу» [217, с. 15–16], «Ой вийду я на могилу» [217, с. 16–17], «Уже Івасенькові в монастирєньку дзвонять» [217, с. 32–33], «Літай, літай, сивий орле, по глибокій долині» [217, с. 117–118], а також весільні обрядові пісні записані в заголовку «Від Коломиї». Сюди Г. Ількевич записав пісні: «коли убирають деревце», «коли отець княгині вінець наряджає», «при наряджанні перемітки», «в кінці весілля» [217, с. 54–57].

Цікавився дослідник прозовим фольклорним жанром. Ним була проведена велика робота зі збирання народних приказок і прислів'їв, результатом чого стала збірка «Галицькі приповідки і загадки, зібрані Григорієм Ількевичем» (Відень, 1841) [174]. Зазначимо, що в основу видання ліг рукописний збірник «Sprichwörter der Ruthenier oder Russinen in Galizien von Gr. Mir. Ilkiewicz Triviallehrer, 1839» [76, арк. 1–81]. Дана збірка була однією з перших окремих етнографічних видань на західноукраїнських землях. Праця М. Ількевича у світ вийшла на кошти М. Верещинського, підготовкою її до друку займався Я. Головацький. За свідченням А. Франка, рукопис збірки Г. Ількевича містив 2255 українських прислів'їв та приказок, записаних латинкою на покутському діалекті та згрупованих за алфавітним порядком. Проте в друкованому збірнику їх налічуємо 2819 одиниць (різниця 564) [461, с. 108–109]. Свого часу М. Возняк встановив, що в процесі підготовки рукопису до друку

Я. Головацький переписав збірку «гражданкою», уніфікував фонетичний правопис, опустил німецькі пояснення і тлумачення прислів'їв, натомість подав свої коментарі до окремих слів та виразів, додав 60 загадок, зібраних І. Бірецьким, і редагований матеріал подав до цензурного відомства м. Відня [370 с. 186–187].

У прислів'ях і приказках, записаних Г. Ількевичем, відображено вікові спостереження народу: турботи, пов'язані з польовими роботами («Добрий жнець не питає, чи широкий загонець» [174, с. 28]), сімейні стосунки («Малі діти малий клопіт, великі діти, великій клопіт», «Люльки і жінки нікому не позичай» [174, с. 52]), особливості світосприймання, способу мислення («На чім возі їдиш, того і пісеньку співай» [174, с. 59], «Нема ліса без вовка, а села без лихого чоловіка» [80, с. 64], «Порожня бочка гучить, а повна мовчить» [174, с. 77]).

Найдавнішими за походженнями є прислів'я про природу, її явища тваринний та рослинний світ. Серед них: «В часі погоди бійся великої води» [174, с. 16], «Огонь святий мститься – як го не шануєш» [174, с. 71], «Сонце ся в морі купає – сонце спочило» [174, с. 86], «Ластівки вилітають, погоду обіщають» [174, с. 49]. Зауважимо, що чимало записаних дослідником прислів'їв та приказок і досі широко побутують на Покутті.

Збірка прислів'їв вийшла тиражем 500 примірників. Свого часу в іноземних виданнях з'являлися різні відгуки, замітки, рецензії, присвячені цьому дослідженню. Загалом збірка «Галицькі приповідки зібрані Г. Ількевичем» є однією з унікальних, тому що містить давні зразки усної народної творчості Покуття. Як зазначив Р. Кирчів, «книжка була найважливішою після «Русалки Дністрової» українською публікацією в Галичині 30-х – початку 40-х років XIX ст.» [405, с. 32].

Прислів'ями Г. Ількевича пізніше скористалися майже всі українські пареміографи – М. Закревський, М. Номис, В. Вислоцький, І. Франко [463, с. 138–139]. Останній жалкував, що при укладанні збірки дослідник не зазначав місцевість [224, с. XI]. До його збірників увійшли близько 1700 зразків

приказкових одиниць Г. Ількевича. Всі зафіксовані прислів'я упорядник скорочено позначав «Ільк» [219; 220; 221; 222; 223].

Записував Г. Ількевич народні звичаї і забобони. Його розвідки друкувалися в тогочасних періодичних виданнях. Дві з перших статей були опубліковані у львівському часописі «Rozmaitości». Перша стаття «Zabobony w niektórych cyrkulach Galicji» («Забобони в деяких повітах Галичини») побачила світ 1835 р. У цій короткій розвідці автор уперше фрагментарно описав оберегові дієства, і забобони пов'язані зі святом св. Юрія, зокрема обереги від чарівниць, які забирали молоко від худоби. Відзначив також народні заходи для кращого приплоду і доброго розвитку домашніх тварин [266, s. 335].

У другій статті під назвою «Zabobony istniejące między ludem prostym w Galicyi» («Забобони, встановлені між простим людом у Галичині») [267] дослідник засвідчив звичаї календарного і сімейно-побутового характеру. В ній він описав перше купання немовляти: якщо то була дівчинка, то батьки давали їй в руку голку з ниткою, щоби була вправною господинею, хлопчику – батіг і пару зернят жита і пшениці, щоб став добрим господарем. Окреслив комплекс ворожін, який здійснювали дівчата напередодні свята св. Андрія. Г. Ількевич зауважив, що при цьому дійстві співали пісень зі словами: «Ладо, Дана, Дана». Цю пісню дівчата тримали у великому секреті й ніколи її не співали в присутності чоловіків. Дослідник звернув увагу, що цю пісню виконували при весільному обряді. Перед шлюбом молоду з молодим заводили в стодолу або шопу і здійснювали обрядове омивання. При цьому співали: «Гей Дана Дана, ідем до пана, до пана Водана, щоби нас очистив і благословив» [267, s. 217].

Подібні весільні співи зафіксував і етнограф-краєзнавець С. Витвицький, який займався вивченням Гуцульщини. За словами дослідника, на окремих весіллях у гуцулів доводилося чути: «Ей Лада, Лада, Ей Дана, Дана». На його думку, «Лада, Ладна – то богиня краси, спокою, миру, а дана, то, певно, Діана богиня нетрів і лісів» [170, с. 39–40]. Цікавим є опис купання дівчат до сходу сонця у Чистий четвер з промовляннями: «Водане, на тобі русу косу, дай мені

дівочу красу, дай красу денниці, би-м борзо молодиці». З побутових забобонів висвітлено звичай розпізнавання чарівниць [267, s. 218].

Дослідник подав інформацію про Різдвяні звичаї. Він записав обрядове значення спалювання дідуха. Таке дійство відбувалося на другий день Різдва. Кожний господар до сходу сонця брав соломі і сіно, які були встелені в хаті, в перший день Різдва, і виносив на город. За ним ішли всі, хто жив у помешканні. На городі господар спалював сіно, а всі присутні перестрибували через вогонь. Під час цього дійства залишився дохристиянський звичай згадувати бога Перуна [267, s. 217].

У статті «O mitologii ruskiej według podania ludu» («Про руську міфологію за народними переказами»), опублікованій 1889 р. [264], Г. Ількевич стисло, в алфавітному порядку охарактеризував нижню демонологію. На думку В. Гнатюка, «ця малознана стаття є однієї з перших спроб охарактеризувати українську народну міфологію на основі фольклорних матеріалів» [402, с. 9–10].

Загалом у розвідках Г. Ількевича висвітлено основні аспекти календарної та сімейної обрядовості покутян. Про архаїчність цих звичаїв свідчать і елементи текстів із звертанням до язичницьких богів: Лади, Перуна, Нептуна, Зевса [266, s. 335].

Таким чином, Г. Ількевич був одним з найактивніших діячів першої половини ХІХ ст., який співпрацював на етнографічному полі з членами «Руської трійці». Його спадщина містить первинні етнографічні записи з теренів Покуття. І хоча його народознавчі матеріали не паспортизовані, немає посилань на інформатора, конкретного датування збору матеріалу, проте це не зменшує їхньої наукової вартості.

Отже, завдяки зусиллям членів «Руської трійці» та їхніх однодумців було зібрано унікальні фольклористичні матеріали, приказки, звичаї, народні обряди, зафіксовано перші відомості про матеріальну культуру жителів Покуття.

Після широкої народознавчої роботи, яку розгорнула в 1830–1840 рр. «Руська трійця» наступні два десятиріччя у вітчизняній етнографічній науці

характеризується стагнацією наукових студій. У 1850–1860-х рр. в умовах національних утисків етнографічна діяльність мала радше просвітницький характер [357, с. 74]. І. Франко, характеризуючи народознавчі дослідження на цих теренах, писав, що протягом 1850-х рр. тут панувала «майже повна пустиня на полі етнографічних пошукувань: лиш де-де появляється в друк розрізненні народні пісні або давніші збірки» [232, с. 237].

Поступове відновлення досліджень у царині етнографії розпочалося в кінці 1860-х рр. Саме в цей період у середовищі прогресивної громадськості західноукраїнського регіону з новою силою звучали гасла романтиків «іти в народ» і пізнавати його культуру [357, с. 81]. В цей час поживалися зв'язки галицької інтелігенції з діячами Наддніпрянської України. Ця праця стимулювала появу свідомого «народознавчого» руху, що протистояв москвофільському.

Народознавство стало неодмінним предметом уваги українських молодіжних гуртків у культурно-просвітницьких товариствах (Ставропігійський інститут, «Галицько-руська матиця», «Народний дім») [358, с. 517]. У цей час у періодиці (газети «Слово», «Русская Рада» та ін.) з'явилися спеціальні рубрики «Жива словесність», «Із уст народу», в яких публікувалися записи фольклорних матеріалів, описи народних звичаїв, обрядів тощо.

У другій половині 1860-х – першій половині 1870-х рр. досліджував народознавчу спадщину Покуття відомий громадський діяч, юрист, науковець, фольклорист М. Бучинський (1847–1903). Народився він 24 лютого 1847 р. у с. Криве Підволочиського повіту, що на Тернопільщині [481, с. 256]. Спочатку навчався у Станиславівській гімназії. Входив до таємної учнівської громади, яка видавала рукописну газету «Зірка». В 1865 р. закінчив гімназію, студіював право у Львівському, а потім у Віденському університетах. У період навчання у м. Відні 1869–1871 рр. був почесним членом студентського товариства «Січ». У 1873 р. закінчив правничий факультет Віденського університету. З 1874 р. працював секретарем у суді м. Станиславів, з 1876 р. – помічником адвоката, а з травня 1883 р. – адвокатом [373, с. 43]. Поряд із народознавчою займався

суспільно-громадською діяльністю. М. Бучинський був одним із засновників Станиславівської «Просвіти». На перших зборах у 1877 р. його обрали касиром філії, в 1885 р. – головою, а в березні 1889 р. – контролером. Під час діяльності «Просвіти» брав участь у заснуванні різних громадських читалень, кооперативів, виступав перед міщанами на суспільно-політичні й культурно-освітні теми [373, с. 44].

На початковому етапі народознавчої праці М. Бучинського на нього мали вплив фольклорні видання «романтичного» періоду дослідників Вацлава з Олеська, Ж. Паулі, Я. Головацького, М. Шашкевича. В записах дослідника зазначено час збирання етнографічного матеріалу з чого ми довідуємося, що записувати народний фольклор він почав ще в період навчання у м. Відні.

Велику етнографічну спадщину М. Бучинського складають неопубліковані рукописи. Окремі з них зберігаються у відділі рукописів ЛННБ ім. В. Стефаника. Їх основу становлять дев'ять зошитів «Жива словесність», зібрані здебільшого в покутських селах Гринівцях, Колінцях, Марківцях, Кутищі та ін. під назвою «Фольклорні матеріали зібрані М. Бучинським на Підгір'ю в 1866–1868 рр.» [83].

Рукописи містять близько 1300 коломийок та 900 пісень різного жанру, приказки, казки, байки, оповідання. Так, у зошиті № I за 1866 р. у квітні, липні, серпні та вересні впродовж цього року дослідником було записано 252 пісні [83, арк. 1–44]. У зошиті № II за грудень 1866 р. автор зафіксував 83 пісні [83, арк. 1–38]. Деякі ліричні пісні записані в кількох варіантах, серед них «Сирітка» [83, арк. 27], «Дівці» [83, арк. 22–24]. Цікавими є зразки пісень, записані під час хрестин [83, арк. 33, 34, 35], а також текст колядки [83, арк. 37]. У зошиті № III за квітень 1867 р. зафіксовано 54 пісні [83, арк. 1–33]. У польових нотатках М. Бучинського зустрічаються тексти весільних пісень під час короваю, ладкання, коли сидять за столом [83, арк. 13 зв.]. Найбільш активно він збирав народний фольклор у липні, серпні, жовтні, грудні 1868 р., який містяться у зошиті № IV. За цей час ним було зафіксовано 454 пісні [83, арк. 1–149]. Серед них цікавими є пісні про О. Довбуша «Ой попід гай зелененький» [83, арк. 5],

записані в с. Гринівці Товмацького повіту [83, арк. 19]. Зошит № V за січень 1867 р. містить тексти 19 пісень [83, арк. 1–11]. У цих записах привертає увагу зафіксована в с. Ковалівці Коломийського повіту оповідь «Татари в Ковалівці» [83, арк. 2], також дослідник записав і різні народні казки [83, арк. 4, 6, 8–11]. У зошиті № VI за квітень 1868 р. занотовано 79 пісень, більшість з яких становлять коломийки [83, арк. 2–19]. Зошит № VII за червень-липень 1868 р. містить тексти 29 пісень [83, арк. 1–27], які дослідник записав у с. Марківці Товмацького повіту. За цей період ним було зафіксовано байки, прислів'я, загадки, а також тексти коломийок [83, арк. 3–5зв.]. У зошиті № VIII за серпень 1868 р. записано 89 текстів [83, арк. 1–30]. У цьому зошиті є записані цікаві казки, зокрема «За сало» [83, арк. 28]. Зошит № IX за жовтень 1868 р. вміщено тексти казок і байок [83, арк. 2–22].

В останньому зошиті дослідник класифікував увесь зібраний фольклор. Всі зібрані пісні дослідник систематизував за групами. Так, обрядові пісні він поділив на: весільні (з них, для прикладу: «Крикнули лебеді на воді»), обжинкові («Ми дожили зарання»), колискові («Ой ходить сон коло вікон», «Ой синку колишу тя»), щедрівки, гаївки та пісні, які співали на христинах [83, арк. 12 зв.]. Окремо згрупував усну народну творчість – казки, приказки [83, арк. 13]. Сюди ж зарахував різного роду народні звичаї, чари, які побутували при весіллі, субітці, злагоді [83, арк. 13 зв.].

Окрім запису фольклорних матеріалів, дослідник систематизував тексти історичних пісень за хронологічно-тематичним принципом. Тематика записаних ним творів різноманітна і відображає різні історичні події [83, арк. 15]. Дослідник їх класифікував таким чином: «Думи до XVI віку» («Сестру бранку брат купує», «Мати доньку продає»), «Пісні козацькі з XVII віку» («Про Саву Чалого»), «Вік XVIII панська воля, гайдамаки» («Олекса Довбуш гине в Космачі»), «Вік XIX цісарська служба» [83, арк. 15 зв.].

М. Бучинський був ретельним дослідником народного фольклору. Він записав жіночі і чоловічі імена та прізвища, географічні назви країв, міст і сіл, які найчастіше зустрічалися в текстах зібраних ним пісень [83, арк. 27–28].

Дослідник мав намір опублікувати твори української живої словесності, але, на жаль, його записи так і залишився в рукописі. Окремі з наведених пісень були опубліковані у двотомному збірнику В. Антоновича та М. Драгоманова «Історичні пісні малоруського народу». Серед них тексти пісень «Викуп козака милою з турецької неволі» [197, с. 102–103], «Дівчина будить сторожового козака» [197, с. 142–143]; «Покупка братом сестри-полонянки» [197, с. 278] та «Батько продає дочку туркам» [197, с. 302–303], записані у Станиславівським окрузі.

Небагато фольклорних записів М. Бучинського використав і В. Гнатюк. Зокрема, більше десятка колядок і щедрівок, зафіксовані дослідником, В. Гнатюк навів у своєму виданні «Колядки і щедрівки» (1914) [180; 181]. У ньому знаходимо запис колядки з апокрифічним мотивом, які були широко розповсюдженні на Покутті. До творів такого спрямування належить, зокрема, «Хрещення Христа» [180, с. 41–42]. В колядках господарського циклу на Покутті дуже часто зустрічаються образи святих. Так, у величально-побажальній пісні «Оранє на пшеницю», описано, як «Святий Петронько волики гонит, Сам Ісус Христос за плугом ходить, Божа мати їстоньки носить» [180, с. 131–132]. Досліднику вдалося записати кілька варіантів цієї пісні в с. Гринівці Товмацького повіту в 1866–1868 рр. Подібною за тематикою є колядка «Бог господарить» [180, с. 146].

Побутували на теренах Покуття і колядки, адресовані господині. У записах М. Бучинського зафіксована лише одна така пісня «Колядники вдові» [180, с. 257]. Також тільки одна пісня репрезентує колядковий цикл парубкові – «Парубкова сорочка» [181, с. 5–6]. В. Гнатюк у примітці до цієї колядки зазначив, що М. Бучинським на Станиславівщині (с. Колінці, с. Гринівці) було записано чотири варіанти цієї пісні, що свідчить про її локальну особливість і широке побутування на Покутті.

Шлюбна тематика простежується в колядках до дівчини, зокрема «Дівчина ловить зозулю» [181, с. 250], «Зарошена сукня» [181, с. 159], які були записані в

с. Кутищі на Товмаччині. Назви місцевих топонімів у колядці вирізняють її від інших, надають пісні локальної своєрідності.

В українській колядковій традиції після зимових обрядових пісень декламуються невеличкі віршики-віншування (віншівки) побажального характеру. Різдвяні віншування були своєрідним подарунком, які присвячувалися для кожного особисто, незалежно від віку. У вступі В. Гнатюк зазначив, що віншівок залишилося дуже мало, окрім цього, вони зазнають різних впливів, особливо церковного [181, с. XIV]. У своєму збірнику упорядник умістив два віншувальних віршики, записані М. Бучинським, які адресовані господарю [181, с. 307] та дівчині [181, с. 313].

Чимало неопублікованих колядок і щедрівок, записаних М. Бучинським, містяться у наукових архівних фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України. Записи зроблені 1866–1871 рр. в селах Гринівці, Колінці, Кутищі [10, арк. 4–22]. Серед них є тексти декількох щедрівок, зафіксованих у с. Стрілків Старосамбірського повіту [57, арк. 20, 21, 22]. Пісні родинно-побутові, військові (жовнірські) зроблені у Товмацькому повіті [10, арк. 1–22]. Збічник народних пісень 1867–1868 рр., зокрема текстами коломийок [11, арк. 1–84]. Розповіді, легеди [9, арк. 5–13 зв.]; казки побутові [9, арк. 15–24 зв.]; загадки [9, арк. 24 зв.]; приказки [9, арк. 27–27 зв.]; повір'я, забобони, звичаї на Святий вечір, Андрея, Новий рік [9, арк. 59–60 зв.]; загадки [9, арк. 27 зв.]; демонологію [9, арк. 48–57 зв.] записані М. Бучинським напротязі 1866–1871 рр. [9, арк. 1–89].

Досить великим та інформативним за змістом є листування М. Бучинського з М. Драгомановим, яке 1910 р. опублікував М. Павлик [199]. Зауважимо, що М. Драгоманов мав величезний вплив на галицьку інтелігенцію. З названого вище епістолярію видно, що наддніпрянські діячі цікавилися народознавчими збірками галичан і залучали їх до своїх праць [197, с. 6–7, 102–103, 103–104, 142–143, 278, 302–304]; [198, с. 86–87].

Скористався фольклорними матеріалами М. Бучинського також І. Франко. У своїй науково-фольклористичній розвідці «Студії над українськими

народними піснями» він проаналізував пісні, які належать до історичного ліричного епосу. В цих студіях І. Франко зазначив, що М. Бучинським записані такі історичні балади, як «Батько продає доньку турчинові» [229, с. 80–92], «Турчин купує сестру-полонянку» [229, с. 103–113], «Викуп з неволі» [229, с. 153–160], «Два козаки б'ються за дівчину» [229, с. 317–321].

У той час молоді науковці-ентузіасти, згодом відомі культурно-громадські діячі «Просвіти», М. Бучинський, О. Терлецький, В. Навроцький пропонували до друку не лише свої етнографічні збірки. До збирацької роботи вони залучали родичів, знайомих, друзів. Рукописна спадщина М. Бучинського містить велику кількість листування з інформаторами, які допомагали йому в процесі збору народознавчого матеріалу. Він вів активне листування з дяком В. Волошинюком, який проживав у с. Живачів Товмацького повіту. В листах зафіксовані відомості з різних ділянок духовної культури покутян. Так, з листа від 3 грудня 1869 р. ми довідуємося, що на Товмаччині під час Великого посту молодь сходилась на вечорниці, на яких під час роботи співала різноманітних пісень. Про це також повідомляв В. Волошинюк. З цього приводу він писав: «... коби поскорше настали вечорниці, то так же маю надію, що запишу деяку» [81, арк. 232]. Постачав М. Бучинський В. Волошинюку і наукову літературу, зокрема тижневик «Правда», книги від товариства «Просвіта» тощо. Так, у листі за грудень 1869 р. зазначено: «Дуже дякую за число 37 «Правди», як то мені мило, що я видруковує імє друковане і ту пісню, що записав від своєї мами. Пісень маю лишень 26, а співанок 150» [81, арк. 233]. У листі за 8 грудня 1871 р. В. Волошинюк писав: «По одержанню цього листа надійтесь від мене з пару казок і новітніх пісень, також тих пісень, що повідзначали Ви мені». Далі повідомив: «Книжечки від товариства Просвіта получил за 1 листопада» [81, арк. 282]. У листі № 30 за 18 вересня 1872 р. В. Волошинюк просить вислати «Правду» [81, арк. 297]. Таким чином, з епістолярної спадщини ми дізнаємося, що М. Бучинський підтримував тісні зв'язки зі своїми кореспондентами, постачав їм наукові та періодичні видання, був небайдужим до їхніх суспільних проблем.

Досить активним збирачем народної творчості покутян був Матвій Лібрик, який був одним кореспондентів М. Бучинського. Ним записані народні пісні та співанки, які він зафіксував у с. Гринівцях 1868 р. [84, арк. 41–46, 77, 85, 207; 214]. М. Лібрику належить і запис рідкісного в українському фольклорі тексту обрядової пісні, яку виконували на Маковея [84, арк. 216]. Неопубліковані записи М. Лібрика зберігається у наукових архівних фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України. Це збірка народних пісень ліричного, побутового, історичного змісту. У цьому ж рукописному зошиті містяться і близько ста текстів коломийок [8, арк. 44–68]. Записи зроблені в с. Гринівцях Товмацького повіту протягом 1866–1970 рр. [8, арк. 1–68].

Серед рукописів М. Бучинського знаходимо народознавчі рукописи, зібрані різними кореспондентами. Зокрема, етнографічні записи йому надіслав дяк В. Волошинюк – найактивніший збирач, з яким М. Бучинський підтримував дружні стосунки. Він зафіксував «Пісні записані у Гринівцях, Живачеві» [84]. Про дослідницький хист В. Волошинюка свідчить його примітка до казки «Як Іван був в пеклі на службі». В кінці тесту він зазначив, що вона «переписана з друкованого», а саме з церковної книги Колинецької церкви (с. Колінці Товмацького повіту. – *Л. Т.*) [84, арк. 90–95].

Серед збирачів зустрічаємо записи маловідомих кореспондентів, зокрема записи пісень П. Сенушельшина [84, арк. 20–22], збірку І. Мокрицького під назвою «Даківські пісні» [84, арк. 223–227, 228]. Там же знаходимо поодинокі записи Костянтина та Павліни Бородайкевичів. Найбільше вони зафіксували текстів народних пісень [84, арк. 57–60, 66, 70, 77–79]. Також ними зібрані народні повір'я про звичаї та обряди покутян. Зокрема, в народі зауважили: якщо на церкві похилиться хрест, то скоро помре священик. Також покутяни вірили, що часник мав охоронну силу від уроків і всього злого, тому годилося завжди його носити при собі. Загальнопоширеним на Покутті було вірування, що в передноворічний вечір худоба розмовляє між собою. Цю розмову можна підслухати, щоб дізнатися, якої думки воли про свого господаря. Якщо газда

погано обходився з ними протягом року, то вони ніби обіцяли відвести свого господаря на кладовище [84, арк. 61].

Записали Бородайкевичі і перекази про народних опришків. Так, у народі побутувало вірування, що існувала опришківська скала, в якій вони переховувалися. Проте потрапити до скарбів було дуже важко: по-перше, гора була дуже стрімкою; по-друге, її охороняла нечиста сила, і якщо хтось намагався видертися по скалі, то каміння ставало гарячим. Часом з тої гори вночі долинав спів сопілки, на якій ніби грали душі покійних опришків. Цікавими є демонологічні відомості, зокрема про мавок та утоплеників. Із записів Бородайкевичів дізнаємося що свічка, яку тримав покійник могли використовувати зі злими намірами. Так, якщо злодій хотів щось украсти, то запалював таку свічку і всі в хаті спали, як мертві, доки злодій виносив награване [84, арк. 63]. Винятково цінними є записи пісень, анекдотів [84, арк. 98–100], «гаїлок» [84, арк. 102], молитов [84, арк. 67], коломийок, колядок, щедрівок [84, арк. 64 зв., 67, 68, 101], казок [84, арк. 62, 70], ладкання, при одяганні деревця [84, арк. 68, 69, 69 зв.].

Особливо цікавою є збірка історичних баладних пісень Й. Герасимовича [84, арк. 242–271]. Ось декілька текстів з його збірки: «Марусенька» [84, арк. 256], «Ніч» [84, арк. 257], «Серденько тужить» [84, арк. 259], «Солдат» [87, арк. 260], «Козак» [84, арк. 264], «Зозуля» [84, арк. 265], «Береза» [84, арк. 267].

Також збереглися поодинокі записи пісень зафіксовані А. Стефановичем (переписані рукою В. Навроцького). Серед них: про «Нечая» [84, арк. 223] «Про Саву» в кількох варіантах, записана в с. Шешорах, що біля м. Косова [84, арк. 237–239], «Під каменем під Подольським стоїть цар з своїм військом» [84, арк. 240], записані в селах Вільхівці та Корнів на Городенківщині. Також є пісенні записи кореспондентів М. Царя, В. Навроцького. Більшість етнографічних матеріалів зібрані інформаторами в покутських сілах, але є рукописи невідомих збирачів з Буковини [85, арк. 14] та Радехівщини, що на Львівщині [85, арк. 14, 13, 17].

На відміну від Я. Головацького та Г. Ількевича, М. Бучинський паспортизував свої матеріали. Він зазначав села, в яких записував фольклор, проте не завжди вказував респондента.

До найбільших наукових зацікавлень М. Бучинського належала вишивка. Він збирав зразки гуцульських та покутських вишивок. Також до збирацької діяльності залучав і сільську інтелігенцію. В одному з листів до В. Навроцького він повідомляв про місцевого збирача В. Волошинюка із с. Живачів Товмацького повіту, який «рисує пильно і малює пастельками взори обшивок мережок» [81, с. 89]. Підтвердження цьому знаходимо в листуванні М. Бучинського з В. Волошинюком. Ще в одному листі від 18 вересня 1872 р. повідомляв: «Приготував вам на потіху з десяток пісень та чисто відпрацьованих рисунків» [81, арк. 297]. У листі за 22 листопада 1873 р. В. Волошинюк роз'яснював М. Бучинському, на якому полотні вишивають жіночі й чоловічі сорочки в селах Городенкіщини та Товмаччини. Дослідник зазначив, що святкові сорочки вишивали на купленому полотні, а на щодень – на простому «грубому», домашнього виробництва. Місцевий етнограф резюмував: «... Коли того треба можу всього по кілька кавалків відрисувати» [81, арк. 302].

Очевидно, що на початку 1870-х рр. у М. Бучинського назбиралася велика колекція вишитих зразків з різних регіонів. Відомо, що з даного питання він мав намір підготувати спеціальну доповідь на археологічний з'їзд у м. Києві (1873) [357, с. 140].

Підтримував М. Бучинський контакти з О. Пчілкою, яка багато років збирала і досліджувала народну вишивку. Перше їхнє знайомство відбулося у м. Відні. В одному з листів вона писала: «Бучинський і його приятелі це були перші знані мені активні українці-галичани» [327, с. 3]. Маючи спільні захоплення вишивкою, М. Бучинський вислав декілька зразків О. Пчілці. До них він додав пояснення стильової варіативності, способу вишивання і крою чоловічих та жіночих сорочок, а також відповідний термінологічний словничок

до 42 узорів [399, с. 56]. Між ученими велося листування. В одному з таких листів вона дякувала за подарунок із зразками орнаментів [82, арк. 8].

Рукописи М. Бучинського розкривають його різносторонні зацікавлення. В його особовому фонді 17 «Мелітон Бучиський» відділу рукописів ЛННБ ім. В. Стефаника зберігається записна книжечка зі словничком історичних термінів, осіб, воєнних подій. Усі слова і терміни автор записав абеткою. Для прикладу, «дзюма» – козак уманський, «Жовті води – перва Богданова побіда 1648 р.» [86, арк. 13]; «квилити» – вити [86, арк. 14]. Тут же містяться проекти промов при шлюбі, похороні та ін. [86, арк. 29].

Таким чином, у першій половині XIX ст. завдяки діяльності членів «Руської трійці», представників світської та духовної інтелігенції було закладено основи для подальшого вивчення і нагромадження етнографічного та фольклорного матеріалу. У цей період з уст народу вперше зафіксовано чимало фольклору, звичаїв, обрядів, які там побутували. Важливими є етнографічні відомості Я. Головацького. Завдяки його етнографічним мандрівкам зібрано етнографічний і фольклорний матеріал з покутських теренів. Йому належать найперші відомості про традиційний народний одяг селян і міського населення. Завдяки зусиллям Я. Головацького до вивчення народної культури долучилася значна кількість і місцевої інтелігенції. Особливої уваги заслуговує діяльність Г. Ількевича зокрема цінним є його тогочасне видання «Галицькі руські приповідки і загадки Г. Ількевича». Збірка була першим виданням народних повір'їв з території Покуття. Особливо багато зроблено Г. Ількевичем у збиранні фольклорного матеріалу. Ним було зафіксовано велику кількість історичних та баладних пісень, текстами яких доповнили свої збірки, Я. Головацький, Ж. Паулі, Вацлав з Олеська. Цінність зібраних дослідником пісень полягає в тому, що чимало фольклорного матеріалу ним було переписано із втрачених згодом письмових джерел. Збирацька та дослідницька робота народознавців базувалася на методі безпосереднього спостереження, етнографічні матеріали не паспортизувалися належним чином.

У другій половині 1860-х – першій половині 1870-х рр. на західноукраїнських землях спостерігалася активізація зацікавлення народною культурою. В цей період найбільше уваги молоді дослідники зосереджували на збиранні фольклорних матеріалів. Серед учених цього періоду найбільш плідно працював М. Бучинський. Для його етнографічних матеріалів характерна паспортизація місця запису, проте не завжди вказано прізвище респондента. Заслуга М. Бучинського полягає в зборі великої кількості пісень різного жанру, а також у спробі їх класифікувати за хронологічно-тематичним принципом. Прикметним є і те, що, крім народних пісень дослідник записував різного роду забобони, приказки, казки, прислів'я.

Література до розділу

8, 9, 10, 11, 57, 73, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 167, 170, 174, 186, 187, 189, 197, 198, 180, 181, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 202, 214, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 228, 229, 232, 238, 239, 241, 253, 262, 264, 266, 267, 270, 271, 282, 284, 285, 286, 288, 290, 299, 327, 341, 342, 357, 358, 361, 363, 370, 372, 373, 382, 392, 399, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 419, 461, 462, 463, 464, 468, 469, 481, 482, 487.

РОЗДІЛ 3

ЕТНОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПОКУТТЯ УКРАЇНСЬКИМИ ДОСЛІДНИКАМИ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XIX – 30-Х РР. XX СТ.

3.1 Фольклористична діяльність Етнографічної комісії НТШ та участь в ній місцевої інтелігенції (остання чверть XIX – початок XX ст.)

З кінця 70-х рр. XIX ст. під впливом піднесення національно-визвольних рухів, поширення фольклорно-етнографічних видань, що надходили з країн Західної Європи, і розгортання подібної діяльності польських, російських та українських вчених на Наддніпрянщині, поживалися народознавчі дослідження і серед українців Галичини. В 1892 р. у м. Львові з ініціативи української громадськості було засновано Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ). За словами М. Грушевського, воно стало «українською академією наук подібно до інших слов'янських академій, хоч без титулу» [451, с. 19]. В 1898 р. була створена Етнографічна комісія НТШ, в якій зосередилася фольклорно-етнографічна діяльність товариства [386].

Комісія виконувала три напрями роботи: збирацьку, едиційну й теоретично-дослідницьку. Найбільшу увагу було звернено на збирання джерельного матеріалу. Членами комісії насамперед розробляли, складали та обговорювали питальники, публікували їх в пресі, спеціальних виданнях. Організовувалася наукова робота з кореспондентами, які надсилали до комісії зібрані фольклорно-етнографічні матеріали. Ця співпраця мала велике значення, адже від якості самих, підходів до фіксування залежала методологія фольклористичних студій, як і від урахування інших критеріїв (текст, контекст, умови запису, автентичність, характер і манера виконання, ставлення інформатора до того чи іншого твору, репертуар, склад, вік, респондентів і т. п.) [456, с. 128–129].

Головою Етнографічної комісії НТШ було обрано І. Франка. За підрахунками М. Возняка, праці І. Франка з народознавчої тематики складають не менше третини всієї його наукової спадщини [369, с. 251].

Щорічно члени Етнографічної комісії НТШ брали участь у фольклорно-етнографічних експедиціях. Одна з перших мандрівок відбулася літом 1884 р., маршрут якої пролягав через Бойківщину, Покуття, Гуцульщину [225, с. 156]. Сучасна дослідниця О. Дутчак відзначила, що саме з неї розпочався процес становлення українського туристично-краєзнавчого руху на території Галичини [389, с. 155]. У 1900-х рр. І. Франко побував у кількох експедиціях, в яких збирав матеріал для збірки галицьких народних приповідок. Вони згодом були опубліковані в «Етнографічному збірнику» як тритомник під назвою «Галицько-руські народні приповідки» (1901–1910). До цієї збірки потрапили і покутські прислів'я. В передмові до першого тому І. Франко писав: «особливо гарний різнорідний етнографічний матеріал я мав змогу записати перебуваючи в Коломийському арешті у 1880 р.» [224, с. XI]. Особливо багато під час арешту було записано покутських пісень (53 тексти). Він записав їх від Кароля Батовського (десять пісень) і Францішека Батовського (30 пісень) з с. Ценяви Коломийського повіту, від Я. Сидорука із с. Чортовець Городенківського повіту – вісім народних пісень і від невідомих осіб – п'ять текстів фольклору. Також він записав і анекдоти. А саме від Кароля Батовського один анекдот про багатого і бідного, від Ф. Батовського два про євреїв та від І. Василевського з Коломиї один анекдот про попа та дяка. Від ув'язнених селян він записав 87 коломийок (з Ценяви – 20, з Чортівця – 20, Матієвець – 39, з Княздвора та Шепарівець по – одній та з Коломиї – шість) [356 с. 68–69].

Та найбільше покутського матеріалу він використав у своїй ґрунтовній праці «Студії над українськими народними піснями» Це, зокрема пісні: «Іван і Мар'яна» [229, с. 57–79], «Батько продає дочку турчинові» [229, с. 80–92], «Турчин купує сестру полонянку» [229, с. 103–113], «Теща у полоні зятя» [229, с. 115–123] та ін. На думку М. Паньківа, І. Франко перший, хто розпочав

науково-теоретичні дослідження старопокутських народних пісень, «піднісши їх до світового розуміння» [446, с. 75].

Таким чином, вивчення народознавчої спадщини І. Франка засвідчує його зацікавлення Покутським етнографічним масивом. Проте, на відміну від попередників, учений виробив методику збирання та записування етнографічних матеріалів. Серед них вагоме місце посідали зразки усної народної творчості, а саме пісні, прислів'я, приказки.

Секретарем Етнографічної комісії НТШ було обрано молодого вченого В. Гнатюка (1871–1926). Саме з його ім'ям пов'язана вся подальша організаційна діяльність товариства. Як секретар комісії В. Гнатюк листувався майже з 800 установами і приватними особами, підготував 60 зошитів «Хроніки», понад 20 томів «Етнографічного збірника» десятки програм для збирання фольклорних і етнографічних матеріалів [4; 5; 7; 451, с. 29]. Вів співпрацю з наддніпрянськими етнографами та антропологами, зокрема з Ф. Вовком [6; 171].

У справі активної кореспондентської мережі з різних етнографічних районів багато збирачів зацікавлених народною творчістю було з Покуття. Серед них була значна кількість дописувачів з краю: М. Бажалук зафіксував анекдоти, казки, легенди в с. Вільшаниця Товмацького повіту 1900 р. [53]; Л. Берлад – родинно-побутові пісні в с. Видинів Снятинського повіту (1914) [49]; І. Башак зібрав народні пісні в с. Замулинці Коломийського повіту 1889–1896 рр. Ціковим є його запис пісні пастуха [16, арк. 5 зв.– 6 зв.] [16]; І. Волошинський – співанки, приповідки, загадки, байки, оповідання, демонологічні матеріали в с. Далешове, с. Корнів, с. Семаківці Городенківського повіту, протягом 1893–1913 рр. [19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 41; 44; 45; 46; 63; 64; 65; 66; 67; 68; 69; 70; 71]; Є. Вончицька описала «Весільні звичаї в с. Сороки Коломийського повіту», 1911 р. [43]; О. Дерев'янка – перекази, анекдоти, пісні родинно-побутові, колискові в с. Русів Снятинського повіту протягом 1902–1904 рр. [34]; Б. Заклинський записав пісні історичні, родинно-побутові, сороміцькі, коломийки, історичні

перекази, казки, оповідання, повір'я, вірування, приказки, пісні часів Першої світової війни у с. Оршеві Снятинського повіту та с. Черніїв Станиславівського повіту протягом 1904–1918 рр. [37; 38; 51]; О. Іванчук – гаївки, лірично-побутові пісні в с. Тростянець Снятинського повіту в 1915 р. [56]; М. Лібрик зафіксував пісні родинно-побутові, жартівливі, коломийки в с. Палагичі і с. Гринівці Товмацького повіту (1866–1870) [8]; І. Палійчук – пісні історичні, жовнірські, родинно-побутові у с. Драгасимів Снятинського повіту в 1914 р. [48]; М. Романюк – коломийки в с. Іванівці Коломийського повіту [55]; І. Савак – пісні родинно-побутові, весільні, весілля в селах Станиславівського повіту в 1904 р. [39]; О. Ставничий – коломийки, колядки, родинно-побутові пісні у с. Джурків Городенківського повіту в (1876–1887) [13]; Д. Федюк – пісні родинно-побутові в с. Видинів Снятинського повіту в 1914 р. [50]; С. Харук – воєнні пісні, народні оповідання, сміховинки та жарти, етнографічні записки, народні чари, ліки, звичаї та вірування у с. Раковець Городенківського повіту, с. Рудольфсдорф Снятинського повіту (нині с. Стецівка Снятинського району Івано-Франківської обл.) (1921–1922) [52; 54]; М. Чубатим – народні байки в с. Озеряни Коломийського повіту в (1904–1905) [40]; І. Чупрей – вірування, пісні родинно-побутові, жовнірські, великодні, співанки в м. Печеніжин Коломийського повіту і в с. Будилів Снятинського повіту в 1902 р. [33]; Д. Шимчук записав коломийки побутові, дівочі, приповідки, байки у м. Снятині (1888 р.) [14]; С. Чернецький – побутові, родинні, жовнірські пісні зафіксовані в Далешове Чернелицького рай. Станіславівської обл. (1891–1897 рр.) [18]; П. Шекерик-Доників – оповідання, казки, загадки, прислів'я, приказки, анекдоти, вірування, пісні родинно-побутові, співанки, сороміцькі вірші, приспівки, пісні і поетична творчість про Першу світову війну, «Штуки (заклади)», «Молодече життя в горах» у с. Виноград, с. Підгайчики Коломийського повіту та інші записи в селах Станиславівського повіту (1902–1904 рр.) [35; 36; 204].

Відповідно до розроблених В. Гнатюком фольклорно-етнографічних програм, саме місцеві збирачі народної творчості надсилали йому записані

казки, легенди, пісні, колядки і щедрівки, перекази, матеріали про родинні звичаї та обряди тощо.

Після кропіткої підготовчої праці й наукового рецензування, вчений помістив ці записи у виданих ним збірках: «Коломийки» (3 томи, 1905–1907), «Гаївки» (1909), «Галицько-руські народні легенди» (2 томи, 1902–1903), «Колядки і щедрівки» (2 томи, 1914), «Похоронні звичаї й обряди», «Українсько-народні байки» (2 томи, 1916), «Знадоби до української демонології» (3 томи, 1904–1912).

Отже, під впливом народознавчої діяльності Етнографічної комісії НТШ до активної дослідницької роботи наприкінці XIX – на початку XX ст. долучилися вчителі, священики, учні гімназій, селяни. Ці збирачі переважно записували фольклор і лише частково етнографічні матеріали з різних теренів Покуття.

Таким чином, наприкінці XIX – на початку XX ст. НТШ відіграло надзвичайно важливу наукову роль щодо організації та проведення фахових етнографічних досліджень на Покутті. Видатні вітчизняні народознавці І. Франко та В. Гнатюк розробили методику етнографічного опитування та фіксації елементів традиційної народної культури. Вони займалися вивченням усного фольклору населення Покуття. За їх наукової редакції світ побачили видання, в яких доволі репрезентативно представлені матеріали з Покуття.

Навколо себе І. Франко і В. Гнатюк згуртували місцеву інтелігенцію, яка активно включилася в роботу Етнографічної комісії НТШ. До неї входила група аматорів-етнографів з-поміж місцевих учителів та священиків, які безпосередньо здійснювали збирацьку роботу на Покутті.

Одним із знаних ентузіастів, що допомагав у зборі етнографічного матеріалу був Василь Равлюк (1872–1955). Народився він 7 вересня 1872 р. в селі Орелець Снятинського повіту. Навчаючись у м. Коломиї, В. Равлюк з В. Стефаником і Л. Мартовичем створили тасмний гурток, члени якого «готували себе до культурно-освітньої роботи на користь рідного народу»

[455, с. 72]. Записувати народознавчий матеріал В. Равлюк почав ще в гімназійні роки, зібрані матеріали надсилав до НТШ [450, с. 70].

У 1900 р. на прохання громади с. Вовчківці Снятинського повіту В. Равлюк перейшов на посаду вчителя місцевої школи. Разом з В. Стефаником у 1905 р. заснували в м. Снятині окружний відділ товариства «Взаємна поміч українського вчителства». В газеті «Діло» періодично з'являлися замітки про проходження загальних зборів товариства, на яких обговорювалися питання організації ювілейних заходів, зокрема присвячених сотій річниці з дня народження Т. Шевченка [320, с. 3]. В. Равлюк був фундатором філії «Просвіта» на Снятинщині, яку очолював упродовж 1909–1939 рр. При філії діяв 21 аматорський гурток, 14 хорових колективів, 15 бібліотек [377, с. 236]. Заходами філії «Просвіта» 1931 р. він організував концерт на честь І. Франка та ювілею Української міщанської читальні [305, с. 3].

В. Равлюк підтримував тісні зв'язки з Д. Січинським, І. Франком, В. Гнатюком. Так, у листі до І. Франка від 21 жовтня 1888 р. він просив вислати йому і Б. Заборському два екземпляри «Товариша» [377, с. 236–237]. В іншому листі він висловлював співчуття родичам з приводу смерті І. Франка [1, арк. 39].

Етнографічна спадщина В. Равлюка – різножанровий пісенний матеріал, зібраний на Снятинщині. Його фольклористичні записи знаходимо в обширних науково-фольклористичних працях В. Гнатюка «Гаївки» (1905), «Колядки та щедрівки» (1914), «Коломийки» , «Знадоби до галицько-руської демонології» (1904), а також І. Франка «Галицько-руські народні приповідки» (1901–1910).

У передмові до збірника «Коломийки» (1905) В. Гнатюк зазначив, що до найкращих і найбагатших зразків відносяться записи В. Равлюка [179, с. XIII]. До збірка В. Гнатюка «Гаївки» (1909) ввійшли записані В. Равлюком двохорові пісні: «Білоданчик» [175, с. 31–32], «Воротар» [175, с. 38–39], «Жінка на торзі» [175, с. 81]; однокорові гаївки з іграми: «Спосіб на парубки» [175, с. 118], «Жучок» [175, с. 126–127], «Огирочки» [175, с. 136], «Вербовая дощечка» [175, с. 141], «Торг» [175, с. 144–145].

У гаївці «Коноплі» можна простежити загальноновживані елементи покутського одягу: «цітки» (пацьорки), «горбочка» (велика запаска), «окрайка», «пояс» [175, с. 102]. Ці назви одягу вирізняють текст пісні від інших гаївок, надають їй автентичності та локальної особливості.

В. Равлюк записав обрядові пісні зимового циклу, переважно з с. Орельці і с. Рудники на Снятинщині, які увійшли до двотомної праці В. Гнатюка «Колядки та щедрівки» (1914) [180, с. 13–14, 169–170, 187–188]; [181, с. 8–9, 65–66, 84]. Найбільша кількість колядок і щедрівок, записаних В. Равлюком, увійшли до розділу «Колядки дівчині», зафіксованих в с. Орельці й с. Рудниках [181, с. 142–143, 155, 253, 266–267].

Записані ним колядки і щедрівки мають широку варіативність, що свідчить про архаїчні риси пісень і їх локальне побутування. Так, колядка парубкові «Парубкова сорочка» [181, с. 8–9], записана в с. Орельці 1890 р., аналогічна тій, яку записав у с. Гринівцях, с. Колінках М. Бучинський [181, с. 5–6]. Отже, за змістом колядки, були типовими для всього Покуття і мали близькі варіанти в циклі загальноукраїнських календарних пісень.

Записував В. Равлюк і народні пісні. На жаль, вони залишилися неопублікованими і зберігаються у фондах ІМФЕ імені М. Рильського НАН України. Це зошити, які містять близько 100 текстів різножанрових пісень. Всі записи паспортизовані й зафіксовані здебільшого на Покутті, зокрема на Снятинщині [61, арк. 2–17]. Декілька рукописних текстів колядок знаходиться у записних зошитах Л. Мартовича [17, арк. 1–5, 23 зв.–24]. Також дві казки з підписом «На прохання В. Равлюка» [17, арк. 38–50].

Близько 30 історичних та побутових пісень записано ним було в с. Сороках Городенківського повіту [61, арк. 1–17] (історичні «Ой вилетів сокіл, а з ліса на поле» [62, арк. 1–1 зв.], «Ой там при долині, ой там при потоці» [62, арк. 4–4 зв.]; побутові жартівливого характеру [62, арк. 9–15] «Ще кури не піли, кажуть люде: «день білий» [62, арк. 9–9 зв.], «Пиля кума з кумом в місті» [62, арк. 9 зв.–10], «Ішла дівка по воду надибала панича» [60, арк. 4 зв.–6]; козацькі «У світліні при долині» [60, арк. 2–2 зв.]; наймицькі «Ой служила Настя в

пана» [60, арк. 1–2], «Ой не бурлак бурлакує» [62, арк. 14–15]). Фольклорні записи В. Равлюка є досить цікавими для сучасних дослідників, оскільки серед текстів пісень загальноукраїнського характеру вирізняються локальні мелодії, які побутували на Покутті.

Цікавився дослідник демонологічними оповіданнями. Близько десятка його текстів потрапили до В. Гнатюка й опубліковані в 1904 р. у праці «Знадоби до галицько-руської демонології» [176]. В. Равлюком, зокрема, зафіксовано оповідь «Вовкулакова жінка» [176, с. 175–176], в якій описано віру покутян у демонічну силу вовкулаків, яка залишилась від тотемічного уявлення наших предків. Віру в знахарів і чаклунів засвідчили оповідання «Суперечка двох мельників» [176, с. 213–214], «Як мельник прогнав воду зі ставу» [176, т. 15, с. 214], «Мельник, що орудував щурами» [176, с. 215–216]. В інших демонологічних оповіданнях В. Равлюк записав вірування селян про надзвичайну силу гуцула-чарівника «Гуцул-чарівник», «Вода в хаті» [176, с. 215], «Гуцул насилає дощ», «За дарма гроші» [176, с. 216]. В цих творах гуцул володів надзвичайними здібностями. З певною метою він міг насилати сильну зливу, накликати ящірок і вужів. Зауважимо, що тільки один з цих творів записаний ним на Покутті [176, с. 175–176], всі решта – в м. Радехові Кам'янська-Струмилівського повіту. До збірки В. Гнатюка «Українські народні байки» (1916) від В. Равлюка потрапила лишень одна казка про звірів «Нещасний вовк», записана від І. Равлюка 1893 р. [182, с. 54–55].

Збирацьку спадщину В. Равлюка доповнює запис давньої весільної обрядової традиції, зафіксований у с. Орелець 1890 р. [59, арк. 1–25]. Ця праця вперше вийшла друком після смерті дослідника в 1970 р. у виданні М. Шубравської «Весілля» [216, с. 183–214]. В. Равлюк подав детальний опис усіх весільних етапів, які побутували на Покутті. Значну увагу звернув на локальні весільні особливості, пов'язані з обдаровуванням молодою перемітками родини молодого. Він описав обряд убирання деревця, яке прикрашали дівчата по старшині, використовуючи дрібне гусяче пір'ям із

додаванням василька. На його вершок одягали «кос», зроблений з довгого пір'я з хвоста когута [216, с. 184].

Вінок молодій шили за два дні. Починали шити звечора, в той день, коли одягали деревце, продовжували вдосвіта наступного дня, «бо так годиться». До нього пришивали чотири червоні шовкові китиці, також чіпляли гроші – «шоби молодята мали їх повік» [216, с. 188]. Другий вечір весілля називався «гуски» [216, с. 192]. Третього дня молоді йшли до шлюбу. В селі Орелець побутував звичай, коли при одруженні на молодих не повинно було бути нічого зав'язаного [216, с. 193]. Такий же звичай записала дослідниця О. Голубовичева в с. Іллінці Снятинського повіту [196, с. 183].

Описав В. Равлюк звичай обміну калачами, коли молодий приїжджав за молодою: «доходячи до дому молодої до неї посилали перших «послів»: одного жонатого, другого парубка – обидва з-поміж бояр. Давали їм калач, який першим закладався в піч, прикрашений «позолотою» і перемотаний червоними нитками. Коли віддавали «посли» калач молодій говорили: «Просив пан молодий на колач» [216, с. 198]. При цьому молода віддавала послам інший калач. Відтак пересилювали через дірку калача хустину; один тримав за один кінець, другий – за інший і оббігали всіх бояр і віз тричі, потім віддавали калач молодому. Наречений його брав, хрестився на чотири сторони світу і за кожним разом здійсмав калач напроти себе, вгору. Так він робив три рази [216, с. 198]. Також побутував звичай дивитись у дірку калача на чотири сторони світу, коли молода сідала на віз, вибираючись у дім чоловіка [216, с. 205].

Таким чином, етнографічні дослідження В. Равлюка містять архаїчні відомості про обрядові традиції давнього покутського весілля. Серед них: тексти весільних пісень, обрядово-звичаєве використання колача на весіллі, убирання деревця, плетіння вінків, а також різні звичаї і забобони, які супроводжували традиційне покутське весілля.

В. Равлюк збирав народні приказки. Вони були опубліковані в шеститомному корпусі І. Франка «Галицько-руські народні приповідки» (1901–1910) у кількості 44 паремій. І. Франко включив до збірника і деякі повір'я,

записані В. Равлюком: «Рахмани жиють під землею» [223, с. 7], «На Рахманський Великдень годит ся сіяти васильок, то буде пахучий» [223, с. 8]. Зазначимо, що перша легенда про рахманів була зафіксована в збірнику приповідок Г. Ількевича [174, с. 78]. За народними віруваннями покутян, рахмани – це люди десь далеко на Сході, які дотримувались рахманського суворого посту і їли м'ясо лиш у рахманський Великдень. Також за повір'ям на Покутті побутував звичай, коли на Великдень пускали за водою шкаралупи з освячених яєць; Г. Ількевич вбачав у цьому віруванні походження прадавніх слов'ян з далекого Сходу. Вірування про рахманський Великдень також зафіксував С. Витвицький. Він зазначав, що «рахманський Великдень гуцули відзначають з пошаною». В цей день гуцули споживали паску, яку спеціально тримали, від Великодня; бідніші ж до цього дня зберігали хоч шматочок свяченої паски [170, с. 56]. Обов'язковим обрядом цього свята було кидання у воду шкаралуп з яєць [170, с. 57].

Таким чином, зафіксовані В. Равлюком колядки, щедрівки, приказки, гаївки, народні оповідання відзначаються покутською локальною своєрідністю, які поповнили і збагатили видання НТШ. Завдяки його запису весільної обрядовості ми можемо довідатися про обрядові традиції давнього покутського весілля, більшість із яких на сьогодні втрачено. Всі тексти паспортизовані й записані за інструкцією В. Гнатюка. Народнознавчі матеріали В. Равлюка донині не втратили своєї наукової вартості й сьогодні ними послуговуються багато вчених.

Ще одним активним збирачем-аматором на Покутті був о. І. Волошинський. На жаль, рік його народження не відомий. Помер дослідник 1917 р. у селі Далешове Городенківського повіту. Саме в цьому селі впродовж свого життя він був священиком [484, с. 128].

І. Волошинський, як і інші місцеві етнографи-збирачі, тісно співпрацював з НТШ. Із записів В. Гнатюка ми дізнаємося, що І. Волошинський був хворобливою людиною, тому в нього був обмежений ареал дослідження [184, с. IX]. У листі до Етнографічної комісії НТШ він повідомляв: «... переписати

відправлені байки не можу – з причини, що чоловік я хворий...» [4, арк. 62]. Саме тому більшість його записів було зроблено в с. Далешове, лише декілька записів взято із сіл Колінки, Репужинці, Корнів, Білка на Городенківщині.

З епістолярію І. Волошинського та В. Гнатюка довідуємося, що етнограф з Городенківщини був сумлінним збирачем народної творчості і підходив з наукових засад до збирання етнографічного матеріалу. У вступному слові до 37–38 випуску «Етнографічного збірника» В. Гнатюк назвав його «щирим» робітником на етнографічній ниві [182, с. IX].

І. Волошинський записував матеріал, послуговуючись методологічними вказівками Етнографічної комісії НТШ [182, с. IX]. Про серйозність збирача до записування народного фольклору свідчить лист до В. Гнатюка за 2 листопада 1913 р., де І. Волошинський просив уточнення до правильного написання слів, а також наголошував на тому, що буде записувати бажані байки [87, арк. 3]. В іншому листі за 3 червня він писав: «Висилаю 1164 народні співанки, 90 байок, 71 загадку... Натомість прошу мені повідомити чи добре так записувати співанки, як я записав. Пришліть мені квестіонар (питальник. – *Л. Т.*) для збирання інших етнографічних матеріалів» [4, арк. 55–56].

Серія листів за 1910 р. розкриває нам збиральницьку роботу І. Волошинського. У листах від 23 квітня він просив вислати йому фонограф для записування мелодій [4, арк. 63], від 25 вересня – уточнював термін, до якого можна надсилати демонологічні матеріали до другого тому [4, арк. 87–88].

Велику наукову вартість мають демонологічні записи І. Волошинського, які 1912 р. були опубліковані В. Гнатюком у 33 і 34 томах «Етнографічного збірника» під назвою «Знадоби до української демонології» [177; 178]. Про його наполегливу збиральницьку роботу свідчить кількість зібраних ним демонологічних оповідань. Його записи в праці В. Гнатюка становлять більше третини всього збірника. Так, із загальної кількості 1175 текстів усіх оповідань – 449 записані І. Волошинським. У листі до В. Гнатюка від 30 червня 1912 р.

він писав: «Пересилаю 54 байок, 152 демонологічних повір'їв, 302 співанок, 62 вірувань, 19 легенд та 12 заг. разом 601 припов.» [87, арк. 1].

Записи І. Волошинського представлені майже до кожної демонічної істоти. Згідно з опублікованих матеріалів, ми довідуємося, що найбільше народних творів дослідник записав до розділу «Чорти» і «Страхи» (122 одиниці).

У меншій кількості подані твори до інших розділів: «Знахарі і чарівники» (79), «Відьми і чарівниці» (41), «Закопані скарби» (32), «Опирі і інклюзники» (по 17), «Хмарники» (10), «Хованці» (10), «Підміни і потерчата» (7), «Смерть і хвороби» (5), «Різні духи» (4). Лише до розділу «Богині і русалки» немає записів дослідника. Із зібраного І. Волошинським матеріалу випливає, що найпоширенішими у селах Покуття були такі демонічні іпостасі, як: чорт, відьма, чарівник, чарівниця, знахар. У розділі «Закопані скарби» в записах етнографа злі духи, які стережуть закопані скарби, найчастіше виступають в образі чорта [177, с. 243–244, 245, 246, 247–248, 248–249]. В інших творах чорт постає в іпостасі коня [177, с. 237], когута [177, с. 238], кози [177, с. 241–242]. Подібні вірування у перевтілювання чорта побутували і в інших регіонах України, які записав П. Чубинський [233, с. 98].

І. Волошинський дуже вимогливо ставився до записів етнографічного матеріалу. Всі вони докладно паспортизовані, дослідник додавав різні коментарі й ремарки.

Значну емпіричну роботу здійснено І. Волошинським у ділянці народного фольклору, присвяченого казкам про тварин. Велику їх кількість використав В. Гнатюк в «Етнографічному збірнику» під назвою «Українські народні байки» (звіриний епос) (1916). [182]. Серед зафіксованих ним 133 байок найчисельнішу групу становлять казки про диких тварин. Зокрема, етнограф записав найбільше казок з головними персонажами вовка (13) і лисиці (18), у меншій кількості – творів про ведмедя (6). Фігурують у записаних дослідником казках представники фауни інших географічних районів світу. Він, зокрема, занотував оповіді про екзотичних тварин [182, с. 3; 32–33; 206]. Найпоширенішими в байках про свійських тварин були оповіді про коня,

корову, собаку, козу, вола, цапа та барана. До них І. Волошинський записав групу творів, героями якими виступають собака (11 разів) та кіт (7 разів). Цікавими по сюжету є байки з циклу «Дикі птиці» [182, с. 371, 374–376, 382–383, 387–388, 392–393, 407–408, 411–412, 423–424].

У народознавчій спадщині І. Волошинського чільне місце займав опис родинно-побутових звичаїв. Досліднику належить запис весілля в с. Далешове [172] та похоронні звичаї і голосіння на Городенківщині [173]. Власне, весільні традиції І. Волошинський занотував у 1910–1913 рр., опираючись на записи розповідей селян М. Мокрицького, М. Паньківа, Г. Паньків, П. Тимрик, С. Круца, Л. Шеремета, М. Курчак [172, с. 23].

Записуючи весільну обрядовість, І. Волошинський звернув увагу на традиції, які побутували в даній місцевості. Так, він детально описав дошлюбний період, де основним підетапом було сватання. За ним слідували оглядини, обговорення посагу, підготовка до весілля. Найбільш детально дослідник зафіксував інформацію про передшлюбний день – «коровай». Цього дня пекли коровай, убирали деревце, плели вінок. Коровай пекли в домі молодої. До цього процесу були задіяні сім-дев'ять жінок, адже сім і дев'ять вважалися сакральними числами. Замішували коровай три жінки, участь у випіканні та прикрашанні декоративними елементами брали всі дев'ять жінок. Під час готування короваю співали спочатку сумних, потім жартівливих пісень. Готовий коровай віддавали кухарці, а ту лопату, на якій він лежав, тричі перекидали через хату [172, с. 8].

Автор занотував давній звичай цього вечора. Молодий ішов на коровай зі свашками до молодої і ніс когута. На шию йому одягали «позолочений» вінок з барвінку, а як ішли назад, то їм давали курку замість когута [172, с. 13].

І. Волошинський також звернув увагу на місцеві особливості запрошувань на весілля. Так, молодий з дружною на весілля просили в капелюхах, а до шлюбу одягали шапки «баранкович» і кожухи – незалежно чи зима, чи літо [172, с. 14]. При собі вони мали спеціальні палиці, в яких «канти округлаві, в

долині заковані» [172, с. 5]. Зроблені вони були спеціально для весілля, позичали їх за калач.

Дослідник запримітив низку місцевих особливостей: до шлюбу молоду і дружку не розплітали, лише причісували [172, с. 14]; якщо молода не хотіла мати дітей, то, йдучи до шлюбу, клала собі за пазуху зачинену колодку (у народі такий забобон вважався гріхом) [172, с. 16].

Етнограф подав етикет вживання їжі на покутському весіллі. Він зазначив, що рідкі страви їли ложками, голубці – пальцями. Пили однією чаркою – по черзі [172, с. 17]. І. Волошинський також занотував звичаї, які були відомі в інших селах Покуття. Наприклад, підмітання хати в молодого на другий день після весілля; бояри крадькома намагалися винести якусь річ із хати молодої [172, с. 25]. Подібний звичай побутував і в с. Ковалівка Коломийського повіту, який записав М. Колцуняк у 1889 р. [203, с. 45].

Таким чином, І. Волошинський описав весільні обрядові традиції на Покутті. Їх детальний аналіз засвідчує надзвичайну стійкість цих елементів обрядодій у традиційній життєдіяльності місцевого населення того часу.

Він детально записав похоронний обряд у с. Далешове. Це перша етнографічна розвідка про похоронну звичаєвість населення Покуття. Всі головні елементи похоронно-поминальної обрядовості дослідник подав у хронологічній послідовності, згрупувавши їх на два розділи: перший – звичаї, другий – голосіння. Послідовність основних етапів похорону в першому розділі виглядає таким чином: ознаки смерті, на смертному одрі, смерть, купання, одягання, укладання, похоронна процесія, обід, жалоба за покійним.

Дослідник записав різні звичаї похоронного обряду. Так, померлому хлопцеві чи дівчині на палець одягали обручку з воску, на голову дівчині ставили «позолочений» вінок з барвінку. Парубкові пришивали вінок до шапки як до шлюбу за пояс, праворуч ставили велику червону хустку [173, с. 197]. Крім опису власне вірувань, І. Волошинський звернув увагу на похоронну гру «лубок» [173, с. 198]. Також він частково розглянув міфологічні уявлення покутян про рай, пекло, чистилище, упиря [173, с. 201].

У другому розділі розвідки І. Волошинський докладно описав похоронні голосіння. Він їх поділив на вісім видів: 1) матері за дитиною; 2) матері за дочкою; 3) матері за сином; 4) жінки за чоловіком; 5) доньки за татом; 6) доньки за мамою; 7) сестри за братом; 8) сестри за сестрою [173, с. 213].

Крім етнографічних записів, І. Волошинський збирав цінні експонати матеріальної культури для укомплектування музею НТШ у м. Львові. Свідченням цього є лист до В. Гнатюка від 13 квітня 1914 р. У ньому він інформував, що «шаблю та бурштин посилаю для музею». Також писав: «Прошу мене повідомити чи не купувавби музей крім цих ще другі старі образи та інші предмети примір дерев'яні граблі, гerdани, запаски, пацьорки, парубоцький капелюх, віялку дерев'яну, цимбали та решето (інструменти для грання) і т. п. Писанки для музею замовив...» [87, арк. 9].

Багато зібраного І. Волошинським матеріалу, який так і не було опубліковано зберігається у фондах ІМФЕ імені М. Рильського НАН України. Це декілька списаних зошитів з побутовими і демонологічними байками, казками [19, арк. 1–171; 20, арк. 1–59; 21, арк. 1–53; 22, арк. 1–59; 30, арк. 1–47]; оповіданнями, історичними переказами [44, арк. 1–39]; приповідками [45, арк. 1–87]; загадками [46, арк. 1–27]; демонологічними матеріалами, віруваннями, свідченнями про народну медицину [42, арк. 1–112].

Дослідник записував і народні пісні, які збирав протягом 1893–1913 рр. Папка містить 6 зошитів в яких налічуємо близько 900 текстів пісень [23, арк. 1–177]; зокрема, це коломийки [26, арк. 1–24], гаївки [26, арк. 38]. Тексти гаївок супроводжуються описом їх виконання [26, арк. 18, 28–30 зв.].

Таким чином, активна діяльність І. Волошинського в етнографічній сфері заслуговує значної уваги, його записами користувався В. Гнатюк для підготовки видань Етнографічної комісії НТШ.

Серед найкращих збирачів усної словесності на Покутті був фольклорист-етнограф, педагог та культурний діяч Олекса Іванчук (1882–1920). В. Качкан назвав його «непересічною постаттю у галицькому культурному русі» [398, с. 183]. Народився О. Іванчук у 1882 р. в селі Тростянець Снятинського повіту.

Навчався в Станиславівській (1897–1900), Львівській (1900–1902) учительських семінаріях, деякий час – у Львівському університеті. Вчителював у селах Тростянці, Річці та в м. Косові [480, с. 293–294].

Працюючи вчителем, О. Іванчук активно вивчав звичаєво-обрядову культуру Покуття. На замовлення НТШ він записав пісні, казки соціально-побутового характеру та про тварин, історичні перекази, народні звичаї та обряди, демонологічні оповідання [398, с. 179]. У книзі членів НТШ зазначено, що народознавчий матеріал він збирав протягом 1907–1917 рр. [2, арк. 48].

Записи О. Іванчука здійснено в автентичній формі, з постійними згадуваннями респондента та місцевості збору матеріалу. Всі його нотатки зроблено 1910 р. в селі Тростянець Снятинського повіту та записані від В. Павлюка й П. Марчука. Серед фольклорного зібрання О. Іванчука є записи про пригоди гуцулів у походах на терени Покуття за тютюном [210, с. 178, 191–192, 193–194, 194–195, 196–197, 198, 202, 203, 211].

Різножанровими байками про тварин, записаними О. Іванчуком, доповнив свою збірку В. Гнатюк, опублікувавши їх в «Етнографічному збірнику» (томи 37–38) [182, с. 98, 148–149, 495]. Оригінальним сюжетом вирізняються байки, присвячені птахам, більшість із яких гумористичного характеру [182, с. 510–517]. В 1976 р. записи О. Іванчука були передруковані в збірнику І. Березовського «Казки про тварин» [354, с. 141, 292, 472, 515, 494, 495, 495–496, 511, 497, 512, 503, 510, 504, 514–515, 516–517, 506–507; 166].

О. Іванчук підтримував зв'язки з І. Франком та В. Гнатюком. Він був активним збирачем, ділився матеріалами з іншими вченими, старався зібрати колоритні зразки усної словесності. Так, у листі О. Іванчука до В. Гнатюка від 26 червня 1910 р. наголошувалося: «Матеріал і нотатки про медицину, а властиво про місцеве виробництво й різні пересуди на тлі хворіб. Маю також дещо казок, анекдотів і новел з Тростянець. Дякую Вам за збірку про опришків» [88, арк. 7–8]. В іншому листі від 20 квітня 1908 р. О. Іванчук писав, що «не вдалося зібрати оповідання про опришків. Одна тільки панночка записала

2 звичаєві байки про розбійників, які з нашими опришками не мають нічого спільного» [88, арк. 4].

Шість оповідань про опришків, занотовані О. Іванчуком, містяться у 26 томі «Етнографічного збірника» (1910) [183, с. 56–57, 84–86, 95, 107]. Їх сюжети подають різні версії походження надзвичайної сили О. Довбуша, його пригоди, ставлення до ватаги, легенди про закопані скарби опришків. У розповідях згадано низку топонімів: Буковина, Коломия, Спас, Тулуків, Тростянець, Іллінці. Як слушно зазначив В. Гнатюк, «чи не в кожному другому селі нашої Гуцульщини знайдеться якусь річ, чи то лісок або полянку, чи то хрест або криницю, що пов'язувалися з якимось переказом про Довбуша» [183, с. III].

О. Іванчук проявляв значний інтерес до музейної справи. Ці зацікавлення він обговорював у листі до В. Гнатюка від 25 грудня 1904 р.: «З недавнього часу стрічаємо у наших сторонах між поляками заінтересованіє гуцульськими промислами»; далі повідомляв, що пише статтю в «Ділі» про народний промисел, «бажав би бачити надруковану статтю до отворення виставки» [88, арк. 1]. Вона вийшла друком у серпні 1904 р. під назвою «В справі музею Гуцульської штуки». У ній він ініціював потребу відкриття в м. Коломії або м. Косові Музею гуцульського народного мистецтва [295, с. 3].

У статті «В справі піднесення домашнього промислу» О. Іванчук актуалізував питання необхідності підтримки розвитку домашнього промислу. Аналізуючи стан справ, він констатував про занепад «народомистецької штуки». Вихід з кризової ситуації вбачав у збереженні не стільки містечкових, як радше сільських оаз художнього промислу, бо саме там зберігається найсуттєвіший, законсервований віками, колорит, змістово-формовий характер, риси національного стилю [398, с. 180].

До етнографічних зібрань О. Іванчука належить і колекція приказок та прислів'їв. Ці народні паремії автор збирав для І. Франка, про що писав у вищезгаданому листі до В. Гнатюка: «Для Франка маю невеличку збірку цікавих приповідок і пословиць» [88, арк. 4]. У зв'язку з цим І. Франко в

передмові до третього тому «Галицько-руських народних приповідок» з вдячністю згадував О. Іванчука, який передав йому збірку з сіл Карлова (тепер с. Прутівка Снятинського району Івано-Франківської обл.), Тростянець, Іллінці Снятинського та Товмачик Коломийського повітів (38 одиниць прислів'їв) [224, с. 5].

Народознавчий матеріал на Покутті записував і вчитель Антін Онищук (1883–1937), який народився в м. Коломії у сім'ї робітника. Згодом почав працювати вчителем у с. Зелена на Надвірнянщині, де під його керівництвом було створено громадську читальню [344, с. 23].

З діяльністю Етнографічної комісії НТШ пов'язані наукові зацікавлення А. Онищука. На прохання В. Гнатюка він займався збиранням етнографічного матеріалу про гуцулів. Протягом 1908–1914 рр. вчителював у с. Карлові на Снятинщині, де продовжив збирати етнографічний матеріал. Тут він записав оповідання про тютюнарів, народні казки, родинно-побутову обрядовість. Збирав матеріальну культуру, зокрема знаряддя праці пов'язанні з ткацтвом, мав колекцію капелюхів з Покуття, малюнки та фотографії, які згодом передав до етнографічного відділу музею НТШ у Львові [344, с. 23].

Збереглася значна епістолярна спадщина А. Онищука з В. Гнатюком. А. Онищук скрупульозно ставився до збирання етнографічного матеріалу. У листі за 5 грудня 1913 р. він повідомляв В. Гнатюка: «Пересилаю вам 13 байок і 49 оповідів про тютюнарів» [89, арк. 5]. Ці народні перекази були опубліковані в «Записках НТШ» (т. 122). Так, із 77 оповідань в збірнику, 47 належить А. Онищуку. Етнографічні записи ним зроблені в 1910–1913 рр. Дослідник записав 4 оповідання з м. Снятина: «Як кушнір утікав перед ревізорами» [210, с. 185], «Тютюн у загаті» [210, с. 197], «Тютюн під решетом» [210, с. 198], «Камінь у тютюні» [210, с. 209–210], та одне гумористичне оповідання з м. Коломії від свого батька «Добрий сховок» [210, с. 201–202].

В «Етнографічному збірнику» (т. 31–32) було опубліковано дві його розвідки про похоронні традиції на Гуцульщині та Покутті. Найбільшу частину розвідки автор приділив народним світоглядним уявленням про смерть, душу.

Згідно народним віруванням, кожна людина заздалегідь має свою дату смерті: «приходить час і чоловік мусить вмирати», «кожний має призначення якою смертю вмерти» [211, с. 315]. Зауважимо, що фаталістичність і передбачування притаманна не тільки покутянам, але й гуцулам [211, с. 315]. Згідно записів А. Онищука, гуцули подібно до покутян також вірили, що кожна людина йде на той світ коли «прийшов його час», «так йому було написано» [212, с. 231]. Загалом, таке світоглядне переконання про смерть збереглися на всій території України.

Широко побутувало повір'я в персоніфіковану смерть, за уявленням місцевих жителів – це стара жінка «розхрістана у постолах» [211, с. 317], «дуже страшна кланцата баба з косою, віником і граблями» [211, с. 318].

На Снятинщині вірили у прикмети, які віщували смерть. Про неї могла сповіщати специфічна поведінка тварин і птахів, таких як: сова, пугач, ворона, крук, синиця, зозуля, курка, собака [211, с. 317]. Недобрим знаками вважалися, «коли ворона сильно каркала над хатою», «співала курка, синиця билася у вікно, собака вив, якщо біля хворого літала муха» [211, с. 318]. Про смерть у родині віщували і погані сни. Такими недобрими сновидіннями вважалися, якщо випадав зуб, падати у яму, полотно [211, с. 318].

Помираючий перед смертю повинен посповідатись. Якщо людина тяжко хворіла, то кликали священика, який «сповідав і маслував» [211, с. 319]. Він читав молитву над хворим, а в руках тримав спеціально зроблену «мищину» з воску, в яку наливали єлей. Після цього хворого сповідали і помазував єлеєм. Родичі спостерігали, якщо дим від свічки пішов до образів то хворий одужає, якщо пішов до дверей – помре. Також спостерігали, якщо після «маслованя» хворий протримався 9 днів, то буде жити [211, с. 320].

Коротко у розвідці А. Онищук подав народні уявлення про душу. Вважалося, що місцем перебуванням душі є т. зв. «ямка», що під шиєю, яку в народі називали – «душка» [211, с. 322]. Душі не мав той, хто убив когось або підпалив. Душа мала вигляд птиці, мухи або пари [211, с. 324].

Похоронні ритуальні обрядодії розповсюджувались і на родину покійного. Якщо помирав батько або мати, то доньки розпускали волосся «кіске». Під час жалю, чоловіки не голилися близько двох тижнів, також ні чоловіки, ні жінки в цей час не розчісували волосся [211, с. 328].

З особливостей обрядження покійного він записав, що чоловікам на ноги обували «калагви» (зшиті з білого полотна шкарпетки), за пояс ставили білу хустинку (щоб мав чим, на тім світі повитиратися), на груди клали «грамоту тверезості» (відчитатися) [211, с. 330]. Якщо у молодій сім'ї помирала перша дитина, то майстер в домовині вирізав 2 або 3 віконця (у стінці і ногах) для того, «аби ще друге було, аби не запирати дорогу ще другій дитині» [211, с. 332].

А. Онищук зафіксував велику кількість охоронних заходів, простежив використання в похоронному обряді використання апотропеїчних предметів. Зокрема, у труну до покійника вкладали різні речі, які знадобляться в потойбічному житті. Так, в одяг мерцю втикали голку з ниткою (для викупу з пекла), білу хустинку за пояс (щоб мав, чим на тім світі повитиратися), на груди клали грамоту тверезості (відчитатися), дві дрібні монети (для оплати ангелу, щоб перевіз на той світ), дитині клали маленьку мисочку з їжею, дрібні монети [211, с. 330]. Охоронні ритуали проводилися, коли виносили небіжчика. Для оберігання родини від смерті, зразу зачиняли двері на ключ (щоб більше мерця не було в хаті) [211, с. 332], з цією ж метою замітали хату і виносили сміття і віник у «сутич» [211, с. 331]. Кульмінаційний етап похорону супроводжувався похоронним голосінням. А. Онищук записав оплакування жінки за чоловіком, доньки за мамою чи татом, за братом. Його виконували, «як з церкви йдуть» [211, с. 337], «коли йшли дорогою» [211, с. 338].

Записав А. Онищук і народну прозу. В листі до В. Гнатюка за 2 листопада 1913 р. він інформував: «Байок записи маю всіх 37, також 2 пісні про утоплену дитину, 5 переказів як карали покриток, і 1 оповідь про тютюнарів» [89, арк. 4]. 41 байку про тварин, які записав А. Онищук на Покутті, В. Гнатюк опублікував в «Етнографічному збірнику». Більшість із них зроблені в с. Карлів, лише чотири байки записані в с. Вовчківці Снятинського повіту.

До збирацької роботи А. Онищук залучив своїх знайомих і друзів. У листі за 8 лютого 1913 р. він писав: «Товариші обіцяли прислати, що зможуть зібрати, надіюсь надішлю вам досить матеріалу» [89, арк. 3]. Декілька байок дослідник записав від свого батька [182, с. 75, 82, 87, 113, 182].

Переїхавши до м. Києва в 1922 р., А. Онищук працював завідувачем відділу Інституту етнографії ім. Федора Вовка. Там він впровадив стаціонарний метод дослідження, розроблений в НТШ [451, с. 59]. За дорученням УАН у с. Старосілля Остерського повіту на Чернігівщині він заснував науково-дослідницьку станцію, де використовував метод стаціонарного етнографічного дослідження [344, с. 26]. Загалом А. Онищук пропагував на Радянській Україні досвід Етнографічної комісії НТШ: складання етнографічних анкет, програм, створення у селах етнографічних збірок тощо [451, с. 59–60].

Вагомий внесок в етнографічне дослідження Покуття зробив вчитель Микола Колцуняк (1856–1891), який народився с. Ковалівка Коломийського повіту в селянській родині. Початкову освіту здобув у Коломийській гімназії. В 1875 р. вступив до вчительської семінарії в м. Станиславові, де створив таємний гурток. Його члени передплачували львівські часописи «Друг», «Правда», «Газета шкільна»; розповсюджували серед селян і міщан книжки, які видавали «Просвіта» і Літературне товариство ім. Т. Шевченка [203, с. 6–7].

У 1878 р. М. Колцуняк закінчив Станиславівську гімназію та почав вчителювати в рідному селі. Проте за активну участь у громадсько-політичному житті його перевели в с. Шешори на Косівщині. Там він продовжив записувати народну творчість з уст народу, готував статті на педагогічну, етнографічну, суспільно-політичну тематику. Проте місцевому священикові й косівському старості не сподобалась активна громадська діяльність М. Колцуняка. В 1880 р. разом з І. Франком його було арештовано за соціалістичну пропаганду. Після трьох місяців перебування в Коломийській тюрмі його звільнили. Після ув'язнення інспекторський відділ категорично заборонив надавати йому посаду вчителя. Після довгих поневірянь його призначили вчителювати в с. Яворів Косівського повіту [345, с. 94].

Ще в час навчання в семінарії М. Колцуняк записав колядки, щедрівки, казки, легенди, родинно-побутові обряди. Допомігав українському вченому Є. Желехівському збирати матеріали до двотомного «Українсько-німецького словника». Народознавець-аматор писав вірші та оповідання до відомого львівського дитячого журналу «Дзвінок». Перші його етнографічні записи були надруковані в часописі «Друг» під назвою «Пісні з коломийського Підгір'я» [345 с. 95].

М. Колцуняк цікавився фольклористикою. Записані ним колядки та щедрівки були опубліковані 1890 р. у тижневику «Правда» в рубриці «З уст народніх». Зібраний матеріал мав різну тематику: на честь господаря [306, с. 302], господині [306, с. 303] та господареві дочки [306, с. 298–299].

Доволі цінною є публікація опису різдвяного обходу з Маланкою. Стаття належить до перших фіксацій цього зимового обряду. Ходіння з Маланкою полягало в тому, що парубки збирались гуртом, наймали музику і цілу ніч ходили селом. Основними дійовими особами були: Маланка, Василь, жандарми, цигани, жиди. Колядники співали під вікнами, а якщо їх пускали до хати, то вони розігравали жартівливу виставу. Наприкінці театрального дійства колядники бажали господарям щастя і добробуту. На Коломийщині зберігся звичай жартівливих крадіжок у господаря дрібних речей, які потім той повинен був «викупити» [307, с. 340]. Відповідно до цього дійства дослідник подав і текст щедрівки, якою вона супроводжувалася. Пісня про Маланку мала величальний зміст і відрізнялася наявністю ключових осіб. Важливою особливістю цих творів є зв'язок з водою [307, с. 339].

Окреме місце в народознавчій спадщині М. Колцуняка займає його фольклорно-етнографічна розвідка «Весілля в Ковалівці» [77, арк. 3–88]. Ця праця містить великий обсяг матеріалу про весільну обрядовість з гуцульсько-покутського пограниччя. Записана вона на основі власних спостережень у рідному селі, яке відбулося 12 листопада 1889 р. в Катерини (прізвище не подано) й Онуфрія Ясінського. Дана фольклорно-етнографічна розвідка була

надрукована у львівському журналі «Правда» впродовж 1890–1892 рр. [203, с. 4–5].

Увесь етнографічний матеріал весільної обрядовості, записаний М. Колцуняком, поданий у хронологічній послідовності: передвесільна, весільна, післявесільна ритуальні частини. Структурні компоненти місцевого весільного обряду дослідник поділив на: «сватанє», «обзорини», «конець дівоченя», «день перед сльобом», «прощі», «дереvence», «шите вінків», «в селі», «вечеря», «танець», «посаг», «розплітання», «сльоб», «від сльобу», «у молодого», «у молодой», «молодий приїхав», «молоду привезли», «молоду завивають», «пирожьини», «колачини» [203].

Початкова частина весілля майже цілковито була пов'язана з дошлюбними домовленостями, які охоплювали кілька етапів. За свідченням М. Колцуняка, весілля починалося зі «сватанє». Так, хтось поважний з роду парубка (легіня) просив дозволу мами нареченої на старости. Зазвичай родичі покликалися на волю дочки; якщо хлопець і дівчина мало знали одне одного чи батьки сподівались іншого зятя, то радили хлопцеві самому домовлятися з дівчиною. Якщо ж дівчина погоджувалась, то батьки домовлялись про віно – посаг, запрошуючи: «Просимо приходити в старости, будемо вигіти ци молоді будут собі вподобати?» [203, с. 37]. Під час цієї зустрічі відбувались переговори та спільна трапеза. Старостів зазвичай пригощали солониною, яєчною з гарячою кулешою, борщем з м'ясом, пшоняною чи рисовою кашою або кулешою з вареним солодким молоком [203, с. 38].

Наступним кроком передвесільного етапу був огляд господарства молодого – «обзорини». В домі нареченого відбувався своєрідний торг за віно – посаг. Дослідник зауважив, що «заручин, які бувають в інших сторонах, тут не роблять» [203, с. 39]. Після цього починалося приготування до весілля.

Етнограф детально описав убрання і зачіску дівчини в розділі «Конець дівоченя». Так, до заручин дівчина заплітала одну косу на потилиці, в яку вплітала червону уплітку, з волічками. Лише на урочисті свята і по «даню на заповіді» дівчина заплітала дві коси. Їх обмотували позлітками, які творили

китицю – «когут», на голові був вінок – «драшпанок». Прикрасами слугували «баюри» – рівні пасма різної волічки, котрі спадали по плечах. На свята і в неділю одягали коралі, в будні носили «лускавки» – кілька рядів «дрібних склянок або глиняних пацьорок. «Згарди» – шнурок зі срібних монет-талярів носили лиш в неділю і свята або в будні, коли йшли на весілля чи похорон [203, с. 94]. День перед шлюбом на Підгір'ї і в самій м. Коломії називався «розколіпими», у с. Ковалівці – «посагом». Серед передвесільних обрядових ритуалів дослідник описав випікання короваю і прощевого хліба, шиття вінків, нарядження весільного деревця [203, с. 193].

Як зауважив М. Колцуняк, на Підгір'ю вінки «князю» і «княгині» шили в однаковий спосіб. Вінкоплетінню притаманні певні ритуали, пов'язані з культом рослин: калини, кори верби, барвінку. Вінок молодої символізував сонце, річний цикл, дівочість. Обов'язковим дійством було «золотити» вінок «позліткою», що символізувало поклоніння небесним світилам. Магічного значення надавали часнику, який мав оберігати молодят від злих духів, чарів, «уроків» [203, с. 194].

Наступним етапом весільного дійства було запрошення на весілля, на яке кликали все село. Окремо молодий з друзями, а молода з друзками запрошували свій рід на весілля. Була молода і в домі молодого, де її зустрічали з музикою, а молодий з дружною кілька разів вистрілювали з пістолів [203, с. 198]. Спостерігаючи за передвесільними обрядами, дослідник зауважив, що «посаг найважливіша частина всього вечора».

Зазвичай весілля починалося в суботу зранку розплітанням коси молодій. За традицією молоду садили на покритий ослін, косу починав розплітати найстарший брат. За свідченням М. Колцуняка, цей ритуал символізував, що молода не втратила своєї дівочої цноти. Після розплітання коси батьки благословляли молоду, мати на голову одягала весільний вінок, а в домі молодого вінок пришивали до капелюха [203, с. 294].

До шлюбу приїжджали кожен окремо, без музики. Повінчаних молодих біля церкви частували напоями і калачем. Виконавши всі церемонії, молоді

роз'їжджалися кожен до себе додому. Після шлюбу, вдома, молодих зустрічали і благословляли батьки хлібом, вівсом, сіллю, горілкою, застіллям, яке відбувалося однаково у двох молодят [203, с. 307].

Досить детально М. Колцуняк записав передостанній весільний етап відрядження молодого по молоду. Сюди входило: викуп молодої, очікування молодого на обійсті молодої; всі ці етапи весілля супроводжувалися ритуальними діями. По приїзді молодого його зустрічали біля «брами» всі, крім молодої, дружок і старости. Перед ворітьми молодий відв'язував свій калач і давав старості, а той до калача з двох боків прив'язував по одному кінцеві з двох хусток, а два інші кінці давав боярам, щоби тримали піднятими гору. Виходила умовна «брама», через яку тричі проходив спочатку староста, за ним молодий, а потім усе весілля [203, с. 325]. Проходити попід калач символічно означало щирю любов між молодятами і віддання шани хлібу.

Заключним етапом весільного обряду, за записами М. Колцуняка, було випровадження молодої в дім молодого. Мати давала молодій постіль і дари, якими вона мала обдаровувати батьків молодого. У с. Ковалівці побутував звичай, коли парубки робили збитки возам або коням. Слід зазначити, що звичай робити збитки молодому відомий і в селах інших повітів Покуття, зокрема в с. Іллінці Снятинського повіту [196, с. 190]. Тут побутував звичай, коли бояри намагалися украсти щось з хати, щоб ніхто не бачив; украдену боярами річ виставляли наступного дня, коли «зав'язували» молоду [203, с. 340].

Прийшовши в дім нареченого, молода обдаровувала всіх подарунками – «пригістним». Дарувати починала від свекра, а далі свекрусі, сестрам, братам, бабусям. Одарувавши всю родину молодого, частувала всіх присутніх калачем, вмоченим у мед. Тієї ночі молодим стелили постіль у коморі, що було давнім весільним обрядом, який мав назву «комора» [203, с. 364]. Фінальним моментом весілля було «зав'язування» молодої, що символізувало перехід молодої до заміжнього стану [203, с. 337].

Ввечері після «завивання» молодої відбувався обряд «пирожьини» [203, с. 338], за яким свекор посилав до родичів молодої за пирогами (варениками) непарне число чоловіків, яких перев'язували поверх одежі червоними жіночими поясами. Все це дійство супроводжувалося піснями [203, с. 339]. В домі тестя «пирожьин» частували пирогами. Зазвичай їх робили з сиром, а в пісний день з рибою, маком, повидлом або капустою, але для «пирожьин» начиняли вівсом, мукою, клочем. Подібний звичай «пирожьини» зафіксував В. Шухевич у весільному обряді гуцулів [237, с. 63].

Закінчувалося весілля «колачинами», які обумовлювали об'єднання двох родин і подяку батькам молодої за доньку. Вони відбувався тиждень після весілля в хаті батьків нареченої. Мати молодої готувала обід, запрошувала молодих, родичів, сватів. Під час обіду обдаровували молодят подарунками, а гостей частували. Важливим ритуальним дійством був переділ короваю. Розрізав його дружба, пильнуючи, щоби спід короваю лишився цілим, бо він, за місцевим звичаєм, належав музикантам молодої [203, с. 338].

У цей же день відбувався інсценований обряд-гра «Гуцул». Два хлопці перевдягалися на «Гуцула» і коня, які приїхали за короваєм. Учасники гри веселили всіх присутніх розмовою і жартами для того, щоб отримати коровай. За припущенням М. Колцуняка, ця обрядодія не мала широкого ареалу побутування і була характерною лише в окремих населених пунктах Підгір'я. Тут не любили гуцулів. Причину цього автор вбачав у оповіданнях і переказах про опришків, анекдотах і казках про гуцулів [203, с. 345].

М. Колцуняк був уважним збирачем народної творчості. Він використовував принцип автентичності записування етнографічного матеріалу, пильно дотримувався термінології місцевого діалекту. В листі до редакції часопису «Правда», який був доданий до рукопису статті про весілля, дослідник писав: «Мені би дуже хотілося застерегти проти всяких змін правописних і місцевого виговору» [78, арк. 1–2]. І все ж таки не зважаючи на його прохання львівські видавці внесли корективи в записи, надіслані автором [77, арк. 19, 22, 30, 31, 39–42, 45, 50, 62, 71–74].

Автор у примітках подав досить детальну характеристику покутського одягу. Так, дівчата вдягали вишиті сорочки, які самі шили і вишивали. У будній день вони носили червоні запаски тільки ззаду, натомість у неділю «убирають спідниці і с переду замість фартушків приперізувались запаскою» [203, с. 23]. В холодну погоду поверх кептарів одягали сардаки. Дослідник вказав, що в новіші часи почали шити нові короткі сіраки, звані «байбараки». На щодень довгі, як кептарі, невишивані кожухи з рукавами, які називалися «попоясники», носили і жінки, і чоловіки. Найдорожчою ношею вважався довгий, нижче колін, вишитий кожух [203, с. 24].

Чоловіки вдягали сорочки вишиті на комірці й на обшивці лише на свята. Підперізувались широким шкіряним червоним ременем або вузьким пасиком. На голові носили солом'яні і повстяні капелюхи, а взимку клепані зі шкіри, обшиті сукном синім і хвостом лисячим. На ноги в суху погоду одягали постолі, а у свята й на болото – чоботи. Почерез плечі звисала дзюбенька з волічки. Взимку одягали холошні з білого сукна, а влітку і в неділю сині штани, звані «обрані». Парубки капелюх прикрашали лише в м'ясниці «павами», «когутянками» і цвітом ружі та маку [203, с. 23].

Окрім своїх етнографічних записів, М. Колцуняк допомагав у зборі етнографічного матеріалу іншим ученим. Зокрема, на прохання етнографа В. Шухевича, зафіксував детальний опис гуцульського весілля в с. Яворів Косівського повіту. Також В. Шухевич просив М. Колцуняка записати народну демонологію. Цікавила М. Колцуняка і матеріальна культура. Він допомагав збирати гуцульські речі для виставок і музеїв [345, с. 94–95].

Отже, етнографічні записи М. Колцуняка досить різноманітні. Колядки і щедрівки цікаві своїми архаїчними текстами. Запис Маланки є однією із перших фіксацій її святкування у селах Покуття. Цінною за часом збору є етнографічна розвідка «Весілля в Ковалівці». Дослідник докладно описав обрядову сімейну звичаєвість цього покутського села. Ним зафіксовано всі обрядові етапи давнього покутського весілля та близько 140 весільних співанок,

які виконувалися при кожному дійстві. Записуючи народний фольклор, М. Колцуняк дотримувався принципу автентичності.

Таким чином, упродовж останньої чверті XIX – початку XX ст. відбулося організаційне оформлення української етнологічної науки, яке вагомо вплинуло на народознавче вивчення Покуття. Етнографічна комісія НТШ залучила до народознавчої праці велику кількість місцевої інтелігенції. Зачинателі вітчизняного народознавства І. Франко та В. Гнатюк доклалися до розробок програм та методик етнографічних досліджень. З їх ініціативи до процесу збирання були залучені місцеві етнографи-аматори В. Равлюк, І. Волошинський, О. Іванчук, А. Онищук, М. Колцуняк, які дотримувалися розроблених наукових вказівок, підняли і у своїх описах зафіксували значний пласт традиційної культури населення Покуття. Така організація етнографічної праці утвердила в українському народознавстві стаціонарний метод дослідження – один із дійових засобів комплексного вивчення культури народу.

Загалом наукові інтереси покутських фольклористів стосувалися духовної складової життєдіяльності місцевого люду – збору зразків усної народної творчості та окремих елементів родинно-сімейних обрядодій. Водночас матеріальна культура в їхніх публікаціях не знайшла відповідного відображення. Так, ними зафіксовані лише поодинокі описи елементів матеріальної культури.

3.2 Етнографічні та господарсько-промислові виставки 1880 – 1912 рр.

Провісниками творення музейництва на Покутті були виставки, які проводилися в м. Коломиї. Із середини XIX ст. у галицької інтелігенції, польської громадськості та широкого кола місцевих ентузіастів пробуджувався інтерес до народного фольклору, етнографії, традиційного мистецтва. Історичні, археологічні, етнографічні та мистецькі твори ставали об'єктами історико-краєзнавчого колекціонування. Його першопочатки пов'язані зі спонтанною ініціативою галицької інтелігенції, які намагалися зберегти для

нащадків ці пам'ятки – свідчення високого мистецького рівня української культури [457, с. 71–72].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. значно пожвавилася громадсько-політичне життя української інтелігенції. Культурні й громадські діячі краю були стурбовані політичними та економічними умовами життя місцевих мешканців. Тому, як стверджує вітчизняна дослідниця Г. Скрипник, «одним зі шляхів поліпшення їхнього середовища вбачали розширення виробництва та піднесення якості продукції з сировини домашнього виготовлення на основі традиційних кустарних промислів» [457, с. 72]. У практичній площині такі задуми були реалізовані через популяризацію місцевих кустарних виробів шляхом привернення до них уваги громадськості. Виявами цього стали організація та проведення відповідних заходів: виставок, колекціонування предметів старовини, створення та функціонування музеїв. В останній третині XIX – на початку XX ст. превалювало проведення виставок кустарних промислів місцевого населення і подекуди колекціонування окремих мистецьких творів та автентичних виробів. Саме тому, починаючи з 1880 р., в м. Коломії систематично влаштовували етнографічні, промислові й сільськогосподарські виставки, в яких домінуючу роль займав покутський та гуцульський матеріал.

На Покутті було організовано виставки, які мали за мету зібрати і показати самобутні предмети народної творчості місцевого населення. Перша виставка відбулася в м. Коломії 1859 р. у приватному помешканні коломийського урядовця Левицького. На ній експонувалися пам'ятки старовини, що їх зібрав господар-колекціонер у селах і містечках Коломийщини [429, с. 128].

Остання чверть XIX – початок XX ст. позначилися створенням у Східній Галичині перших польських громадських організацій природничого та природоохоронного, краєзнавчого та туристичного спрямування діяльності. В 1874 р. у м. Кракові було створено першу на теренах Галичини туристичну та краєзнавчу громадську організацію Товариство Татранське (Towarzystwo Tatrzańskie, початкова назва – Galicyjskie Towarzystwo Tatrzańskie, після 1920 р.

– Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, РТТ). Товариство відкрило крайові філії у м. Львові, м. Станиславові, м. Коломії. У своїй діяльності РТТ ставило такі завдання: дослідження Карпат, розвиток туристичної діяльності, підтримка традиційних гірських видів господарської діяльності. Згодом були створені три секції товариства: туристична, природнича, етнографічна.

Одним з напрямків Товариства Татранського було підтримка традиційних домашніх промислів, проведення виставок кустарних промислів місцевого населення і подекуди колекціонування окремих мистецьких творів та автентичних виробів. У 1878 р. з ініціативи о. С. Витвицького було створено Чорногірське відділення Товариства Татранського та Коломийський округ [408, с. 82; 276, с. LII].

Значний розголос та велике значення для поживлення етнографічної збиральницької діяльності на Покутті мали дві виставки, проведені в м. Коломії 15–30 вересня 1880 р. Відбувалися вони одночасно: одна – етнографічна, організована польськими організаціями, зокрема і РТТ, а друга – господарсько-промислова, ініціатором проведення якої була місцева українська інтелігенція.

Перша (польська) етнографічна виставка розпочалася 15 вересня 1880 р. Проводилася вона під протекторатом цісаря Австро-Угорщини Франца Йосифа I [218, с. 5]. Організатором виставки був польський Чорногірський відділ Татранського товариства в м. Коломії. Виставковий комітет складався переважно з поляків. Очолював його В. Дідушицький зі м. Львова, головою комітету був В. Пшибиславський із с. Чортівець Городенківського повіту. Одним з ініціаторів виставкового проекту був польський етнограф Л. Вайгель. Науковою організацією займався відомий польський фольклорист і етнограф О. Кольберг, який від 1870 р. проводив етнографічні дослідження на Покутті.

Пропозиція про організацію виставки була розглянута і прийнята на зібранні членів Чорногірського товариства РТТ 29 грудня 1878 р. Для такого заходу було зібрано та підготовлено майже 1 тис. предметів, більшість яких були спеціально замовленими [240, s. 117]. Збирали їх з Коломийського,

Городенківського, Снятинського, Косівського, Заліщицького і Борщівського повітів [429, с. 128]. Окрім матеріальної культури українців, виставка репрезентувала твори народного мистецтва вірмен [218, с. 20–21] та циган [218, с. 28].

Для з'ясування організації та проведення виставки наукову цінність становлять публікації про її перебіг та укладений каталог [486]. У фондах НМНМГП ім. Й. Кобринського зберігається частина рукописної копії каталогу Етнографічної відділу («домашні» ручні роботи) Коломийського, Городенківського, Косівського, Снятинського повітів [117, арк. 6]. Комплексно виставку 1880 р. описав польський дослідник М. Туркавський у праці «Wystawa etnograficzna Pokucia w Kolomyi» («Вистава етнографічна Покуття в Коломії»). Зауважимо, що в 1878–1880 рр. він був секретарем Чорногірського відділу РТТ в м. Коломії. Першу свою розвідку про етнографічну виставку в м. Коломії він опублікував у краківській газеті «Czas» [289; 218, с. 2].

Згідно з програмою, виставка мала досягти двох цілей: ознайомити з народом, представити науці поле для спостережень і досліджень; піднести домашній промисел у цих околицях [218, с. 10–11].

На ній функціонувало два відділи: етнографічний та господарський. Першим (головним) відділом був етнографічний, який складався з 21 групи виробів. Другий відділ був додатковим і містив чотири групи виробів мешканців гір.

Етнографічна експозиція демонструвала характерні для гуцулів та покутян льняні й конопляні тканини, ліжники, комплекти народного одягу, кушнірські, оздоблені металеві, бондарські та гончарні вироби, писанки, іграшки з сиру, різні господарські речі та кінську зброю, музичні інструменти, малюнки, картини й світлини, обрядові, ритуальні предмети й описи їх використання, а також макети хат.

Найбільш широко на виставці було представлено народний одяг, який, за словами М. Туркавського, був «найважливішим і представлений вичерпно» [218, с. 14]. Експонували його на 24 манекенах. На них були представлені

святкові та буденні комплекти одягу з різних повітів Покуття [218, с. 14]. На думку сучасної дослідниці Г. Скрипник, «демонстрація не лише святкового, а буденного народного вбрання була новим позитивним явищем експозиційної практики, яке віддзеркалювало зміни у поглядах на предмет етнографічної науки» [457, с. 87]. Водночас було порозвішувано окремі елементи чоловічого і жіночого одягу. М. Туркавський зауважив, що «до розкоші, чистоти і привабливості, безперечно гуцули, мають переваги над покутянами та подолянами» [218, с. 14]. Порівнюючи одяг чи окремі його частини, він відзначив, що «чим вище від Дністра до верхів Чорногори, тим одяг яскравішає, стає мальовничішим, тим більше блищить» [218, с. 14].

З Коломийського повіту на виставці був представлений народний стрій із сіл Загайпіль, Верхній Березів, Мишин. Так, із с. Загайпіль демонструвався одяг парубка та дівчини, який, за спостереженням автора, був подібний до строю подолянина; у парубка винятком був святковий капелюх, а в дівчини – головні прикраси з волічки з позолотою [117, арк. 3 зв.]. З Городенківщини одяг був представлений із сіл Чортовець і Тишківці [117, арк. 5]. На переконання М. Туркавського, на ношу з цього повіту був «відчутний вплив близького Поділля» [218, с. 15]. Зі Снятинського повіту одяг був зібраний із с. Балки в передмісті Снятина. Його було представлено на двох манекенах з жіночим та чоловічим одягом [117, арк. 5–5 зв.]. В одязі зі Снятинщини М. Туркавський вбачав вплив Волощини, а також своєрідний вплив міста на передмістя, зокрема в перевазі в ньому блакитного і зеленого кольорів. Жінка в с. Балки вдягала білу вуалеву хустину, шовкову зелену блузку. Верхнім одягом слугував темно-зелений плащ з оксамитом, який накидали на плечі, що свідчило про чужоземне сусідство [218, с. 15]. Доповненням до цього розділу були окремі частини одягу. Серед них: сердак (сіряк), байбарак (чорний сіряк), кептар (короткий кожушок без рукавів), бунда, гугля (накидка), дзюбні і дзюбеньки (торби і торбинки) [218, с. 15–16].

Високим художнім рівнем вирізнялися роботи гуцульських і покутських бондарів, кушнірів, ткачів, вишивальниць. Поряд із ткацькими верстатами були

представлено полотна, верети, ліжники з сіл Мишина, Росохача, Пилипів, Великого Ключева різноманітні скатерті з м. Коломий, с. Княздвора, м. Печеніжина та інших місцевостей [117, арк. 2–2 зв.]. Збірку складали також виправлені шкіри з барана та дика з Коломийщини, декілька овечих шкір з Городенківського повіту [218, с. 16].

В розділі кераміки експонували велику кількість різноманітних виробів домашнього вжитку. Зокрема, коломийське гончарство представляв своїми кахлями із сюжетними мотивами викладач точіння Коломийської гончарної школи К. Словіцький [352, с. 242; 328].

В одному з розділів на виставці було репрезентовано дерев'яні моделі хат із садибами та предмети домашнього вжитку. Із с. Загайпіль Коломийського повіту, було представлено моделі оборогу та коша для кукурудзи – основної поживи на Покутті. У відділі обрядів експонувалися два макети церков, зокрема храмів з с. Княздвір Коломийського повіту побудованої у візантійському стилі. Предмети домашнього вжитку привертати увагу своєю простотою. Дещо локальною своєрідністю вирізнялися розкладні крісла, деркачі для прядива, складні дерев'яні замки з Городенківського і Снятинського повітів [218, с. 21].

Надзвичайно багатою була колекція писанок (800 штук), зібрана з 25 місцевостей Гуцульщини та Покуття. За нею можна прослідкувати різні орнаментальні стилі, окремі риси фарбування. М. Туркавський підкреслив, що жовті писанки із с. Текуча Коломийського повіту різняться від яскраво розмальованих писанок із Городенківщини [218, с. 25].

Доповненням до виставки були фотознімки Ю. Дудкевича краєвидів і типів Покуття та Гуцульщини. Він вважається першим, хто документально зафіксував на фотоплівку типи коломийських містян, вулиці й краєвиди м. Коломий (від 1870 р.) [433, с. 168]. До виставки Ю. Дудкевич зобов'язався виготовити спеціальний альбом, з чим успішно справився. До нього увійшли знімки з усіх повітів Покуття. Унікальними були світлини з Городенківщини, зокрема, це фотографії руїн замку с. Раківця над р. Дністром, старого замку в с. Чернелиці та ін. [218, с. 27].

Виставка тривала два тижні. У перший день відкриття її відвідав Франц Йосиф I зі своїм оточенням. На честь візиту цісаря комітет виготовив пам'ятну медаль [218, с. 37]. Одна з них до сьогодні зберігається у фондах НМНМГП ім. Й. Кобринського.

Після закриття виставки в організаційного комітету був задум створити музей Чорногірського відділу РТТ в м. Коломії. Проте для придбання експонатів було витрачено значні кошти і для покриття позики організатори змушенні були їх розпродати. Для цього в павільйоні після виставки було організовано «базар», названий «безперервною виставкою», де продавали народні вироби з Покуття. Експонатами з виставки збагатили збірки музею Дідушицьких, музею промислу у м. Львові, а також приватні колекції [275, s. XLI–XLIV].

На думку польського дослідника Р. Бриковського, ця виставка мала «загальноєвропейський почин на полі етнографічних досліджень і етнографічних виставок» [240, s. 120]. Після неї подібні етнографічні виставки були проведені в м. Тернополі (1887), м. Кракові (1887), м. Львові (1894), м. Празі (1895), м. Будапешті (1896) [240, s. 120].

Ця виставка мала важливе значення для розвитку народного промислу. Представлені на ній твори показали, що побутуючі художні промисли і ремесла розвинуті в селах не лише Гуцульщини, а й у пригірських і низинних населених пунктах Покуття. Любомир Кречковський відзначив, що ця виставка стала поштовхом для створення у майбутньому музею «Гуцульщина» в м. Коломия [420, с. 129].

На противагу польській, українська громада м. Коломії власними силами організувала другу виставку. Проте М. Туркавський назвав її скромним «базаром», стверджуючи, що вона була створена «для крику» [218, с. 37].

Обидві виставки мали значні відмінності щодо фінансування та організаторської підтримки. Виставку, організовану поляками фінансово підтримували аристократичні кола, зокрема, граф В. Дідушицький, А. Потоцький, С. Тарнавський, Управління домашнього промислу, Татранське

товариство РТТ, Станиславівський відділ РТТ. Українську виставку творили священики, вчителі та особи, належні до середньої верстви суспільства.

Організована поляками етнографічна виставка підштовхнула місцевих українських діячів здійснити ідентичну виставку, яка називалися рільничо-промисловою. Її впорядкуванням займалися члени Товариства ім. Качковського М. Білоус, А. Блонський, С. Трембицький. Намір влаштувати виставку було прийнято 1879 р. на загальних зборах товариства ім. Качковського [119, арк. 1]. Рішення про її відкриття було прийнято 26 лютого 1880 р. на засіданні філії цього товариства в м. Коломії. Організовувати виставку допомагав Й. Кобринський, культурно-громадський діяч із с. Мишина, вчителі Т. Фандарас із с. Космача, М. Колцуняк з с. Ковалівки, В. Юрченко та письменник С. Витвицький. У коломийській газеті «Весна» було опубліковано заклик до населення міста і сіл надсилати експонати [120, арк. 2].

Друга (українська) виставка проходила 16–30 вересня 1880 р. На ній були представлені експонати з шести повітів: Коломийського, Снятинського, Городенківського, Борщівського і Заліщицького [430, с. 132].

Виставкова експозиція була поділена на декілька відділів: 1. Землеплоди. 2. Знаряддя (плуги, рала, ярма, рискалі та ін.). 3. Домашні промисли: а) харчові (молоко, гриби та ін.); б) напої (медові настоянки, вишніжки та ін.); в) рукодільні вироби з вовни і прядива (полотно, сукно, дивани, скатерки, обруси, бесаги, дзьобеньки, опинки, пояси, запаски, перемітки, обгортки, фоти, шапки, рукавиці, верети, сердаки, холошні, чепці та ін.); зі шкіри (чоботи, ремені, кожухи, паски, ташки, кептарі та ін.); з дерева (барилки, коновки, ложки, трембіти, сопілки); з соломи; гончарство (горщики, миски, збанки, підсвічники, тарелі). 4. Тваринництво. 5. Мистецтво: а) малярство (образи на полотні), б) типографія, в) палітурництво. 6. Різьбярство. 7. Жіночі ручні роботи (мережка, гапти, вишивка та ін.) [120, арк. 1–2].

Відкриття відбулося згідно з програмою. Як і етнографічну виставку, її відвідав цісар Франц Йосиф I [120, арк. 2]. Ця подія мала великий успіх серед її

організаторів та місцевого населення. Першого дня виставку відвідали близько 1000 осіб [120, арк. 4].

Після закриття виставки на засіданні Товариства ім. Качковського було прийнято рішення закупити земельну ділянку, на якій проводилась виставка, і заложити на його місці будівництво «Народного дому» [120, арк. 4].

Твори народних умільців з Покуття експонувалися в 1887 р. на етнографічній виставці в м. Тернополі [230, с. 469]. На ній були представленні народні вироби з Гуцульщини, Покуття, Поділля.

В одній із статей про її організацію І. Франко виокремив етнографічні особливості Покуття [230, с. 474]. Він зазначив, що з-під міст Коломиї, Гвіздця, Снятина, Городенки, Заліщиків і Товмача на виставку надіслано колекції найгарніших і найбагатших вишивок, тканин, килимів, чоловічого і жіночого одягу; звідти ж прибули наймальовничіші селянські групи. На південь від смуги Коломия–Снятин–Вижниця вбрання коротке, у вишиванні переважає темно-червоний колір, сам або в поєднанні з чорним, і в той час з'являються металеві прикраси [230, с. 478]. Покуття І. Франко назвав «батьківщиною виробів з пацьорків», так званих герданів. Носили їх дівчата, парубки і люди одружені, особливо в молодому віці. Гердан – це вузькі або широкі смужки утворенні з дрібних пацьорків, нанизаних на кінське волосся, а потім нашитих на червону стрічку. Дівчата носили їх на шії, або на чолі, бувало, що до стрічки пришивали ще багато металевих прикрас – хрестиків, монет, тощо. Чоловіки обов'язково носили гердани навколо капелюхів. На Тернопільській виставці експонувалася ціла вітрина таких нашійних прикрас з Покуття. Там же була представлена багата колекція покутських герданів Єроніми Озаркевич. І. Франко відзначив, що віденські вчені ознайомившись з її колекцією, помітили вражаючу схожість техніки і матеріалу покутських герданів і подібних оздоб з бісеру, знайдених при муміях у староегипетських похованнях [230, с. 479].

У 1888 р. у м. Коломії історик Е. Вульф організував виставку місцевих старожитностей. На ній, окрім археологічних знахідок, було представлено давній одяг, вишивку, монети, порцеляну, гравюри [430, с. 129].

Цікавою була церковно-етнографічна виставка 1894 р., яка показувала побут селян і містян Коломийського повіту. Експозиція представляла чимало зразків народної ноші, обрядових предметів: хрестів і хрестиків, образів старих іконостасів, підсвічників, чаш, давніх церковних книг, велику кількість писанок із різних сіл Гуцульщини та Покуття [430, с. 129].

Покутські вироби були представлені в 1894 р. на Загальній крайовій виставці, приуроченій з нагоди 100-річчя повстання Т. Костюшка. Виставка експонувала різні предмети, пов'язані з веденням сільського господарства, різного роду промислів або діяльністю промислових чи дрібних підприємств. Український організаційний комітет очолив В. Шухевич [485].

Пожвавленню етнографічної пошуково-збиральницької роботи сприяла виставка, яка відбулася в м. Коломії 21 вересня 1912 р. Це була важлива подія в культурному, економічному та суспільному житті. Напередодні її проведення в часописі «Діло» повідомлялося, що виставка мала за мету згуртувати і піднести національну свідомість українського суспільства. В одній із публікацій зазначалося: «Покажіть, що ми є зрілим народом. День отвореня виставки в Коломії має бути днем незвичайним не лиш для Покуття, але й цілої України, про се особливо передові люди, наші політичні діячі не сьміються забувати!» [315, с. 1].

Її організацією займалося низка українських товариств: коломийських («Родина», «Просвіта», «Сільський господар»), львівських («Жіноча громада», «Труд»), буковинського («Школа деревного промислу у Вижниці») та підросійської України («Полтавське земство») [432, с. 229–230]. Широкомасштабна експозиція виставки містилася у просторах 18 павільйонах загальною площею понад півтори тисячі квадратних метрів. Експонати були згруповані за відділами: «Галичина», «Буковина», «Полтавське земство». Демонструвалися твори понад 260 авторів з Гуцульщини, Покуття, Буковини,

майстрів коломийських, львівських та чернівецьких фірм, Полтавського земства. Виставковий комітет приймав для експонування тільки високохудожні твори [430, с. 130].

Виставка мала великий успіх серед простого населення. Її відвідало біля 20 тис. осіб [432, с. 130]. Побували і високопосадовці: президент герцогства Буковини граф Р. фон Меран, міністри Тернк і В. Длугош, українські послы до австрійського парламенту, Галицького і Буковинського крайових сеймів – Т. Окуневський, К. Левицький, М. Василько, А. Лукасевич, Є. Пігуляк [293, с. 3–4].

Після закриття виставки з'явилися друком каталог [121, арк. 1–32] та фотоальбом [122, арк. 1–20], які зберігаються в фондах НМНМГП ім. Й. Кобринського в м. Коломиї. З його списку ми можемо виокремити експонати, які представляли народне мистецтво з теренів Покуття.

У другій експонованій залі були зібрані народні вишивки з Гуцульщини, Покуття, Підгір'я: уставки, запаски, хустки, крайки. В ньому експонувалися вишивки з Покуття – із Городенківського (м. Городенка с. Городниця, с. Стрільче, с. Тишківці, с. Чортовець) та Снятинського повітів (с. Залуче, с. Іллінці, с. Карлів).

У відділі різьбярства і токарства оригінальними були інкрустовані штучними каменями топірці та палиці депутата Галицького крайового сейму І. Сандуляка з с. Карлова Снятинського повіту [121, арк. 10], писанки з дерева [121, арк. 12].

Широко також був представлений місцевий одяг. Так, із с. Серафинці і с. Тишківці Городенківського повіту експонувалися два жупани, спідниця, червона шапка, фота, припинка, ногавиці. Зі Снятинщини – горботка, дві тайстри і капелюх з с. Карлова, кептар з с. Іллінців [121, арк. 13–14].

Відділ кераміки становили 119 предметів майстра П. Кошака з с. Пістиня Косівського повіту, учня Коломийської гончарної школи. Серед виготовлених ним виробів були ліхтарі, тарілки, флакони, фляжки, збанки, миски, кахлі, піч округла [121, арк. 20–21].

Проведена виставка набула широкого розголосу в пресі й серед громадськості. Про неї писали в багатьох періодичних виданнях, фрагменти яких передруковував часопис «Діло». Український дослідник А. Королько відмітив, що «її проведення сприяло пожвавленню народознавчих досліджень, зумовило новий сплеск збирацької роботи та музейного будівництва» [418, с. 232].

Таким чином, виставка в м. Коломиї 1912 р. була широкомасштабним заходом, який репрезентував крайовий промисел та народне мистецтво. Значна кількість експонатів була розкуплена приватними колекціонерами, а деякі з них поповнили збірки музейних фондів.

Отже, етнографічні, промислові, церковно-етнографічні виставки стимулювали етнографічну збиральницьку діяльність та активізували музейну справу на Покутті.

3.3. Матеріально-побутова культура покутян у збірках музейних колекцій та на сторінках періодичних видань 1920–1930-х рр.

Після польської окупації та рішення Ради Послів у березні 1923 р. про остаточне приєднання Галичини до Польської держави, поряд із політичною і боротьбою великої ваги набула культурно-освітня праця, в якій істотне місце посідала музейна справа. В цей період виникли українські музейні товариства і низка регіональних музеїв.

З'являлися музейні збірки, що формувалися з ініціативи польської інтелігенції. Так, перший музей на Покутті в м. Коломиї був заснований ще 1892 р. польським графом і колекціонером Е. Старжинським. У газеті «Львівський кур'єр» було опубліковано лист за 29 травня 1892 р., в якому польський колекціонер звертався до повітової Коломийської ради. В ньому Е. Старжинський заповідав свою приватну колекцію для публічного доступу. Для цього він виділив дві кімнати у своєму маєтку з окремим входом [118, арк. 1]. Його збірка налічувала близько 5 тис. експонатів. У ній були такі відділи: археологічні пам'ятки, нумізматики, етнографія, архів, в якому

зберігалися історичні акти, гравюри, малярські твори та ін. [118, арк. 3]. За задумом засновника, при музеї мало бути створено Наукове товариство, яке б вивчало Покуття в історичному, археологічному, етнографічному напрямках [118, арк. 3]. Проте задум колекціонера так і не був реалізований.

У м. Коломиї ідея створити перший український музей була закладена в статуті товариства «Український народний дім». Головним ініціатором будівництва приміщення цього товариства був відомий педагог, громадський діяч Й. Кобринський (1818–1901). Він 25 листопада 1881 р. звернувся до коломийської громади і навколишніх сіл із закликом зібрати гроші на спорудження Народного дому [459]. Більшу частину коштів на будівництво пожертвував сам Й. Кобринський. У ньому він мріяв відкрити музей гуцульського народного мистецтва, для якого було виділено відповідну кімнату. Також у Народному домі мали розміститися майже всі культурні установи Покуття: товариства «Руська бесіда», «Коломийський Боян», жіноча вчительська семінарія, книгарня, театральний зал. У третьому параграфі статуту товариства «Український народний дім» у м. Коломиї зазначалося, що об'єднання «має право утримувати бібліотеку і музей і т. п. культурні і наукові установи» [92, арк. 14].

У 1892 р. збирати засновнику «Гуцульської спілки промислової» в м. Коломиї І. Гарасимовичу було доручено збирати старожитності для заснування музею при Народному домі. Це питання знову було порушено в 1901 р. Задля реалізації цієї ідеї створили комісію, до якої увійшли Л. Кузьма, В. Масляк та Й. Колодницький. У 1902 р. магістрат виділив 300 корон на музей і 270 – на бібліотеку [311, с. 2]. Проте, коли був збудований Народний дім, музею в ньому так і не відкрили.

У листопаді 1926 р. ухвалою музейного відділу Народного дому було вирішено втілити задум Й. Кобринського – заснувати музей, який він вважав, «одним із головних здобутків культури» [93, арк. 2]. Для цього виділили дві кімнати [93, арк. 2] і шафи для зберігання експонатів [93, арк. 1 зв.]. Музей мав бути етнографічного спрямування і складатися з 9 відділів [93, арк. 4 зв.]. З

метою формування колекції, управа Народного дому звернулася із закликом про збирання та пожертвування експонатів для майбутнього музею [93, арк. 5–6 зв.].

Втілити задум Й. Кобринського вдалося його двоюрідному племінникові В. Кобринському. Останній відзначав, що «Коломия була першою, що піднесла думку створення «областного» Музею» [94, арк. 2]. В червні 1926 р. він розробив структуру музею і запропонував її на затвердження управі товариства Народний дім. Ця ідея була здійснена 13 листопада 1926 р., коли на засіданні управи Народного дому затвердили план музею. Очолити заклад доручено В. Кобринському [94, арк. 2].

Для вшанування пам'яті й заслуг людини, яка перша подала ідею та розпочала втілювати її в життя, музей назвали «Український народний музей ім. о. Йосафата Кобринського» [94, арк. 1]. Музейну справу підтримували і представники церкви. Так, у фондах музею збереглися копії листів-подяк за пожертвування допомоги від митрополита А. Шептицького. З одного ми дізнаємося, що ним було подаровано на музейний інвентар три кубічні метри кедрини для українського народного музею «Гуцульщини» імені Йосафата Кобринського при Народному домі в м. Коломії [95, арк. 1–1 зв.]. У часописі «Жіноча доля» управа «Українського народного дому» повідомляла: «... гарячо закликаємо всіх, хто лиш має старовинні намітки, які часом навіть не мають практичної вартості наприклад, як стара ноша, уставки, старі килимчаки і тому подібні речі чи документи – жертвувати все для музею» [304, с. 15].

У процесі становлення музею В. Кобринському доводилося долати різні труднощі. Зокрема, під час своїх відпусток він сам їздив збирати вироби та різні речі побуту жителів Гуцульщини та Покуття. Найчастіше люди дарували експонати, а іноді йому доводилося їх купляти за власні кошти. Крім польових придбань до колекції надходили предмети, що належали окремим особам. Формування збірки для майбутнього музею В. Кобринський почав у 1920-х рр. До збиральницької справи він залучав молодь, простих людей, місцеву інтелігенцію, які надсилали свої експонати, шукали серед населення

оригінальні речі. В місцевій пресі він надрукував низку статей, у яких писав про важливе виховне значення музеїв та висловлював прохання, адресоване широкій громадськості, долучитися до музейної справи [428, с. 47].

Колекції виробів народного мистецтва та побутових предметів передали в дар музеєві 214 осіб [101, арк. 1–4]. Усіх, хто дарував експонати, В. Кобринський ретельно записував [101, арк. 1–4]. Численні пожертвування та експедиційні придбання суттєво позначилися на загальній кількості музейних творів, яких у 1939 р. вже було зібрано 3 828 експонатів. У 1944 р. загальна кількість експонатів становила 4 900 [116, арк. 1].

З протоколу засідання музейної справи дізнаємося, що 1 жовтня 1934 р. було ухвалено виділити під музей спочатку кімнатку – гардеробну, а згодом ще три кімнати на другому поверсі, де розмістили зібрані експонати. Проте через брак приміщення було відкрито тільки три відділи: 1) загально-історичний, 2) Гуцульщини, 3) церковної мистецтва [97, арк. 1].

Відкриття музею мало стати знаковою подією серед громадськості Галичини. На церемонію відкриття було запрошено велику кількість гостей. З архівних матеріалів дізнаємося, що запрошених було близько 160 осіб, зокрема близько 50 осіб з сіл Коломийського, Снятинського, Городенківського повітів [99, арк. 1–1 зв.]. З них 110 особам було розіслано листівками в різні повіти. Серед списку запрошених значилися: І. Свенціцький, Я. Пастернак, єпископ Н. Будка, посол Ю. Чукур, митрополит А. Шептицький, мітрат М. Войцеховський [100, арк. 1–2 зв.], а також всі відомі на той час українські обласні музеї «Бойківщина» в м. Самборі, «Лемківщина» в м. Сянок, «Верховина» в м. Стрию [100, арк. 1 зв.–2].

Офіційне відкриття музею відбулося 31 грудня 1934 р. Розміщувався він у шести кімнатах на другому поверсі Народного дому. Музей був власністю товариства «Руський Народний дім», управа якого надавала деяку грошову допомогу за рахунок прибутків від оренди театральної зали [312, с. 2].

Більшість регіональних музеїв того часу були громадськими. Засновувалися вони в умовах інодержавних колонізаційних режимів, які

різними засобами гальмували розвиток української культури. З дослідження А. Козицької випливає, що в 1930-х рр. саме регіональні музеї стали основними рушіями українського краєзнавчого руху в Галичині [388, с. 134].

Після відкриття музею в м. Коломії з боку польської влади велися постійні утиски [103, арк. 1]. Задля захисту від втручання польської влади в листопаді 1932 р. музей вступив до «Спілки музеїв в Польщі» [104, арк. 1]. Фінансування музею було мізерне. На початку заснування музею в його штаті числилося три особи, які працювали на громадських засадах: О. Кобринська вела відділ етнографії, Ю. Крупська – завідувала бібліотекою, О. Бавмач – здійснювала інвентаризацію експонатів [105, арк. 1]. Відвідуваність музею також була низькою. Так, від 1927 до кінця грудня 1939 р. його відвідало 4 121 тис. осіб [114, арк. 1].

Експозиція музею була організована за схемою: етнографія, церковне мистецтво, праісторія, природничий відділ, історія найдавнішої доби. Найбільше експонатів було розміщено в етнографічному відділі. До нього ввійшли колекції давньої традиційної ноші, вишивки, писанки, домашнє знаряддя та посуд. Більшість експонованих предметів було зібрано на Гуцульщині, проте чимало походили з Покуття.

Набуті предмети фіксували в інвентарній книзі. В ній ретельно заповнені порядковий номер предмета, дата і місце виявлення або придбання, найменування і короткий опис. Так, із першої інвентарної книги 1926–1932 рр. ми можемо прослідкувати надходження експонатів до фондів музею з теренів Покуття. Багато витворів мистецтва було подаровано місцевою інтелігенцією. Серед доброчинців музею були І. Паткевич – директор «Покутського союзу» в м. Коломії, о. С. Михайлів парох із м. Тлумача, о. Пісецький – парох в с. Ольхівці Городенківського повіту, о. Могильницький – парох у с. Глушків того ж повіту, о. В. Комаровський – парох у м. Городенці, В. Пилипець – парох у с. Трійця Снятинського повіту, Монастирський – парох у с. Раковець на Городенківщині, О. Шухевич із с. Тишківці того ж повіту.

Значну частину експонатів складали вироби деревного промислу. Історія надходження багатьох творів пов'язана з іменами відомих особистостей Галичини: професора С. Михайлюка, доктора Т. Недільського, учителя М. Івантишина, директора друкарні М. Бойчука, доктора І. Стрийського, працівників музею – В. Кобринського та М. Дудяк (Сахро) з м. Коломиї, О. Шухевич (с. Тишківці Городенківського повіту), доктора Д. Ткачука (с. Яблунів Косівського повіту) та багатьох інших. Завдяки їхнім дарункам, понад 100 оригінальних пам'яток поповнили збірку відділу в 1930–1940-х рр. Також різьблені предмети старовини дарували і прості селяни: В. Тимінський з м. Печеніжина, В. Лащук із с. Саджавки Надвірнянського повіту, І. Симчич із с. Лючі Косівського повіту, В. Недоходюк з с. Устеріків Косівського повіту, І. Романюк з с. Микуличина Надвірнянського повіту. Загалом близько 70 осіб із сіл Гуцульщини та Покуття збагатили збірку на 90 творів [396, с. 29].

Музейні твори сакрального мистецтва походили переважно з теренів Гуцульщини. В меншій кількості вони представлені з Покуття. Вказані пам'ятки покутського походження були привезені із сіл Коломийщини Виноград, Нижній Вербіж, Воскресінці, Тростянка, Ганів, Семаківці.

Окрему групу художніх об'єктів збірки становить дерев'яна скульптура народних та професійних майстрів XVII–XX ст. Особливе місце в ній належить творам Школи деревного промислу, що існувала в м. Коломиї в 1894–1914 рр.

Музейна збірка має також унікальну колекцію пам'яток професійного і народного релігійного малярства з Гуцульщини та Покуття. Колекція репрезентує ікони, виконані на дереві та полотні, з різних місцевих осередків.

Унікальною є колекція ікон на склі, які в Україні з'явилися в середині XIX ст. Найбільшого поширення набули на Буковині, Гуцульщині, Покутті. Побутували вони виключно в інтер'єрах гуцульських та покутських сільських осель. Традиційно на них зображали особливо шанованих святих: святого Миколая, Юрія Змієборця, Богородицю Годувальницю, Великомученицю Варвару.

До музейної збірки потрапили образи і з теренів Покуття. Серед них вирізнялися ікона «Розп'яття, Мадонна з Дитятком, св. Миколай» із с. Корнич Коломийського повіту (дарунок о. Донігевича), ікона «Богородиця з Дитятком» із с. Торговиця Городенківського повіту (дарунок о. В. Пилипця з с. Трійця Снятинського району).

Також колекція містила збірку іконопису з сформавану з пам'яток другої половини XVII – початку XX ст. призначені для інтер'єрів храмів. Характерно, що на Покутті народні майстри працювали двома техніками – хатні ікони писали і на дереві, від XVIII ст., а також на полотні, а в XIX ст. – на склі. Давні ікони призначалися насамперед для інтер'єрів храмів. Ікони на склі переважно прикрашали сільські оселі [424, с. 225].

До музейної колекції ввійшли пам'ятки нашійних і нагрудних прикрас та персні XVIII – початку XX ст. із сіл Коломийщини та Снятинщини. Зокрема, одна з архаїчних жіночих прикрас – згарда. Давнім видом народного мистецтва Гуцульщини та Покуття є художнє оброблення шкіри, яке тісно пов'язане з художнім обробленням металу [448, с. 135]. В колекції представлені вироби з шкіри: торбини-тобівки, жіночі та чоловічі пояси з сіл Попельники, Матіївці, Сопів.

Широко репрезентована в колекції музею гуцульська і покутська кераміка. Представлено багато форм ужиткового посуду – мисок, горщиків, тарілок, а також декоративних предметів – тарелів, дзбанків, свічників, кахлів для облицювання печей. Збірка кераміки м. Коломиї налічує понад тисячу творів і представлена виробами невідомих народних майстрів і творами випускників Коломийської гончарної школи (1876–1914). Вперше на кахлях К. Словіцького з м. Коломиї спостерігаємо поєднання двох технік: риткування і фляндрування [353, с. 175].

Значну частину колекції становлять елементи одягу з сіл Ясенів-Пільний, Тишківці, Топорівці, Поточище, Незвизько, Семенівка, Чернятин Городенківського та Рудники, Іллінці, Задубрівці, Ганьківці, Тулукив, Келихів

Снятинського повіту. Зібрано взірців одягу з Тлумацького повіту, зокрема, є ноша з м. Тлумача, с. Балинців, с. Гарасимова.

Серед поясного одягу можна назвати чоловічі полотняні штани жіночі запаски, опинки, фартухи, спідниці; серед верхнього одягу – барбараки, кептарі, сердаки. Окрему групу становлять чоловічі та жіночі головні убори – перемітки, ткані та фабричні хустки, солом'яні капелюхи, а також доповнення до одягу, ткані пояси, сумки-«дзьобеньки». Серед жіночого одягу вирізнявся давній стрій із с. Серафінці Городенківського повіту. Заміжні жінки носили на голові малі чепці, що нагадують фези [409, с. 284].

У збірці текстилю представлено також інтер'єрні тканини – скатертини, верети, рушники, наволочки-«пішви». Покутські верети певною мірою споріднені з гуцульськими, однак вони значно стриманіші за декором, дещо лаконічніші за кольоровою гамою.

Найбільше репрезентовані у збірці вишиті чоловічі та жіночі сорочки. Цікавими є спогади дочки В. Кобринського про те, як формувалася музейна колекція. Так, одними з перших надходжень у фонди музею з теренів Покуття був традиційний одяг та вишивка зі Снятинського та Городенківського повітів [409, с. 284].

Локальною специфікою відрізнялися вишиті сорочки з сіл Русів, Карлів, Видинів, Балинці Снятинського повіту. В цих селах сформувалися свої особливості вишивання за колоритом і технікою. Вишивки виконані білою ниткою, звідки й походить назва техніки вишивання «більцеві» або «прорубувані». Використовували також техніки гладь, виколювання та вирізування, мережки. Розміщували вишивку вгорі рукава, на уставках, інколи сорочку зашивали по цілому рукаві й пазусі й прикрашені білим гаптом; мотив на таких сорочках геометричний. Вишивання шовком зустрічалося в околицях с. Серафінців Городенківського повіту. Темно-сині та червоні барви у вишиванках переважають у с. Гвіздець Коломийського повіту. Орнамент покутської вишивки переважно геометричний. Доповнення багатого

етнографічного матеріалу становили весільні строї, віночки «княгині», дружок, деревце та весільний коровай [409, с. 287].

У 1920–1930-х рр. були створенні музеї і представниками польської інтелігенції. Зокрема – це музей у м. Станиславові і в с. Жабйому (тепер смт. Верховина Івано-Франківської обл.), зібрані в них експонати української культури трактувались як польські. Загалом, до 1939 р. в області налічувалося 16 тис. експонатів, 6 музейних приватних збірок, що налічували близько 5,5 тис. експонатів [346, с. 148].

У зв'язку зі створенням і успішною діяльністю крайового музею в м. Коломії і в інших повітах Галичини впродовж кінця 1920 – першої половини 1930-х рр. були організовані відповідні музейні комплекси. Так, на 1938 р. діяло 11 таких установ [113, арк. 4]. Починаючи з 1931 р., були започатковані з'їзди українських музеологів, на яких у переважній більшості розглядалися питання збирання та збереження експонатів у тому чи іншому етнографічному краї.

Черговий VI-й з'їзд українських музеологів було заплановано провести в м. Коломії в 1938 р. Цьому передувала велика робота щодо організації заходу, в якій активну участь взяв В. Кобринський, який очолив оргкомітет. З огляду на попередні практики проведення таких з'їздів, оргкомітет звернувся до керівництва Станиславівського воєводства з проханням дозволу на проведення заходу [112, арк. 3–5]. Однак польська влада заборонила проведення з'їзду. В. Кобринський з цього приводу згадував, що «хоч воєводство заборонило відбуття нашого з'їзду, то мимо цього поліція не показувалася та не перешкоджала в наших нарадах. Аж після я дізнався, що староста виїхав з Коломії на час нашого з'їзду та нароком не видав жандармерії зарядженням розганяти українських музейників» [112, арк. 10].

З'їзд все-таки відбувся 5–6 червня 1938 р. На нього прибуло 341 особа, з яких оргкомітет 37 осіб поселив і забезпечив харчуванням за власний кошт [112, арк. 11]. Першого дня були виголошені реферати щодо методології музейництва загалом, водночас на другий день виступи стосувалися

безпосередньо Покуття. Серед виступаючих вирізнялися теми І. Крип'якевича про загальний нарис бувальщини краю, В. Залозецького про візантійські архітектурні особливості регіону, Р. Герасимчука про картографічні методи в етнографічних відділах музеїв [112, арк. 5–6].

Як згадував В. Кобринський, «на з'їзд зійшлося громадянство дуже численно, а найважливіше, що між присутніми було багато хліборобів» та «мимо всяких перешкод і воєводського наказу відбувся музейний з'їзд і став культурним здобутком і то у великій мірі» [112, арк. 12]. Загалом «відбувся коломийський з'їзд насправду дуже величаво і славно і на присутніх зробив дуже миле враження» [112, арк. 9 зв.].

Таким чином, в кінці 1930-х рр. етнографічне вивчення Покуття відбувалося через наукову і організаційну діяльність українських музеологів.

Важливим джерелом накопичення народознавчого матеріалу на Покутті була періодика міжвоєнного періоду. Відзначимо, що в досліджуваний час не було місцевого спеціального періодичного видання, яке би популяризувало і друкувало етнографічні матеріали.

В періодичних виданнях 1920–1930-х рр. висвітлювалися питання про господарську діяльність, окремі аспекти матеріальної (одяг, житло), духовної (календарна та сімейна обрядовість) культури, громадського побуту. В цей період у різних повітах Станиславівського воєводства виходили політичні, науково-літературні журнали та газети, календарі. Зокрема: «Жіноча доля», «Нова хата», «Гуцульське слово», «Голос Покуття», «Наша Батьківщина». Більшість із них були органами окремих товариств і організацій. Проте серед них не було жодного спеціалізованого видання для популяризації і поширення етнографічних знань.

Одним із періодичних видань того часу з постійною етнографічною рубрикою був ілюстрований щомісячник «Жіноча доля». Виходив він в м. Коломії протягом 1925–1935 рр. за редакцією О. Кисілевської; створений з ініціативи Коломийської філії Союзу українок. На сторінках видання публікувалися національно-освітні статті, етнографічні розвідки, літературно-

художні та публіцистичні матеріали. Основним завданням журналу було національно-патріотичне виховання селянок та робітниць. У період існування «Жіночої долі» помітне тяжіння не стільки до емансипації жінок, скільки до піднесення їх загального рівня, світогляду, спрямованих на плекання національного свідомого покоління [364, с. 75].

З номера в номер друкувалися статті та розвідки етнографічного характеру. Значний інтерес викликають публікації, присвячені традиційному народному одягу. Зауважимо, що в другій половині XIX ст. українська інтелігенція почала активно цікавитися пам'ятками старовини: досліджувати давні акти, документи, рукописні книги, записували і публікували народні пісні, легенди, перекази, звичаї та обряди. Приватні колекції поповнювалися стародруками, давніми монетами, зразками археології, зброї та народного одягу. В цей період відбувалися своєрідні покази народної ноші. Головною метою таких заходів було не тільки показати народне вбрання, але й привернути увагу до виробів народного мистецтва.

З посиленням в Галичині польського шовінізму від середини 1920-х рр. вечори народної ноші перестали проводитись. Наприкінці 1920-х рр. постала проблема відродження таких показів. Зауважимо, що наприкінці 1930-х рр. народний одяг носили дуже мало, а здебільшого народний стрій старші люди тримали на похорон. Ці передумови спонукали філію Союзу українок організаторськими зусиллями редакції журналу «Жіноча доля» в 1932 р. відновити вечори народної ноші.

Так, у статті «Вечір народної ноші в Коломиї» повідомлялося, що 19 квітня 1936 р. у місті відбувся «Вечір народної ноші». У публікації наголошувалося, що це було «перше велике і особливе свято». До коломиянок долучилися жінки майже з усіх сіл Коломийщини. Був проведений конкурс традиційної святкової ноші. В результаті огляду журі виділило весільні віночки молодих зі сіл Ключів та Вербіж на Коломийщині. Молода з с. Ключева мала складний весільний головний убір, зроблений з гусячого пір'я, позлітки, барвінку і квіток. Голову молодої з с. Вербіжа прикрашав вінок із квітів на довгих стеблинах. Одяг з

с. Воскресінців вирізнявся дуже цікавими рантухами. На конкурс із покутських сіл Дебеславці, П'ядики, Сопів, Княждвір, Яблунів, Слобода-Рунгурська було вислано по одній або по двоє представників. Ці села вирізняли доморобні тканини на запасках чи рантухах: «Ткані у вузькі смужки, надзвичайно згармонізовано в красках» [298, с. 12]. Окрему групу становив одяг із с. Березів. У народі вони себе називали «березуни», які мали давнє шляхетське походження і характерну ношу. Так, жінки носили червоні спідниці – «хмари», які спадали рясними фалдами вниз. На думку автора, одяг «березунів» за кроєм подібний до міщанського вбрання [298, с. 13].

Проблема збереження традиційного народного одягу була порушена в статті «Наші свята селянки». В заході брали участь 32 народні гуртки Союзу українок. Обов'язковим дійством цього свята був показ у народному одязі з різних сіл Коломийщини. Жіночі товариства продовжували популяризувати та зберігати народні убори, які, на думку організаторів були «не порушені ані трішечки модою» [317, с. 6].

У публікації «Вечір народної ноші» українське населення краю закликали до збереження традиційного одягу. Була підготовлена відозва до музеїв, в якій зазначалося, що «наші музеї повинні рятувати та добувати для себе те, чого вже сьогодні не витворює наш народ» [299, с. 11]. У статті наголошувалося, що не тільки народний одяг потребує збереження і популяризації, але також потрібно зберігати і вивчати народні танці, пісні, які, на думку автора, «ще не цілком використано і схоплено з народу» [399, с. 11].

У статті «Виставка виробів народного мистецтва в Коломії» зазначено, що філія Союзу українок жваво брала участь у виставковій діяльності в м. Коломії. Наголошено на тому, що серед традиційних килимів, ліжників, подушок і т. п. вперше експонувалася жіноча біжутерія – срібна бронзолета і перстень, декоровані кольоровим металом і ніжним бісером. Як зазначила автор, «ефект надзвичайно гарний – кращий як у давніх кавказьких виробках» [321, с. 10]. У статті «Наше мистецтво» описана виставка у м. Львові. Показовою на ній була

експозиція, організована в Покутському музеї в м. Станиславові, де більшою мірою було представлено покутське мистецтво [318, с. 8].

Поряд із виставковою роботою, важливою ділянкою зацікавлень жіночого товариства Союзу українок була музейна справа. В одному з номерів редакцією журналу було надруковано заклик долучитися до збиральницької діяльності цінних експонатів народного мистецтва для того, щоб створити музей у м. Коломії [304, с. 15]. У статті «Десятиліття музею Гуцульщина» авторка наголошувала на великій значимості його створення. Так, В. Кобринського – засновника музею авторка назвала «організатором і душею музею» [303, с. 13]. Згадано і простих селян, які своїми пожертвами долучилися до створення музею в м. Коломії. Ними було подаровано два чумацькі вози, що з покутських теренів вивозили сіль. Зокрема, це хлібороб І. Ровенчук з м. Печеніжина, а другий – український шляхтич І. Березовський-Симчич із с. Верхнього Березова. Останньому за віз євреї давали 100 злотих, проте він безкоштовно віддав його українському музеєві [303, с. 13].

В етнографічному нарисі О. Дучимінської «Великодні звичаї в селі Рунгурах Коломийського повіту» описано давні великодні звичаї, обряди, повір'я про підготовку і проведення великодніх свят на покутсько-гуцульському пограниччі [302, с. 4–5].

Ще один жіночий часопис «Нова хата» ставив собі за мету досліджувати та зберігати традиційне мистецтво українського народу. Видання засновано 1922 р. і було органом львівського жіночого промислового кооперативу «Українське народне мистецтво». Основне завдання часопису – усвідомлення і переконування найширших верств суспільства про цінність народної творчості та через пропагування сучасного застосування як автентичних зразків народного мистецтва, так і його традиційних особливостей у новостворених виробках [387, с. 884]. Редколегія часопису наголошувала, що видання засноване з метою «... ширити, плекати і популяризувати народне мистецтво настільки, щоб воно стало необхідним щодня, а не лише на свята» [387, с. 885–886].

У кожному номері часопису публікувалися статті та розвідки з етнографії та фольклору. З-поміж іншого в центрі уваги кооперативу та редакції журналу був національний одяг. У журналі друкувалися матеріали про регіональні особливості вбрання, звіти з вечорів «Народна ноша». Розуміючи важливість збереження автентичного народного одягу, редактори видання стали організаторами збиральницької роботи. Вони розробили анкети для збору інформації про народний стрій, які друкувалися в журналах впродовж 1930 р. [387, с. 886].

У статті «Народний одяг» пропонували для популяризації народного одягу влаштовувати вечори його носіння. На одному з таких вечорів був представлений жіночий та чоловічий одяг з Наддніпрянської України, Придністерського Поділля, Покуття, Буковини та Гуцульщини. Серед продемонстрованих комплектів жіночого одягу зразки з Покуття були відзначенні двома нагородами. Так, стрій зі с. Серафінці Городенківського повіту (автор М. Велигорська) було визнано як найстильніший, а стрій молоді з с. Тишківці того ж повіту (У. Старосольська) – як найбільш мальовничий [316, с. 2]. Журі відмітило також строї з с. Русів Снятинського повіту та с. Чернелиця, с. Гвіздець, с. Ясенів-Пільний, с. Чернятин Городенківського повіту [316, с. 2]. На думку автора статті, вечори народних обрядів представляли велику культурну цінність, громадянство могли побачити красу народної творчості, що поволі переводилася і переставала бути доступною для широких верств населення [316, с. 2].

Тему народного вбрання порушила І. Гургула в публікації «Українська народна ноша». В ній вона охарактеризувала частини поясного одягу. Загалом на Гуцульщині носили запаски. На Поділлі, Покутті, придністерському Поділлі, Буковині поширені обгортки, або «горбортки» місцевим говором [310, с. 2]. Окрім цього, авторка зауважила, що давнім традиційним поясним одягом являлася спідниця. На Покутті, Бойківщині, Лемківщині було поширене рясування цілої спідниці вздовж з гори додолу. На Городенківщині рясували також вовняні опинки й запаски, і спідниці з грубого полотна [310, с. 3–4].

На сторінках «Жіночої долі» були надруковані й розвідки, присвячені господарським допоміжним заняттям. Мова йде про статтю І. Свенціцького «Давні килими Галичини». Автор зауважив, що характерною рисою галицького килима є перевага геометричного орнаменту. На думку автора, геометричний орнамент свідчить про «первісні споконвічні вироби нашого килимарства» [324, с. 1]. Школи домашнього мистецького промислу в м. Коломії та м. Вижниці внесли чимало шаблонів у народне мистецтво, зокрема, це стосувалося орнаменту. У школах запозичували візерунки болгарських, сербських, румунських і боснійських килимів [324, с. 1–2].

Автор стверджував, що для території, де сходяться Покуття, Буковина, Поділля, були характерні килими з контрастними смугами на чорному тлі. Здебільшого їх виготовляли кустарники-самоуки. Мотиви галицького килимарства такі: на Гуцульщині й на Покутті – площинні, «немов барвних хвиль і ритмічних віток»; на Поділлі – геометризovanі рослинні з квітчастими зірками [324, с. 2].

Для популяризації гончарства була опублікована стаття «Дещо про народну кераміку». На думку автора, цей промисел зазнавав різних культурних впливів. Найбільшими осередками народного гончарства були Полтавщина, Гуцульщина, Покуття (Снятинщина) [296, с. 3].

З публікації «По виставці українського народного мистецтва в Данцігу» дізнаємося, що на цьому етнографічному форумі в м. Данцігу (м. Гданськ) роботи представляли кооперативи «Українське народне мистецтво» та «Гуцульщина» в м. Косові. Організацією і технічною частиною займався комітет товариства «Просвіта». На виставці експонувався народний одяг, килими, обруси, подушки, доріжки з Буковини, Покуття, Гуцульщини, Лемківщини, Бойківщини. З теренів Покуття демонструвався одяг із сіл Городниця та Тишківці Городенківського повіту [322, с. 2]. Доповнювали експозицію кілька малюнків покутських переміток, виконані О. Кульчицькою. Для відвідувачів стояв стіл з літературою, етнографічні, політичні, географічні мапи України [322, с. 3].

У статті «По виставці українського народного мистецтва у Станиславові» розповідається про етнографічний захід, проведений 29 березня 1931 р. у залі «Бесіди». На виставці експонували вишивки різних етнографічних районів. На манекенах демонструвався народний стрій з Покуття. Доповненням до одягу були поодинокі предмети народної ноші і навіть домашньої обстановки. На думку автора, найкраще було представлено Городенківський повіт. З цих теренів продемонстровано жіночий та дівочий строї з с. Серафінці. Так, цікавим був збережений давній головний убір – «феза». Його одягали на голову й обвивали зверху білим тканим рантухом. Традиційно жінки з цього села поверх вишитої сорочки носили «ріклю», а також «катанки» [323, с. 5]. Статтю супроводжують світлини з виставки.

Завдання виставки – ознайомити громадськість з народним мистецтвом, яке повинно стати невід’ємною частиною хатньої обстановки. Для кооперативів цей захід дозволив ознайомити міське населення з народною ношею околиць, спонукав заснувати нові осередки кооперативів вишивання. Виставку відвідало 500 осіб та учениці всіх українських дівочих шкіл м. Станиславова [323, с. 6].

Окреме місце в публікаціях займали питання безпосередньої організації етнографічної справи на місцях. Так, у статті «З приводу виставки народного мистецтва в гімназії С. С. Василянок» вказувалося, що при дівочій гімназії сестер василянок у м. Львові організовано шкільний етнографічний музей. Заснування його автор прирівнював до культурологічної цілі. Етнографічна колекція в гімназії складалася з одягу, вишивок, тканин, писанок, зібраних з усієї території України. Серед них була колекція вишивок зі Снятинщини, головні убори з Городенківщини. Доповнювали її ткані покутські гобортки, пояси, перемітки [309, с. 3]. Автор зазначив, що етнографічна збірка мала для школи й практичне значення. Так, при навчанні рисунків учитель міг використовувати готові зразки народного орнаменту й колористики для ілюстрування своїх вказівок, а під час виконання ручних робіт – застосовувати оригінальні народні візерунки та навчати різних технік вишивання [309, с. 3].

У матеріалі «Народні вишивки в нашій хаті» наголошено на важливості її використання в домашньому інтер'єрі. Окрім одягу, українці з давніх часів декорували вишивкою скатертини, рушники, фіранки. Авторка зауважила, що «потрібно позбутися пересуду, начебто чужі вишивки кращі». Вона навела приклади шанобливого ставлення до народного мистецтва в інших країнах, зокрема згадала, що у шведів, румунів він ввійшов в побут інтелігенції [313, с. 1].

Аналізуючи особливості кожного етнографічного району, Л. Бурачинська зазначила, що вишивки різних районів відрізнялися один від одного кольоровою гамою і візерунками. Кожна окрема група вишивок з Буковини, Покуття, Гуцульщини, Бойківщини поставала «зі своїм питомим мистецьким обличчям» [313, с. 2]. Так, «гуцульська вишивка є найбільш відома і найбільше досліджена з усіх українських стилів». Покутська вишивка важка і темна, «як земля яку тут орють». У кольоровій гамі переважають темно-вишнева, «кукурудзяна» та ще якась особлива жовтаво-червона барви. Вишивкою прикрашали найважливіші для родини речі – подушки, ковдри, скатерті, рушники [313, с. 3].

Публікації з народознавчою тематикою з'являлися і в «Гуцульському слові». У статті «Музей «Гуцульщина» в Коломиї» інформувалося, що 31 грудня 1934 р. відбулося відкриття і посвячення «Українського Народного Музею – «Гуцульщина» ім. о. Й. Кобринського». У публікації наголошувалося, що це подія «великої ваги для української нації, а зокрема для Покуття та Гуцульщини» [314, с. 2]. Зазначалося, що на відкриття музею було запрошено відомих вчених І. Свенціцького, Я. Пастернака, які виступили з цінними науковими рефератами про історичне минуле Покуття і Гуцульщини [314, с. 2].

Таким чином, проведення етнографічних, сільськогосподарських та промислових виставок в останній чверті XIX – початку XX ст. стало предтечею започаткування та організації музейницької справи на Покутті в міжвоєнний період. Створенню музею в м. Коломиї сприяла консолідація місцевого українства, яке прагнуло зберегти зразки матеріальної культури населення

краю. Популяризації покутської традиційної культури також сприяли публікації у місцевих періодичних виданнях, які на своїх сторінках висвітлювали традиційну ношу, допоміжні господарські заняття та окремі елементи обрядодій.

Література до розділу

1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 39, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 77, 78, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 108, 112, 113, 114, 116, 117, 119, 118, 120, 121, 122, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 196, 203, 204, 210, 211, 212, 216, 218, 223, 224, 225, 229, 230, 233, 237, 240, 275, 276, 289, 293, 295, 296, 298, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 314 315, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 224, 229, 324, 328, 344, 345, 346, 352, 353, 354, 356, 364, 369, 377, 386, 387, 388, 396, 398, 399, 408, 409, 418, 420, 424, 428, 429, 430, 432, 433, 446, 448, 450, 451, 455, 456, 457, 459, 480, 484, 485, 486.

РОЗДІЛ 4.

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА ПОКУТТЯ У РОЗВІДКАХ ПОЛЬСЬКИХ ВЧЕНИХ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ ХІХ СТ. – 1930- Х РР.

4.1 Культура та побут населення краю у науковій спадщині О. Кольберга

Чільне місце в етнографічному дослідженні Покуття останньої чверті ХІХ ст. належить польському науковцю і фольклористу Оскару Кольбергу (1814–1890). Його наукова діяльність мала вагомий вплив на становлення польського народознавства. Він один з перших заклав наукові основи фольклористики та етнології, розробив свою методику накопичення емпіричних матеріалів та методологію досліджень.

О. Кольберг етнографічно описав польські етнічні території. Проте його збиральницька діяльність не обмежувалася лише ними. Народознавчі дослідження вченого охоплювали українські етнічні землі: Волинь, Поділля, Полісся, Холмщину, Підляшшя, Гуцульщину та Покуття. До сфери його зацікавлень належала традиційна та духовна культура поляків та інших народів, зокрема українців. Загалом наукова спадщина вченого становить понад 80 томів праць.

Із українських територій найбільше уваги О. Кольберг приділив Покуттю. Експедиційні дослідження цим краєм здійснювалися впродовж 1870, 1876, 1877 і 1880 рр. за підтримки Краківської Академії наук [261, s. IX]. У звіті до Краківської Академії наук він повідомляв, що головним пунктом його перебування його на Покутті було с. Чортівець Городенківського повіту, який був власністю В. Пшибиславського [261, s. X]. Результатом його студій став вихід чотиритомника «Рокусіє» («Покуття»). Відмітимо, що народознавчими

матеріалами збагатила розвідку і етнографічна виставка, яка відбулася 1880 р. у м. Коломиї [255, s. XI–XII].

Слід зауважити, що О. Кольберг включив до своєї праці інформацію, яка не належить до цього етнографічного району, зокрема, це відомості про населенні пункти сусідніх етнографічних районів – села Борщівського повіту, м. Станиславів, м. Галич, м. Заліщики, м. Сігет, м. Яблунівку. Польський народознавець у своїй праці також охопив етнографічне пограниччя Покуття з Гуцульщиною, Опіллям, Поділлям та Бойківщиною. Так, дослідник, описуючи одяг гуцулів, наводить приклади ноші з Покуття [259, s. 129]. Разом згруповані і пісні цих теренів [260, s. 49, 50, 84, 92, 96, 104, 163].

Свою працю «Покуття» О. Кольберг написав за певним планом. Метод регіонального дослідження, підвалини якого запровадив та активно використовував у своїй роботі польський збирач, став визначальним у народознавчій науці кінця XIX – початку XX ст. Особливо детально проаналізував методику польового збору матеріалу і фіксацію інформації польського дослідника І. Франко. Він високо оцінив чотирьохтомний компендіум «Покуття» і його роль у розвиток української фольклористики [226, с. 348–350]. Схвальну оцінку на перші два томи монографії «Покуття» висловив Ц. Нейман. Так, на його думку, О. Кольберг «завжди дає такий повний і різноманітний матеріал, викладає і групує його з таким знанням справи, що цей сухий грубий етнографічний матеріал сприймається читачем як цілісний образ» [436, с. 484]. Проте висловив окремі критичні зауваження, зокрема про недостатнє знання української мови та невпорядкований пісенний матеріал.

Зауважимо, що вказана публікація була єдиною комплексною розвідкою того часу, яка висвітлювали всі сфери духовної та матеріальної культури покутян. Значним досягненням праці О. Кольберга є те, що в ній наявна докладна паспортизація відомостей, зібраних під час етнографічних експедицій. Польський вчений звернув увагу не тільки на обрядовість населення Покуття, але також на висвітлення проблематики народного будівництва, медицини, демонології.

У першому томі праці О. Кольберг ґрунтовно описав територіальні межі Покуття та історію їх формування. Для етнографічного окреслення краю він послуговувався відомостями польських і українських дослідників А. Кіркора, В. Поля, А. Бельовського, І. Шараневича [255, s. 3]. З цього приводу О. Кольберг писав, що Покуття в ширшому значенні – це край, що становить давні землі задністерської Галичини. Пізніше до теренів Покуття входили Коломийський та Станиславівський повіти (від гір аж до р. Дністра) [255, s. 4].

Вчений зауважив, що населення краю було переважно руське (українське), воно здебільшого проживало в селах. Проте з етнографічного погляду на території Покуття мешкали три різні етнографічні типи, які відрізнялися вбранням, мовою і звичаями. Південну частину Покуття заселяли гуцули, північну – русини галичани, східну в Коломийському повіті – русини покутяни. Як зазначив О. Кольберг, основною ознакою гуцулів був гуцульський сірак, гугля, кептар, кресаня, натомість у покутських русинів – чорний сірак і перемітки в заміжніх жінок. Межа цього вбрання тягнеться аж до м. Надвірної через м. Отинію і с. Хотимир Товмацького повіту, а потім від р. Дністра аж до м. Заліщиків, обіймаючи повністю Коломийський повіт та частину Станиславівського й Бережанського. Північніше від м. Отинії (в м. Станиславові, м. Галичі і т. п.) у жіночому вбранні появляються намітка і загалом спостерігаються відмінності в сіраку, які були бурі, сірі, попелясті [255, s. 17].

О. Кольберг окреслив антропологічні відмінності населення Покуття. Вчений визначив темперамент мешканців краю як сангвістичний [255, s. 18]. Для громадського життя покутян були характерні проведення ярмарків і празників [255, s. 21].

Характеризуючи національний склад населення Покуття, О. Кольберг писав, що, крім українців, тут проживали представники ще чотирьох етнічних громад: поляки, німці, євреї, вірмени.

Окрему громаду на Покутті становили поляки. На даній території їх називали мазурами, які зберегли свої звичаї і релігію, хоча в побуті вони

послугувалися руською мовою [255, s. 26]. Під м. Коломиєю мешкали також німецькі поселенці. Там існували дві великі колонії – «Багінсберг (євангелісти) і Маріямгільф (католики)» [255, s. 26]. Місцеві мешканці любили їх за працьовитість і цінували їх порядок, однак взаємини з німцями не налагоджували [255, s. 27].

До іноетнічних поселенців-християн учений відносив і вірмен. Найчисельнішими були вірменські осередки в м. Кутах, м. Городенці, м. Снятині, м. Тисмениці, м. Лисці. Вони традиційно займалися торгівлею та кушнірством. На місцях поселень вірменська громада посідала вагоме місце серед інших, тому що володіла значним майном, а декотрі з них належали до найзаможніших. Місцеві мешканці недолюбливали вірмен; прикладом слугували численні приказки, які про них складав народ: «Де в селі вірмен, там і на толоці трава не росте» [255, s. 26].

Досить великою була і єврейська громада, що займалася здебільшого торгівлею і лихварством [255, s. 27]. Як зазначив О. Кольберг, «тут немає жодного села, де би не «шинкували» і не мешкали цілими родинами, а подекуди і цілими громадами» [255, s. 28]. У сповідуванні вони дотримувалися власної релігії, користувалися своїм письмом, єврейські чоловіки ревно ставилися до носіння традиційного строю [255, s. 28]. Часто на Покутті з'являлися і цигани, які, в основному, займалися ковальством [255, s. 28].

Таким чином, О. Кольберг детально проаналізував етнічну стратифікацію населення Покуття, окреслив особливості соціальної організації та життєдіяльності національних громад, які мешкали в краї.

Чільне місце в етнографічному вивченні Покуття О. Кольберга посідає опис традиційного одягу місцевого населення. Дослідник зазначив, що вбрання мешканців низин і підгір'я Покуття, попри різноманіття дрібних речей загалом таки досить одноманітне й подібне. На його переконання, різниця є лише в крою сіряків для обох статей і в перемітках. Вчений писав, що одяг виготовляють у домашніх умовах з вовни власних овець, льону, конопель, врешті купленої бавовни (заполоч) [255, s. 35].

О. Кольберг детально описав жіноче та чоловіче вбрання, одяг парубка і дівчини. Для цього він використав свої польові етнографічні матеріали, почерпнуті з сіл: Чортовець, Ясенів-Пільний, Серафинці (Городенківського повіту), Вокресінці, Шепарівці, Загайпіль, Мишин Печеніжин, Верхній Березів (Коломийського повіту), Добрівляни, Печорна (Заліщицького повіту), Іванкове, Вовківці, Дзвенигород, Сапогів, Верхняківці (Борщівського повіту) [255, s. 40]. До того ж етнографічна виставка 1880 р. дала нам змогу проілюструвати його знання як народного костюма місцевих мешканців, так і окремих елементів убрання дрібної шляхти й міщан. З них найцікавішими були строї з сіл Загайполя, Мишина, Печеніжина, Верхнього Березова, Серафинців [255, s. 42–45]. З безлічі поодиноких варіацій одягу, експонованого на виставці, на увагу заслуговують і окремі речі [255, s. 45–46].

Видатний польський народознавець досліджував також покутську вишивку. Він подав назви місцевих технік вишивання, зокрема, вчений зауважив, що на виставці 1880 р. був збірник з взірцями вишивок з жіночими сорочками (уставками) Пшибиславського – з назвами та усталеними їх найменуваннями в покутських селах [255, s. 47–49].

Окремо в його праці висвітлено харчування. Для забезпечення потреб у їжі покутські селяни найбільше вирощували картоплю та кукурудзу. На зиму кукурудзу складали в кошики у спеціально збудованих кошницях, а картоплю – у викопану в землі яму з дверцятами та навісом. У коморі зберігали харчі – квасолі, капусту, буряк, муку, пшоно, а багаті селяни – ще й солонину. Власники корів мали молоко сир та сироватку, які продавали або обмінювалися ними при урочистостях [255, s. 50].

Улюбленими стравами покутян були «гижка», або студенець. Як зауважив О. Кольберг, подавали її лише на свята або продавали малими порціями під час ярмарку [255, s. 50]. Другою важливою стравою були голубці. Найбільш поширеною овочевою культурою являлася кукурудза. Для цього насіння з качанів очищали і підвішували для сушіння перед хатою під стріхою або на жердках у хаті. Качани, призначені для їжі, перемелювали на муку, з якої

варили кулешу та пекли хліб малай [255, s. 51]. Пшеничний хліб (калач) вживали тільки на свята. В кожній родині прийнято було їсти з одної великої сімейної миски, яку ставили на застелений скатертю стіл. Для їжі використовували дерев'яні ложки, а ножі долучали тільки для м'яса і хліба, виделок не було [255, s. 52].

О. Кольберг описав народну архітектуру Покуття. Помешкання називали хатою, яка була з обійстям, а при ньому – город. Заможніші селяни мали біля хати стодолу, стайню, корник та хлівець для свині [255, s. 59]. Селянську хату більшість селян закладали без фундаменту. Будували її між чотирма «слупами». Величина хати залежала від кількості встановлених козлів. Велику хату будували з 6–7 пар кізлів, малу – з 4–5 кізлів. Стіни хати встановлювали з кілків, яких було близько 20 штук на одній стіні. Відгороджувалися вони один від одного «валками», або пучками соломи перемашеної глиною, або намулом річковим чи навіть вуличним болотом. Валки в міру укладання вирівнювали жовтою глиною, а потім замащували вапном. Учений писав, що таку оселю 20 сусідів може обробити такими валками протягом одного дня за випивку та їжу [255, s. 55]. Хати будували і в зруб з круглого дерева в замок. Такі хати були дорожчими, тому їх було значно менше. Накривали хати грубою соломою [255, s. 56]. Дослідник зафіксував, що хата ділилася на три частини: сіни, кімнату і комору. Важливу функцію в хаті відігравав сволок, на якому вирізьблювали хрест, дату, ім'я та прізвище господаря [255, s. 57].

О. Кольберг описав традиційне подвір'я на Покутті. Він зауважив, що обійстя обведене плотом, в якому є ворота; у заможних замість воріт була брама з залізним замком. Часом біля неї або біля воріт була хвіртка, на якій дьогтем наносили чорний хрест – як захист від чорта і чарівниць. Такий самий хрест ставили і на дверях стайні або шопи [255, s. 60].

Польський етнограф окреслив господарські заняття місцевого населення. В даному регіоні переважало сільське господарство. Тому спосіб господарювання на Покутті, на думку О. Кольберга, є подібний до опису В. Завадського на Поділлі. Умовою для цього є схожість ґрунту, на якому добре родила

кукурудза, що була основною поживою для жителів низин Покуття і гірських мешканців [255, s. 62].

Вчений показав систему обробітку землі. Він зафіксував, що землю орали волами, рідше кіньми. Якщо земля була важка для орання, то впрягали два воли [255, s. 63]. О. Кольберг проаналізував традиційний транспорт на Покутті. Сухопутними засобами пересування слугували вози і сани. Вози були двох типів: кінний і воловий [255, s. 66–67].

Одне з чільних місць у дослідженнях О. Кольберга займала календарна та сімейна обрядовість. На той час звичаї та обряди з Покуття не були предметом окремих студій ні українських, ні польських народознавців. Про них фрагментарно писали в періодичних та фольклористичних виданнях Г. Ількевич, В. Залеський, Ж. Паулі.

О. Кольбер висвітлив цикл традиційних покутських свят, описав їх у календарній послідовності, починаючи від Різдва і закінчуючи зимовим Миколою. Дослідник детально розкрив святкування Різдва й Великодня. Зокрема, він зауважив, що Різдву передував великий піст Пилипівка, під час якого «місцевий люд ніби погрузався в жалобу» [255, s. 75]. З початком посту відбувалися вечорниці. В деяких селах Покуття (Джурків, Коршів, Кам'янка, Пищаче) перед Адвентом вечорниці проводили з танцями, які називалися «Субітка» [255, s. 77]. Важливим доповненням до зимової обрядовості були записи про ворожіння дівчат. Усі магічні дії були спрямовані на те, щоб дізнатися, чи вийдуть вони заміж. Для цього над стежками натягували шнурки, рахували кілки на плотах, обмацували овець у темній стайні, готували пиріжки [255, s. 78]. Досить часто на Покутті до ворожіння залучали kota чи собаку [255, s. 78–79].

Детально охарактеризував О. Кольберг святкування Різдва та Святвечора в селах Чортовець, Городниця, Спас, П'ядики, Назірна, Шепарівці, Воскресінці, Люча. Вчений зауважив, що в с. Чортовець, що під м. Обертином, Святий вечір святкували так само, як і на всіх теренах Покуття. Традиційно вечеряли пісними стравами, після чого хлопці йшли селом колядувати [255, s. 81].

Своєрідність фольклорної традиції Покуття відображена, зокрема і в колядуванні, яке за словами О. Кольберга, відбувалося з «плесом» [255, s. 95]. Зауважимо, що подібно колядували з «плесом» і на Гуцульщині [238, с. 19–20]. Щодо виконання колядок, то польський народознавець занотував, що вдень ходили колядувати молодші хлопці, а парубки і старші – ввечері. Останні все зароблене віддавали на братство до церкви [255, s. 88]. Зимову обрядовість дослідник доповнив 47 текстами колядок та щедрівок. Дослідник їх зібрав у селах Покуття: Спас, Ясенів-Пільний, Чортовець, Корнич, Шепарівці, Городниця, Гарасимів, Тлумач, Поточище, Хотимир [255, s. 96–121].

Він також зафіксував обряди, що відбувалися в переддень Нового року, які називалися «бички» або «жеребці» [255, s. 129]. На думку українського етнографа О. Курочкіна, в цих зимових обрядах «хлопчики виступали немовби носіями щастя і добробуту, їм же випадала роль віщунів і провидців» [419, с. 147].

О. Кольберг значно доповнив новими етнографічними відомостями знань про святкування Великодня на Покутті. Він занотував інформацію про вірування, пов'язані з традицією «Рахманського Великодня». Зокрема, існували повір'я про те, що під землею чути прохання про допомогу селянина, який провалився з волами під землю (с. Гарасимів Товмацького повіту); або що з-під землі чути дзвін церкви, яка пішла в провалля (с. Чортовець Городенківського повіту) [255, s. 199]. Становлять інтерес відомості про «замайовування» на Зелені свята стріх, хати, кутів, образів та навіть шоп і кошниць з кукурудзою зеленими гілками. Так, у с. Ясенів-Пільному Городенківського повіту вікна прикрашали листям з акації або бузку у вигляді хреста [255, s. 200].

Крім великодніх звичаїв та обрядів, О. Кольберг коротко описав ті, які були пов'язані з іншими святами: Божого тіла, Івана, Покрови, св. Дмитрія, св. Катерини, св. Андрея [255, s. 200–205].

Серед великої кількості відомостей із родинної та календарної обрядовості на Покутті знайшли своє відображення і звичаї, пов'язані з толокою. Зокрема, О. Кольберг зауважив, що після кожного зжатого збіжжя (кукурудзи, жита,

вівса, навіть гороху, гречки) приносили вінок зібраного збіжжя господарю. Приносила його щоразу інша дівчина. Винятком був вінок із гороху, який приносила молода заміжня жінка. Дівчина, яка несла вінок на голові, називалася панна-молода (княгиня) і мала при собі дві дружки. На своєму обійсті господар знімав з голови вінок. У той час дівчина («княгиня») бажала: «абисти пане дочекали сіяти і орати, а ми абисмо дочекали збирати» [255, s. 206]. Пан віддавав дівчині почесне, а цілу громаду частував горілкою, інколи запрошував дівчину до танцю [255, s. 207]. Подарований вінок господар вішав у сінях на кілок, де він зберігався до наступної сівби. Вінок, особливо з жита, ячменю, пшениці, перемотували червоною волічкою навхрест, а часом його серединку і береги оздоблювали позліткою [255, s. 207].

З родинної обрядовості О. Кольберг подав описи хрестин, похорону та весілля. З хрестинних звичаїв зазначив, що жінки тримали вагітність у великій таємниці (с. Чортовець Городенківського повіту) [255, s. 208]. Зауважив, що в м. Городенці та в селах Городниця, Стрільче, Поточище допоміжним атрибутом при важких пологах був пасок, яким священик оперізував одяг під час літургії. В народі вірили: якщо ним оперезати породілля, то немовля легше народиться на світ [255, s. 211]. В околицях м. Коломиї другого дня, після хрестин гості сходилися на так звані післяхрестини [255, s. 213].

У цьому ж томі містяться матеріали про поховальну обрядовість. На думку З. Кузелі, з усіх написаних збірників О. Кольберга, «найдокладніше і найліпше подані покутські похорони» [208, с. 148]. Записав їх дослідник у м. Городенці та в селах Чортовець, Ясенів-Пільний. Так, на Покутті вважали, що конати не можна на ліжку, а лиш на землі. Під голову вмираючому підкладали не подушку з курячого пір'я, а ставили його на кожух з гладкої сторони, щоб конання було легшим. Виразно підкреслив, що в похоронній грі при мерці «лубок» брала участь не тільки молодь, а газди і газдині й навіть старші за віком люди. Назву гри автор виводив від того, що при битті «аж нераз шкіра лубом стане» [255, s. 215]. Зауважив, що якщо помирав газда, то на знак жалоби дружина померлого розв'язувала перемітку на голові, а дочка розпускала коси

на плечі [255, s. 218]. Для «стерезення душі» на місці де лежав мрець, ставили ніж, так зване «відклонне», щоб небіжчик не забрав ціле господарство за собою [255, s. 220]. Обрядове використання залізних предметів під час похорону було відоме не лише на Покутті, а також й інших народів світу, зокрема в японців німців, турків, мазурів [206, с. 195].

Записи про сімейну обрядовість доповнюють відомості про покутське весілля. Етнограф їх зібрав у селах Жуків, Чортовець, Городниця, Ясенів-Пільний, Іспас, Назірна, П'ядики, Джурків. Так, за свідченням О. Кольберга, в с. Жукові Коломийського повіту коровай випікали в суботу, прикрашали його маленькими калачиками, гусочками, «ружами», теремком. Окрім цього, випікали ще один малий калачик, який молода брала за пазуху до шлюбу; такі ж калачі випікали і в домі молодого [255, s. 227]. Серед традиційних весільних ритуалів дослідник записав і цікавий звичай, коли молодиця, вставши зранку повинна була прибрати хату і принести води з криниці чи джерела. В цей час музики старалися перешкоджати їй дорогою і робили все, щоб вона порозливала воду. Так вона набирала воду три рази. Набраною водою молодий умивався і витирався вивернутою навиворіт сорочкою, потім умивалася молодиця і витиралася сорочкою чоловіка [255, s. 244]. В с. Чортівці, що на Обертинщині, О. Кольберг описав весільні чини. Так, старша дружка називалася «кума вінчана», а дружба – «кум вінчаний» [255, s. 253]. У с. Городниці Городенківського повіту при вінчанні молода закладала молодому за пояс хустку. При цьому автор зазначив, що побутувало повір'я: що якщо молода швидко закладе хустину за пояс, то буде доброю господинею [260, s. 264]. Також вірили: хто з молодят раніше прийде до церкви зі своїми гостями, той довше буде жити на світі [255, s. 265]. З фольклорних записів досить цікавими є пісні «латкання» з Коломийського та Снятинського повітів, які О. Кольберг подав наприкінці розвідки [255, s. 326–336].

Другий том «Покуття» присвячений виключно народним пісням. Дослідник подав тексти пісень разом з мелодіями. У вступній статті до цього тому дослідник зауважив, що пісні історичні й думи були відомі в інших

варіантах на території України [256, s. VII]. Вчений поділив їх на групи, проте його класифікація не була точною. Більшість записаних пісень становлять історичні думи: чумацькі, козацькі, опришківські, рекрутські. Також у збірнику вміщені різні варіанти пісень набожних, які виконували лірники. Між історичними думами наведено сиротинські та весільні коломийки. Цікавими є тексти пісень, які виконувалися під час збору врожаю [256, s. 241–246].

Етнограф не дотримувався чіткої системи класифікації фольклору. Про це зазначають сучасні дослідники його творчої спадщини. Так, український фольклорист-славіст В. Юзвенко писала, що О. Кольберг згрупував матеріал без «певних наукових критеріїв» [471, с. 27]. Всі пісні дослідник паспортизував. Записані вони були в містах і селах: Спас, Мишин, Джурків, Чортівець, Гарасимів, Корнич, Тишківці, Стрільче, Чернелиця, Отинія, Незвизько, Обертин, Тлумач, Загайпіль, Вербіж, Городенка, Снятин. Більшість пісень зібрано власне О. Кольбергом, але є такі, які він запозичив від своїх попередників Ж. Паулі, В. Залеського. До деяких текстів автор зазначив, де вони ще побутували (наприклад: знана і на Волині, і на Поділлі) [256, s. 251].

До третього тому «Покуття» ввійшли записи танців. Дослідник зауважив, що вони були найулюбленішою забавою місцевого населення і «без них не обходилася ні празник, ні весілля» [256, s. 1]. Він одним із перших, зафіксував такі покутські танці, як коломийка, вертак, чабан, аркан, серпень. Серед найбільш традиційних найбільше записав коломийок – 741 текстів і 102 нотні записи [256, s. 10–78].

Значне місце у третьому томі посідає народна демонологія, медицина, звичаї, пов'язані з сільським господарством. Так, подані оповіді відображають віру покутян у надприродні сили мавок, страху, летавець, потопельника, діда, рахмана, сну, дрімоти, вовкулака, відьми, упиря [257, s. 96–131]. Найбільше повір'їв дослідник записав про відьму й упиря. Відповідно до записів з околиць м. Коломиї, найбільш небезпечною вважали відьму – чарівницю, яка мала угоду зі злим духом [257, s. 108]. Небезпечним «непростим» вважався упир. У народних віруваннях він мав надзвичайну силу. Так, ним називали чоловіка,

який умів чаклувати; особливо він міг відвертати град із полів і городів, а насилати їх на ліси та води [257, s. 121]. Дуже поширеним було вірування про перевтілення упира на коня перед Різдом, Йорданом, Великоднем, св. Юрієм [257, s. 109–110].

Серед охоронних засобів від чарівниць в м. Коломиї, м. Городенці і селах Чернелиці, Городниця, Стрільче, Поточище Городенківського повіту в переддень св. Юрія встромляли зелені гілки в браму, які були мальовані дьогтем хрестики над дверима в стайню, сіяли перед порогом стайні маком, який стояв на столі під час Святої вечері [257, s. 125]. Місцеві жителі вірили, що якщо чарівниця обійде всі ці перешкоди, то може забрати молоко від корови.

Із записів дослідника дізнаємося, що жителі Покуття вірили в «уроки», «паскудні очі». Вважалося, що зурочити могли і людину, і тварину, це було дуже небезпечно – навіть можна було вмерти. Одним із оберегів від «уроків» був заговорений чорний ладан, який носили з собою [257, s. 133].

В цьому ж томі О. Кольберг помістив велику кількість записів про народну медицину. Характеризуючи ставлення селян до професійної медицини, він зазначив, що при хворобі «селяни не шукали лікаря і уникали аптек» [257, s. 159]. Широкі маси населення надавали перевагу народним засобам лікування. Багато з них користувалися «бабськими ліками», які були випробувані часом [257, s. 160]. Місцеві жителі вірили, що можна відкупитися від хвороби обітницями і дарами. Інколи хворий, щоб одужати, зарікався. Для прикладу, молода жінка зареклася: якщо її перестане боліти голова, вона ніколи не буде прати в п'ятницю [257, s. 160].

У лікуванні перевагу надавали народній фармації та зверталися до послуг знахарів і знахарок, які були в кожному селі. Цілителі для лікування найчастіше використовували примовляння та вишіптування. Промовки промовляли швидко тихим голосом і тримали їх у таємниці [257, s. 159–161].

О. Кольберг записав близько 60 видів хвороб та способи їх лікування. В окремий розділ відніс традиційне лікування жінок під час пологів та немовлят

[257, s. 174–178]. У цьому ж томі містяться відомості про народну ботаніку. Так, рослини він поділив на лікарські, ужиткові, а також ті, які використовувалися для чарів. Місцеві селяни вірили, що зіллям людину можна вилікувати – і завдати шкоду (приворотне зілля). Він писав, що найпоширенішими лікарськими рослинами були материнка, перекоти-поле, живиця (смола), чебрець, чорниця тощо [257, s. 145–148].

О. Кольберг подав повір'я, яких дотримувалися під час різних свят. Так, на Святий вечір закривали всі двері, шпарини, піч – щоб нічого злого до хати не потрапило. В цей же вечір не дозволялося вимовляти слово мак, бо можна накликати злого духа [257, s. 155].

З господарської діяльності О. Кольберг подав тільки народні вірування і табу, пов'язані з тваринництвом та городництвом. Зокрема, вони стосувалися розведення великої рогатої худоби, свійської птиці. Існували магічні дії, спрямовані на те, щоб худоба «водилася». Для цього радили ставити свічки щопонеділка протягом року в церкві перед образом святого Миколая [257, s. 151]. Існувала ціла низка пересторог і правил для розведення корів, які були годувальницями сільської родини. Наприклад, якщо тварина отелилася, то з хати нічого не можна позичати [257, s. 151]. Якщо молоко псувалося, то щоб цьому запобігти, проціджували його три рази через свячений барвінок [257, s. 152]. З господарських прикмет, стосовно курей, зафіксовано повір'я, які спрямовані для висиджування яєць. Так, у м. Городенці, якщо підсаджували квочку, то яйця збирали в чоловічий капелюх – щоб курчата одночасно вилупилися, так само як «чоловік зніме капелюх з голови». Вірили, якщо забирати яйця з гнізда в понеділок і після заходу сонця, то кури будуть нестися в сусідів [257, s. 152].

Спостерігаючи за поведінкою свійських тварин місцеві селяни вважали її пророчою. Так, у с. Чернелиця Городенківського повіту зафіксовано прикмета: якщо курка співала разом з півнем у ночі в курнику, то це на добре, якщо співали поза хатою, – на зле. Поганим знаком вважалося, коли курка співала пополудню на порозі – це віщувало смерть газди або газдині [257, s. 152].

Відомі були магічні дії, які мали забезпечити добрий урожай. На Покутті, як і по всій Україні, існували звичаї кропити свяченою водою все господарство, покладати освячений хліб на перші борозни землі [257, s. 152, 153, 154]. Аналогічно робили гуцули, лемки, бойки. Існували такі поняття на Покутті, як дні «громові», «градові», «посушні»; в ці дні не годилося працювати на городі. Кожний продукт мав своє «особливе свято» – коли було добре садити городину. Наприклад, у с. Спас на Коломийщині селяни садили огірки на Івана-Довгого (Богослова) – щоб вони були великі, гарні, соковиті [257, s. 154]. Доволі інформативні матеріали етнограф записав стосовно саджання деяких рослин, в яких фігурувало людське тіло. Ідеться про магічні примовки. Зокрема, в с. Чортовець Городенківського повіту, коли саджали моркву, то приговорювали до неї «аби була морква груба як литка» [257, s. 153].

Дослідник записав народний календар та спостереження за природою. Селяни вірили: якщо рясно жолудів на дубі, то наступний рік буде врожайним на кукурудзу; на Семена не випав дощ – то наступний рік буде поганим [257, s. 157]. Наприкінці тому О. Кольберг подав покутські прислів'я (661 одиниця), які записав в околицях м. Коломиї [257, s. 177–198].

Четвертий том складають 77 казок, а також 205 загадок, записані в с. Чортовці та м. Городенці. Сучасний фольклорист І. Хланта слушно відзначив, що «казки Покуття в записах О. Кольберга – це справжнє багатство казкового епосу України» [465, с. 6]. Вказаний том побудований за такою структурою: «Чарівні казки» – 25 записів; «Казки про злих духів силачів і страхів» – 12 записів; «Легендарні, моральні казки, пригодницькі казки та казки анекдоти» – 11 записів; «Казки про тварин» – 3 записи; «Гуцульські казки» – 5 записів. Як і інші традиційні жанри фольклору, записані О. Кольбергом, казки відображали елементи побуту та традиційні звичаї. Так, у низці казок соціально-побутового змісту висміюються пани («Ошуканий пан [258, s. 230–232], «Брехач і побрехач» [258, s. 227–228], «Газда і три залицяльники» [258, s. 248–250]), священики («Невірна жінка і вовкулака» [258, s. 185], «Газдиня і дяк» [258, s. 250], «Як дяк задушився» [258, s. 252–253]).

У сюжеті казок простежуються родинно-побутові звичаї. Для прикладу: «Цорка (дочка) і пасербиця і кобиляча голова» [258, s. 145]. В низці казок, зокрема, «Народжений під щасливою зіркою», зустрічаються топоніми населених пунктів Покуття – с. Чортовець, с. Обертин, м. Городенка [258, s. 25–31].

У розділі казок про злих духів найбільш демонологічним персонажем виступав – чорт. Цікавою є казка «Мадейове ложе», в якій охоронцем лісу виступала демонічна особа – кривий побережник [258 s. 144–149]. Кожну книгу тому дослідник завершив примітками і пояснення до розділів [258, s. 158].

Таким чином, О. Кольберг у своїй фундаментальній праці відобразив різні аспекти життєдіяльності населення Покуття. Користуючись розробленою ним науковою методикою збирання та опрацювання етнографічних матеріалів, вчений скрупульозно паспортизував отримані відомості. Результатом такого підходу видатного народознавця стало видання чотиритомної фахової роботи, в якій він комплексно і детально описав традиційну матеріальну і духовну культуру покутян.

4.2 Краєзнавчі та туристично-регіональні студії Покуття у розвідках польських вчених останньої чверті XIX – 30-х рр. XX ст.

В останній чверті XIX ст. етнографічні дослідження краю виходять на нові методологічні обрії. Свідченням цього є поява цілої низки праць польських вчених, в яких на кольбергівській методології описано різні аспекти господарської і повсякденної життєдіяльності покутян.

Серед покуттязнавчих розвідок вагоме місце посідає праця польського краєзнавця Л. Вайгеля (1842–1906). Свою педагогічну діяльність молодий вчений розпочав у Львівській гімназії ім. Франца Йосифа, де з 1869–1871 рр. викладав математику і природознавство. Після переїзду до м. Коломиї його призначили викладачем історії. Брав активну участь у суспільному житті міста, зокрема у створенні 1878 р. там відділення Чорногірського товариства [275, s. XLI–XLIV]. Сам часто мандрував Гуцульщиною і Покуттям.

Перу дослідника належать численні статті та розвідки, зокрема «Флора міста Коломий і його околиць» (1882), «Про рибальство взагалі, а в нас зокрема» (м. Львів, 1879 р.), «Про Буркут і чорногорські озера» (Пам'ятник товариства Татранського, м. Краків, 1880 р.), «Про гуцулів: Етнографічний нарис» (Пам'ятник товариства Татранського, м. Краків, 1887 р.) та інші.

Одна з його праць «*Rys miasta Kołomyi*» (1877) («Нарис про місто Коломию») власне була присвячена Покуттю [283]. Вона має історико-краєзнавчий характер, оскільки не є виключно етнографічною, а й містить історичні та природничі відомості. Л. Вайгель особисто здійснював мандрівки селами Коломийського повіту. На основі власних спостережень записував перекази, обряди, користувався матеріалами місцевого магістратського архіву.

Дослідження складається з трьох розділів. У першій частині міститься короткий історичний нарис, у другій подано фізіографічні відомості, а в третій – етнографічні записи.

Місцеве населення Л. Вайгель називав гуцулами. В нього немає етнографічного розмежування Гуцульщини і Покуття, оскільки він усю Коломийщину зараховує до Гуцульського масиву. Більшість зібраних ним емпіричних матеріалів походять із гуцульсько-покутського пограниччя.

У першому розділі Л. Вайгель подав декілька гіпотез походження назви міста [283, s. 1; 168, с. 15]. В ньому містяться відомості про коломийський гончарний і бондарський цехи [283, s. 29–41; 168, с. 38–48]. Побіжно дослідник згадав про окремі види ремесел і промислів, продукцію яких продавали в м. Коломий під час восьми ярмарків [283, s. 53–54; 168, с. 60].

Л. Вайгель описав торгівельні відносини в краї, окреслив регіони куди збували вироби: глиняний і дерев'яний посуд здебільшого везли на Поділля; фрукти, мед, муку, бринзу, молочні вироби – до різних міст Галичини; жито – до м. Кракова, м. Оломоуца, м. Праги; квасолі, біб, горох до – м. Кракова, м. Ахени, м. Мангейма, м. Гамбурга, м. Пезінгу й м. Відня; м'ясо – до м. Відня; свиней – до м. Праги, м. Флорісдорфа, м. Відня, м. Освенцима і т. п. [283, s. 54–55; 168, с. 61].

У другому розділі Л. Вайгель подав етнографічні межі краю, опираючись на праці Л. Татомира, І. Шараневича, В. Поля. Проте він часто відносив гуцульські села і містечка, зокрема, Березів, Лючу, Кути, Косів до Покуття. Коломию він вважав столицею Покуття [283, s. 57–58; 168, с. 65–66].

В окремому підрозділі містяться матеріали про місцеву флору і фауну. Л. Вайгель зазначив тих тварин, які були предметом якогось вірування чи мали особливу народну назву. Це ж стосувалося і рослин. Місцеві жителі вірили в різні прикмети. Так, Л. Вайгель зафіксував одне з них: кіт тікав з того місця, де закопано кору чорної вільхи. В с. П'ядики Коломийського повіту стверджували, що кріт утворився з живцем закопаної людини, тому його передні лапки подібні до людських рук [283, s. 75–76; 168, с. 81].

Із загальновідомих повір'їв про птахів дослідник зазначив оповіді про зозулю і кажана [283, s. 75–78; 168, с. 81–83]. Із записів Л. Вайгеля дізнаємося про рідкісного для цих теренів плазуна – черепаху, яку міщани інколи тримали вдома. Вважалося, що корова, яка п'є з цебра, де перебувала черепаха, даватиме багато молока. Серед великої різноманітності жаб, які водились на Покутті, записав вірування про жабу зелену («божа жебка»). Про неї був переказ, що той, хто її поцілує, позбудеться гарячки [283, s. 78–79; 168, с. 83].

Л. Вайгель окреслив господарські культури, які вирощували на Покутті: ячмінь, овес, пшеницю, кукурудзу, льон, коноплі, тютюн. На Покутті садили так званий правдивий тютюн – галицький і угорсько-галицький. Найбільше його висаджували на Коломийщині й Снятинщині. Біля підніжжя Карпат і на Городенківщині садили угорсько-галицький тютюн, який використовували для простого тютюну. В с. Москалівка біля м. Косова був виведений новий сорт тютюну угорсько-галицького – «москалівка». Завдяки притаманним йому добрим якостям, вважався особливо добрим сортом [283, s. 82; 168, с. 86].

Городніх культур у даних місцевостях, за свідченням Л. Вайгеля, садили небагато. Проте він відмітив, що деякі овочі почали вирощувати на продаж. Великі насадження цибулі були характерні для м. Кутів і м. Заболотова. На городах вирощували перець, перчицю, кавуни, дині, виноград. Між овочами

часто висаджували соняшники, лушпиння із зернят яких використовували для виготовлення блакитного барвника для писанок [283, s. 82; 168, с. 87]. Дослідник подав близько 50 народних назв рослин, які використовувалися знахарями. До прикладу: аїр болотний – татарське зілля, цикорій дикий – серпник, примула – зозуліні чоботи або божі палюшки [283, s. 83–84; 168, с. 87–88].

У третьому найменшому розділі помістив інформацію про народні звичаї. Етнографічні нотатки в розвідці Л. Вайгеля є доволі скупими і мають здебільшого описово-констатуючий характер. Здійснюючи збір про народну звичаєвість, краєзнавець дійшов висновку, що звичаї та обряди, яких дотримувалися місцеві селяни під час Різдва, Великодня, весілля і хрестин на Покутті, всюди були однаковими. Тому він навів лише окремі обряди з сіл П'ядики, Назірна, Шепарівці, Воскресінці та Люча, які на переконання Л. Вайгеля, відрізнялися від аналогічних дійств в інших селах [283, s. 84; 168, с. 89].

З наведених вище сіл виокремив особливості при святкуванні Різдва, Нового року, Великодня, весілля, хрестин. В селах Покуття побутував звичай «носити «кутю» до родичів, яка складалася з двох-трьох калачів – «книшнів» і миски, наповненої різноманітними стравами. Якщо її приносив хлопець чи дівчина, то в с. Назірна Коломийського повіту за кутю давали гроші, або подарунок [283, s. 86; 168, с. 90]. Аналогічні обдаровування святковими стравами зафіксував Р. Кайндль на Гуцульщині, де сусіди одні одним передавали повні миски, з різдвяними стравами та зерном і отримували від них такі ж подарунки [200, с. 99].

Із характерних дійств на Новий рік треба назвати ходіння парубків з твариною. Такий обряд був спрямований на принесення добробуту в господарській діяльності родини. За записами Л. Вайгеля, в селах Буковинського Передгір'я характерним було водіння «кози». Вибір тварини під час колядування можна пояснити тим, що в кожному етнографічному районі

вбирали ту тварину, яка відігравала важливу роль у сільському господарстві краю.

Важливим новорічним обрядовим дійством, в якому відображена ідея добробуту, родючості полів, садів, було запалення ритуальних вогнів. Цього ж дня вранці посеред фруктових дерев спалювали солому, яку стелили на підлогу і стіл під час свят. Вірили, що це вогнище сприятиме доброму врожаю фруктів, і захистить від гусені [283, s. 89; 168, с. 92]. У своїй розвідці Л. Вайгель один із перших, описав важливу роль свічки-трійці в йорданському контексті [283, s. 89–90; 168, с. 92–93]. На території Покуття, Гуцульщини та Поділля свічка-трійця була одним із основних атрибутів Водохреща [394, с. 82].

Л. Вайгель окреслив сімейно-побутові обрядодії. Він коротко описав весільний обряд [283, s. 91–94; 168, с. 94–96]. Також зробив перший схематичний опис покутських хрестин. Стисло народознавець повідомляв про використання обрядового хліба – калача. Звернув увагу на звичай збирати на таріль по кілька центів від гостей на щастя дитини. Святкування другого дня називалися – «похрестини» [283, s. 94–95; 168, с. 97].

Найменше в розвідці записано інформації про матеріальну культуру краю. Щодо народного вбрання Л. Вайгель зазначив, що одяг навколишніх селян багато в чому нагадував одяг гуцулів. З народного будування лише зазначив, що хати покривали соломною, однак уже в селах за р. Прутом накривали гонтами, зокрема в селах Княздвір, Люча [283, s. 95–96; 168, с. 98].

Таким чином, Л. Вайгель, будучи аматором-краєзнавцем, подав етнографічну характеристику гуцульсько-покутського пограниччя. Серед основних тем, які висвітлив дослідник, були календарна обрядовість, родинно-сімейна звичаєвість та господарська зайнятість населення вказаного терену.

До етнографічного вивчення Покуття доклався і польський дослідник Ксаверій Мрочко. Він проживав на Снятинщині. Працював інспектором шкіл Городенківського та Снятинського повітів. Селяни вважали його за збіднілого «графа», за «цісарського дорадника», за велику, але трошки дивну людину. К. Мрочко добре знав українську мову, переодягався в селянську ношу і,

«ходячи в народ», випитував у селян про народні звичаї, вірування тощо [351, с. 1–2].

В 1893 р. Львівський музей ім. Дідушицьких оголосив конкурс на опис одного з повітів Галичини, в якому взяв участь і К. Мрочко. Результатом його пошукової роботи стала розвідка «Снятинщина. Причинки до крайової етнографії». За це дослідження на конкурсі він посів третє місце [458, с. 576–577]. Праця містить велику кількість автентичного матеріалу про Снятинський повіт. На неї посилались відомі дослідники того часу, зокрема З. Кузеля [207, с. 107; 208, с. 157]. Польський вчений К. Гожицький у своїй рецензії на його працю зазначив, «що робота є конкурсною і заслуговує на увагу» [242, s. 375].

Ця розвідка про Снятинщину має чітку і лаконічну структуру. Весь матеріал поділений на розділи, які присвячені певній тематиці. В ній вміщено краєзнавчий і етнографічний опис Снятинщини з великою кількістю різноманітних демографічних, географічних, господарських та інших відомостей. К. Мрочко подав народознавчі відомості, які побутували в низці навколишніх сіл, а саме: Іллінці, Княже, Троїця, Ганьківці, Потічок, Стецева, Хлібичин, Рожнів, Заболотів, Залуччя, Джурів, Вовчківці.

Описуючи господарські заняття населення краю, автор зауважив, що основним було тваринництво. Найбільше селяни вирощували велику рогату худобу і свиней, овець годували тільки для збуту. В домашньому промислі переважало килимарство, зокрема у с. Завалля. Проте, на його переконання промисли були малорозвинені [329, s. 196–197].

Спеціальний розділ присвятив народному одягу. Описуючи його, дослідник зауважив, що «ноша мешканців Снятинщини не є ані така мальовнича, як ноша краківська, ані теж така багата і чепурна, як у сусідських гуцулів» [329, s. 201]. Серед традиційних частин чоловічого і жіночого одягу назвав портяниці, гачі, кептар, обгортку. Доповненням до ноші були ташки [329, s. 201–202]. Серед інших сіл виокремив ношу з с. Завалля, де «одяг подібний до буковинської ноші» [329, s. 202–203].

З особливостей традиційного будівництва відзначив, що «хати зводили чолом на південь», житлова кімната мала три вікна. Піч займала четверту частину кімнати, багатші декорували її кахлями. Димар звався «горном» [340, s. 203]. Обабіч ліжка прибивали до стелі лату, яку на Снятинщині називали «реса». На ній розвішували вінки кукурудзи, призначеної для насіння, постіль, килими і святкову одежу [329, s. 204]. Бідні селяни використовували скриню як стіл і одночасно ховали в неї свій одяг [329, s. 204].

К. Мрочко описав характер покутян. На його думку, більшість місцевого населення мало повільну вдачу, що залежало від харчування, зокрема через головну страву – кулешу [329, s. 198]. Він писав, що в них забобони панують – «у всьому у цього простолюддя темно і в серці, і в голові» [329, s. 200]. Красномовно про це свідчить народне лікування. До хворого зрідка кликали лікаря, бо не довіряли медикам [329, s. 200]. Дослідник зауважив, що носити довге волосся вважалося ознакою охайності. Тому батьки, які мали дітей шкільного віку, рішуче відмовлялися обстригати дітям волосся [329, s. 198].

Головною поживою була кукурудза, яку зберігали в спеціальних кошницях. З неї варили кулешу і пекли хліб «малай» [329, s. 204]. З найбільш уживаних страв назвав: кулешу, картоплю, голубці, борщ діжковий або буряковий, біб, квасолію [329, s. 205]. Звернув увагу дослідник на етикет під час споживання їжі. Так, рідкі страви їли дерев'яними ложками, які купували в гуцулів. Їли з одної миски, що стояла на столі чи на скрині. Голубці споживали виделками, які потім витирали об волосся [329, s. 206]. Цікавими є зауваження про глиняний посуд. Так, страви варили в глиняних темних горшках, які купували на ярмарках у косівських чи снятинських гончарів. Проте миски, з яких споживали їжу, були красивішими – «поливані зеленою барвою на білому тлі» [329, s. 206].

Детально зупинився К. Мрочко на особливостях покутської говірки. Він зауважив, що в ній є впливи румунської мови, запозичені терміни з військової термінології [330, s. 289–291]. Зустрічалися також локальні особливості мовлення в окремих селах [330, s. 292].

В окремому розділі містяться записи вірувань про потойбічне життя [330, s. 292]. Щодо надприродних істот, то народознавець виокремив вірування в «старчи» – дітей, яких поховали не за християнським каноном [330, s. 293]. Він звернув увагу на нечисті місця появи нечистих. Так, вішальники появлялися в брудній одежі, зі шнурком на шиї, на тому місці, де покінчили з життя. Поганим місцем вважався також «пометній кут» – місце, де викидали сміття, прядиво, черепки, посуд [330, s. 293]. Зауважив К. Мрочко, що балади, пов'язані з надприродними духами, подібні до тих, які оповідали в інших околицях [330, s. 294].

Із демонологічних уявлень записав вірування в чорта. Як зазначив дослідник, у народній уяві він не такий страшний, як малюють «вугіллям на комині» [330, s. 293]. Це не той лев, «що реве і шукає», а радше жартівливий веселун [330, s. 294]. Дуже часто він такий простодушний, що будь-який дядько його обдурить. Загальнопоширеним було вірування, що можна собі виховати домашнього чорта – «хованця» або домовика. Також його можна було купити і такий домовик приносив щастя господареві. Респондент К. Мрочка – О. Бігун, учитель із с. Залуччя над Черемошем (тепер с. Долішне Залуччя Снятинського району Івано-Франківської обл.) стверджував, що часом до села заходили угорці або словаки і за декілька центів продавали маленькі коробочки. При цьому говорили: «Можете купити собі хованця, аби вам щісте до дому плило» [330, s. 296].

Із зимових свят відзначив святкування Святого вечора, Йордану, Нового року. З розвідки К. Мрочка дізнаємося, що в різних околицях Снятинщини на початку ХІХ ст. зберігалися ще дохристиянські традиції. Так, перед святою вечерею палили соломі й стрибали через вогонь. Попіл зі спаленого сіна мав лікувальні властивості при судорогах [330, s. 298].

Негативно оцінив К. Мрочко Маланку – назвав це «гидким звичаєм». На його думку, звичай ходіння з Маланкою глибоко деморалізував сільську молодь [330, s. 302]. Важливе місце у святкуванні зимових свят займала свічка-трійця, яку прикрашали сушеним зіллям любистку, василька, жовтими чорнобривцями,

червоними ягідками калини та білою вишитою хустиною, конопляним прядивом, герданами. З цією свічкою господар ішов на освячення води до річки, де вдруге святили воду. На водоймі він тричі вмочував запалену трійцю в посвячену воду. Повернувшись додому, господар випалював її полум'ям хрест на сволоці. Свічкою-трійцею цілій сім'ї проводили обряд підкурювання і вірили, що її полум'я мало «благодатну силу» від різних страхів і нечистої сили [331, s. 385–386]. Дослідник зауважив, що старші люди неохоче розповідали про потребу таких церемоній, як випалювання хреста чи обкурювання себе димом. Пояснювали це тим, що відбувається «зашокування» і ритуал втратить свою цілющу силу [331, s. 389].

Обширно подані ним відомості про традиційні звичаї та обрядові дії весняного циклу. Так, першого дня посту в деяких селах Снятинщини був звичай «полоскання зубів», тобто загальна випивка. Проте цей звичай, через існування у багатьох громадах товариств тверезості, серед місцевого населення занепадав [331, s. 389]. Паску розчиняли в спеціальних посудинах – «нецьках» (кориті). Для смаку і запаху додавали спеції – «бібків» (лавровий лист), імбир та шафран [331, s. 389]. Випікання паски для господині, за словами дослідника, «було справжньою моральною тортурою». Існувало повір'я: якщо паска «роспадесі», то хтось із родини мусить померти. Крім паски, більше нічого не пекли, лишень заможні міщани в м. Снятині знали вже торти [331, s. 390].

Дослідник охарактеризував великодні забави місцевого населення. Він записав низку гаївок: «Вербовая дощечка», «Жук», «Хвіст», «Перепілочка», «Коструб», «Кумедія», «Умерлий», «Огирочки», «Комендант» [331, s. 391–394]. К. Мрочко був знайомий з працями О. Кольберга, бо зауважив, що дослідник записав у с. Підвисоке не тільки забаву «Вербовая дощечка», але й подав до неї ноти [331, s. 393]. У Великодній понеділок у м. Снятині відбувалися тризни. Цього дня кожна газдиня готувала більшу кількість їжі і виносила або везла на цвинтар. Народ вірив, що душам, за які подавалася така їжа, легше на тому світі [331, s. 395].

Весільний обряд справляли в різних селах Снятинщини без особливих змін. Лише на покутсько-буковинському пограниччі в селах Завалля і Стецева побутував звичай, коли молодий посилав молодій, окрім хустини, ще й «фис». На думку автора, ця традиція була запозичена із сусідньої Буковини [332, s. 487].

Щодо народного лікування етнограф зауважив, що люди не вірили в лікарську допомогу, а в разі потреби радше шли до ворожок і ворожбитів. Лікаря викликали в разі крайньої потреби. Тому лікувалися народними засобами. Дослідник назвав близько 80 видів лікарських рослин й хвороби, при яких їх використовували [333, s. 577–581]. Зціленням у селах займалися ворожки і шептуни. За словами К. Мрочка, вони були «правдивими авторитетами серед безпросвітної маси» [333, s. 581]. Люди їх відвідували за різних потреб: молоді шукали порад при нещасливому коханні, жінки-господині – при негараздах у подружньому житті, в разі якоїсь болячки [333, s. 583].

Згідно з етнографічним описом К. Мрочка, ворожіння на Снятинщині відбувалося на квасолі, кукурудзі, гральних картах. Були й такі, які вміли зливати олово. Окрім ворожок, були ще шептуни – звичайні жінки і чоловіки, які не оточували себе таємничим ореолом, як ворожки. Дослідник подав тексти замовлянь при безнадійності – «скуси», коли корова не мала молока, при лікуванні лишаю [333, s. 584–586].

К. Мрочко здійснив записи сімейних обрядодій: передпологових звичаїв, хрестин, весілля, похорону. Зауважив, що хрестини зазвичай тривали 2–3 дні. Частування гостей після хрещення дитини називалося «молитванки», на які приходили куми, сусіди, знайомі. Після закінчення родинного свята роздавали гостям китиці свіжих або сухих квітів [332, s. 490–492].

У розділі про похоронні звичаї та обряди дослідник зафіксував кілька епізодів, що пізніше стали недоступними для безпосередніх спостережень етнографів. З-поміж численних передпоховальних обрядодій звернув увагу на знаки, які сповіщали про смерть хворого. Із самобутніх звичаїв був запис

дослідника в с. Залуччя над Черемошем, коли вмивали хворого перед смертю, ще живого. Як відмітив дослідник, цей обряд мав давнє варварське походження. Люди вірили, якщо хто не був помитий перед смертю, то залишався невмитим після смерті. Якщо хворий ще при свідомості, то промовляв до рідних і знайомих: «Простіть мене», а вони відповідали: «Най Бог простить і прийме твою душу» [333, s. 588]. У всіх решта місцевостях тіло вмивали після смерті.

К. Мрочко один з перших, хто зафіксував похоронні ігри на Покутті. Так, він зазначив, що в деяких місцевостях збереглася архаїчна гра «лубок». У різних селах вона відбувалася по-різному. Так, у с. Іллінці влаштовували цю забаву першої ночі після похорону, а в с. Потічок вона відбувалася значно скромніше [333, s. 590]. Коли проводжали в останню путь, годилося «голосити», «заводити». Не плакали тільки матері по смерті своїх дітей, бо вірили, що на тому світі їм буде мокро від материнських сліз [333, s. 591].

На переконання К. Мрочка, на Снятинщині голосіння мали свої усталені форми. Зокрема, дослідник подав зафіксовані в с. Потічок речитативні пісні, які часом переходили в спів. Так, за батьком потрібно було негайно голосити так довго, доки не задзвонять по душі покійника. Жінка по чоловікові голосила, висловлюючи свій жаль: «Господарю мій!», «Хто мені буде радити?», «Хто мені буде діти годувати?» і т. п. [333, s. 591]. Молода вдовичка мала ще додавати: «Косарику мій!», «Косарику мій!» «На щось ти лишив косу, ще не клепану?», «Вона б клепалася добре, але не буде кому!» [333, s. 591].

Народознавець також описав і поховальну обрядовість, яка побутувала в селах Снятинщини. Так, покійника везли або несли, залежно від того, як далеко розташований цвинтар. У селах Красноставці й Рожнів (нині село Косівського району Івано-Франківської обл.) вірили, що коли вмерлого везли волами, то покійник на тому світі буде їх пасти, а якщо везуть кінями, то змушений буде пасти коні [333, s. 592]. Першої ночі після похорону приходила душа померлого в образі мухи. Щоб її пригостити, залишали на ніч на столі чашку води і хліб. Наступного дня всі домашні куштували тієї води, а також пригощали того, хто

перший зайшов до хати. В с. Завалля ставили горнятко меду або шматок цукру й бублик, які потім віддавали за поману [333, s. 593].

Зовсім інакші були похоронні звичаї, коли хоронили самогубця. За словами дослідника такий похорон «сповнений жаху» [333, s. 593]. Так, у с. Залуччя над Черемошем самогубця хоронили, обгорнутого в околїт. В інших місцевостях тіло залишалося на місці самогубства до 12-ї години ночі, доки не запіє півень. Тіло такого покійника не вмивали, без похоронного обряду закопували в рів, на могилі не встановлювали хреста [333, s. 593]. У своїй праці про поховальну обрядовість З. Кузеля відзначив розвідку К. Мрочко як одну з найкращих в польській літературі. На його думку дослідник зібрав доволі багатий матеріал, який по своїй обрядовості підібний до «буковинського типу похорону» [208, с. 157].

Як і в інших теренах України, місцеві жителі вірили в упиря. Проте в селах Снятинщини були різні уявлення про упирів. Так, вірили, що це люди, які не їдять солоного, цибулі й часнику (с. Джурів); мали на плечах якийсь знак і жмуток волосся на ньому (с. Красноставці); сьомий син у батьків – упир, а якщо сьома дочка – відьма (с. Рожнів) [333, s. 594]. Щоб знешкодити упиря, існували різні охоронні дії. В с. Белелуя запевняли, що вистачало вбити в гріб упиря осиковий кіл, який мав силу не випустити його з могили. Оберігову силу мала паляниця – «вишкорок», яку заміщували з залишків борошна, що залишилося в нецьках, і випікали, ставлячи її зворотною стороною лопати в піч (с. Залуччя над Черемошем) [333, s. 595].

Таким чином, К. Мрочко подав детальну етнографічну характеристику господарювання покутського населення Снятинщини. Важливе місце в його розвідці зайняло висвітлення родильної, родинної, весільної та поховальної обрядовості. Дослідник проаналізував також локальні вірування та святкування, які побутували в місцевих мешканців.

На початку ХХ ст. польські дослідники продовжили етнографічне вивчення Покуття. Проте, на відміну від попередніх етапів, у даний часовий проміжок вони втратили пальму першості у вивченні краю.

Дослідженням Покуття займався Т. Северин. У публікації «O narodowość rokuskich garncarzy» («Про народне покутське гончарство») народознавець проаналізував традиційне гончарство в краї. Автор переконував у тому, що відомі гончарі П. Кошак, О. Бахматюк мали польське походження, а їх імена почали писати неправильно через граматичну помилку В. Шухевича [336, s. V]. Як приклад наводив поляка Ю. Білоскурського, автора брошури «Як робити глиняний посуд», який теж стояв на позиції, що український гончар не вмів розмальовувати, а виробляв його тільки простим способом [336, s. VI].

Окреме місце в етнографічному вивченні Покуття відіграли польське Товариство Людознавче («Towarzystwo Ludoznawcze»), яке було засновано в 1895 р. у м. Львові. До його складу було запрошено українських діячів НТШ М. Грушевського, В. Гнатюка, І. Франка, Ф. Колессу О. Роздольського. У програмах і настановних документах Товариства, зазначалося, що об'єктом вивчення повинен бути не тільки польський, а й інші сусідні народи, зокрема український [407, с. 317].

Друкованим органом Товариства був журнал «Lud» («Народ»). Завдяки зусиллям І. Франка, В. Гнатюка і з польської сторони А. Калінки встановилися добрі стосунки Товариства Людознавчого з НТШ. Більше того, обидві інституції обмінювалися публікаціями і проводили взаємне рецензування видань, які публікували. Окрім систематичного обміну науковою інформацією та виданнями, вони сприяли активнішому введенню цієї інформації в обіг польських і українських досліджень. Власне, вони мали безпосередній вплив на оце живе зацікавлення українською народознавчою тематикою, що особливо прикметне для досліджень і матеріалів польського Товариства Людознавчого [407, с. 310–320].

На сторінках цього журналу друкувалися розвідки і з теренів Покуття. Однією з таких були народознавчі записи Х. Гроховської «Podania, zwyczaj i wirzenia we wsi Trościańcu – w powiecie śniatyńskim» («Подання, звичаї і вірування в селі Тростянець в Снятинському повіті»). Дослідниця записала різні народні оповідання: зокрема, про ватажка О. Довбуша «Довбуш славний в

Тростянці» [248, s. 381–382]; демонологічні «Про відвернення граду» [248, s. 383–384], «Він» або «Щезлий» (Дьявол)» [248, s. 384–385], «Лікарка на «Переполох» (Перестрах)» [248, s. 385–386], «Кури співають то погана прикмета» [248, s. 386]; «Велетні або Велікани» [248, s. 386–387], «Про Катерину «Вівчарук» [248, s. 387–389], «Про калину чарівницю» [248, s. 389–390].

З-поміж усіх публікацій у часописі Товариства вирізняється комплексне дослідження польського народознавця Ю. Шнайдера (1874–1959) «*Lud peczenizyński*» («Люд печеніжинський») (1906, 1907). Розвідка ґрунтовно охоплює всі сфери духовного й побутового життя мешканців м. Печеніжина, який за дослідженнями сучасних етнографів вважається перехідною зоною між Покуттям і Гуцульщиною.

У першій частині автор подав історичний нарис містечка [277, s. 278]. Вчений окреслив його розташування, подав його статистичні дані та етнографічні межі [277, s. 280–284].

Він здійснив порівняльну характеристику народного одягу, диференціював його на святковий і буденний. Записи дослідник здійснював у селах Гуцульщини та Покуття. Цікавими є його описи одягу з гуцульських сіл: Баня-Березів, Чорні та Білі Ослави, Чорний Потік, Слобода-Рунгурська. Він зауважив, що в с. Слобода-Рунгурська одягаються подібно, як у с. Березові, натомість одяг людей із с. Сопів подібний до строїв з с. Ключева [277, s. 286]. Під час посту місцеві селяни вдягали певне вбрання. Так, у проміжку після Великодня до Провідної неділі одягали кептарі з виправленої білої шкіри, декоровані металевими капелями [277, s. 288]. Від Провідної неділі носили тільки вовняний – «петак» сірий або чорний, довгий до колін. Молоді парубки під час посту вдягали старе вбрання, навіть на свято. В ці ж дні не годилося вдягати синіх «споднів» і пояса, а капелюх не прикрашали квітами [277, s. 290]. Жінки утримувалися від носіння спідниць, а замість них, як узимку, так і влітку, одягали «мальованки» і «запаски». Дівчата не носили поясів, жовтих чобіт, «упліток», «політичок» [277, s. 293].

Хати накривали соломою, драницею або гонтою. Тільки заможні могли дозволити собі перекрити хату бляхою. На коминах голубою фарбою ставили хрест і рік, коли було збудовано оселю [277, s. 294]. Взимку хату обкладали «шумелинням» від кукурудзи або листям з дерев, які слугували захистом від вітрів і морозів [277, s. 295]. Ю. Шнайдер зазначив, що інтер'єр хати подібний до гуцульського [277, s. 294].

Дослідник деталізував народне харчування. Серед традиційних страв назвав: кулешу з молоком, борщ із сироватки (званий «кваснина»), картоплю, квасолі, біб, хліб, «пляцки» з кукурудзяної, ячмінної або житньої муки. М'ясо печеніжинські селяни споживали зрідка [277, s. 296].

Цінними є відомості про господарство й побут місцевого населення. Так, на його думку, рільне землеробство не було тут головним заняттям. Більшість чоловіків займалися фірманством та лісництвом. Бували випадки, коли чоловіки їхали на заробітки до Румунії. Під час жнив жінки й молоді люди ходили на шість тижнів до інших повітів «на зажень», зокрема в Снятинський, Заліщицький повіти або ж на Буковину. Більше селян займалися домашнім господарством і городництвом. Великого значення надавали садівництву [277, s. 297].

Ю. Шнайдер описав систему обробітку ріллі. Веснувати розпочинали на свято Благовіщення. При цьому уважно стежили, яка в цей день погода: якщо ранок світлий, то можна було розпочинати обробляти землю; якщо похмурий, то з веснуванням треба було зачекати [277, s. 297]. Записав дослідник поширений і в інших районах Покуття звичай обходу господарем ріллі в руках зі свяченою водою і вербою. Цікавим є звичай, коли при посіві пшениці господар нікому не відповідав, – щоб горобці не поїли зерна. А для того, щоб не відповісти, він набирив у рот води або щось закладав під язик.

У структурі місцевого господарювання переважало тваринництво, яке, за словами дослідника, «мало велику опіку і пошанування». Кінь, корова, віл вважалися найбільшим багатством місцевого селянина. В народі навіть побутовало прислів'я: «Якби маржини не було, то навіщо мене на світі» [277,

s. 299]. Про це свідчить низка свят, які мали охоронні дії. Так, у день святого Луки не можна було працювати волами, щоб вони не «спашили» шії. На Йордан (Водохреща) підкурювали волів, малювали дьогтем хрестики на дверях стайні на святого Юрія, – щоб охоронити худобу від відьми [277, s. 299–300].

У другій частині Ю. Шнайдер описав календарні звичаї та обряди, які виконувалися на Святий вечір [278, s. 21–26], Маланку [278, s. 27], Йордан [278, s. 28], Великдень [278, s. 29], Юрія [278, s. 31], Петра [278, s. 32].

З родинної обрядовості зафіксував хрестини [278, s. 98], весілля [278, s. 99–111], відправу за панщину [278, s. 111]. Занотував 20 загадок [278, s. 205–207].

Народознавець описав демонологічні вірування печеніжинських мешканців. Вони вірили в місячника, упиря, потопельника, чарівницю, відьму, ворожку і ворожбита. Подібно були вірування у тварин і птахів: ластівку, дятла, качку, курку, когута, лисицю, вола, корову. З космогонічних уявлень зауважено, що біла комета пророкувала хвороби, а червона віщувала добрий урожай на збіжжя [278, s. 203].

На св. Івана ворожили не тільки дівчата, але й хлопці. В цей вечір парубки запасалися зіллям «чорнобилъ», щоб їх не боліли «крижі». Якщо зілля парубок побачив уперше раз в році, то промовляв: «Камінь голова». Це заклинання мало вберегти його від головного болю протягом року [278, s. 114].

Ю. Шнайдера цікавила й народна термінологія. Так, наприкінці розвідки він подав короткий словничок термінів, які є одним з основних ключів до розуміння традиційної культури місцевого населення [278, s. 207–211].

Отже, Ю. Шнайдер на основі проведених польових досліджень на Печеніжинщині намагався комплексно проаналізувати господарювання місцевого населення, його вірування та матеріальні елементи повсякденної життєдіяльності.

Доволі інформативним є етнографічне дослідження С. Петровича. Його праця «Znachorka i wróżka Jewdokia Bojczuk. Matły folklorystyczne ze wsi Bortnik na Rokuciu» («Знахарка і ворожка Євдокія Бойчук. Матеріали фольклористичні з с. Бортники на Покутті») описує народні вірування даної знахарки, яка

займалася практикою народного зцілення та ворожбою. Як зазначив автор, «свої знання вона отримала ще в дитинстві» [272, s. 116]. Світ духів автор поділив на: 1) духів померлих; 2) упирів; 3) дияволів [272, s. 127–129]. Найбільше різних назв мав диявол, якого називали: чорт, дідько, лихе, щезби, він. Також існувало вірування, що були рослини з апотропейними властивостями. Таким вважали часник, який слід було носити при собі. З цією ж метою використовували переступень та аконіт [272, s. 129].

Стосовно померлих духів побутувало вірування, що вони є в старих хатах – «як старий ґрунт, то все є якесь паскудство, що воює» [272, s. 127]. Існували практики, з яких можна було довідатися якої він статі – чоловічої чи жіночої, добрий дух чи поганий. Для цього клали веретено й ців. Якщо це дух померлої дівчини, то вона «пряла, як хлопець то молотить» [272, s. 127]. З метою з'ясування злий дух чи добрий використовували рослину аконіт. Так, перед хатою ставили це зілля, все подвір'я і середину хати посипали попелом і чекали. Якщо мешкав дух добрий, то залишав слід людської ноги, а якщо злий то округлий і з пазурами.

З духів природи відзначив вірування водяника, рахманів, потопельника [272, s. 121], лісових духів [272, s. 123]. З найдавніших часів на Покутті вірили в щасливі й нещасливі рослини й дерева. Так, везучими вважалися: береза, «зозулі черевичок», «Іванове зілля», м'ята [272, s. 123–124]. Дерева, які мали зв'язок зі злими духами – чорна бузина, бук, ялиця [272, s. 124]. Загалом, бузину на західних теренах України досить часто пов'язували з домашнім чортом. Зокрема, на Городенківщині повсюдним було переконання, що «крім бзини гіршого дерева нема» [272, s. 346]. Зауважив автор, що на гробах переважно садили плодові дерева, щоб люди, коли зривали плоди, згадували про померлого [272, s. 125].

Поширеними були вірування у злих і добрих тварин. Так, до тварин, які підпорядковувалися дияволу, належав кінь. Чорт міг змінюватися на його подоби. Відьма могла поставати у вигляді жаби. Злими тваринами вважали також собаку, кота, змію.

З народного лікування побутувала думка, що хворобу можуть спричинити злий дух, зокрема, диявол, упир, страх. Причому не виключали, що бувають і природні випадки смерті [272, s. 216]. Дослідник назвав 87 найпоширеніших рослин для лікування. При цьому він записав їх народні назви, а також латиною. Атрибутами лікування були й частинки тварин, зокрема кров крота, борсучий жир [272, s. 225–226]. Лікування на Покутті було тісно пов'язане з ворожбою. В розділі «Чари і ворожба» містяться заклинання, спрямовані принести щастя в особистому житті, господарській діяльності, відвернути шкоду від людини чи тварини [272, s. 226–230]. Цікавим є ворожіння, в якому використовували білі квасолі. Для цього ворожка читала молитву й розсипала їх на стіл. Від комбінації, в яку вони випали, робили пророкування дівчині. Ось декілька з них: якщо квасолі утворювали хрест, це передрікало хворобу або смерть [272, s. 229]; якщо ж вони впадуть разом, то це до весілля [272, s. 230].

Отже, С. Петрович на основі широкого кола первинних етнографічних матеріалів проаналізував особливості матеріальної та духовної культури населення Городенківщини.

У міжвоєнний період змінився акцент у вивченні краю. Польські науковці з кінця 1920-х рр. розпочали комплексне дослідження «східних кресів», до яких належало й Покуття. Його народознавче вивчення здійснювалося під кутом розгляду краєзнавчого та туристичного потенціалу Карпат і Передкарпаття. У зв'язку з цим були започатковані географічні, морфологічні та геологічні студії краю.

У цей час 1920-х рр. в Карпатах і передгір'ї було здійснено кілька експедицій. Їх результатом став вихід у світ у 1931 р. публікації «Покуття», у серії «Праці географічні видані проф. Е. Ромера». В ній були опубліковані розвідки Я. Чижевського [243], М. Кочвари [254] та А. Зглінницької [292]. Вони мали переважно географічне спрямування, водночас містили незначні етнографічні відомості. Так, Я. Чижевський писав, що в 1928 р. відбулася експедиція на Станиславівщину, яка мала географічне спрямування [243, s. 5]. Автором в основному було досліджено географію річок краю, зокрема долини

Подністер'я та Попруття. У свою чергу А. Зглінніцька, даючи характеристику геоморфології Покуття, описала походження назви «Покуття» та межі краю [292, с. 81–83]. А. Чоловський і Б. Заборський написали брошури про фізіографічне розташування Покуття та про етнолінгвістичні особливості мови жителів краю [244; 291]. Б. Заборський підготував статтю про

Відмітимо, що народознавча тематика про Покуття не стала предметом окремих монографічних видань, як це було у попередній період. Так, у 1928 р. вийшла комплексна праця А. Фішера «Русини», в якій лише епізодично було згадано про населення краю, його матеріальну культуру, традиції та звичаї [247].

У 1930-х рр. польською владою активно фінансувалося вивчення Карпатського регіону і, зокрема, Гуцульщини [279]. Це мало відбиток на Покуття з огляду виключно на визначення етнографічної південно-західної межі краю [91]. Свідченням такого підходу стали публікації Я. Фальковського «Na pograniczu łemkowsko-bojkowskiem» («Північно-східне пограниччя Гуцульщини») (1935) [245] та «Etnografia górali środkowych i wschodnich Karpat Polskich» («Етнографія гуралів середніх і східних Карпат Польських») (1938) [246]. З цього приводу А. Королько зауважив, що «заслугою Я. Фальковського було те, що він при визначенні меж етнографічного району не послуговується відносними, часто неточними відомостями своїх попередників, а шляхом типологізації та аналізу жіночого одягу виводить спільне та відмінне у традиційному строї покутян і суміжних етнографічних груп» [417, с. 49–51].

Етнографічний матеріал про Покуття поміщали кілька місцевих польських періодичних видань: «Głos Pokucia» («Голос Покуття», 1937–1939) та «Tygodnik Pokucki «Zjednoczenie»» («Тижневик Покутський, 1928, 1930–1935), які виходили в м. Коломії [90].

Однією з провідних тем, які розкривали на сторінках названих видань, було питання розвитку домашніх ремесел та промислів краю. У часописі «Голос Покуття» друкувалися статті про стан гончарства. Загалом на Покутті гончарство було добре розвинене з давніх часів, чому сприяли великі поклади

якісної глини. У статті «Przemysł ceramiczny na Pokuciu» («Промисел керамічний на Покутті») констатувалося, що керамічний промисел є досить розвинений через добрі поклади глини. Автор зазначив, що в м. Коломії працювало декілька доволі потужних керамічних заводів. Вироби їх були якісні, що ставило виготовлену продукцію на перше місце серед закладів такого типу. У публікації звернуто увагу на високий рівень гончарної продукції в районі [335, s. 2]. Пізніше польський етнограф С. Тадеуш написав дослідження «Pokuska majolika ludowa» [280].

Стаття «Pokucie a Polska» («Покуття і Польща») була присвячена огляду стану народного господарства в краї. В ній зазначалося, що загалом промисел на Покутті розвинений слабо. Із господарської діяльності на першому місці була заготівля та обробка деревини. З сільськогосподарських культур у Городенківському повіті найбільше висаджували цукровий буряк та досить слабо було розвинене виноробство. До активізації основних галузей господарювання спричинило будівництво шосейних доріг. На деяких шляхах встановлено автобусне сполучення. Також було розвинуте й залізничне сполучення, що, на думку автора, мало велике господарське значення для Польщі та Румунії. Шлях цей проходив з Польщі до Румунії через терени Покуття. Особливо добре цим шляхом проводилося транспортування дерева з важкодоступних гірських районів Гуцульщини [334, s. 2].

Періодично в цьому ж часописі повідомлялося про різні культурні та мистецькі заходи. З них можна прослідкувати, як відбувалася популяризація народного мистецтва, зокрема покутського гончарства. Так, в одному з номерів часопису повідомлялося про відкриття виставки гончарства в м. Косові. Офіційне відкриття мало відбутися 1 липня 1925 р. Організатором дійства був поляк О. Ядлевський. Метою виставки було пропагування покутської кераміки, налагодження зв'язків з найвідомішими фірмами, а також створення нових ринків збуту. Для досягнення цієї мети виставку зробили пересувною. Наступними містами де вона мала відбутися були: Станиславів, Львів, Перемишль, Краків, Катовіце. Пізніше в мистецькому журналі «Rzeczy piękne»

за 1929 р. було опубліковано хроніку цієї виставки. В ній брали участь П. Кошак (с. Пістинь), П. Напп (м. Кути), І. Брошкевич (м. Кути), М. Цвілик (м. Коломия) та ін. Найкращі роботи майстрів були відзначені нагородами. Зокрема, П. Кошак, учень Коломийської гончарної школи, за внесок у збереження народних традицій покутської кераміки зайняв перше місце на виставці в м. Косові [341, s. 2].

У номері за 20 травня 1938 р. повідомлялося про створення коломийського відділення «Towarzystw Przyjaciół Nauk» («Товариства друзів наук»). Відбулося воно з ініціативи С. Паславського, очільника Станиславівського воєводства. Головною метою товариства був розвиток і підтримка досліджень у всіх областях знань, а також публікація наукових робіт польською мовою. На засіданні наукової ради було ухвалено, що при Товаристві психологічному буде створено новостворене відділення Товариства приятелів наук [338, s. 2].

Про стан народних промислів писали й інші газети. Зокрема, в часописі «Tygodnik Pokucki «Zjednoczenie» («Тижневик Покутський «Єдність»») висвітлювалися солеваріння, яке з давніх часів було добре розвинене на Гуцульщині й Покутті [339, s. 2]. Цікавими є статті про сплав лісу, в яких ідеться про унікальні за архітектурою гідротехнічні споруди у верхів'ях рік Чорного та Білого Черемошу. На них споруджували з каміння і дерева водозбірні греблі – «кляузи». Автор назвав ці водосховища «унікальними явищем», які не зустрічалися більше ніде в Речі Посполитій [337, s. 2]. Такі умови транспортування деревини були найдешевшими. Іншого способу перевезення з віддалених частин Покуття не було [337, s. 2].

У міжвоєнний період широкого розмаху набула краєзнавча робота. Її популяризацією займалося засноване 1906 р. у м. Варшаві Польське краєзнавче товариство [250; 274]. При ньому були утворені різні комісії, які займалися екскурсійною та туристичною діяльністю. Тривали постійні роботи з вивчення та збереження історичних пам'яток історії та культури. Згадане товариство видавало спеціалізований місячник «Ziemia» («Земля»).

У цьому виданні більшість статей мали історико-краєзнавчий зміст. З номера в номер друкувалися матеріали і про українські землі, зокрема про Поділля, Гуцульщину, Покуття. Так, у своїй статті М. Орлович «Z Podola Galicyjskiego» («З Поділля Галицького») зауважив, що найкрасивішими місцями, по яких протікав р. Дністер, це були покутські терени. За мальовничу природу цю частину краю називали «наддністерською Швейцарією». Розташована вона на порубіжжі між Тлумацьким та Городенківським повітами, а також Бучацьким і Заліщицьким, а з другого боку – це межа Галичини та Буковини. Для переправи в цій частині річки слугували два збудованих мости: один залізничний, другий дерев'яний [268, s. 733]. Автор описав існуючі на тих теренах пам'ятки архітектури. Так, у с. Раковець на Городенківщині звернув увагу на потужну вежу, яка залишилася від замку, зведеного в 1660 р. і спаленого під час Барської конфедерації [268, s. 734].

Для заохочення туризму повідомлялися також етнографічні відомості. Автор зазначив, що після с. Раковець у наступному с. Уніж його власник Пшибиславський заснував у себе вдома музей археології, нумізматики та краєзнавства. Підсумовуючи, М. Орлович із жалем констатував, що туризм на р. Дністрі не дуже розвинений, як на річках Вісла, Дунай [268, s. 734–735].

У туристичному путівнику «Co zwiedzać w Galicji» (wskazówki dla turystów) («Що побачити в Галичині» (вказівки для туристів)) М. Орлович зазначив локальні особливості різних етнографічних районів. Так, серед галицького населення звернув увагу на етнографічну групу гуцулів [269, s. 33]. З матеріальної культури відзначив красу їхнього народного одягу, на який, на його думку, не вплинули новітні тенденції. В путівнику він радив, щоб побачити всю красу гуцульської носії краще її оглядати під час свят [269, s. 34]. З народних промислів М. Орлович зауважив, що найкраще на Гуцульщині розвинуте художнє різьблення по дереву, яке характеризував «високою майстерністю» [269, s. 35]. На Покутті, в околицях м. Коломиї, добре розвивався гончарний промисел, а на Поділлі – килимарство. Він зауважив, що публічних музеїв у Галичині мало. З них виокремив у м. Коломиї (Музей

Покуття Т.S.L.), а також народного промислу (Музей Товариства приятелів наук). Більшість зразків народного мистецтва зосереджувалися у приватних колекціях, які були недоступними для великого загалу [269, s. 36].

Ще одним напрямом часопису був розвиток музейної справи. В багатьох його номерах друкувалися статті про музейні та приватні колекції в Галичині та Польщі. Зокрема, стаття Б. Януша «*Muzea lokalne w Galicyi*» («Локальні музеї в Галичині») висвітлює досліджувану проблематику розвитку музеїв у Галичині [251, s. 54–55]. В ній окреслено історію заснування першого приватного музею на Покутті, яким володів граф Е. Старжинський. Він, маючи власну збірку старожитностей, вирішив відкрити її для публічності. В 1892 р. він заснував «Музей Покутський ім. Старжинських». Відкриття музею було приурочено 101-й річниці Конституції Речі Посполитої. Проте, не побачивши великої зацікавленості в ньому, перед смертю граф заповів сину повернути його у власність родини [252, s. 77]. Підсумовуючи, Б. Януш зазначив, що ідея створення музею не залишилася без уваги: знайшлися люди, які захотіли створити новий музей Покуття. Задум цей мав бути реалізований у приміщенні Народного дому. Після смерті Е. Старжинського його дружина одну частину збірки подарувала Національному музею в м. Кракові, а другу віддала для заснування нового музею в м. Коломиї [252, s. 78].

У міжвоєнний час окремі етнографічні експонати стали частиною колекцій польських музеїв. Мова йде насамперед про Етнографічний музей у м. Кракові ім. С. Уджелі, який був заснований ще в 1911 р. У ньому були вміщені етнографічні матеріали «з Коломиї» [472]. У цьому музею була зібрана найбільша на той час фотоколекція, в якій були зафіксовані окремі зразки матеріальної і духовної культури населення Покуття.

Отже, міжвоєнний період у вивченні Покуття польськими дослідниками характеризувався лише побіжними етнографічними відомостями. Видані розвідки мали певну наукову спрямованість, однак народознавча тематика висвітлювалася епізодично та в контексті вивчення Карпатського регіону.

Водночас етнографічні матеріали про Покуття знайшли своє часткове відображення на сторінках тогочасної польської періодики.

Таким чином, етнографічні праці Л. Вайгеля, К. Мрочка, Ю. Шнайдера написані на широкому колі автентичних матеріалів, які безпосередньо були зібрані ними в Покутському масиві. Користуючись народознавчою методикою О. Кольберга, вони намагалися комплексно висвітлити різні сторони життєдіяльності населення Покуття. Водночас, Л. Вайгель зосередив свою увагу на описі традиційної звичаєвості мешканців гуцульсько-покутського пограниччя, тоді як К. Мрочко і Ю. Шнайдер описали специфіку господарської зайнятості та духовних вірувань, відповідно, Снятинщини і Печеніжинщини.

У міжвоєнний період народознавчий вимір досліджень історико-етнографічного району різко змінився. Покуття, на відміну від Гуцульщини, не стало тоді трендом етнографічного вивчення. Яскравим прикладом цього є те, що на сторінках тогочасних польських періодичних видань знаходимо лише окремі відомості про господарські заняття населення краю.

Література до розділу

90, 91, 168, 200, 206, 207, 208, 226, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 246, 248, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 268, 269, 272, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 283, 291, 292, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 351, 394, 407, 417, 436, 341, 458, 465, 471, 472.

ВИСНОВКИ

Вивчення українських етнографічних масивів становить важливе значення для пізнання їх етнокультурної своєрідності та самобутності. Основи емпіричної бази для їх комплексного студіювання були закладені в XIX – першій третині XX ст. Саме в цей час вітчизняними та зарубіжними вченими, мандрівниками, фольклористами та краєзнавцями були проведені відповідні описи та польові дослідження окремих історико-етнографічних районів, одним із яких є Покуття. У зв'язку з цим зазначена проблематика актуальна і заслуговує на самостійне наукове дослідження.

Аналіз джерельної бази та стану наукового вивчення проблеми засвідчив, що Покуття, хоч і було об'єктом наукового дослідження в XIX – 30-х рр. XX ст., проте, порівняно з сусідньою Гуцульщиною, його комплексне студіювання не знайшли належної уваги в тодішній народознавчій науці. Покуття було об'єктом зацікавлення з боку українських та іноземних дослідників, свідченням чого є наявність відповідної репрезентативної джерельної бази, яка повною мірою розкриває специфіку досліджуваної теми. У ній вагоме місце посідають неопубліковані та опубліковані матеріали.

Стан наукового вивчення проблеми етнографічного дослідження Покутського історико-етнографічного району в XIX – 30-х рр. XX ст. засвідчує, що існує певна кількість праць, у яких частково або епізодично відображені окремі аспекти народознавчого студіювання регіону в загальноукраїнському контексті. Зважаючи на цю обставину, зазначена проблема у 50–80-х рр. XX ст. була недостатньо висвітлена в науковій літературі. Лише в кінці XX – на початку XXI ст. окремі вітчизняні дослідники зробили спроби виокремити етнокультурну специфіку населення краю, охарактеризувати етнографічні студії, які проводились на Покутті вітчизняними та зарубіжними вченими впродовж останньої третини XIX – першої третини XX ст. У роботі використано низку методологічних принципів і сукупність методів, застосування яких уможливило об'єктивне здійснення дослідження.

Приєднання Галичини до складу Австрійської імперії в останній чверті XVIII ст., процеси національного відродження та пошуки власного етнічного коріння каталізували початки історико-краєзнавчих та народознавчих досліджень. Не стали винятком і дослідження ними Покутського історико-етнографічного району. На переконання тогочасних мандрівників, які побували на цих територіях, відвідувані ними терени вирізнялися власною самобутністю та автентичністю. Їх праці – це, здебільшого, узагальнюючі описи етномасиву, в яких народознавча складова становила невід’ємну частину письмових спостережень. Методологічну базу робіт мандрівників та краєзнавців складало маршрутне вивчення етнографічної колоритності краю.

Серед вітчизняних народознавців польові дослідження на Покутті започаткували діячі «Руської трійці». Вони проводилися з метою збору первинних етнографічних даних про окремі елементи традиційної духовної культури місцевого населення. На початковому етапі народознавчого вивчення Покуття основною проблематикою, що цікавила дослідників, була усна народна творчість, яку вони безпосередньо записували від носіїв. У дослідженнях Я. Головацького та Г. Ількевича переважав метод безпосереднього спостереження, фіксації-збирання та опису.

Комплексні дослідження структурних компонентів традиційно-побутової культури Покуття та їх функціонування як певної системи життєдіяльності були започатковані в останній третині XIX ст. Для цього часу характерні ретельне вивчення і фіксація дійств, обрядів, подій у культурі та побуті місцевих мешканців.

В останній чверті XIX – на початку XX ст. етнографічне вивчення Покутського етномасиву характеризується комплексним системно-структурним підходом. На цей процес позитивно вплинули організація етнографічних досліджень українських і польських академічних установ та становлення етнологічної науки загалом. Вагому роль у цьому процесі відіграла народознавча діяльність НТШ та створення в її лоні окремої Етнографічної комісії. Завдяки цьому студії українських вчених методологічно проводилися

згідно з розробленими В. Гнатюком та І. Франком етнографічними питальниками і рекомендаціями. Ними була заснована нова наукова методологія досліджень, яка характеризувалася комплексністю, систематизацією зібраних даних, застосуванням типологічного методу студіювання та порівняльної методики.

Саме з їх ініціативи було сформовано коло аматорів із місцевої інтелігенції, які тісно і плідно співпрацювали з Етнографічною комісією НТШ та її членами. На початку ХХ ст. представниками місцевої еліти (священиками, рідше вчителями та урядовцями) було зроблено відповідні фольклорно-етнографічні записи. Загалом вивчення праць українських етнографів початку ХХ ст. дає нам змогу з'ясувати спільне і відмінне в обрядових діях на Покутті, простежити еволюцію родинного обряду, окреслити особливості шлюбного звичаю, побачити зміни у весільній обрядовості, виокремити її етапи та складові частини, обрядові компоненти і деталі. Нагромадження народознавчих записів та безпосередній збір фольклорно-етнографічних матеріалів з окремих населених пунктів Покутського етномасиву дозволив зробити значний поступ у вивченні особливостей культури і побуту населення Покуття.

Вагому роль у народознавчому дослідженні Покуття останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст. відігравала виставкова діяльність. Саме вона популяризувала збиральницьку роботу, як серед українських, так і серед польських пошановувачів зразків народної культури покутян. Окремі з проведених виставок мали на меті піднести національну свідомість українства краю. Виставкова робота сприяла також поживленню нових народознавчих досліджень. Проведені виставки 1880–1912 рр. дали поштовх до започаткування етнографічного музейництва в краї.

Окремі експонати, які демонструвалися на виставках, спочатку потрапили до збірок музейних колекцій місцевих любителів старовини, а згодом частина з них поповнила фонди створеного в 1926 р. першого фахового музею на Покутті. Музей «Гуцульщина» імені Й. Кобринського став тією унікальною інституцією, яка не лише зберігала зразки традиційної культури місцевого

населення, але й відстоювала українську ідентичність у краї через проведення відповідних заходів, одним із яких були організація з'їзду музеологів у 1938 р.

Окремі народознавчі аспекти вивчення краю були опубліковані на сторінках тогочасних періодичних видань 1920–1930-х рр. Вони стали своєрідними закликами до місцевої інтелігенції щодо відтворення покутської етнокультури задля її збереження через польську колонізаційну політику.

Значний внесок в етнографічне вивчення Покуття останньої третини XIX – 30-х рр. XX ст. здійснили й польські вчені. Серед них поважне місце займають О. Кольберг, Л. Вайгель, К. Мрочко та Ю. Шнайдер. Зокрема, О. Кольберг започаткував нову регіональну методику, першим спробував систематизувати, класифікувати, фольклорний та етнографічний матеріал. Це послужило важливим кроком для накопичення етнографічних відомостей і сприяло активізації процесу становлення етнологічної науки. Велике пізнавальне значення для етнографів мають записи дослідника, оскільки містять дані про матеріальну і духовну культуру мешканців Покуття.

Значну нішу етнографічного вивчення Покуття в останній чверті XIX – початку XX ст. займає народознавча спадщина К. Мрочка, Л. Вайгеля, Ю. Шнайдера. Дослідники у своїй роботі використали метод включеного спостереження, завдяки якому комплексно описали культуру і побут населення краю (Снятинщини, Коломийщини, Печеніжинщини).

У міжвоєнний період у зв'язку із зацікавленням Карпатами і його населенням Покуття продовжили вивчали виключно з позиції пізнання краєзнавчого та регіонально-туристичного потенціалу краю. В цей час вийшло кілька публікацій, у яких побіжно у науково-популярному стилі окреслювалася етнографічна специфіка даного масиву.

Загалом аналіз матеріалів неопублікованих та опублікованих джерел дає підстави стверджувати, що у зв'язку зі створенням фахових етнологічних установ – етнографічних комісій (спочатку польської, а згодом й української) – в останній чверті XIX ст. було закладено основи наукового вивчення етнографічних районів, зокрема Покуття. В цей час започатковано технічні

інновації, які використовувалися у процесі збору первинного етнографічного матеріалу в краї.

Саме під впливом вказаних зовнішніх обставин змінилися основні вектори народознавчої діяльності на Покутті. Проте якщо в першій половині XIX ст. Покуттям здебільшого цікавилися іноземні дослідники, етнографи-ентузіасты, краєзнавці, то починаючи з останньої чверті XIX ст. першість у науковому вивченні краю зайняли українські вчені.

Отже, в етнографічному дослідженні Покутського історико-етнографічного масиву в XIX ст. – 30-х рр. XX ст. можна виокремити три періоди. Перший етап хронологічно окреслюється першою половиною XIX ст. Це час появи етнографічних матеріалів, які мали характер нотаток у працях мандрівників кінця XVIII – початку XIX ст., присвячених українському фольклору (пісні, прислів'я, гаївки, легенди, казки). Другий етап охоплює останню чверть XIX ст. Етнографічні студії набули більш наукового змісту, завдяки чому вдалося зафіксувати, систематизувати народознавчі дослідження. Свою чергою третій етап окреслюється першою третиною XX ст. Він пов'язаний із розробленням фахових науково-методологічних програм вивчення етнографічного масиву. У міжвоєнний час народознавчі дослідження Покуття ґрунтувалися на невеликих розвідках у періодичній пресі, виставковій діяльності та організації музейницької справи в Покутському етномасиві.

Таким чином, проаналізовані особливості народознавчого вивчення Покуття дають підстави стверджувати про наявність у досліджуваному етнографічному масиві в XIX ст. – 30-х рр. XX ст. як спільних загальноукраїнських, так і специфічних локальних рис традиційної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Архівні матеріали

Центральний державний історичний архів України м. Львів

Фонд 309 Наукове товариство ім. Т. Шевченка, м. Львів

оп. 1.

1. Спр. 345. Листи і телеграми від організацій та приватних осіб з приводу смерті Франка І. 1916 р., 62 арк.
2. Спр. 372. Книга обліку дійсних членів товариства НТШ. Т. II і останній. Початок 1873–1920 рр., 137 арк.
3. Спр. 761 Записи звичаїв та обрядів, пісень, оповідань і приказок косарів сіл Західної України, зібрані членами етнографічної комісії, Т. I., 30 арк.
4. Спр. 961. Листи наукових працівників, викладачів, студентів про придбання літератури та «Літературно-наукового вісника», Т. VI., 123 арк.
5. Спр. 980. Листи наукових працівників, викладачів, студентів про придбання літератури, Т. IX і останній., 196 арк.
6. Спр. 2266. Листи Вертельника А., Вовка Ф., Вороного М., Щурата В. та ін. до Гнатюка В. 1897–1912 рр., 118 арк.
7. Спр. 2279. Листи Огоновського П., Окуневського Я., Панькевича С. та ін. до Гнатюка В. 1897–1912 рр., 29 арк.

**Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені
М. Рильського НАН України.**

фонд 28. В. Гнатюк

оп. 28-3. Рукописи

8. Спр. 46. «Збірник народних пісень (без мелодій) ліричні, побутові, історичні. Записано в с. Гринівці Тлумацького рай. Станіславівської обл. М. Лібриком. 1866–1870. Рукопис. 68 арк.

9. Спр. 47. «Записки» (збірника). Розповіді, легенди, казки, прислів'я та приповідки, загадки, повір'я, забобони, звичаї, демонологія. Записи М. Б. на Станіславівщині [М. Бучинського]. Рукопис. 1866–1869. 89 арк.
10. Спр. 48. Пісні (без мелодій) родинно-побутові, військові (жовнірські) та ін. Записано М. Бучинським на Станіславівщині. Рукопис. 1866–1871. 22 арк.
11. Спр. 49. «Збірник народних пісень: коломийки, пісні (без мелодій)». Записав М. Бучинський в Отинянському, Тлумацькому та Тисменицькому районах на Станіславівщині. Рукопис. 1867–1868. 84 арк.
12. Спр. 56. Пісні, коломийки (без мелодій) історичні, побутові. Записано К. Бородайкевичем в с. Рожен Отинянського рай. Станіславівської обл. 1872 р. 8 арк.
13. Спр. 63. Коломийки, пісня (без мелодій) побутові, колядки та ін. Записано О. Ставничим на Станіславівщині, Тернопільщині, Львівщині 1876–1887 рр. 29 арк.
14. Спр. 74. «Ой пют пют наливаються...». Пісні (без мелодій) коломийки, казки, приказки тощо. Побутові, родинні та ін. Записав Д. Шимчук в с. Сапогові Галицького рай. (Борщівського пов.), в Снятині, Станіславові – на Станіславівщині. 1882–1884. Рукопис. 109 арк.
15. Спр. 82. «За нашими воротами...». Коломийки (без мелодій) листки із збірника. Побутові пісні. Записано в с. Топорівці, Городенківського рай. Станіславівської обл. невідомими. 1888 р. Рукопис. 2 арк.
16. Спр. 86. Народні пісні (без мелодій). Побутові, танкові, пастуші, великодні. Записи І. Башака в с. Замулинці Коломийського рай. Станіславівського обл. 1889–1896 рр. Рукопис. 7 арк.
17. Спр. 87. «Ой рано й рано кури запіли...». Колядки, казки, історичні перекази. Записи Л. Мартовича та ін. на Станіславівщині, Львівщині, Волині. 1890–1896. Рукопис. 50 арк.

18. Спр. 92. «Народні співанки» (без мелодій). Побутові, родинні, жовнірські. Записано С. Чернецьким в Далешове. Чернелицького рай. Станіславівської обл. 1891–1897. Рукопис. 12 арк.
19. Спр. 109–111. «Байки». «Казки». Зібрав Ів. Волошинський в с. Далешове Чернелицького рай. (Городенківського повіту) на Станіславщині. 1912–1913. Рукопис. 171 арк.
20. Спр. 109. «Байки». Зошит № 7 Казки 1912 р. 59 арк.
21. Спр. 110. «Байки». Зошит № 8 Казки 1913 р. 53 арк.
22. Спр. 111. «Байки». Зошит № 9 Казки. 1913 р. 59 арк.
23. Спр. 103–108. «Співанки» (без мелодій) родинні, побутові та ін. Записав Волошинський І. в селах Станіславської та Тернопільської обл. 1893–1909 рр., 177 арк.
24. Спр. 103. «Співанки». Зошит № 1. 1893 р., 24 арк.
25. Спр. 104. «Співанки». Зошит № 2. 1893 р., 34 арк.
26. Спр. 105. «Співанки». Зошит № 3. 1893 р., 22 арк.
27. Спр. 106. «Співанки». Зошит № 4. 1908 р., 38 арк.
28. Спр. 107. «Співанки». Зошит № 5. 1908 р., 24 арк.
29. Спр. 108. «Співанки». Зошит № 6. 1909 р., 35 арк.
30. Спр. 112. «Оден наймит служить по газдах...» Казки. Записано Ів. Волошинським в селах Станіславщини. 1913 р. Рукопис. 47 арк.
31. Спр. 113. «В Олієво-Королівці сталася новина...». Пісні, коломийки (без мелодій) історичні, побутові, любовні та ін. Записав Ів. Волошинський в селах Станіславщині. Рукопис. 30 арк.
32. Спр. 157. «Зайшла сі зьвірина до свої громади...» пісні без мелодій переказ казки прозвірів і пахів. Записи Г. Кинаха, П. Коломийченка, А. Онищука та ін. на Тернопільщині, Станіславщині, Чернінівщині. 1900–1914 рр. 30 арк.
33. Спр. 165. «Йде Сава дорогою...». Пісні (без мелодій), історичні, побутові, дитячі та ін. Записано Ів. Чупреєм в с. Печеніжин, Печеніжинського рай. Станіславівського обл. 1902 р. Рукопис. 38 арк.

34. Спр. 168. «Було три брати...» Пісні (без мелодій), анекдоти, казки. Побутові, колискові пісні. Записано О. Дерев'янком на Львівщині, Станіславівщині, Тернопільщині. 1902–1904 рр. 87 арк.
35. Спр. 169. «Мав оден дідо козу...». Оповідання, загадки, співанки, казка. Учнівські записи. Зібрав П. Шекерик-Доників на Станіславівщинію 1902–1904 рр. 188 арк.
36. Спр. 171. «Штуки» (заклади) ігри. Записано П. Шекерик-Дониковим, А. Веретельниковим і ін. в селах Станіславівської, Чернігівської, Чернівецької, Львівської обл. 1902–1907 рр. Рукопис. 20 арк.
37. Спр. 177. «Археологічні та етнографічні записки» Історичні перекази, записано Б. Заклинським на Станіславівщині. 1904 р. 20 арк.
38. Спр. 178. Усна словесність. Пісні (без мелодій), історичні, побутові, родинні. Зібрав Б. Заклинський на Станіславівщині в Угорщині. 1904. Рукопис. 43 арк.
39. Спр. 181. «Ходит Івась понад беріг...» Пісні (без мелодій), анекдоти, уривок з опису весілля (частина збірника). Родинно-побутові, весільні пісні та ін. Записано Ів. Саваком на Станіславівщині 1904 р. 26 арк.
40. Спр. 183. «Байки з уст народних». Казки. Записано М. Чубатим в с. Озеряни Отинянського рай. Станіславівської обл. 1904–1905 рр. 60 арк.
41. Спр. 208. Співанки (без мелодій). Побутові, сімейні, ліричні. Записані в с. Далешове, Колінки, Репужинці, Чернелицького рай. Станіславівської обл. – Волошинським І. 1910 р. 73 арк.
42. Спр. 213. Демонологія, вірування, народна медицина. Зібрано І. Волошинським в с. Далешове Чернелицького рай. Станіславівської обл. 1910–1911 рр. Рукопис. 112 арк.
43. Спр. 214. «Весільні звичаї в Сороках, пов. Коломия», Запис. Є. Вончицька. 1911 р., 4 арк.
44. Спр. 216. «Оповідання». Перекази історичні. Зап. І. Волошинським в с. Далешове на Станіславівщині. 1911 р. Рукопис. 39 арк.

45. Спр. 223. «Приповідки». Записано Волошинським І. в с. Далешове, Чернелицького рай. Станіславівської обл. 1913 р. Рукопис. 87 арк.
46. Спр. 224. «Загадки». Записано в с. Далешове, Репужинці Чернелицького рай. Станіславівської обл. в с. Ростоки Вижницького рай. Чернівецької обл. в с. Годинківці, Побіжнрянського рай. Тернопільської обл. – Волошинський І. 1913 р. Рукопис. 27 арк.
47. Спр. 228. «Ой там сирид села...». «Пісні (без мелодій), ліричні, побутові. Записано П. Гавдуником в с. Вовчківці, Заболотівського рай. (Снятинського пов.) Станіславівської обл., 1913–1914 рр., 116 арк.
48. Спр. 229. «Та заків я була люнка...» Пісні (без мелодій) історичні, жовнірські, родинно-побутові тощо. Записано І. Палійчуком в с. Драгасимів Снятинський повіт. Станіславівської обл., 1914 р., 31 арк.
49. Спр. 231. Пісні (без мелодій). Лірично-побутові, родинні тощо. Записано. Л. Берлада в с. Видинів Снятинський повіт. 1914 р., 19 арк.
50. Спр. 232. «Оре Семен в чистім полі...» Пісні, коломийки (без мелодій). Побутово-ліричні, родинні. Записано Д. Федюком в с. Вединів., Снятинського повіту. Станіславівської обл. 1914 р. 16 арк.
51. Спр. 244. «Долина, долина, червона калина...». Пісні (без мелодій) вірші, народні ліки. Тематика творів історичні (з років першої світової війни) побутові тощо. Індивідуальна творчість і записи різних збирачів на Станіславівщині з матеріалів Б. Заклинського. 1915. Рукопис. 23 арк.
52. Спр. 287. «Народні оповідання, сміховички та жарти». Побутово-соціальні пісні. Записано С. Харуком на Станіславівщині. 1921–1922 рр. 41 арк.
53. Спр. 310. «Анекдоти». Записано М. Бажалаком. В Станіславській, Тернопільській обл. 7 арк.
54. Спр. 326. «Етнографічні записи». Народні чари, ліки, звичаї та вірування. Записано С. Харуком в с. Раковець, Обертинського повіту. Станіславівської обл. 29 арк.

55. Спр. 335. «Ой я нині коня кую...». Коломийки (тематичні). Записано М. Романюком на Станіславщині. 68 арк.
56. Спр. 343. «Гаївки» (пісні без мелодій) лірично-побутові итщо. Записано учнями в селі Тростянці, Заболотівського повіту. Станіславівської обл. Матеріали прислав О. Іванчук. 53 арк.

фонд 29. Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.

оп. 29-3.

57. Спр. 66 «Ой у ліску, ліску!!!» Колядки та щедрівки. Записав Бучинський М. на Станіславщині (Виписки із збірника). 1866–1871. 23 арк.
58. Спр. 102. Народні колядки і щедрівки (збірник без кінця). Записав Д. Шимчук на Станіславщині. 1883.р. 42 арк.
59. Спр. 164. Весілля в Орельці пов. Снятинський. Опис. Записав Равлюк В. На Снятинщині. 1889 р., 25 арк.
60. Спр. 165. Пісні (без мелодій) побутові. «Ой служила Настя в пана...» Записав В. Равлюк на Станіславщині 1890 р., 10 арк.
61. Спр. 166. Пісні, коломийки (без мелодій) «Моя, момко, моя мамко...» історичні побутові та ін. Записав В. Равлюк на Станіславщині, 17 арк.
62. Спр. 167. Пісні, коломийки (без мелодій) «Ой вилетів сокіл, а з ліса на поле...» історичні побутові та ін. Записав В. Равлюк на Станіславщині, 18 арк.
63. Спр. 206. «Легенди». Зібрав Волошинський І. на Станіславщині. 1897–1911 рр. 60 арк.
64. Спр. 207. «Байки». Казки-побутові, демонологічні. Зібрав Волошинський І. на Станіславщині. Зошит І. 1909–1911 рр., 100 арк.
65. Спр. 208. «Байки». Казки-побутові. Зібрав Волошинський І. на Станіславщині. Зошит ІІ. 1909–1911 рр., 66 арк.

- 66.Спр. 209. «Байки». Казки побутові. Зібрав Волошинський І. на Станіславівщині. Зошит V. 1909–1912 рр., 58 арк.
- 67.Спр. 210. «Співанки». Пісні, коломийки (без мелодій). Побутові. Зібрав Волошинський І. на Станіславівщині Зошит X. 1910 р., 80 арк.
- 68.Спр. 211. «Байки». Казки побутові. Зібрав Волошинський І. на Станіславівщині. Зошит III. 1910–1912 рр., 84 арк.
- 69.Спр. 212. «Співанки». Пісні, коломийки (без мелодій). Історичні, побутові, весільні. Зібрав Волошинський І. на Станіславівщині Зошит XIII. 1911 р., 104 арк.
- 70.Спр. 213. «Співанки». Пісні, коломийки (без мелодій). Побутові та ін. Зібрав Волошинський І. на Станіславівщині. 1911 р., 71 арк.
- 71.Спр. 214. «Байки». Казки побутові, фантастичні. Зібрав Волошинський І. на Станіславівщині. 1912 рр., 41 арк.
- 72.Спр. 336. «Русские колядки и щедровки з округа Коломийского з сіл Матієвець і Перерова». Зібрав С. Арсенич на Станіславівщині. 8 арк.

Відділ рукописів. Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника НАН України

фонд 2. Бібліотека Народного дому.

- 73.НД-83/п.10 Народні пісні зібрані В. І. Брецьким, А. Слюзарем, Т. Яворським, О. Федьковичем та ін. XIX ст., 95 арк.
- 74.НД-91/п.11 Народні пісні з Покуття та Поділля записані невстановленим збирачем 1850–1860 рр., 19 арк.
- 75.НД-106/п.13. Збірка народних пісень, записаних М. Ількевичем I пол. XIX ст. «Sobranýje Piseń ruskich historycznych czrez Mirosława Ilkiewicza», 64 арк.

фонд 77. Петрушевича

- 76.Оп. 1. Спр. 311. Ількевич Гр. Збірка українських прислів'їв і приказок. 1839., 81 арк.

фонд 11. Барвінського.

- 77.Спр. 4554. Колцуняк Микола Весілля в Ковалівці (в повіті Коломийським) – етнографічний опис. 1889 б. м. Автограф., 88 арк.
- 78.Спр. 4554. Додаток лист автора до [О. Г Барвінського]. 1889 р., 26/XI. Автограф., 2 арк.

фонд 36. Головацького Я.

- 79.Спр. 738 (I-II, III)/п.50. Матеріали до книжки «Песни Галицкой и Угорской Руси», собранные Я. Ф. Головацким. Москва 1878 р., 17 арк.
- 80.Спр. 758/п.52. Українські народні епічні пісні, думи, побутові пісні (зібрані Мирославом Ількевичем Григоровичем). 1833 р. Коломийський окр., 12 арк.

фонд 17. Бучинського М.

- 81.Спр. 33/п.1. Волошинюк Василь [дяк]. Листи до Бучинського Мелітона Осиповича 1869–1873. Гринівці, Живачів. 42 л., 84 арк.
- 82.Спр. 84/п.3. Косач Ольга Петрівна (Олена Пчілка). Листи до Бучинського Мелітона Осиповича 1872, 1877. 6 л., 14 арк.
- 82 а. Спр. 199. П.5 Листи до Матея Лібрика 1870 р. Відень.
- 83.Спр. 265/п.7. Українські народні пісні та інші фольклорні матеріали зібрані Бучинським Мелітоном О. 1866–1868 рр. с. Колінці, Кутищі, Марківці і ін., 406 арк.
- 84.Спр. 292/п.10. Волошинюк, Лібрик і Мокрицький. Записи українських народних пісень, повір'їв і. т. п. 1869–1872., 176 арк.
- 85.Спр. 312/п.11. Окремі фольклорні матеріали списані різними збирачами., 18 арк.
- 86.Спр. 309/п.11. Записна книжка (Рецепти печива, словник історичних термінів і ін.). Записи рукою М. О. Бучинського і інш. осіб., 22 арк.

фонд 34. В. Гнатюка.

- 87.Спр. 110/п.6. Волошинський Іван. Листи до Гнатюка 1912–1914 рр. Далешів. 6 л., 9 арк.Сп. 229/п.10. Іванчук Леся. Лист до Гнатюка 1926 р. Ілинці. 1 лист., 2 арк.

88.Спр. 230. Іванчук Олекса. Листи до Гнатюка В. М. 1904–1918 рр. і б. д. Тростянець, Косів, Львів. 17 л., 26 арк.

89.Спр. 417. Онищук А. Листи до Гнатюка В. 1910–1918 рр, 1925 р. Зеленець, Карлів, Київ. 32 л., 51 арк.

Державний архів Івано-Франківської області.

фонд 2. Станіславівське воєводство. Станіславів. 1921 – 1939 рр.

оп. 1.

90.Спр. 1840. Інформации Коломыйского поветового староства о периодической литературе, издаваемой на территории повета., 9 арк.

91.Спр. 2134. Политическая и экономическая монография Коломыйского повета, Станиславского воеводства., 72 арк.

Національний музей Народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського

фонд 1. Інститут «Руський Народний Дом в Коломії».

92.Протокол засідань та загальних зборів Ради Управи «Інституту Руський Народний Дом в Коломії». Коломия. 28.05.1887–18.03.1895. Рукопис на руській мові. 39 протоколів. 24 арк.

фонд 3. Український Народний Музей імені о. Й. Кобринського в Коломії

оп. 1.

93.Од. зб. 1. **I.** Ухвала Музейного відділу ародного Дому від 26.11.1926 р. про створення музею, його назву та відділи, першочергові завдання та плани діяльності. **II.** Відозви-звернення до «Хвальної Редакції Народного Дому, «часописів», поодиноких осіб про допомогу у зборі експонатів для музею. Коломия. 1926 р. Рукопис. 6 арк.

94.Од. зб. 2. Нотатки-щоденник В. Кобринського про створення і діяльність «Комітету Народного дому» [музейного комітету]: склад, ухвали рішення. **I.** 17.05.1926–22.02.1927. **II.** 17.05.1926–14.12.1933. Коломия. 1926–1933 рр. Рукопис. 2 арк.

95.Од. зб. 4/2. Копія листа-подяки за передані предмети для музею.

Коломия. 1.03.1933. Рукопис. 1 арк.

96. Од. зб. 4/4. Копія листа-подяки за пожертвування музею. Коломия. 09.07.1936. Рукопис. 1 арк.

97. Од. зб. 9. Протокол засідання Музейної управи від 1.10.1934 р. про розміщення експонатів в III кімнатах по відділах: історичний, Гуцульське і церковне мистецтво, та намір до кінця року відкрити та освятити музей. Коломия. 1934 р. Рукопис. 1 арк.

98. Од. зб. 10. Протокол двох засідань Музейної справи від 20.11.1934. р. про план освячення музею та рішення музею доповнити назву музею словом «Гуцульщина». Коломия. 1934. Машинопис. Рукопис. 1 арк.

фонд 4. Український Народний Музей «Гуцульщина» імені о. Й. Кобринського в Коломії.

оп. 1.

99. Од. зб. 6. Список запрошених на церемонію відкриття музею. Коломия. Машинопис. 1 арк.

100. Од. зб. 7. Запрошення висланні «поштою» – список відісланих запрошень поштою на церемонію відкриття Музею. Коломия. Машинопис. 2 арк.

101. Од. зб. 8. «Спис жертводавців» – список жертводавців музею. Коломия. Машинопис. Рукопис. 3 арк.

102. Од. зб. 45. Передрук статті «Музей Гуцульщини в Коломії з газети «Гуцульське слово». Від 10.02.1935. р. Коломия. Машинопис. 2 арк.

103. Од. зб. 48. Лист-запит від Коломийського повітового старости з вимогою повідомити, на якій підставі та якого дозволу було засновано Коломийський музей. Коломия. 3.01.1934. На польській мові. Машинопис. 1 арк.

104. Од. зб. 51. Конверт та довідка від «Спілки музеїв в Польщі», про підтвердження приналежності «Українського Народного Музею «Гуцульщина» ім. о. Й. Кобринського» в Коломії до спілки з листопада 1932 р. Краків. 23.03.1935., 1 арк.

105. Од. зб. 61. Нотатки-спогади В. Кобринського про співпрацівників музею за 1937–1939 рр., які працювали на громадських засадах (безкоштовно), та про тих, хто відмовився допомагати. Коломия., Рукопис. 1 арк.

фонд 5. VI-й з'їзд Українських музеологів 5-6 червня 1938 р. в Коломії

оп. 1.

106. Од. зб. 1. Чернетка та копії звіту Управи «Народного музею «Гуцульщина» ім. о. Йософата Кобринського» на V з'їзді українських музеологів 15–16 травня 1937 р. в Перемишлі. Коломия. 15.05.1937 р.. Машинопис. Рукопис. 15 арк.
107. Од. зб. 2. Конверт та лист від професора І. Крип'якевича з приводу організації з'їзду в Коломії. Львів. 10.02.1938 р. Рукопис. 1 арк.
108. Од. зб. 12. Звернення Управи музею до «Високого Воєвідського Уряду в Станиславові з проханням надати дозвіл на проведення з'їзду українських музейників в Коломії. 2 арк.
109. Од. зб. 18. Матеріали по організації та проведення VI з'їзду в Коломії: І. Список осіб та організацій на адресу яких були вислані запрошення на з'їзд. ІІ. Списки розміщення учасників з'їзду в приватних оселях. Коломия. Рукопис. 20 арк.
110. Од. зб. 19. В. Кобринський: «Організація українських обласних музеїв». Реферат-виступ на VI з'їзді українських музеологів. Коломия. Машинопис. 8 арк.
111. Од. зб. 20. О. Дучимінська: «Нарада українських музейників». Передрук статті з часопису «Жіноча доля». Коломия. Машинопис. 6 арк.
112. Од. зб. 21. «VI з'їзд українських музеологів в Коломії дня 5 і 6 червня 1938 р.». Спогади В. Кобринського про організацію, проведення з'їзду та прийняті рішення учасників з'їзду. Коломия. Рукопис. 12 арк.

113. Од. зб. 22. Список з датою заснування «Українських обласних музеїв, спогади В. Кобринського про «Комітет український обласних музеїв» та про організацію VI з'їзду в Коломійі. Коломия. Рукопис. 1 арк.
114. Од. зб. 2. Звітна інформація про кількість відвідувачів музею за 1940–1944 рр. та загальна кількість осіб, які побували в музеї з 1927 по 1939 рр. Коломия, 8 арк.

фонд 6. «Український Народний Музей Гуцульщина» ім. о. Й. Кобринського в Коломійі.

оп. 1.

115. Од. зб. 2. Звітна інформація про кількість відвідувачів музею за 1940–1944 рр. та загальна кількість осіб, які побували в музеї з 1927 по 1939 рр. Коломия, 8 арк.
116. Од. зб. 3. Звіт про загальну кількість експонатів та список інвентаря музею «Гуцульщина». Коломия. 6.04.1944, Рукопис. 1 арк.

фонд 20. Етнографічна виставка Покуття 15.09. – 30.09.1880 в Коломійі.

оп. 1.

117. Од. зб. 1. Рукописна копія каталогу Етнографічного відділу («домашні ручні вироби») Коломийського, Косівського, Городенківського, Снятинського повітів. Етнографічної виставки Покуття, надрукованої у Львові 1880 р. Коломия., 6 арк.
118. Од. зб. 4. Передрук статті «Музей Покуття в Коломійі» з часопису «Львівський кур'єр», від 6.04.1892 р. Коломия., 3 арк.

фонд 21. Господарсько-промислова виставка 16.09. – 30. 09.1880 в Коломійі.

оп. 1.

119. Од. зб. 1. Передрук повідомлення з місячника «Весна» від 24.09.1879 р. Про намір членів товариства ім. М. Качковського «наступного року влаштувати виставку та створення нової організації під назвою – «Товариства любителів російського театру». Коломия., 1 арк.

120. Од. зб. 2. Передрук повідомлення з місячника «Весна» від 24.05, 24.09, 24.10. 1880 р. про організацію та проведення з 16. 09. по 30. 09. 1880 р. в Коломії «Господарсько-промислової виставки» та рішення товариства імені М. Качковського придбати землю і збір коштів на побудову Народного дому. Коломия., 8 арк.

фонд 22. Виставка домашнього промислу 21.09. – 30.09.1912 в Коломії.

оп. 1.

121. Од. зб. 1. Виставка домашнього промислу. «Вистава домашнього промислу в Коломії під протекторатом їх Ц. К. Високости Архикнязя Кароля Франца Йосифа і Архикнягині Зити в днях 21–30 вересня 1912. Каталог. Коломия: Накладом виставкового комітету. З друкарні А. В. Кисілевського в Коломії, 1912. Машинопис., 32 арк.
122. Од. зб. 2. «Вистава домашнього промислу в Коломії р. 1912». Фотоальбом. Коломия, 1912. 20 фото., 20 арк.

Етнографічний Музей імені Северина Уджелі в Кракові (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie)

Ф. I. Рукописи (Rękopisy)

123. I 800 RKP sygn. m II 561 Pamiętniki Franciszka Karpińskiego
124. I 191 RKP sygn m II 155 Charakterystyka Tek Kolbergowskich
125. I 3051 RKP sygn. m III 226 O. Kolberg Spis akwarel... mini
126. I 1399 RKP sygn m II 1085 Piosenki z m. Uhorniki – pow. Stanisławów, Spisała Przybyłowa Wiktoria, pocz.
127. I 1577 RKP sygn. m II 1271 S. Udziela. Jeszcze słów kilka o przypowiadstce spisanej w Pusznikach pow. Tłumacz

Ф. 7. Малюнки, обряди, мистецтво (Rysunki, obrzędy, sztuka)

128. III / 6487 sygn. m III 599 Lichtarze kościelne z Pokucia zdobione za pomocą różka
129. III / 10380 sygn. m III 6885 Pisanki Kołomyja Ukraina

130. III / 10381 sygn. m III 6889 Pisanki Kołomyja Ukraina
131. III / 10382 sygn. m III 6886 Pisanki Kołomyja Ukraina
132. III / 10383 sygn. m III 6888 Pisanki Kołomyja Ukraina
133. III / 10384 sygn. m III 6887 Pisanki Kołomyja Ukraina
134. III / 10681 sygn. m III 6479 Pisanki Kolanki pow. Horodenka. Ukraina
135. III / 10682 sygn. m III 6478 Pisanki Kolanki pow. Horodenka. Ukraina
136. III / 10683 sygn. m III 6480 Pisanki Kolanki pow. Horodenka. Ukraina
137. III / 10712 sygn. m III 6542 Pisanki Kunisowce pow. Horodenka.
Ukraina
138. III / 10713 sygn. m III 6541 Pisanki Kunisowce pow. Horodenka.
Ukraina
139. III / 10714 sygn. m III 6481 Pisanki Kopaczówce pow. Horodenka.
Ukraina
140. III / 10715 sygn. m III 6477 Pisanki Czernelycia pow. Horodenka.
Ukraina
141. III / 10716 sygn. m III 6476 Pisanki Czernelycia pow. Horodenka.
Ukraina
142. III / 10717 sygn. m III 6474 Pisanki Czernelycia pow. Horodenka.
Ukraina
143. III / 10729 sygn. m III 6475 Pisanki Czernelycia pow. Horodenka.
Ukraina
144. III / 11045 Sygn. m III 6358 Pisanki Kołomyja Ukraina
145. III / 11046 sygn. m III 6357 Pisanki Kornicz pow. Kołomyja Ukraina
1909
146. III / 11047 sygn. m III 6355 Pisanki Kornicz pow. Kołomyja Ukraina
1909
147. III / 11048 sygn. m III 6356 Pisanki Kornicz pow. Kołomyja Ukraina
1909
148. III / 11049 sygn. m III 6359 Pisanki Kołomyja Ukraina

Ф. 31. Фотографії (Fotografie)

149. III / 1863 F sygn. m III 4215. Zajęcia rolnicze. Stajnia włościańska i pług Czortowiec, pow. Horodenka.
150. III / 1864 F sygn. m III 4177 Zajęcia rolnicze. Wóz i brony. Czortowiec pow. Horodenka. Ukraina
151. III / 14290 F sygn. m III / 10629 Wicznik z Olejowa, pow. Horodenka. Ukraina
152. III / 14309 F sygn. m III 10699 Dziewczyny i chłopcy z Horodnicy
153. III / 14356 F Sygn. m III 10570 Rusinka pow. Horodenka Ukraina
154. III / 14369 F sygn. m III 10567 Grupa dziewcząt w stroju świątecznym. Uniż pow. Horodenka (opis z poprzedniej karty).
155. III / 14370 F sygn. m III 10661 Jasieczniów-Polny pow. Horodenka. Ukraina
156. III / 14378 F sygn. m III 10700 Chłop i chłopka (rusini) Kołaczyn pow. Śniatuń (opis z poprzedniej karty)
157. III / 14400 F sygn. m III 10332 Włościanki z pod Kołomyj. Rusinki galicynki
158. III / 34836 F sygn. m III 1214 Budownictwo Polesia, Wołynia i Podola. Chata wajętnego włościanina w Bełeluji pow. Śniatyń.
159. III / 34837 F sygn. m III 1215 Budownictwo Polesia Wołynia i Podola. Chata ubogiego włościanina w Bełeluji pow. Śniatyń.
160. III / 4090 F sygn. m III 11973 Ceramika. Talerzyk z Pokucia
161. III / 43919 F sygn. m III 11972 Ceramika. Talerzyk z Pokucia
162. III / 43921 F sygn. m III 12726 Ceramika. Naczunsia – Dzbany i talerz z Pokucia
163. III / 43930 F sygn. m III 11971 Ceramika. Talerzyk pokucki, wyk. A. Bachmińskiego z Kosowa
164. III / 43971 F sygn. m III 11974 Ceramika. Portret Karola Słowickiego na talerzu z Kołomyi.

II. Опубліковані джерела

165. Боплан Г. Л. Опис України. Львів: Каменярь, 1990. 301 с.
166. Березовський І. Казки про тварин. / Упор., примітки та вступ. стаття. Київ: Наукова думка, 1979. 576 с.
167. Брик І. Чужі про українську народну пісню. Львів: Накладом Т-ва «Просвіта», 1927. 16 с.
168. Вайгель Л. Нарис про місто Коломию. Передмова М. Савчука; Передмова М. Васильчука; пер. з польської М. Васильчука, М. Кочержук. Коломия: Вік, 2008. 120 с.
169. Вальо М. Бальтазар Гакет (Аке): його подорожі та дослідження побуту культури Західної України. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці Секції етнографії та фольклористики. Львів, 1995. Т. ССХХХ. С. 351–366.
170. Витвицький С. Історичний нарис про гуцулів; пер. з пол. передмова і примітки М. Васильчук. Коломия: Вік, 1993. 96 с.
171. Вовк Ф. Студії з української етнології та антропології: нова редакція / Перед. О. Таран; прим. О. Г. Таран, С. Л. Маховської, Ю. С. Буйських, упоряд. О. О. Савчук. Харків, 2015. 464 с.
172. Волошинський І. Весіле в Делешеві, Городенківського повіту // Матеріали до української етнології. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1919. Т. XIX–XX. С. 2–34.
173. Волошинський І. Похоронні звичаї і голосіння в Городенщині // Матеріали до української етнології. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1919. Т. XIX–XX. С. 194–213.
174. Галицькі приповідки і загадки. Зібрані Григорієм Ількевичем. Відень, 1841. 124 с.
175. Гнатюк В. Гаївки // Матеріали до української етнології. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1909. Т. XII. 267 с.

176. Гнатюк В. Знадоби до галицько-руської демонології // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1904, Т. XV. 272 с.
177. Гнатюк В. Знадоби до галицько-руської демонології. Т. I // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1912. Т. XXXIII, вип. 1. 237 с.
178. Гнатюк В. Знадоби до галицько-руської демонології. Т. II // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1912. Т. XXXIV, вип. 2. 280 с.
179. Гнатюк В. Вступна стаття до Коломийок. Т. I // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1905. Т. XVII. С. III–XLIII.
180. Гнатюк В. Колядки і щедрівки. Т. I // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1914. Т. XXXV. 269 с.
181. Гнатюк В. Колядки і щедрівки. Т. II // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1914. Т. XXXVI. 379 с.
182. Гнатюк. В. Українські народні байки (звіриний епос) Т. I–II // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1916. Т. XXXVII–XXXVIII. 559 с.
183. Гнатюк. В. Народні оповідання про опришків // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1910. Т. XXVI. 354 с.
184. Гнатюк В. Вступна стаття до Етнографічного збірника. Львів, 1912. Т. XXXIII–XXXIV. С. 157.
185. Гнатюк В. Нарис української міфології. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2000. 263 с.
186. Головацький Я. Ф. Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія / укладена Я. Головацьким. Київ: Довіра, 1991. 94 с.

187. Головацький Я. Об исследовании памятников русской старины, сохранившихся в Галичине и Буковине. Москва: Синод. тип., 1871. 24 с.
188. Головацький Я. О костюмах или народном убранстве русинов или русских в Галичине и Северо-восточной Венгрии. Санкт-Петербург: Тип. А. А. Краевского, 1868. 67 с.
189. Головацький Я. О народной одежде и убранстве русинов или русских в Галичине и Северо-восточной Венгрии. Санкт-Петербург: Тип. В. Киршбаума, 1877. 85 с.
190. Головацький Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси: 4 т. Т. 1 Думи і думки. Москва, 1878. 389 с.
191. Головацький Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси: 4 т. Т. 2. Обрядные песни. Москва, 1878. 841 с.
192. Головацький Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси: 4 т. Т. 3. Разточения и дополнения. Думи и думки. Москва, 1878. 523 с.
193. Головацький Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси: 4 т. Т. 4 Разточения и дополнения. Обрядные песни. Москва, 1878. 556 с.
194. Головацький Я. Мандрівка по Галицькій та Угорській Русі, описана в листах до приятеля в Л. // Краєзнавець Прикарпаття. 2009, № 14 (лип-груд.). С. 63–69.
195. Головацкий Я. Заметки и дополнения к статьям г. Пыпина, напечатаным в «Веснике Европы» за 1885 и 1886 гг. Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1888. 87 с.
196. Голубовичева О. Весілля в селі Ілинцях Снятинського повіту // Матеріяли до українсько етнології. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1919. Т. XIX–XX. С. 177–193.
197. Драгоманов М. Исторические песни малорусского народа с объяснениями В Антоновича и М. Драгоманова: у 2 т. Київ, 1874. Т. 1. 336 с.

198. Драгоманов М. Исторические песни малорусского народа с объяснениями В Антоновича и М. Драгоманова: у 2 т. Київ, 1875. Т. 2, вип. 1. 166 с.
199. Драгоманов М. П., Павлик М. І. Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським, 1871–1877: з портретами й факсиміліями кореспондентів / злагодив М. Павлик. Накладом НТШ, під зарядом К. Бернадського, Львів 1910, 353 с.
200. Кайндль Р. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. Чернівці: Молодий буковинець, 2000. 208 с.
201. Кіркор А. Г. Покуття з археологічного погляду. Дослідження (1874) дослідження Коломия: Вік, 2000. 79 с.
202. Колесса Ф. Історія української етнографії. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. / Передмова Т. А. Скрипник. Київ, 2005, 368 с.
203. Колцуняк М. Весілля в Ковалівці, тепер Коломийського району Івано-Франківської області: етногр. зап. Н. Колцуняка (1889). М. Колцуняк / упоряд. і авт. передм. М. Савчук. Коломия: Вік, 2015. 128 с.
204. Колцуняк Г. Народні хрести в Коломийщині // Матеріали до української етнології. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1919. Т. XIX–XX. С. 215–230.
205. Кольберг О. Казки Покуття. Упорядкування, підготовка текстів, вступна стаття, примітки та словник І. В. Хланта. Ужгород: Карпати, 1990. 327 с.
206. Кузеля З. Посидіння і забави при мерці в українському поховальному обряді // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1914. Т. 121. С. 173–224.
207. Кузеля З. Посидіння і забави при мерці в українському поховальному обряді // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1915. Т. 122. С. 103–166.
208. Кузеля З. Українські похоронні звичаї й обряди в етнографічній літературі // Етнографічний збірник Видає Етнографічна комісія

- Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1912. Т. XXXI–XXXII. С. 133–173.
209. Мрочек К. Снятинщина. Причинки до крайової етнографії. Детройт, 1977. 130 с.
 210. Народні оповідання про тютюнарів. Подав Гнатюк В. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1915. Т. 122. С. 167–212.
 211. Онищук А. Похоронні звичаї й обряди в селі Карлові Снятинського повіту // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1912. Т. XXXI–XXXII. С. 315–338.
 212. Онищук А. Похоронні звичаї й обряди голосіння в селі Зелениці Надвірнянського повіту // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1912. Т. XXXI–XXXII. С. 231–252.
 213. Покуття. Етнографічний опис. Здійснив Оскар Кольберг. Т. І. Краків, 1882; пер. з пол. Тетяни Буженко // Наукові записки. Івано-Франківськ: Вид-во. Лілея-НВ. 2010. Вип. № 9–10. С. 238–285.
 214. Пережитое и перестраданое: в 3-х т. Записки Я. Ф. Головацкого. Ф. Ф. Аристов. Карпато-русские писатели. Исследование по неизданным источникам. Москва, 1916. Т. 1. С. 76–128.
 215. Покуття. Етнографічний опис. Здійснив Оскар Кольберг. Т. І. Краків, 1882; пер. з пол. Тетяни Буженко // Наукові записки. Івано-Франківськ: Вид-во Лілея-НВ. 2010. Вип. № 11–12. С. 306–333.
 216. Равлюк В. Весілля в селі Орельці Снятинського повіту на Станіславщині. Весілля: у 2-х книгах. / Упорядник М. М Шубравська. Київ: Наукова думка, 1970. Кн. 2. С. 183–214.
 217. Русалка Дністровая. У Будимі [тепер Будапешті], 1837. 133 с.
 218. Туркавський М. Етнографічна виставка Покуття в Коломиї; пер. з пол. А. Б. Ємчук. / Вступ. стаття канд. філол. наук. М. Васильчука. Коломия: Народний Дім, 2004. 40 с.

219. Франко І. Галицько-руські народні приповідки. Т. І, вип. (А-Діти) // Етнографічний збірник видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1901–1905. Т. XVI. 600 с.
220. Франко І. Галицько-руські народні приповідки. Т. II, вип. 1 (Діти-Кпити) // Етнографічний збірник видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1907. Т. XXIII. 300 с.
221. Франко І. Галицько-руські народні приповідки. Т. II, вип. 2 (Кравець-Пять) // Етнографічний збірник видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1908. Т. XXIV. 612 с.
222. Франко І. Галицько-руські народні приповідки Т. III, вип. 1 (Рубанок-Час) // Етнографічний збірник видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1909. Т. XXVII. 310 с.
223. Франко І. Галицько-руські народні приповідки. Т. III. (Рубанок-Ячмінь) // Етнографічний збірник видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Львів, 1910, Т. XXVIII. 241 с.
224. Франко І. Вступна стаття. Галицько-руські народні приповідки. / // Етнографічний збірник Львів, 1901–1905, Т. XVI. 600 с.
225. Франко І. Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р. Зібрання творів у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 3. С. 250–262.
226. Франко І. *Obraz etnograficzny*. Skreślił Oskar Kolberg рецензія на *Rokucie* Т. III. Kraków, 1888. / Зібрання творів: у 50 т. Київ, 1980. Т. 27. С. 348–350.
227. Франко І. Взаємини польської та української літератур. Додаткові томи до зібрання творів: у 50-ти т. Київ: Наукова думка, 2008. Т. 53. С. 465–467.
228. Франко І. Українсько-руська література. Літературатурно-критичні праці (1890–1910) // Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 41. С. 74–193.

229. Франко І. Фольклористичні праці // Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 42. С. 80–92; 103–113; 115–123; 153–160; 309–314; 317–321.
230. Франко І. Етнографічна виставка у Тернополі // Зібрання творів: у 50-ти т. Історичні праці (1883–1890). Київ: Наукова думка, 1986. Т. 46, кн. 1 С. 469–479.
231. Франко. І. Галицьке краєзнавство // Зібрання творів: у 50-ти т. Історичні праці (1891–1897). Київ: Наукова думка, 1986. Т. 46, кн. 2. С. 116–150.
232. Франко. І. Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ ст. Вибранні статті про народну творчість. / Упоряд. О. Дей. Київ, 1955. С. 233–243.
233. Чубинський П. П. Труды этнографической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским. Верования и суеверия. Загадки и пословицы. Колдовство. Санкт-Петербург, 1872. Т. 1. 468 с.
234. Шнайдер Ю. Печеніжинські люди. Етнографічний нарис. / Упоряд., авт. перед. й приміток М. Савчук; пер. з пол. І. Гулай-Назарової. Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. 108 с.
235. Шухевич В. Гуцульщина: 4 т. // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1899. Ч. 1, Т. 2. 144 с.
236. Шухевич В. Гуцульщина: 4 т. // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1901. Ч. 2, Т. 4. 318 с.
237. Шухевич В. Гуцульщина: 4 т. // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1902. Ч. 3, Т. 5. 255 с.
238. Шухевич В. Гуцульщина: 4 т. // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1904. Ч. 4, Т. 7. 271 с.
239. Bielowski A. Pokucie. Czas. Dodatek miesięczny. Kraków, 1857. S. 653–736.

240. Brykowski R. W setną rocznicę pierwszej polskiej wystawy etnograficznej w Kołomyi. Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk // Polska Sztuka Ludowa, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1981. Rok–XXXVI, nr 2. S. 117–122.
241. Dawne Pokucie i Huculszczyzna w opisach cudzoziemskich podróżników tekstów z lat 1795–1939. Do druku przygotowali oraz przypisami opatrzyli J. Gudowski, A. Ruszczak, K. Tur-Marciszek, W. Witkowski. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG, 2001. 252 s.
242. Dr. K. J. Gorzycki. F. Xaw. Mroczo: Śniatyńszczyzna. Rozbiory i sprawozdania. // Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie, 1897. R. 3. 8/19. S. 375–376.
243. Czyżewski J. Pokucie. Z fizjografji Pokucie. Wydawane przez Eugenjusza Romera. Lwów, 1931. Zeszyt XII. S. 5–34.
244. Czołowski A. Złoty Szlak. Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Stanisławowie. Stanisławów, 1938. 9 s.
245. Falkowski J. Na pograniczu łemkowsko-bojkowskiem. Nakładem towarzystwa ludoznawczego. Lwów, 1935. 128 s.
246. Falkowski J. Etnografia górali środkowych i wschodnich Karpat Polskich» 1938. 13 s.
247. Fischer A. Rusini: Zarys etnografii Rusi. Lwów, Warszawa; Kraków: Wyd-wo zakładu narodowego im. Ossolińskich, 1928. 192 s.
248. Grochowska H. Podania, zwyczaje i wirzenia we wsi Trościańcu – w powiecie śniatyńskim // Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie, 1903. R. 9. 14/19. S. 381–390.
249. Górski R.: Oskar Kolberg. Zarys życia i działalności. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1974, 286 s.
250. Janowski A. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze // Ziemia, Warszawa, 1927. 1 czerwca, № 11. S. 180–182.
251. Janusz B. Myzea lokalne w Galicyi // Ziemia., Warszawa, 1912. 27 stycznia, № 4. S. 54–55.

252. Janusz B. Myzea lokalne w Galicyi // Ziemia. Warszawa, 1912. 3 lutego, № 5. S. 76–78.
253. Kirkor A. Pokucie pod względem archeologicznym. Badania. Kraków, 1876. 107 s.
254. Koczwarą M. Pokucie. Zespoły stepowe podola pokuckiego Wydawane prez Eugenjusza Romera. Lwów, 1931. Zeszyt XII. S. 35–80.
255. Kolberg O. Pokucie. Cz. 1 // Dzieła wszystkie. Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Kraków, 1882. T. 29. 358 s.
256. Kolberg O. Pokucie. Cz. 2 // Dzieła wszystkie. Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Kraków, 1883 T. 30. 300 s.
257. Kolberg O. Pokucie. Cz. 3 // Dzieła wszystkie. Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Kraków, 1888. T. 31. 241 s.
258. Kolberg O. Pokucie. Cz. 4 // Dzieła wszystkie. Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Kraków, 1889. T. 32. 327s.
259. Kolberg O. Ruś Karpacka. Cz. 1. // Dzieła wszystkie. Ruś Karpacka. Wrocław-Poznań: Wydawnictwo Muzyczne; Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Kraków, 1970. T. 54. 335 s.
260. Kolberg O. Ruś Karpacka. Cz. 2. // Dzieła wszystkie. Cz. 1 Wrocław-Poznań: Wydawnictwo Muzyczne; Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Kraków, 1971. T. 55. 565 s.
261. Kolberg O. Pokucie. Suplement. Do tomów 29–32 // Dzieła wszystkie. Poznań: Instytut im. Oskara Kolberga, 2008. T. 81. 377 s.
262. K. W. W. Nad-Prucie. Wyjątek z opisu Pokucia. Muzeum Domowe albo Czytelnia Wieczorna: dzieło poświęcone historii, statystyce, moralności, naukom, sztukom pięknym i literaturze krajowej. Warszawa, 1835. № 45. S. 358–360.
263. K.Wł. Stare gawędy i obrazy: u 4 t. Warszawa, 1840. T. 2. 322 s.

264. [«Mirośław I...cz»] [Ількевич Г.] O mitologii ruskiej według podania ludu. Sławianin. Lwów, 1839. T. 2. S. 91–95.
265. Lam S. Oskar Kolberg. Żywot i praca. Lwów: Macierz Polska 1914. 77 s.
266. M. z. H. [Ількевич Г.] Zabobony w niektórych cyrkulach Galicji // Rozmaitości: pismo dodatkowe do Gazety Lwowskiej, 1835. № 42. S. 335.
267. Mirośław [Ількевич Г.] Zabobony istniejący między ludem prostym w Galicyi // Rozmaitości: pismo dodatkowe do Gazety Lwowskiej, 1836. № 27. S. 217–218.
268. Orłowicz M. Z Podola Galicyjskiego // Ziemia. Warszawa, 1913. 8 listopada, № 45. S. 732–735.
269. Orłowicz M. Co zwiedzać w Galicji? (wskazówki dla turystów) Lwów, 1913. s. 49.
270. Pieśni ludu ruskiego w Galicyi. Zebrał Żegota Pauli. Lwów: Nakładem Kajetana Jabłońskiego, 1839. T. 1. 177 s.
271. Pieśni ludu ruskiego w Galicyi. Zebrał Żegota Pauli. Lwów: Nakładem Kajetana Jabłońskiego, 1840. T. 2. 205 s.
272. Piotrowicz S. Znachorka i wróżka Jewdokia Bojczuk. Matły folklorystyczne ze wsi Bortnik na Pokuciu // Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie, 1907. T. XIII. Zeszyt II. S. 118–129; Zeszyt III. S. 216–232.
273. Pol W. Górale Czuchonkowie. Prace z etnografii północnych stoków Karpat (wyd., wst., koment. i mapą zaopatrz. J. Babicz). Wrocław, 1966. S. 110.
274. Przegląd turystyczny. Z oddziałów kół i sekcji // Kwartalnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Wydaje Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Kraków, 1925. Czerwiec. S. 23.
275. Sprawozdanie z Zarządu za 1881 // Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego. Kraków, 1882. S. XLI–XLIV.

276. Sprawozdanie z czynności. Zarządu Oddziału Towarzystwa Tatrzańskiego // Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego. Kraków, 1882. S. XII–LXII.
277. Schnajder J. Lud Peczeniżyński. Część I // Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie, 1906. T. XII. Zeszyt I. S. 277–308.
278. Schnaider J. Lud Peczeniżyński. Część II // Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie, 1907. T. XIII. Zeszyt II. S. 21–33, 98–113, 202–215.
279. Sprawozdanie z działalności Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w Krakowie. Za okres od 1. IV. 1932 R. do 2. IV. 1933 R. Kraków, 1933.
280. Tadeusz S. Pokucka majolika ludowa. Prace komisji etnograficznej. Kraków: Nakładem polskiej akademji umiejętności. Warszawa-Kraków-Lublin-Lódź-Paryż-Poznań-Wilno-Zakopane, 1929. Nr. 11. 106 s.
281. Turkawski M. Wystawa etnograficzna Pokucia w Kołomyi. Kraków, 1880. 55 s.
282. Wacław z Oleśka. [Zaleski W.] Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego. Lwów, 1833. 523 s.
283. Wajgiel L. Rys miasta Kołomyi. Kołomyja: Drukiem H. Zadembskiego i spółki, 1877. 114 s.
284. Wójcicki K.Wł. Piesni ludu Bialochorwatów, Mazurów i Rusi z nad Bugu. Warszawa, 1836. T. 1. 343 s.
285. Wójcicki K.Wł. Klechdy: starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi. Warszawa, 1837. T. 1. 237 s.
286. Wójcicki K.Wł. Klechdy: starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi. Warszawa, 1837. T. 2. 215 s.
287. Wójcicki K.Wł. Stare gawędy i obrazy: u 4 t. Warszawa, 1840. T. 1. 321 s.
288. Wójcicki K.Wł. Stare gawędy i obrazy: u 4 t. Warszawa, 1840. T. 3. 332 s.
289. Wystawa etnograficzna Pokucia w Kołomyi przez Marcelego Turkawskiego. Kraków: Czcionkami drukarni «Czasu», 1880. 55 s.

290. Zap K. Cesty a procházky po Halické zemi. Zrcadlo života na východní Evropě. Praha, 1863. Sv. III. 235 s.
291. Zaborski B. Rozmieszczenie ludności według języka i wyznania w środkowej i wschodniej części Karpat. Warszawa, 1938. 11 s.
292. Zglinnicka A. Pokucie. Regiony morfologiczne na Pokuciu. Prace geograficzne. Wydawane przez Eugenjusza Romera. Lwów, 1931. Zeszyt XII. S. 81–97.

III. Періодичні видання

293. Вистава домашнього промислу в Коломиї. Президент Буковини і міністри на українській виставі в Коломиї 21.09.1912 // Діло. Львів, 1912. 30 вересня, ч. 219. С. 3–4.
294. Вистава домашнього промислу в Коломиї // Діло. Львів, 1912. 26 вересня, ч. 217. С. 5.
295. В справі музею Гуцульської штуки // Діло. Львів, 1904. 3 серпня, С. 3.
296. В.-ка. «Дещо про народну кераміку» // Нова Хата. Львів, 1928. Липень-серпень, ч. 7–8. С. 3.
297. Вечір народної ноші // Нова Хата. Львів, 1936. 1 березня, ч. 5. С. 3.
298. Вечір народної ноші в Коломиї // Жіноча доля. Коломия, 1936. 15 травня, ч. 10. С. 12–13.
299. Вечір народної ноші // Жіноча доля. Коломия, 1937. 1–15 січня, ч. 1–2. С. 11–12.
300. Весіле в Ковалівці (в повіті Коломийським) // Правда. Львів, 1890, вип. VII–X, т. III. С. 37–39.
301. Відозви і комунікати. В справі «Народного Музею в Коломиї» // Діло. Львів, 1927, ч. 150. С. 4.
302. Дучимінська О. «Великодні звичаї в селі Рунгурах Коломийського повіту» // Жіноча доля. Коломия, 1934, ч. 8. С. 4–5.
303. Десятиліття Музею «Гуцульщина // Жіноча доля. Коломия, 1937, 15 лютого. С. 12–13.

304. До наших Вп. Читачок з Покуття // Жіноча Доля. Коломия, 1928, 1 червень. С. 15.
305. Дописи // Діло. Львів, 1931. 24 липня, ч. 163. С. 3.
306. З уст народніх. Колядки. Зібрав Колцуняк М. // Правда. Львів, 1890, вип. I. С. 298–303.
307. З уст народніх. На Меланії. Зібрав Колцуняк М. // Правда. Львів, 1890, вип. I. С. 339–341.
308. З життя килимарських робітників на Покутті // Покуття. Коломия, 1935. 1 квітня. С. 3.
309. І. Г. «З приводу виставки народнього мистецтва в гімназії С. С. Василянок // Нова Хата. Львів, 1931, ч. 10. С. 3.
310. Ірина Гургула. Українська народна ноша // Нова Хата. Львів, 1937. 1 вересня, ч. 17. С. 3–4.
311. Кратюк О. Твердиня національного духу // Вільний голос. Коломия, 1988. № 72 (799). С. 2.
312. Кратюк О. Твердиня національного духу // Вільний голос. Коломия, 1988. № 74 (801). С. 2.
313. Л. Бурачинська. Народні вишивки в нашій хаті // Нова Хата. Львів, 1932. Червень, ч. 6. С. 1–3.
314. «Музей «Гуцульщина» в Коломійі» // Гуцульське слово. Коломия, 1935, ч. 2–3. С. 2.
315. На виставу до Коломійі // Діло. Львів, 1912. 14 вересня, ч. 208. С. 1.
316. Народний одяг // Нова хата. Львів, 1936. 1 березня, ч. 5. С. 2.
317. Наші свята селянки // Жіноча доля. Коломия, 1935. 15 квітня, ч. 15–16. С. 2–6.
318. Наше мистецтво // Жіноча доля. Коломия, 1931. 7 червня, ч. 23. С. 8.
319. Новинки. Відкриття Українського Народного Музею «Гуцульщина» // Діло. Львів, 1934, ч. 336. С. 6.

320. Оповістки. Рух окружних відділів Тов-а «Взаїмка Поміч галицьких і бук. Учителів і учительок» // Діло. Львів, 1918. 16 червня, ч. 134. С. 3.
321. О. Р. Виставка виробів народного мистецтва в Коломії // Жіноча доля. Коломия, 1933. 15 квітня, ч. 8. С. 10.
322. По виставці українського нар. мистецтва в Данцігу // Нова Хата. Львів, 1929. Жовтень, ч. 11. С. 2–3.
323. По виставці українського нар. Мистецтва у Станиславові // Нова Хата. Львів, 1931. Травень, ч. 5. С. 5–6.
324. Свінціцький І. Давні килими Галичини // Нова Хата. Львів, 1925. 1 вересня, ч. 17. С. 3–4.
325. Софія В. Галицький жночий народний одяг // Нова Хата. Львів, 1929. Жовтень, ч. 11.
326. Чапельська М. Вечір народної ноші у Львові // Нова хата. Львів, 1933, ч. 1. С. 7.
327. Фейлетон «Діла» Олена Пчілка (1849–1930) (Посмертна згадка.) // Діло. Львів, 1930. 10 жовтня. С. 3.
328. Mardyrosiewicz B. Szkoła Garncarska w Kołomyi // Świat, 1891. Nr. 14. S. 325–334.
329. Mroczko Ksawery Fr. Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej) // Przewodnik naukowy i literacki. Dodatek do „Gazety Lwowskiej”. Lwów, 1897. T. XXV. № 3. S. 193–207.
330. Mroczko Ksawery Fr. Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej) // Przewodnik naukowy i literacki. Dodatek do „Gazety Lwowskiej”. Lwów, 1897. T. XXV. № 4. S. 289–304.
331. Mroczko Ksawery Fr. Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej) // Przewodnik naukowy i literacki. Dodatek do „Gazety Lwowskiej”. Lwów, 1897. T. XXV. № 5. S. 385–402.
332. Mroczko Ksawery Fr. Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej) // Przewodnik naukowy i literacki. Dodatek do „Gazety Lwowskiej”. Lwów, 1897. T. XXV. № 6. S. 481–498.

333. Mroczko Ksawery Fr. Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej) // Przewodnik naukowy i literacki. Dodatek do „Gazety Lwowskiej”. Lwów, 1897. T. XXV. № 7. S. 577–595.
334. Pokucie a Polska // Głos Pokucia. Kołomyja, 1938. 20 lutego. № 7. S. 1.
335. Przemysł ceramiczny na Pokuciu // Głos Pokucia. Kołomyja, 1938. 20 lutego. № 7. S. 2.
336. Seweryn. T. O narodowość pokuchsch // Kuryer-literacko naukowy. Lwów, 1926. 19 lipca. № 196. S. V–VI.
337. Spław na Pokuciu // Głos Pokucia. Kołomyja, 1938. 18 września. № 29. S. 2.
338. Towarzystwo Przyjaciół Nauk // Głos Pokucia. Kołomyja, 1938. 20 marca. № 11. S. 2.
339. Z niwy solnej na Pokuciu // Tygodnik Pokucki. Zjednoczenie. Kołomyja, 1935. 2 czerwca. № 23. S. 2.
340. Z niwy solnej na Pokuciu // Tygodnik Pokucki. Zjednoczenie. Kołomyja, 1935. 23 czerwca. № 26. S. 2.
341. Wystawa Pokucka // Głos Pokucia. Kołomyja, 1925, 1 lipca. № 8. S. 2.

IV. Монографії і статті

342. Андрохович А. Львівське «Studium Ruthenum» // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1918. Т. 136–137. С. 43–44.
343. Аронець М. Писанки Видинова. Снятин. Зв’язок земляків міста Снятина і околиць. За ред. М. Бажанського. Дітройт, 1975. Ч. 12. С. 15–17.
344. Арсенич П. Етнографічна діяльність Антона Онищука // Народна творчість та етнографія. Київ, 1989. № 4. С. 22–28.
345. Арсенич П. Народний учитель і етнограф М. С. Колцуняк // Народна творчість та етнографія. Київ, 1980. № 6. С. 94–95.

346. Арсенич П. З історії музеїв Галичини // Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею. Коломия: Світ, 1993. Ч. 29, вип. I. С. 143–149.
347. Арсенич П. Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини: довідник. Косів: Писаний Камінь, 2002. 280 с.
348. Арсенич П. Микола Колцуняк – один із просвітителів Гуцульщини // Гуцульська школа. 1994. № 2. С. 62–65.
349. Бажанський М. Краса Снятинщини. Ріки, потоки, ліси, луки, сади, міста і села та висока матеріальна і духовна культура їхніх жителів. Гаслова Енциклопедія. Дітройт, 1982. 272 с.
350. Бажанський М. Творчий динамізм патріотизму моїх земляків. Від перших проявів організованих суспільних гуртків, церковних братств, ремісничих цехів – аж до «Січей», «Соколів», «Просвіт», «Рідних Шкіл» та бойових формацій і політичних партій. Гаслова енциклопедія. Дітройт, 1983. 256 с.
351. Бажанський М. Вступна стаття. Снятинщина: причинки до крайової етнографії. Дітройт, 1977. Ч. 1. С. 1–2.
352. Баран Р., Олійник Н. Генеза коломийського гончарства: народного і професійного на промисловій основі // Народні промисли України: історія, сьогодення, перспективи. Київ, 2016. С. 241–248.
353. Баран Р. Кераміка // Скарби Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського. Львів: Манускрипт, 2015. С. 175–177.
354. Березовський І. Казки про тварин. Київ: Наукова думка, 1979. 574 с.
355. Білан М. С., Стельмащук Український стрій Інститут народознавства НАН України, Львівська академія мистецтв. Львів: Фенікс, 2000. 328 с.
356. Білінкевич І. Іван Франко на Станіславщині. Бібліографічно-краєзнавчі нариси. Коломия: Вік, 2006. 164 с.

357. Білоус В. Етнографічні дослідження на Західноукраїнських землях у третій чверті XIX ст.: монографія. Львів, 2000. 188 с.
358. Білоус. В. Публікації з питань етнографії у Галицькій періодиці 50-х років XIX століття // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. Праці Секції етнографії та фольклористики. Львів, 1994, Т. 230 (ССХХХ). С. 516–526.
359. Болтарович З. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст.: монографія. Київ: Наукова думка, 1976. 139 с.
360. Болтарович З. Українська народна медицина: Історія і практика: монографія. Київ.: Абрис, 1994. 320 с.
361. Буйських Ю. Вихор в сучасній демонології українців // Етнічна історія народів Європи. 2009. Вип. 29. С. 22–31.
362. Бучко Д. Походження назв населених пунктів Покуття. Монографія. Львів: Світ, 1990. 143 с.
363. Вальо М. Бальтазар Гакет (Аке): його подорожі та дослідження побуту і культури Західної України // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці Секції етнографії та фольклористики. Львів, 1995. Т. 230. С. 351–366.
364. Васильчук М. Українська видавнича справа в Коломиї. Друга половина XIX – XX ст.: монографія. Коломия: Вік, 2012. 224 с., іл.
365. Великочий В. Наукова спадщина Оскара Кольберга у вивченні Покуття в рецепції української історіографії (спроба загального аналізу) Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. Городенка, 2012. Число 20–21. С. 101–106.
366. Великочий В. Перечитуючи відоме: як українська історіографія оцінює наукову спадщину Оскара Кольберга у вивченні Покуття. Матеріали до науково-практичної конференції «Тисмениця в минулому та сучасному: історія, економіка і культура». Тисмениця, 2012. С. 14–18.

367. Великочий В. Покуття як край пограниччя у польсько-молдавських відносинах XV–XVI століття // Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. 2013. Ч. 22–23. С. 132–138.
368. Возняк М. До джерел українського пісенного збірника Жеготи Паулі
У століття «Зорі» Маркіяна Шашкевича. Львів, 1936. Ч. 2. С. 201–232.
369. Возняк М. З життя і творчості Івана Франка АН УРСР, Ін-т сусп. наук. Київ: Вид-во АН УРСР, 1955. 320 с.
370. Возняк М. До історії видання Ількевичевих приповідок // Записки Наукового товариства імени Шевченка. Львів, 1911. Т. CVI. С. 175–190.
371. Волчук С. Великдень в селі Олієва Королівка. Городенщина. Історико-мемуарний збірник / Зредагував Михайло Марунчак. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег: НТШ., 1978. С. 725–731.
372. Гаврилів. Б. Галицьке краєзнавство. Історичні дослідження на Прикарпатті в XIX – поч. XX ст.: монографія. Коломия: Вік, 1997, Ч. 1. 166 с.
373. Галик В. Фольклорист, етнограф, та юрист Мелітон Бучинський Станіславський приятель Івана Франка // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2011. Вип. 20. С. 42–50.
374. Галайчук В. Традиційні уявлення про домашніх духів на Покутті (на матеріалах з Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.) // Народознавчі зошити, 2017. № 2. С. 341–354.
375. Гевко Д. З народної творчості Городенки Городенщина. Історично-мемуарний збірник: Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978. С. 113–121.
376. Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість: На 110-річчя народження (1871–1981) / упорядкув., ред. і вступ. ст. Б. Романчука, англ. перед. Л. Рудницького. Нью-Йорк, 1981. 288 с.
377. Горак І. Листи В. Равлюка до І. Франка // Вісник Львівського національного університету. Серія філологічна. Львів, 2010. Вип. 51. С. 234–237.

378. Горинь Г. Шкіряні промисли західних областей України друга половина XIX – початок XX століття: монографія. Київ: Наукова думка, 1986. 92 с.
379. Городенщина. Історико-мемуарний збірник / Зредагував Михайло Марунчак. Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег: НТШ., 1978. 864 с.
380. Горошко-Погорецька Л. Допологова обрядовість жителів Покуття: прикмети, настанови, перестороги // Народознавчі зошити. 2017. № 1. С. 123–135.
381. Гошко Ю. Промисли і торгівля в Українських Карпатах XV – XIX ст.: монографія. Київ: Наукова думка, 1991. 266 с.
382. Глушко М. Етнографічне районування Української Галичини (за матеріалами досліджень XVI – початку XXI ст.) Галичина: етнічна історія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. С. 46–80.
383. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження: монографія. Київ: Наукова думка, 1987. 470 с.
384. Дей. О. І. Франко: Життя і діяльність.: монографія. Київ: Дніпро, 1981. 152 с.
385. Дей О. Сторінки з історії української фольклористики. Київ, 1975. 271 с.
386. Деркач В. Стан етнографічної роботи у Західній Україні у кінці XIX – початку XX ст. URL: <https://atorinka-m.kiev.ua/artikle.php?id=1349>
387. Дутка Р. Народознавча тематика на сторінках часопису «Нова Хата» 1925-1927 // Народознавчі зошити. 2011. № 5 (101). С. 884–903.
388. Дутчак О. Сучасна українська історіографія краєзнавчого руху у Галичині 30-х рр. XIX – 30-х рр. XX ст.: монографія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: НАІР, 2012. 275 с.
389. Дутчак О. Українська історіографія про краєзнавчу діяльність І. Франка. Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2009. Вип. № 16. С. 153–162.

390. Ємчук А. Етнографічні дослідження покутського історико-етнографічного регіону іноземними дослідниками URL: <http://hutsul.museum/museum/articles/pokuttya-galiciya-folklore>.
391. Збир І. Оскар Кольберг і його Покуття.: монографія. Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2014. 269 с.
392. Збир І. Фольклор Покуття у розвідках чужоземних дослідників кінця XVII – XIX ст. // Мандрівець. 2008. № 6. С. 48–58.
393. Збир І. Записи Оскара Кольберга з Покуття в академічних виданнях українського фольклору URL: <http://philology.knu.ua/files/library/folklore/37-1/24.pdf>
394. Зозуля Н. Йорданські свічки-«трійці» // Народна творчість та етнографія. 2009. № 4–5. С. 82–84.
395. Історико-етнографічне та мистецьке життя Покуття: минуле і сьогодення // Матеріали науково-практичної конференції з питань дослідження історико-етнографічного регіону Покуття (м. Коломия, 9 жовтня 2011 року). / Наукові редактори А. Королько, Я. Ткачук. Коломия: Вік, 2013. 104 с.
396. Каркадим К. Вироби з дерева // Скарби Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського. Львів: Манускрипт. 2015. С. 29–33.
397. Касьянов Г. Теорія нації та націоналізму: монографія. Київ: Либідь, 1999. 352 с.
398. Качкан. В. *Pia detideria*. Фрагменти з життєпису Олекси Іванчука // Нехай святиться ім'я твоє. Івано-Франківськ, 2000. Кн. 4. С. 178–183.
399. Качкан В. «Зробить він мені Великдень» (Мелітон Бучинський) // На гребні думки: Вибір праць у 3-х т. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. Т. 1. С. 53–61.
400. Качкан В. «Найдовговічнішим є царювання слова...» (Григорій Ількевич) // На гребні думки: Вибір праць у 3-х т. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. Т. 1. С. 138–143.

401. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці». Львів, 2011. 424 с.
402. Кирчів Р. Вступна стаття. Гнатюк В. Нариси української міфології. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2000. 263 с.
403. Кирчів Р. Український фольклор у польській літературі. (Період романтизму). Київ: Наукова думка, 1971. 275 с.
404. Кирчів Р. Історіографія етнографічного дослідження Покуття // Народознавчі зошити. Львів, 2015. № 1. С. 70–90.
405. Кирчів Р. Фольклористична спадщина Григорія Ількевича // Народна творчість та етнографія. 1991. № 1. С. 22–33.
406. Кирчів. Р. Маркіянове сузір'я. Ті, кого пробудив, «воодушевив» і повів за собою Маркіян Шашкевич / Інститут народознавства НАН України. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 98 с.
407. Кирчів Р. Зв'язки українських учених з «Towarzystwem Ludoznawczym» // Вісник Львівського університету. Серія філологія, 2009. Вип. 48. С. 317–325.
408. Клапчук В. Туризм та відпочинок на Гуцульщині у другій половині XIX – першій третині XX століть // Україна культурна спадщина, національна свідомість, державність. [гол. редкол. Іван Патер, упоряд. Любомир Хахула] / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. Крип'якевича. Львів, 2008, № 17. С. 80–87.
409. Кобринська М. Український Народний Музей «Гуцульщина» імені о. Й. Кобринського в Коломиї. «Над лугом у лузі» // Коломия в спогадах. Торонто, 1962. С. 280–298.
410. Коломия і Коломийщина Том II. Історико-краєзнавче видання НТШ. Коломийський осередок: збірник споминів і статей про давнє минуле. Видання Комітету Коломийян у Філадельфії: Філадельфія, 1988. 960 с.
411. Король А. І. Дослідження В. Сарбесем проблеми національного відродження України URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/historyarchive/38/5./pdf>

412. Королько А. Історико-етнографічне районування Покуття у картографічних та етнографічних дослідженнях XVI – XIX ст. // Історико-етнографічне та мистецьке життя Покуття: минуле і сьогодення. Матеріали науково-теоретичної конференції з питань дослідження історико-етнографічного регіону Покуття (м. Коломия, 9 жовтня 2011 року) / Правопис, стилістика, літературне редагування – авторські. Наукові редактори А. Королько, Я. Ткачук. Коломия: Вік, 2013. С. 17–23.
413. Королько А. Покуття: історико-краєзнавчі дослідження (90-і рр. XX – початок XXI ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2013. Вип. 23. С. 246–259.
414. Королько А. Межі Покуття в історико-картографічних і етнографічних дослідженнях XVI – початку XXI ст. // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2011. – Ч. 18–19. – С. 127–139.
415. Королько А. Покуття на стародавніх картах Європи другої половини XVI – першої половини XVII ст. // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Історичні науки. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. Т. 140. Вип. 127. С. 106–112.
416. Королько А. Покуття на картах Європи другої половини XVII-XVIII ст. Карпати: людина, етнос, цивілізація. / матеріали до Міжнародної наукової конференції «Скит Манявський у духовому і культурному житті України та зарубіжжя: до 400-річчя заснування». Івано-Франківськ: Плай, 2011. Вип. 3. С. 170–182.
417. Королько А. Покуття Августина Бельовського – важлива пам'ятка з вивчення історико-етнографічного регіону. Гуцульщина у гомоні віків. / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів: Тріада плюс, 2011. С. 41–60.
418. Королько А. Виставка домашнього промислу в м. Коломиї 1912 р. (за матеріалами українського часопису «Діло»). Матеріали Міжнародної

- конференції з нагоди 90-річч заснування Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського. Коломия. Вік, 2016. С. 229–235.
419. Курочкін О. Українські новорічні обряди: «Коза» і «Маланка» (з історії народних масок). Опішне: Українське народознавство, 1995. 392 с.
 420. Кречковський Л. Етнографічна В. // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 3. Літера «В». Коломия: Вік, 2000. С. 128–129.
 421. Лащук Ю. Покутська кераміка. Опішне: Українське Народознавство, 1998. 160 с.
 422. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе.: у 2 т. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєєвої. Київ: Основи, 1994. Т. I. 554 с.
 423. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе.: у 2 т. / Пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. Т. 2. 573 с.
 424. Лінинський А. Іконопис // Скарби Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського. Львів: Манускрипт, 2015. С. 225–227.
 425. Макарчук Етнографія України. Навчальний посібник. Львів, Світ, 2004. 502 с.
 426. Матейко К. І. Український народний одяг. Київ: Наукова думка, 1977. 222 с.
 427. Мовна У. Український різдвяно-водохресний обрядовий тест: воскова свічка // Народознавчі зошити. Львів, 2014. № 2. (16). С. 236–249.
 428. Мельник Л. Безцінна послуга українській культурі [есе]. Володимир Кобринський // Наукові статті, спомини. Коломия, 2007. С. 44–77.
 429. Мельник Л. Виставки // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 3. Літера «В». Коломия: Вік, 2000. С. 128.
 430. Мельник Л. Господарсько-промислова В., або В. господарського промислу // Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 3. Літера «В». Коломия: Вік, 2000. С. 129–133.

431. Могитич І. Традиційні зональні особливості народного будівництва Івано-Франківської області. Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Т. II: Краєзнавство: Косів, 2006. С. 323–335.
432. Молинь В. Виставка домашнього промислу в Коломиї (погляд скрізь століття) // Народознавчі зошити. 2014. № 1 (115). С. 130–136.
433. Монолатій І. Цісарська Коломия. 1772–1918. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. 312 с.
434. Над прутом у лузі...Коломия в споминах / за ред. Зиновія Книша. Торонто: Срібна Сурма. Видання Комітету Покутян, 1962, 432 с.
435. Народні пісні в записах Григорія Ількевича / упоряд. і примітки Г. В. Дем'яна Ф. Р. Кирчіва. Львів: Каменяр, 2013. 142 с.
436. Нейман Ц. Рецензія на Рокисіе Оскара Кольберга. Киевская старина. 1884. Т. 3. С. 482–487.
437. Никорак О. І. Сучасні художні тканини Українських Карпат. Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії: ім. М. Т. Рильського.: монографія. Київ: Наукова думка, 1988. 224 с.: іл.
438. Никорак О. Українська народна тканина XIX – XX ст. Типологія, локалізація, художні особливості. Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України). Львів, 2004. Ч. 1. 583 с.
439. Паньків М. «Мамко моя, зозуленько моя...»: (Похоронно-поминальні звичаї і обряди на Покутті) // Берегиня. 2002. № 1. С. 37–54.
440. Паньків М. Весілля у селі Вербівцях на Городенківщині. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 108 с.
441. Паньків М. Деркач І. Садиба на Покутті (кінець XIX – початок XX століть) // Калинові береги. Снятин, 2005. №3. С. 15–22.
442. Паньків. М. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблеми їх вирішення // Етнос і культура. Івано-Франківськ, 2003. № 1. С. 32–37.
443. Паньків М. Покуття. Жовтень. 1987. № 2. С. 100–106.

444. Паньків М. Родильні обряди та догляд за дитиною на Покутті (кінець XIX – поч. XX ст.) // Ямгорів: Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. Городенка, 1997. Ч. 9–10. С. 138–149.
445. Паньків М. Народна їжа на Покутті. Івано-Франківськ, 1991. 20 с.
446. Паньків М. Старопокутські пісні українців X–XVIII ст. у творчій спадщині Івана Франка // Народознавчі зошити. 2017. № 1. С. 75–81.
447. Паньків М. Аграрні відносини на Покутті та їх соціальні наслідки в другій половині XIX – першій половині XX ст. Наукові записки. Івано-Франківськ. 1999. Вип. 4. С. 12–20.
448. Пискор Л. Вироби з металу // Скарби Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського. Львів: Манускрипт, 2015. С. 133–136.
449. Плешкан М. Йорданські водосвяття в Снятинщині. Снятин звязковий земляків міста Снятина і околиць. За ред. М. Бажанського. Дітройт, 1973. Ч. 9. С. 2–3.
450. Погребенник Ф. Фольклорні зацікавлення Леся Мартовича // Народна творчість та етнографія, 1969, № 6, С. 70–73.
451. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка.: монографія. Львів, 2000. 208 с.
452. Сарбей В. Г. Національне відродження України. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 336 с.
453. Снятин. Зв’язковий земляків міста Снятин і околиць, Дітройт, 1968. С.
454. Сокіл Г. Галицькі фольклористи та їх записи усної словесності // Народознавчі зошити. 2009. № 1–2. С. 147–158.
455. Сокіл Г. Фольклор Покуття у записах Василя Равлюка // Міфологія і фольклор. 2013. № 1. С. 72–79.
456. Сокіл Г. Етнографічні комісії НТШ і ВУАН: паралелі досвіду URL.: <http://mue.etnolog.org.ua/zmist/2007/128.pdf>

457. Скрипник Г. Етнографічні музеї України.: монографія. Київ: Наукова думка, 1989. 304 с.
458. Стефаниківський край Черемошу і Пруту...Снятинщина. Історико-етнографічний нарис. / Кер. авт. кол, гол. ред. А. Королько. Снятин–Івано-Франківськ–Львів: Манускрипт-Львів, 2014. 732 с.; іл.
459. Ткачук Я., Пискор Л. Культурно-просвітницька діяльність отця Йосафата Кобринського (1818–1901) URL: <http://hutsul.museum/museum/articles/yosaphat-kobrynskyy-article/>
460. Федів І. Одяг, ткацтво та вишивка // Скарби Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського. Львів: Манускрипт, 2015. С. 295–298.
461. Франко А. Григорій Ількевич як етнограф // Записки Наукового товариства імені Шевченка, 1912. Т. 109. С. 91–122.
462. Франко А. Григорій Ількевич як етнограф // Записки Наукового товариства імені Шевченка, 1912. Т. 110. С. 123–156.
463. Франко А. Григорій Ількевич як етнограф // Записки Наукового товариства імені Шевченка, 1912. Т. 111. С. 117–139.
464. Фрончек М. Адам Кіркор – піонер археологічного дослідження Покуття / переклад з пол. І. Тимар // Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. 2015. Ч. 26. С. 216–222.
465. Хланта І. Вступна стаття. Оскар Кольберг Казки Покуття Ужгород: Карпати, 1991. 327 с.
466. Церковняк І. Наукова спадщина Оскара Кольберга в осмисленні сучасного народознавства // Корпоративні дослідження слов'янських мов і літератур. 2014. Вип. 25. С. 237–246.
467. Церковняк І. Наукова рецепція спадщини Оскара Кольберга в українській фольклористиці URL: <http://www.etnolog.org.ua>.
468. Циганик М. Збірка Якова Головацького «Народні пісні Галицької та Угорської Русі»: історія укладання // Наукові виклади. Фольклористика. 2013. № 1. С. 50–54.

469. Циганик М. Фольклорні записи корифеїв «Руської Пріиці» у збірнику Якова Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» // Народознавчі зошити. 2013. № 1 (109). С. 13–22.
470. Юзвенко В. А. Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці XIX ст. Київ: Вид-во: АН УРСР, 1961. 132 с.
471. Юзвенко В. 66 томів фольклорного зібрання Оскара Кольберга // Народна творчість та етнографія. 1969. № 6. С. 25–29.
472. Historia – Muzeum Etnograficzne w Krakowie URL: [/http://etnomuzeum.eu/historia](http://etnomuzeum.eu/historia)
473. Kolberg Oskar Henryk (1814–1890) W: Biografie sławnych ludzi. T. 1 / red. Anna S. Artin. Bochnia; Kraków: Wydawnictwo SMS, 2005. 350 s.
474. Kośka M. Oskar Kolberg. Ludzie niezwyčajni. Warszawa. 2000. 90 s.
475. Oskar Kolberg jako kompozytor i folklorysta muzyczny; Wartość zbiorów Oskara Kolberga dla polskiej kultury muzycznej / M. Sobieski W: Polska muzyka ludowa i jej problemy / Jadwiga i Marian Sobiescy ; wybór prac pod red. Ludwika Bielawskiego. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1973. 635 s.
476. Oskary Kolberga: katalog Laureatów nagrody imienia Oskara Kolberga w uznaniu Zasług dla Kultury Ludowej 1974–1996: praca zbiorowa / pod red. Mariana Pokropka; [aut. tekstów biogramów Jan Adamowski i in.]. Warszawa: Mazowieckie Towarzystwo Kultury, 1997. 289 s.
477. Oskar Kolberg (1814–1890): etnograf, folklorysta, kompozytor: przewodnik po muzealnej ekspozycji / [red. Katarzyna Markiewicz; tekst Agata Skrukwa, Katarzyna Markiewicz; tł. Dominika Sarnowicz]. Przysucha: Muzeum im. Oskara Kolberga, 2004. 42 s.
478. Oskar Kolberg. Prekursor antropologii, / red. L. Bielawski, J. Dadak-Kozicka, K. Lesień-Plachecka. Warszawa, 1995. 207 s.
479. Rok Oskara Kolberga / Katarzyna Dadak-Kozicka // Niedziela (A). – 2014, nr. 7, S. 51.

V. Енциклопедичні видання

480. Арсенич П. І. Олекса Іванчук // Українська літературна енциклопедія: 5 т. Київ, 1990. Т. 2. С. 293–294.
481. Бучинський Мелітон (24.02. 1847, с. Криве, тепер Підволочис. р-ну Терноп. обл. – 25.04.1903, м. Станіслав, нині Івано-Франківськ) // Українська літературна енциклопедія: у 5 т. Київ, 1988. Т. 1: А–Г. С. 256.
482. Кирчів Р. Залеський Вацлав Міхал // Українська літературна енциклопедія: у 5 т. Київ, 1990. Т. 2. С. 233.
483. Равлюк Василь // Енциклопедія українознавства. / перевид. в Україні. Львів, 1998. Т. 7. С. 2431.
484. Черемшинський О. С. Волошинський Іван // Енциклопедія Сучасної України: 17 т. Київ, 2005. Т. 5. С. 128.

VI. Каталоги і альбоми

485. Katalog dzieł etnograficznego. Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894. 111 s.
486. Katalog przedmiotów wystawy etnograficznej. Oddziału Czarnohorskiego Tow. Tatrzańskiego. Członkami drukarni ludowej. Lwów, 1880. 22 s.

VIII. Автореферати та дисертації

487. Бородін К. Збірник «Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego» Вацлава з Олеська в історії української фольклористики: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.07. / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2009. 20 с.
488. Бойчук Б. Народне декоративне мистецтво Покуття XIX – XX століття (Історія. Типологія. Художні особливості): дис. канд. мист: 17.00.06. / Прикарпатський ун-т. ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2000. 160 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Триняк Л. Етнографічне дослідження Покуття в студіях Оскара Кольберга // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2014. Вип. № 26. С. 175–182.
2. Триняк Л. Весільна обрядовість Покуття в українській етнографічній спадщині другої половини ХІХ – початку ХХ ст. // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. К. : «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 114. С. 24–28.
3. Триняк Л. Ксаверій Мрочко як видатний дослідник традиційної культури Покуття // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. Вип. 45. Том 2. С. 120–124.
4. Триняк Л. Внесок української інтелігенції в етнографічне дослідження Покуття (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) // Народна творчість та етнологія. Київ, 2017. № 1 (365) січень - лютий. С. 81–88.
5. Триняк Л. Особливості зимового календарного циклу покутян в студіях польських дослідників другої половини ХІХ – початку ХХ ст. // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Чернівці, 2017. № 2 (14). С. 100–105.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Триняк Л. Традиційна весільна обрядовість Покуття в записах польських та вітчизняних дослідників другої половини ХІХ – початку ХХ ст. // Приятель українців. 150 років від дня народження Р.Ф. Кайндля. Збірник наукових статей за матеріалами міжнародної наукової конференції «150 років від дня народження Р. Ф. Кайндля», 23 вересня 2016 р. Чернівці : Технодрук, 2016. С. 235–241.
7. Триняк Л. Етнографічні дослідження Покуття польських вчених другої

половини XIX – початку XX ст. // Етнокультурна спадщина Прикарпаття. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Етнокультурна спадщина Прикарпаття (на пошану Михайла Паньківа з нагоди його 75-річчя)» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2015 р.) / Науковий редактор А. Королько. Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2016. С. 106–119.

8. Триняк Л. Етнографічні дослідження Покуття в записах Василя Равлюка // Покуття – край звитяг і боротьби. Матеріали науково-теоретичної конференції (у рамках проведення VII обласного фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Снятин, 17 вересня 2016 р. / за науковою редакцією А. Королька. Снятин ; Чернівці : Друк Арт, 2017. С. 221–227.

9. Триняк Л. Етнографічне дослідження Покуття вітчизняними дослідниками другої половини XIX – початку XX ст. // Сучасний контент. Музейна галузь. Історія, здобутки та перспективи. Матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 90-річчя заснування Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського (м. Коломия, 6–8 жовтня 2016 р.) / Правопис, стилістика, літературне редагування – авторські. Наукові редактори Я. Ткачук і А. Королько. Коломия : Вік, 2016. С. 296–301.

10. Триняк Л. Етнографічні студії Снятинщини Ксаверія Мрочка // Культура і побут населення Прикарпаття. Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 27 квітня 2015 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 176–180.

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. «Культура і побут населення Прикарпаття» (м. Івано-Франківськ, 27 квітня 2015 р., форма участі – очна).
2. «Одеські етнографічні читання» «Етнокультурні процеси українсько-східнороманського порубіжжя» (м. Одеса, 10–12 вересня 2015, форма участі – очна).
4. «Х Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція» (м. Чернівці, 23–24 жовтня 2015, форма участі – очна).
4. «Етнокультурна спадщина Прикарпаття (на пошану Михайла Паньківа з

нагоди його 75-річчя)» (м. Івано-Франківськ, 4 грудня 2015, форма участі – очна).

5. «Приятель українців. 150 років від дня народження Р.Ф. Кайндля» (до 150 років від дня народження Р. Ф. Кайндля)» (м. Чернівці, 23 вересня, 2016, форма участі – очна).

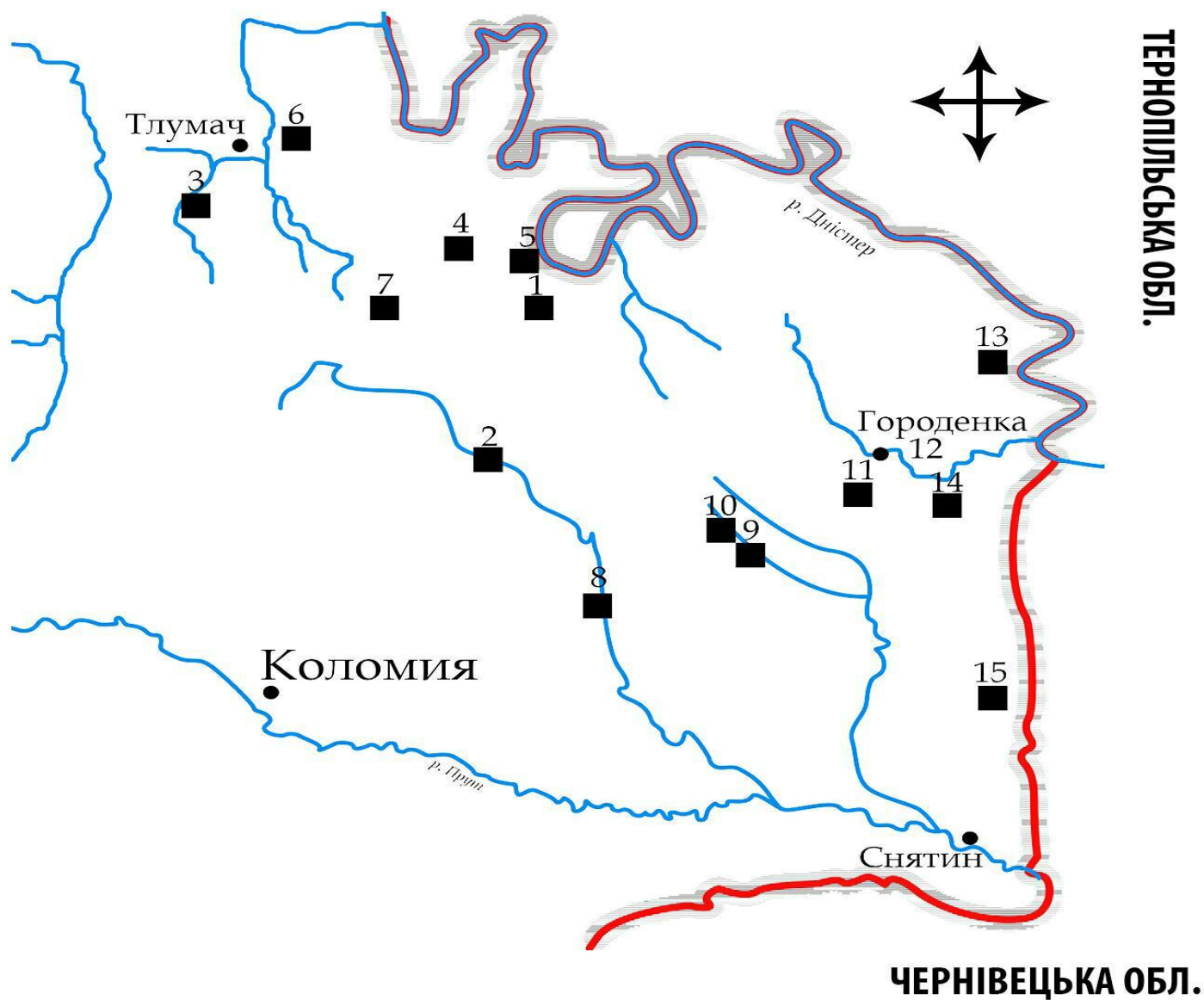
6. «Сучасний контент. Музейна галузь. Історія, здобутки та перспективи. (з нагоди 90-річчя заснування Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського)» (м. Коломия, 6–8 жовтня, 2016, форма участі – очна).

7. «Покуття – край звитяг і боротьби» (у рамках проведення VII обласного фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»)), (м. Снятин, 17 вересня, 2016, форма участі – очна).

8. «Український феномен Гуцульщини: національний та європейський контексти» в рамках XXIV Міжнародного гуцульського фестивалю (м. Коломия, 11 серпня 2017, форма участі – очна).

9. Витяг з протоколу засідання кафедри етнології і археології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 9 від 18.04.2018 р.).

**Етнографічне дослідження Покуття вітчизняними
вченими у 1820-х – на початку 1840-х рр.**

Умовні позначення

- Сучасні межі Покуття

- Ріки та річки

Населені пункти, згадані у працях М. Бачинського: 1. с. Гарасимів; 2. с. Гончарів; 3. с. Гринівці; 4. с. Живачів; 5. с. Підвербці; 6. с. Тарасівка; 7. с. Хотимир;
Населені пункти згадані у працях Я. Головацького: 8. с. Гвіздець; 9. с. Сороки; 10. с. Вербівці; 11. с. Чернятин; 12. м. Городенка; 13. с. Поточище; 14. с. Серафимці; 15. с. Стецева.

Додаток В

Етнографічне вивчення Покуття українськими дослідниками останньої
чверті XIX – 30-х рр. XX ст.

Умовні позначення:

- Сучасні межі Покуття
- Ріки та річки
- Населені пункти

Додаток В (продовження)

Населені пункти, згадані у працях І. Волошинського:*Городенківський повіт*

1. с. Білка
2. с. Далешове
3. с. Колінки
4. с. Репужинці
5. с. Чернелиця

Населені пункти, згадані у працях В. Равлюка:*Снятинський повіт*

6. с. Вовчківці
7. с. Орелець

Населені пункти, згадані у працях О. Іванчука:*Снятинський повіт*

8. с. Іллінці
9. с. Карлів
10. с. Тростянець

Коломийський повіт

11. м. Коломия

**Краєзнавчі та туристично-регіональні студії Покуття у розвідках
польських вчених останньої чверті XIX – 30-х рр. XX ст..**

Умовні позначення:

- Сучасні межі Покуття
- Ріки та річки
- Населені пункти

Додаток Г (продовження)

**Населені пункти,
згадані у працях
К. Мрочко:***Снятинський повіт*

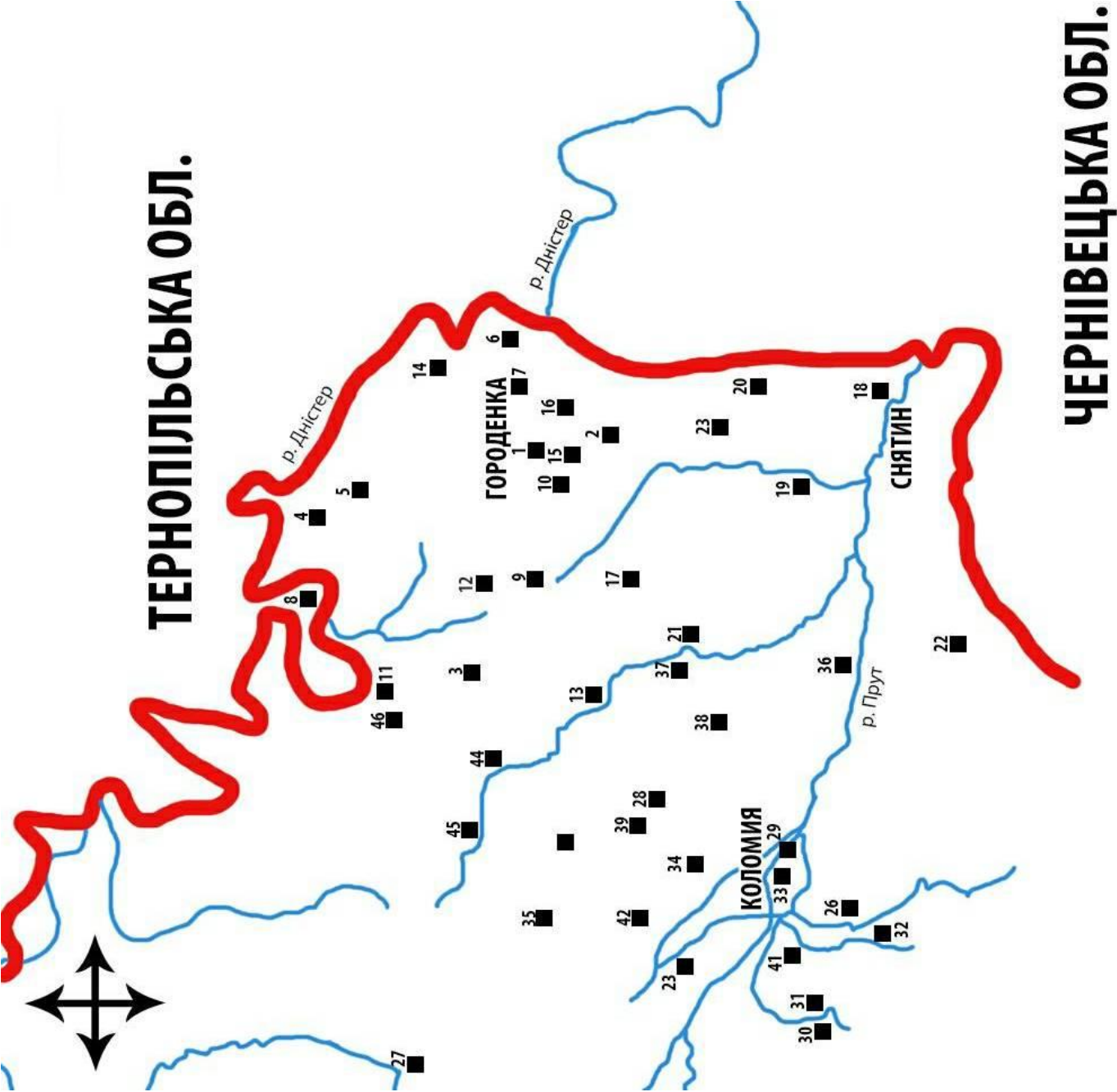
1. с. Княже
2. с. Видинів
3. с. Вовчківці
4. с. Горішне
Залуччя;
5. с. Ганьківці
6. с. Трійця
7. с. Завалля
8. м. Заболотів
9. с. Задубрівці
10. с. Іллінці
11. с. Попельники
12. с. Потічок

13. с. Підвисоке
14. с. Джурів
15. с. Рудники
16. с. Стецева
17. с. Тростянець
18. с. Тулуків
19. с. Тучапи
20. с. Тулова
21. с. Устя
22. с. Будилів
23. с. Белелуя
24. с. Рожнів
25. с. Красноставці
26. с. Хлібичин
27. с. Новоселиця

**Населені пункти,
згадані у працях
Л. Вайгеля:***Коломийський повіт*

29. м. Коломия
30. с. П'ядики
31. с. Назірна
32. с. Воскресинці
33. с. Шепарівці
34. с. Вербіж
35. с. Княздвір
36. с. Яблунів
37. с. Верхній
Березів
38. с. Люча
39. с. Делятин

Дослідження Покуття у науковій спадщині О. Кольберга

Умовні позначення:

- Сучасні межі Покуття
- Ріки та річки
- Населені пункти

Додаток Д (продовження)

**Населені пункти,
згадані у працях
О. Кольберга**

*Городенківський
повіт*

1. м. Городенка
2. с. Вікно
3. с. Глушків
4. с. Городниця
5. с. Делешове
6. с. Незвисько
7. с. Поточище
8. с. Росохач
9. с. Серафинці
10. с. Сороки
11. с. Стрільче
12. с. Уніж
13. с. Тишківці
14. с. Чернятин
15. с. Чернелиця

16. с. Чортовець

17. с. Тишківці

18. с. Ясенів-
Пільний

Снятинський повіт

19. с. Белелуя

20. с. Джурів

21. с. Кулачківці

22. с. Підвисоке

23. м. Снятин

24. с. Стецева

Коломийський повіт

25. с. Воскресинці

26. с. Вербіж

27. с. Велика
Кам'янка

28. с. Великий
Ключів

29. с. Гвіздець

30. с. Годи-
Добровідка

31. с. Заболотів

32. с. Загайпіль

33. с. Іспас

34. с. Кам'янка

35. м. Коломия

36. с. Корнич

37. с. Коршів

38. с. Ключів

39. с. Мишин

40. м. Отинія

41. с. П'ядики

42. с. Турка

Товмацький повіт

43. Обертин

44. Жуків

45. Гарасимів